

7

sifahi Xalq ədəbiyyatı
essetəşbeh
əhvalat həsən səhadisə insan hekayə
yazılı ədəbiyyat sifahi ədəbiyyat
ünsiyyət mədəniyyət itaq dimat debat muza
janri fədali oxu yazı əzn poeziya ədəbiyyatın genişliyi
təmsil hekayə ədəbiyyatın insan ədəbiyyatının gələcəti
yazılı ədəbiyyat sifahi ədəbiyyat
obraz təmsil
yazılı ədəbiyyatın təhsilində

Ədəbiyyat

DƏRSLİK

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT HİMNİ

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin*,
sözləri *Əhməd Cavadındır*.

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət,
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştaqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

SOLTAN ƏLİYEV, BİLAL HƏSƏNOV
AYNUR MUSTAFAYEVA, SƏDAQƏT MƏMMƏDOVA

ƏDƏBİYYAT

7

Ümumi təhsil müəssisələrinin 7-ci sinifləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə
DƏRSLİK

©Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az
saytında əlçatandır. Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersion məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtlərilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
bn@bakineshr.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

B A K I N Ə Ş R

7

Ədəbiyyat

Başlıqlar

Dərsləklə necə işləməli?	6
Ədəbiyyat insanı zənginləşdirən vasitədir	8

ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

Dərzi şagirdi Əhməd (nağıl).	12
Durna teli ("Koroğlu" dastanından)	29
Xəzinəqaya əfsanəsi (tətbiq və ümumiləşdirmə)	44
Arıların qəzəbi (qiymətləndirmə materialı)	48

VƏTƏN SEVGİSİ, QƏHRƏMANLIQ SƏHİFƏLƏRİ

Səməd Vurğun. Azərbaycan	50
Eyvaz Zeynallı. Kəşfiyyatçılar	55
Mirzə İbrahimov. Azad	66
Rahil Məmməd. Qələbə müjdəsi	74
Zahid Xəlil. Sonuncu güllə (tətbiq və ümumiləşdirmə)	78
Mikayıl Rzaquluzadə. Babəkin andı (qiymətləndirmə materialı)	82

MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR, HƏMİŞƏYAŞAR HİKMƏTLƏR

Abbasqulu ağa Bakıxanov. Hikmətin fəziləti	84
Çingiz Aytmatov. Manqurt ("Gün var əsrə bərabər" əsərindən)	90
Hikmət Ziya. Kərgədan və qarışqa	100
Fikrət Qoca. Anamın sözləri (tətbiq və ümumiləşdirmə)	105
Abdulla Şaiq. Usta Bəxtiyar (qiymətləndirmə materialı)	109

UŞAQ ALƏMİ, UŞAQ TALEYİ

Süleyman Sani Axundov. Nurəddin	112
Ənvər Məmmədخانlı. Qızıl qönçələr	123
Elçin Hüseynbəyli. Nəvə	131
Mir Cəlal. Bahar (tətbiq və ümumiləşdirmə)	138
Viktor Hüqo. Qavros (qiymətləndirmə materialı)	143

TƏBİƏTƏ VURĞUNLUQ, TƏBİƏTƏ QAYĞI

Mikayıl Müşfiq. Yağış yağarkən	146
Bayram Həsənov. İki bala	150
Əliağa Kürçaylı. Qaranquş	158
İlyas Əfəndiyev. Şəhərdən gələn ovçu (tətbiq və ümumiləşdirmə)	163
Hüseyn Arif. Yaşıl işıq (qiymətləndirmə materialı)	168

İnşa və esseni necə yazmalı?	169
Layihələr üzrə iş	174
Sinifdən xaric oxu materialları	176
İfadəli oxuda istifadə edilən şərti işarələr	198
Lüğət	199
Qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti	206
Oxumağı məsləhət görürük	208

DƏRS LİKLƏ NECƏ İŞLƏMƏLİ?

İzahlarla tanış olun. Bu, yerinə yetirəcəyiniz tapşırıqlar, öyrənəcəyiniz mətnlər barədə sizdə aydın təsəvvür yaradacaqdır.

1

Yada salın. Mövzu ilə bağlı bildiklərinizi xatırlatmağa, maraq və istəklərinizi ifadə etməyə istiqamətləndirəcəkdir.

Əsəri oxuyarkən tövsiyələr əməl etməyə çalışın. Oxuda yerinə yetirilməli olan işlər diqqətə çatdırılmışdır.

Düşünün. İlk fərziyələr söyləməyə, araşdırmaya və nəticə çıxarmağa yönəldir.

I dər

Yada salın.

- Vətanimizə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Vətan mövzusunda yazılmış əsərlərdə hansı məsələlərə geniş yer verilir?
- Belə əsərlərdə daha nələr haqqında oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Şeirin ilk səkkiz bəndini oxuyun, onlarda ifadə olunmuş fikri anlamağa çalışın.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualları üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənəldir.
- Sizə tanış olan hiss, düşüncə və təsvir varsa, qeyd edin.

Düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Vətan mövzusunda yazılmış əsər hansı cəhətlərinə görə sevilib bilər?

2

Məzmun üzrə iş. Əsərin məzmununun öyrənilməsi, zəruri bacarıqların yaradılması və tətbiqi ilə bağlı yerinə yetirilən işlər əhatə olunur.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin ilk üç parçasında mühüm hesab etdiyiniz epizodlardakı başqa fikirləri qıscaca qeyd edin.

Epizodlar	Onlardakı başqa fikirlər
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	
.....	.....

2. Bu epizodlarda iştirak edən obrazların davranış, əməlləri və nitqi-danışığı üçün seçiyəyi olan cəhətləri müəyyənəldirib yığcam qeyd edin. Əsərdə fikrinizi təsdiqləyən nümunələr seçməyi unutmayın.

3

Təhlil üzrə iş. Əsərin təhlili, bununla bağlı zəruri bacarıqların yaradılması və tətbiqi üzrə işlər əhatə olunur.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərə bağlı açıqlamalar

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Hekayədə İkinci Qarabağ savaşından danışılır. Qələbənin əldə edilməsində böyük xidmətləri olan qorxmaz kəşfiyyatçıların əsərdə qadınlaşdırılan obrazları yaradılmışdır. Bu obrazları əhatəli seçiyəyiniz üçün onların davranış, əməl və nitqləri üçün seçiyəyi olanları xatırlayın. Hekayənin bədii xüsusiyyətlərini aydınlaşdırılmasına diqqət yetirin.

4

Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş. Bilik və bacarıqların tətbiqi, müxtəlif mövzularda müzakirələrin aparılması, yaradıcı xarakterli işlərin icrası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

III dər

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

- Mövzu: a) "R.N. möv b) "Qar c) "Meyar d) "Təqdim"

İfadəli oxu
"Qələbə n Deməli, t

Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

- Əsəri öyrəndiyiniz digər bir janr (afsanə, nağıl və s.) məxsus nümunə ilə müqayisə etməklə hekayə janrında olduğunu asanlıqla müəyyən edə bilərsiniz. Bunun üçün, ilk növbədə, dərsləyinizdəki tövsiyələri əhatəli öyrənməli, tapşırıqları ardıcıl yerinə yetirməlisiniz. Həmçinin bədii oxu ustalarının ifadələrini diqqətlə dinləməyə də vaxt ayırmağınız lazımdır.

5

İfadəli oxuya hazırlaşın. İfadəli oxu ilə bağlı tövsiyələr verilir, bilik və bacarıqlarınızın inkişafı məqsədilə tapşırıqlar təklif edilir.

İfadəli oxuya hazırlaşın

İfadəli oxu ilə bağlı bilik və bacarıqlarınızı 7-ci sifitdə daha da inkişaf etdirəcəksiniz. Bunun üçün, ilk növbədə, dərsləyinizdəki tövsiyələri əhatəli öyrənməli, tapşırıqları ardıcıl yerinə yetirməlisiniz. Həmçinin bədii oxu ustalarının ifadələrini diqqətlə dinləməyə də vaxt ayırmağınız lazımdır.

Şah Abbas cür çəkib | bütünü İsfahanı | İsdən xəbərdir eləhişdi. | Ona görə tamām İsfahan əhli də böyükdən kiçiyə | meydana idi. |
Fərqlər bir qab əd. | bir torba arpa. | bir bağ da yonca hazır eləyib | meydanın bir yerində qoyulur. |

İfadəli oxu vəzifəsi
Əhmədün maharəti, bacarığı barədə dinləyicilərdə təsəvvür yaratmaq.

Nağılvari
Tosucibla

6

6

Tətbiq və ümumiləşdirmə. Hər bölmənin sonunda bilik və bacarıqlarınızın tətbiqinə, ümumiləşdirilməsinə geniş imkan yaradan dərs nəzərdə tutulmuşdur. Bölməyə uyğun seçilmiş bir əsərin oxusu (bu, dərsə qədər həyata keçiriləcəkdir), məzmununun öyrənilməsi, təhlili və s. üzrə işlərin **müstəqil** yerinə yetirilməsi əhatə olunur.

TƏTBİQ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

Müstəqil iş Əsərin oxusu, məzmunu üzrə iş

1. **Kiçik qruplar yaradın.** Nəzərə alın ki, hər qrup hekayənin bir parçasının üzərində işləyəcəkdir.
2. Aşağıdakı vəzifələri qrup daxilində bölüşüb **icra edin**:
  - a) Biriniz hekayədən qrupunuz üçün ayrılmış parçanı digər qruplara mane olmamaqla utadan oxuyun.
  - b) Digəriniz oxummuş parçadakı əsas fikirləri ümumiləşdirərək iki-üç cümlə ilə ifadə edin.

7

Qiymətləndirmə materialları. Bölmələrin sonunda həyata keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə üçün nəzərdə tutulmuşdur.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ MATERIALI

8

Layihə üzrə iş. Layihələr müxtəlif mənbələrlə müstəqil iş, yaradıcı fəaliyyət üçün təklif edilmişdir.

LAYİHƏLƏR ÜZRƏ İŞ

I yarıml

Unutmayın!

Dərslikdəki cədvəllərdə qeydlər etməyin. Həmin cədvəlləri dəftərinizdə, iş vərəqlərində çəkərək cavabları orada yazın.

Ədəbiyyat insanı zənginləşdirən vasitədir

Əziz şagirdlər!

Siz artıq xeyli bədii əsərlə: əfsanə, nağıl, dastan, hekayə və s. ilə tanışsınız. Bu əsərlər insanın həyatı, onun arzu və düşüncələri, hissləri, eləcə də təbiət, heyvanlar, quşlar aləmi barədə təsəvvürlərinizi daha da zənginləşdirib. Həmin əsərləri oxuduqca doğma vətənimiz haqqında, xalqımızın taleyi və mənəvi dəyərləri barədə məlumatınız genişləniib.

Aşağı siniflərdə, həmçinin bədii əsərlərin oxusu, təhlili, qiymətləndirilməsi ilə bağlı bacarıqlara yiyələnmişsiniz. Siz bədii əsərləri müxtəlif formalarda oxumağı öyrənmişsiniz. Onların məzmununu yığcam, geniş və yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkmirsiniz. Bu və ya digər əsərin janrını, mövzusunun, ondakı başlıca fikri – ideyanı, qəhrəmanların xarakterindəki mühüm cəhətləri, epitet, bənzətmə, mübaliğə, bədii sual kimi təsvir və ifadə vasitələrini müstəqil müəyyənləşdirmək bacarığına da yiyələnmişsiniz. Müxtəlif mövzularda yığcam inşa, esse yazmaq da artıq sizin üçün çətin deyildir. Bu bacarıqlarınızı VII sinifdə daha da dərinləşdirəcək, bədii əsərin təhlili, ondakı mühüm problemin aydınlaşdırılması və s. bağlı yeni bacarıqlara yiyələnəcəksiniz. Eləcə də yeni janrlar, bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə tanış olacaq, onların dəyərləndirilməsi üzrə zəruri bacarıqlar qazanacaqsınız.

Bunun üçün əvvəlki siniflərdə olduğu kimi, bədii ədəbiyyatın mühüm mövzuları üzrə yazılmış əsərləri oxuyacaq, araşdıracaq, onlara münasibət bildirəcəksiniz. Vətən, təbiət, xalqımıza xas olan mənəvi dəyərlər, yaşlılarımızın həyatı, taleyi və s. mövzularda olan bu əsərlər əvvəl öyrəndiklərinizdən məzmunca fərqlənir. İndi digər sənətkarların həmin mövzulara necə münasibət bəslədiklərini aydınlaşdıracaq, öyrəndiklərinizi barədə öz fikir və mülahizələrinizi bildirəcəksiniz.

Səməd Vurğun, Mehdi Hüseyn, Ənvər Məmmədyanlı, İlyas Əfəndiyev və digər qüdrətli sənətkarların bədii fikir və düşüncələri ilə tanış olacaq, onların həmsöhbətinə çevriləcəksiniz.

Unutmayın ki, bir çox görkəmli sənətkarlar insan həyatında bədii ədəbiyyatın rolunu yüksək qiymətləndirmiş, özlərində olan ən yaxşı cəhətlər üçün kitablara borclu olduqlarını söyləmişlər. Nizami Gəncəvi bədii əsəri insana gözəl hisslər aşıl原因, onu zənginləşdirən xəzinəyə bənzədərək yazırdı:

Dünyada nə qədər kitab var belə,
Çalışıb, əlləşib gətirdim ələ.
Axtardım, aradım, sonra da vardım,
Hər gizli xəznədən bir dürr çıxardım.

Lakin bədii əsərdən bəhrələnmək, “gizli xəznədən dürr çıxarmaq” üçün oxucu əsəri diqqətlə oxumalı, onun üzərində dönə-dönə düşünməli, nəticə çıxarmalıdır.

Bədii əsəri anlayaraq mütaliə edən insanın təkcə hissləri yox, ağı, düşüncəsi də zənginləşir. Əsərdəki əhvalat və hadisələr diqqətli oxucunun qəlbinə güclü təsir edir, onda vətənpərvərlik, mübarizlik, insanpərvərlik, xeyirxahlıq, əməksevərlik, təbiətə məhəbbət kimi ali hisslərin yaranmasına səbəb olur. Əsərləri mütaliə etdikcə təcrübəsi çoxalan oxucunun hissləri daha zərif və davamlı olur. Bədii nümunələrdəki dərin mənanı, gözəlliyi duyan, onu qiymətləndirməyi bacaran oxucu həyatda gördüklərinə də laqeyd qalmır, fəal münasibət bildirir.

Azərbaycan torpaqlarının qəsbkarlardan azad edilməsi uğrunda döyüşlərdə şəhid olan əsgərlərimizin çantasından Xəlil Rzanın şeir kitabları tapılmışdır. Xalqımızı düşmənlə ölüm-dirim mübarizəsinə, son qələbə döyüşlərinə səsləyən bu kitablər əsl sənət əsərinin tərbiyəvi gücünü bir daha sübut edir.

Abdulla Şaiqin “Köç” hekayəsinin mütaliəsi zamanı oxucu doğma yurdun təbiəti haqqında biliklərə yiyələnir, təbiətə qayğıkeş münasibətin zəruriliyini dərk edir.

Bədii əsər insanda yalnız gözəllik hissini inkişaf etdirmir, həm də onun həyat təcrübəsini artırır. Yaxşı oxucu həyatda şahidi olduğu hadisələri başa düşməkdə, başqalarının davranış və əməllərinə düzgün qiymət verməkdə çətinlik çəkmir.

Bədii ədəbiyyat cəmiyyət, təbiət, heyvanlar, quşlar aləmi haqqında məlumatla zəngin olur. Diqqətli oxucu bədii əsərdən çox şey öyrənir, biliklərini daim genişləndirir. Oxuduqları onun düşüncələrinə, qəlbinə təsir edir, onu kamilləşdirir, səhv addım atmaqdan çəkindirir.

Çox müaliə edən, faydalı kitablar oxuyan insanın nitqi daha aydın və səlis olur, söz ehtiyatı zənginləşir. O, xalqımızın söz xəzinəsinə dərinləndən bələd olmaqla öz fikirlərini aydın, anlaşılıqlı çatdırmaqda çətinlik çəkmir.

Həm şifahi, həm də yazılı ədəbiyyat xalqımızın mənəvi sərvətidir. Bu sərvətə dərinləndən bələd olmaq, ondan bəhrələnmək həmişə vacibdir. Beləliklə, ədəbiyyatımızı yuxarı siniflərdə də öyrənəcək, yeni bacarıqlara yiyələnəcəksiniz.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

1. Bəzi mövzuların bədii ədəbiyyat üçün dəyişməz, daimi olmasının səbəbini necə izah edərsiniz?
2. Sizcə, bədii ədəbiyyat oxucuya nə zaman güclü təsir edir?
3. Bədii ədəbiyyat vasitəsilə hansı bilikləri mənimsəmişsiniz?
4. Ədəbiyyat dərslərində hansı bilik və bacarıqlara yiyələnmisiniz?

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

“Bədii ədəbiyyat insana hansı həyati bacarıqlara yiyələnməkdə kömək edir?” mövzusunda müzakirə edin.

Evdə iş

Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən istifadə etməklə görkəmli sənətkarların, tanınmış şəxsiyyətlərin bədii ədəbiyyatın insan həyatındakı rolu barədə fikirlərindən nümunələr toplayın.

ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

Şifahi xalq ədəbiyyatının ayrı-ayrı janrları ilə tanışsınız. Aşağı siniflərdə atalar sözləri, tapmacalar və s. janrları öyrəndiniz.

Beşinci sinifdə əfsanə və nağıllarla daha ətraflı tanış oldunuz. Altıncı sinifdə isə şifahi xalq ədəbiyyatının dastan janrı haqqında xeyli məlumat əldə etdiniz.

Şifahi xalq ədəbiyyatı ilə tanışlığınız yeddinci sinifdə də davam edəcəkdir. Nağıl və dastan janrlarına məxsus yeni cəhətlərlə tanış olacaq, onların öyrənilməsi ilə bağlı fərqli bacarıqlara yiyələnəcəksiniz.

1

DƏRZİ ŞAĞIRDI ƏHMƏD

(ixtisarla)

I dər

Yada salın.

- Əvvəllər oxuduğunuz, eşitdiyiniz nağılların adını, onlardakı mühüm hadisələri, qəhrəmanları xatırlayın.
- Nağıl janrına məxsus hansı cəhətlər yadınızdadır?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk dörd parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səli oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədi təsvir vasitələrini müəyyənləşdirin.

Düşünün. Sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Nağılların çox sevilməsinin, uzunömürlü olmasının səbəbini nədə görürsünüz?

- Nağıl janrı üçün yeni nə müşahidə etdiniz?

1

● Hamam-hamam içində, xəlbir saman içində, dəvə dəlləklik elər, köhnə hamam içində. Qarışqa şıllaq atdı, dəvənin budu batdı, milçək mindik, çay keçdik, yabaynan dovğa içdik...

Sizə kimdən xəbər verim, şah oğlu Şah Abbasdan.

Günlərin bir günündə Şah Abbas vəzir Allah-verdi xana dedi:

– Çoxdandı sənnən səyahətə çıxımırdı, gəl bir dərvişlibas olub çıxmaq mahala, görək, nə var, nə yox.

Hər ikisi libaslarını çıxarıb bir dəst dərviş libası geydi, hərəsi əlinə bir ağac, bir kəşkül alıb, “Ya Əli, səndən mədəd!” deyib çıxdılar İsfahan şəhərinə. Burda da meydan qurub başladılar oxumağa. Deyirlər ki, Şah Abbasın çox gözəl avazı varmış. Bir dərzi şagirdini çağıraraq dedi:

– Get o dərvişlərə söylə ki, ustam deyir, məclislərini qurtarandan sonra mənə qonaqdılar.

Şagird o saat baş üstə deyib özünü dərvişlərə yetirdi, ədəbnən salam verib dedi:

– Baba dərviş, ustam deyir ki, bu gecəni mənə qonaqdılar, başqasına dil verməsinlər...

Axşam dərvişlər gəldilər. Salam verib içəri daxil oldular. Sonra başladılar söhbətə. Bunlar söhbət eləyirdilər, şagird də əlində iş görürdü.

Birdən ustası gördü ki, şagird yuxulayıb. Şagirdin adı Əhməd idi. Usta Əhmədi dürtməliyib durğuzdu, dedi:

– Ədə, zalım oğlu, nə yatırsan, gecə qurtarmadı ki?

– Usta, sən mənə niyə oyatdın? İş qaçmırdı ki, işi bir saat sonra da hazır edə bilərdim, – deyə Əhməd cavab verdi.

Usta dedi:

– Oğul, indi oyadanda nə olar, nəyin ziyana getdi?

Şagird qəmgin-qəmgin dedi:

– Usta, doğru deyirsən, bir şeyim ziyana getməyib, ancaq bir yuxu görürdüm, heç olmayan kimi. O yuxum yarımçıq qaldı, ona heyifsilənirəm.

– Oğul, o necə yuxu idi ki, ona heyifsilənirsən?

– Usta, hər nə buyursan, onu yerinə yetirməyə hazırım, amma o yuxunu demərəm.

Usta da, dərvişlər də təəccüb eləyib, bir-birinin üzünə baxdılar. Usta o saat başa düşdü ki, qonaqlar da bu yuxunu bilmək istəyir.

Usta və dərvişlər nə qədər yalvardılar, olmadı. Başladılar onu dilə tutmağa. Yenə Əhməd dedi, demərəm ki demərəm.

– Usta, demir, qoy deməsin, sən də heç üstünü vurma.

Xülasə, dərvişlər ustayla xudahafizləşib düşdülər yola. Küçəyə çıxan kimi Şah Abbas Allahverdi xana dedi:

– Vəzir, gərək Əhmədin yuxusunu biləm.

Şah Abbas taxta çıxan kimi əmr elədi ki, filan yerdə bir dərzi var, onun Əhməd adlı bir şagirdi var, bu saat həmin Əhmədi mənəim hüzuruma gətirin.

İki fərraş özünü yetirdi həmin dərzinin dükana. Əhmədi götürüb Şah Abbasın divanxanasına tərəf yönəldilər.

2

Bəli, Əhmədi gətirdilər şahın hüzuruna.

Şah Abbas gülə-gülə dedi:

– Oğul, mən eşitmişəm, sən bir yuxu görübsən, heç kimə demirsən. Söylə görüm, o yuxu nədi?

Əhməd cavab verdi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mən əhd eləmişəm ki, o yuxunu heç kimə deməyim.

Şah Abbas nə qədər çox dedi, Əhməd o qədər az eşitdi. Şah Abbas axırda qəzəblənib çığırdı:

– Cəllad gəlsin, bu haramzadanın boynunu vursun!

Cəllad yapışdı Əhmədin yaxasından, istədi aparsın, vəzir Allahverdi xan Şah Abbasın qulağına dedi:

• “Başqasına dil verməsinlər” ifadəsinin mənasını necə başa düşdünüz?

• Əhmədin yuxusuna həminin maraq göstərməsinin səbəbini necə izah edərsiniz?

– İndi bunu öldürsən, yuxunu bilməyəcəksən. Yaxşısı budur ki, Əhmədi bir yaxşıca döydürüb göndərək zindana. Orada ağıllanar.

Şah Abbas cəlladı azad eləyib, üzünü tutdu Əhmədə:

– Ey Əhməd, hələlik mən sənin qanından keçirəm. Gəl sən biryolluq o yuxunu aç.

– Qibleyi-aləm sağ olsun, əmr sizindi, mən deməyəcəyəm.

Şah bu cavabı eşidən kimi əmr elədi, bir dəstə çubuq, bir şallaq gətirdilər. Əhmədi döyməyə başladılar. Əhməd heç cıncırını da çıxarmadı. Şah Abbas gördü, Əhməd lap çubuq altında ölsə də, bir söz deməyəcək. Əmr elədi, Əhmədin əl-qolunu açdılar, üzünü tutub zindanbana dedi:

– Apar, bunu sal mənim xüsusi zindanıma.

Əhmədi zindana salan kimi biçərə ayaq üstə dura bilməyib, tirtap uzandı yerə. Ayağının, bədəninin sızıltısından dayana bilməyib başladı hönkür-hönkür ağlamağa.

Şah Abbasın bir qızı var idi. Adına Pəri Soltan deyərdilər. Pəri Soltanın evi zindana bitişik idi. O gördü zindandan ağlamaq səsi gəlir. Yanındakı qaravaşdan soruşdu:

– Ay qız, quldan, kənizdən atam kimi zindana saldırıb? Zindandan qulağıma ağlamaq səsi gəlir.

Qaravaş dedi:

– Xanım, zindana bir oğlan salıblar, bilmişəm kimdi, vallah, deyirsən, Yusifdi, qəbirdən qalxıb, özü də 18–19 yaşında.

Xüləsə, qaravaş Əhmədi o qədər tərif elədi ki, Pəri Soltan görməzdən, bilməzdən Əhmədə aşiq oldu. Qız dedi:

– Dur gedək, bir özüm ona baxım.

Pəri Soltan Şah Abbasın gözünün ağrı-qarası təkçə övladıydı. Özü də elmlı, kamallı bir qız idi. Bir sözlə, elmiynən gözəlliyi bərabər idi. Pəri Soltan özünü zindanın qapısına yetirdi. Deşikdən içəri baxıb nə gördü? Gördü, vallah, bir oğlan uzanıb zarıldayır, deyirsən, Yusifdi, qəbirdən çıxıb.

Pəri Soltan Əhmədi görün kimi aşiqi-şeyda olub, az qaldı ürəyi getsin, üzünü qaravaşa tutub dedi:

– Ey qaravaş, əhsən sənın zehninə. Ancaq mən nə təhər eləyim ki, bu oğlan barədə bir əhval bilim, görüm bu kimdi, nəçidi, nə üçün zindana salınıb? Bunları bilsəm, qalanı asandı.

3

Qaravaş tez getdi zindanbanı çağırmağa. Zindanban dinməz-söyləməz düşdü qaravaşın dalınca.

Xanım özünü acıqlı göstərüb dedi:

– Bu kimdi, bunun günahı nədi? Bunu bura kim saldırıb?

– Əgər xatiriniz istəyirsə, bu saat buyurun, qapını açım, özünüz zəhmət çəkib danışdırın, ya da istəyirsiniz, mən özüm öyrənib sizə xəbər verim.

Pəri Soltan şad olub dedi:

– Elə gəlmişkən yaxşı olar ki, özüm bir əhval bilim, bir də day sonraya qalmasın.

– Əmr sənindi, nə cür istəyirsən, elə də olsun.

Zindanban açarı çıxartdı, qapını açdı, xanım, qaravaş içəri daxil olub, qapını örtülər. Zindanban çəkilib bir tərəfdə durdu.

Qapının səsinə Əhməd çevrilib gördü, pəho, budu bir cüt nazənin sənəm gəlir, deyirsən, on dörd gecəlik aydı, buludun altından çıxıb.

Qızlar ona yaxınlaşıb salam verdilər.

Əhməd zəndlə baxıb yəqin elədi ki, xeyr, bunlar nə huridi, nə də pəridi, lap insandı ki var.

Pəri Soltan xanım gülə-gülə Əhmədə dedi:

– Oğlan, adın nədi?

– Xanım, mənim adım Əhməddi, özüm də filan dərzinin şagirdiyəm. Bizə görə nə qulluğunuz var?

– Əhməd, hələ qulluq sonrakı məsələdi. Sən bir dərzi şagirdi, fağır adamın birisən. Mənə düzünü de görüm, səni bura nə üçün salıblar?

• Yusif kimdir? Onun haqqında nə bilirsiniz? Əhməd nə üçün ona bənzədilir?

• Nağıllara məxsus hansı cəhətləri müşahidə etdiniz?

Əhməd bütün əhvalatı başdan-ayağa Pəri Soltana nağıl elədi.

• “Ürəyi şan-şan olmaq” ifadəsini necə başa düşürsünüz?

Pəri Soltan əhvalatı Əhməddən eşidəndə ürəyi şan-şan olub dedi:

– Əhməd, niyə yuxunu açıb biryolluq canını qurtarmırsan?

Əhməd dedi:

– Xeyr, xanım, ölsəm, yenə də yuxunu açmayacağam. Açısaydım, elə əvvəldən açardım.

Pəri Soltan Əhmədin bu kişiliyinə təəccüb eləyib, öz ürəyində “afərin” dedi. Məhəbbəti ona bir idisə, min oldu.

...Hər gün Pəri Soltan Əhmədə baş çəkir, yemək göndərir, dava-dərmanla yaralarına məlhəm qoydururdu.

Əhməd Pəri Soltanın bu rəftarına məəttəl qalmışdı. Day yazıq nə bilirdi ki, Pəri Soltanın ürəyində nə var?

Bir gün zindanban izin alıb dedi:

– Xanım, zindanın dibindən sarayın otaqlarından birinə qapı açaram. Bu yazığı ora apararıq. Yaralarına məlhəm qoymaq, sağaltmaq orda daha rahat və asan olar.

Pəri Soltan bir qədər fikirləşib dedi:

– Onda sən qapını aç.

İki saat tamam olmamış zindanban qapını açıb hazır elədi.

Pəri Soltanla qaravaş hərəsi bir tərəfdən Əhmədin qoluna girib apardılar o biri otağa. Əhmədin bədəninə təzədən məlhəm qoyub yaxşıca sarıdılar.

Pəri Soltan dedi:

– Əhməd, mən Şah Abbasın qızı Pəri Soltanam, bura da mənim otaqlarımdan biridi.

Əhməd yeyib-içib günü-gündən gözəlləşirdi. Pəri Soltanın da məhəbbəti günü-gündən artırdı.

4

Elə bu vaxt Firəng padşahından Şah Abbasa elçi gəlib qızı Pəri Soltanı oğluna istədi. Şah Abbas razı olmayıb, elçini geri qaytaradı. Bir neçə gün keçmişdi, səhər durub gördülər nə? İsfahanın dörd tərəfini qoşun bürüyüb. Firəng padşahının vəziri Şah Abbasın yanına adam göndərib dedi:

• “Yoxsa sənın torpağını at torbasında daşıdaram” cümləsində hansı fikir ifadə olunub?

– Mən Firəng padşahının vəziriyəm, gəlmişəm qızının elçiliyinə. Əgər verməsən, mən qırx cavan oğlanla cavan qız gətirmişəm. Onların qırxı da bir boyda, bir sifətdə, bir yaşda. İyirmisi oğlandı, iyirmisi də qızdı.

Elə bir adam tap ki, onlara əl vurmamış, oğlanları, qızları bir-birindən ayırsın. Yoksa sənın torpağını at torbasında daşıdaram.

Şah Abbas vəziri, vəkili yığıb məsləhət istədi. Hərə bir söz dedi. Axırda Allahverdi xan izin alıb dedi:

– Qibleyi-ələm sağ olsun, biz dava eləməmiş, qan tökməmiş, qızımızı kəcavəyə qoyub yeddi illik baci-xəracnan Firəng padşahının oğluna göndərə bilmərik. Namussuz yaşamaqdansa, namuslu ölmək daha əfzəldi.

Hələlik dava eləyib nahaq qan tökməyə, görək bu qıznan oğlanları tanıyan bir adam tapa bilərikmi? Əgər bu yolnan qurtarmasaq, onda ölün-cən vuruşarıq. Pəri xanımı aparsalar da, qoy biz öləndən sonra aparsınlar.

Hamı – əyan-əşrəf vəzir Allahverdi xanın rəyini bəyəyib “əhsən” dedi. Şah Abbas car çəkirdi, nə qədər İsfahanda adam var idi, böyükdən kiçiyə yığdılar divanxananın qabağına. Hamı öz baxtını sınamaq istədi, amma heç bir nəticə hasil olmadı.

Şah Abbas zindanbanı çağırırdır, Əhməd istədi. Vəzir Allahverdi xan əhvalatı Əhmədə nağıl etdi. Əhməd dedi:

– Qibleyi-ələm, mən bu məsələni açmazdım, çünki mənə nahaqdan çox incidibsən, amma yenə də qeyrətim yol vermir. Mən bu bəlanı İsfahan şəhərinin üstündən rədd edəcəyəm, ancaq bir şərtən. Görək qızın Pəri xanımı mənə verəsən, ondan sonra bu məsələni açam.

Şah Abbas Əhməd bir qədər o yana-bu yana çəkib, axırda razı oldu. Əmr elədi Əhmədə faxır libas geyindirilər, məclis qurulub Pəri xanımın şərbətini içirdilər. Ondən sonra Əhməd durub Şah Abbasa təzim edib, ərz elədi:

– Şah sağ olsun, indi buyur, həmin cavanları da, Firəng padşahının vəzirini də qonaq çağırınsınlar. Mən orda oğlanların qızları bir-birindən ayıraram. Özü də əl suyunu mən özüm hazırlayıb, özüm də tökəcəyəm.

5

Əhməd zindanbanla qayıtdı zindana. Ertəsi gün meydana gəlib o saat qaydaynan suyu hazır elədi. Ondən sonra həmin qırx cavanı düzdü evin bir tərəfinə. Vəzir Allahverdi xanı qoydu bu qırx adam oturan cərgənin başına, əl suyunu tökməyə başladı.

Elə ki su vəzir Allahverdi xanın əlinə dəydi, gördü su istidi, ancaq ar eləyib əlini çəkmədi. Elə ki oğlanlara növbə yetişdi, onlar da əllərini çəkmədilər. Amma qızların əllərinə su düşən kimi əllərini çəktilər. Hər kim əlini çəkdi, o saat Əhməd onu durğuzub Firəng padşahının vəzirinin cərgəsində oturdurdu. Belə-belə qızların iyirmisi də seçilib, o biri tərəfə getdilər. Qurtarandan sonra üzünü Allahverdi xana tutub dedi:

– Xan, sənın başındakılar kişidi.

Firəng padşahının vəzirinə dedi:

– Sənın başındakılar isə qızlardır.

Qonaqlar çörəklərini yeyib, suyu süzölmüş kimi düşdölər yola.

Bunlar o yana gedən kimi Şah Abbas Əhmədi çağırırdır dedi:

– Qızımın nişanlısın, bu öz yoluynan, dustaqsan, bu da öz yoluynan, indi söylə görüm, yuxu nə idi?

– Şah sağ olsun, mən də köhnə Əhmədəm, öz yolunnan gedirəm, nə bilirsən elə.

• Şah Abbasın Əhmədlə bu rəftarı sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

Şah Abbas Əhmədi bir yaxşı döydürüb, nişan paltarını da qoltuğuna verib yenə göndərdi zindana.

Pəri Soltan Əhmədin bədəninə məlhəm qoyub sarıdı. Bunları burada qoyum, sizə kimdən xəbər verim, Firəng padşahından. O, əhvalatı bilib oğluna dedi:

– Heç fikir eləmə, bu dəfə elə bir şey göndərəm ki, daha onu açan olmaz.

Firəng padşahı bir kağız da öz dilindən Şah Abbasa yazdırıb, üç at da vəzirə verib, yenə İsfahana qayıtdı. Vəzir naməni götürüb Şah Abbasın hüzuruna gəldi.

Şah Abbas da Allahverdi xana işarə elədi ki, naməni oxusun. Vəzir Allahverdi xan naməni ucadan oxumağa başladı: “Ey Şah Abbas, bu namə sənə çatan kimi ya qızın Pəri Soltanı kəcavəyə qoy, yeddi ilin bacı-xərəcəyinə və cehizlərinə mənim oğluma göndər; ya da üç at göndərmişəm, üçü də bir boyda, bir buxunda, bir rəngdə, bir çəkiddə. Onlardan biri biryaşardı, biri ikiyaşardı, biri də üçyaşardı. Tanıyarsan görüm, biryaşar hansıdı, ikiyaşar hansıdı və üçyaşar hansıdı. Əgər bunları yerinə yetirə bilməsən, o vaxt hazır ol, davamız davadı. Sənin üstünə o qədər qoşun töküüm ki, göydə ulduzların sayı olsun, qoşunun sayı olmasın”.

Şah Abbas üzünü tutdu elçilərə və dedi:

– İndi siz azadsınız, üç gündən sonra sizə cavab verərik.

6

Firəng padşahının vəziri getdi. Şah Abbas üzünü məclisə tutub dedi:

– Söyləyin görək, nə tədbir etməliyik.

Şah Abbas Firəng padşahının vəzirinə xəbər göndərdi ki, biz atları taparıq, əgər tapmasaq, davamız davadı. Sizə verən Allah bizə də verər...

Atlar çəkirdi meydana. Bütün İsfahanın əhli üç günün müddətində bir-bir ata baxıb baş açma bilmədilər. Axırda vəzir Allahverdi xan izin alıb dedi:

– Qibleyi-aləm, biz niyə belə fikrə gedirik? Əhmədi gətirək, o buna, bəlkə, əlac elədi.

Zindanban Əhmədi götürüb gəldi. Əhməd dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, mən bu işi düzəldərəm, amma yenə də bir şərtim var. Pəri xanımla kəbinimizi kəsdirin...

• Şah Abbasın “Əhməd ölür, sözümdən dönməz” qənaətinə gəlməsinə səbəb nə idi?

Şah Abbas bildi ki, Əhməd ölür, sözümdən dönməz. Buna görə Əhməd tərəfdən vəzir Allahverdi xan, Pəri Soltan tərəfdən də vəkil Şah Abbas özü oldu. Kəbin kağızına hər iki tərəf qol çəkib öz möhürü ilə möhürlədi.

Sonra da üləmalar qol çəkib, möhürlərini vurub kağızı Əhmədə verdilər.

Əhməd Şah Abbasa dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun. Firəng padşahının adamlarına de ki, sabah tezdən atları gətirsinlər meydana. Mən də gələyəm ora. Siz də əmr eləyin, həmin yerdə bir qab süd, bir qab arpa, bir az da yonca hazır olsun. Sonra mən atları tanıyaram.

Şah Abbas car çəkib bütün İsfahanı işdən xəbərdar eləmişdi. Ona görə tamam İsfahan əhli də böyükdən-kiçiyə meydana idi. Fərraşlar bir qab süd, bir torba arpa, bir bağ da yonca hazır eləyib meydanın bir yerində qoydular. Atlar arpanı, südü və yoncanı görəndə üçü də dartınıb az qaldı mıxları çıxartsınlar. Əhməd də lap başa südü, sonra yoncanı, sonra da arpanı qoydurmuşdu.

• Atların yaşını daha hansı yolla müəyyənləşdirmək mümkündür?

Əhməd atların özünü yeyib tökməsini görəndə bildi ki, acdırlar. Ona görə əmr elədi, atları açdılar. Üçyaşar at açılan kimi özünü saldı arpanın üstünə.

İkiyaşar at südün yanından keçib başladı yoncanı yeməyə, biryaşar at da özünü südün üstünə salıb başladı xorhaxornan içməyə.

Əhməd bunları görəndə gülə-gülə atların qabağına keçib dedi:

– Bax, arpa yeyən bu at üçyaşardı.

Ondan ötüb yonca yeyən ata yaxınlaşdı: – Bu, ikiyaşardı, – sonra süd içən atı da göstərdi, – bu da biryaşardı.

Firəng padşahının vəziri təsdiq edib dedi:

– Düzdü.

Camaat bu sözləri eşidəndə yerbəyerdən hamısı Əhmədə əhsən deyib, ona dua edə-edə dağıldılar.

Firəng padşahının vəziri yenə bikef, məlul, qoşunu da götürüb suyu süzülə-süzülə düşdü yola.

Şah Abbas yenə əmr elədi. Əhmədi falaqqaya bağladılar. Əhmədi bir yaxşı döyüb göndərdilər zindana.

7

Firəng padşahı on gün qoşuna istirahət verdi. On gündən sonra təzədən səfər tədarükü görülüb köç təbili vuruldu. Firəng padşahı gətirib vəzirə üç alma, bir də bir kağız verib dedi:

– Bunları Şah Abbasa verərsən.

İsfahan əhli Firəng qoşununu gördü, o saat bildilər ki, iş nə üzdədi. Elçi kağızı Şah Abbasa çatdırdı:

“Ey Şah Abbas, bu namə sənə çatan kimi qızın Pəri Soltanı yeddi ilin baci-xərəcəylə və cehizlə göndərərsən mənim oğluma. Əgər göndərməsən, ya gərək bizlə dava edəsən, ya da sənə üç alma göndərirəm. Biri bu-ilkı, biri bildirki, biri də inişilkidi. Taparsınız görüm, inişilki hansıdı, bildirki hansıdı və builkı hansıdı”.

Üç gün idi ki, İsfahan əhli gəlib almaya baxırdı. Şah Abbas üzünü tutub vəzir Allahverdi xana dedi:

– Vəzir, ta mənim torpağımda bir şəxs qalmayıb bu sirri açıb düşməni bizim başımızdan rədd eləsin?

Vəzir Allahverdi xan cavab verdi:

– Şah, yenə bir nəfər var, o bu işə çarə edər. O da Əhməddi.

– Əgər biz bu dəfə də Əhmədi gətirsək, o deyəcək, gərək qızın toyunu eləyib mənə verəsən, ondan sonra mən almaları tapım. Mən də ki qızımı dərzi şagirdinin birinə verə bilmərəm.

• Şah Abbasa haqq qazandırmaq olarmı?

Padşahlar içində rüsvay olub, başım aşağı olar.

Vəzir Allahverdi xan gülüb dedi:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, Əhməd kimi bir ağıllı, qoçaq oğlanla qohumluq adama başaşağılığı deyil, başucalığı gətirər.

Şah Abbas gülə-gülə dedi:

– Vəzir Allahverdi xan, əhsən sənə dediyinə, sən düz deyirsən. Əmr elə, Əhmədi gətirsinlər, lap özü deməsə də, Pəri Soltanı verəcəyəm ona. Onu nahaqdan döyüb çox incitmişəm.

Vəzir Allahverdi xan o saat sifariş elədi zindanbana:

– Əhmədi izzəti-calalnan gətir hüzura.

Zindanban Əhmədi gətirdi. Şah Abbas üzünü Əhmədə tutub dedi:

• Şah Abbasın bu sözləri onun hansı niyyətini ifadə edir?

– Arvadın Pəri xanımı Firəng padşahı istəyir, özü də üç alma göndərib: biri builki, biri bildirki, biri də inişilkidi. Gərək onları tanıyasın.

Yoxsa ya Pəri Soltan xanımı aparacaqlar, ya dava eləyəcəklər. İndi o almaları tanıya bilərsənmi?

Əhməd ədəblə dedi:

– Bəli, qibleyi-aləm sağ olsun, tanıyaram, ancaq gərək əvvəlcə toy edib Pəri xanımı mənə tapşirasınız, ondan sonra almaları tanıyaram.

Şah Abbas gülüb dedi:

– Sən deyən olsun.

Bütün İsfahanı çıraqban eləyib qırx gün, qırx gecə toy eləməyə başladılar. Qırx birinci gün Şah Abbas Pəri Soltanın əlindən tutub ikisinin də alnından öpdü, hər iki aşiqi bir-birinə tapşırırdı.

8

Səhəri Əhməd calalla meydana gəlib gördü, Şah Abbas, Vəzir Allahverdi xan, başqa vəzir-vəkillər və Firəng padşahının vəziri oturub onu gözləyirlər.

Əhməd bu cür gizli sirlər açmağı beş barmağı kimi bilirdi. Odu ki, ürəkli idi. Şah Abbasa hörmətlə baş endirib, dedi:

– Atayi-mehribanım, əmr edin, üç qab su gətirsinlər.

Üç qab su gətirdilər. Əhməd qabları meydanın ortasına yan-yana düzüb, hər almanı bir qabdakı suya atdı. Gördülər, almalar suya düşən kimi biri suya batdı, qabın lap dibində durdu, birisi gah suya batdı, gah da üzə çıxdı. O birisi isə suyun üzündə ipək kimi o tərəf-bu tərəfə üzdü. Əhməd əmr elədi, qulamlar qabların üçünü də götürüb Şah Abbasa, bütün əyan-əşrəfə, vəzir-vəkilə və camaata göstərdilər. Ondan sonra gətirib qoydular Firəng padşahının vəzirinin qabağına. Sonra Əhməd üzünü məclisə tutub dedi:

• Almaların hansı ilin məhsulu olduğunu başqa yolla müəyyənləşdirmək mümkündürmü?

– Bax o lap batan builki, çünki o, hələ təzədi, boyda o biriləri ilə bir olsa da, suyu çəkilməyib, ona görə də ağırdı. O birisi ki gah batıb, gah da çıxır, o da bildirkidi, çünki onun da suyu çəkilib, amma yenə də bir az vaxtı qalıb.

Amma o alma ki elə saman kimi üzündə qalıb, o inişilkidi, onun suyu elə çəkilib ki, quruyub qov kimi qalıb. Ona görə də suya batmır.

Ondan sonra hamı Əhmədə dua edə-edə öz evinə getdi.

Bu əhvalatdan bir müddət sonra Şah Abbas Pəri Soltana qonaq getdi. Bir çox otaqlardan keçib Pəri Soltan xanımın xüsusi istirahət otağına çatdı. İçəri girəndə gördü Əhməd uzanıb, Pəri Soltan da onun başının üstündə oturub. Bunlar Şah Abbasa gördülər, həya eləyib tez yerlərindən qalxdılar. Pəri Soltan xanım qaçıb pərdənin dalında gizləndi.

Əhməd qah-qah çəkib güldü.

Şah Abbas Pəri Soltanı pərdə arxasından çıxarıb, hər iki övladının üzündən öpüb dedi:

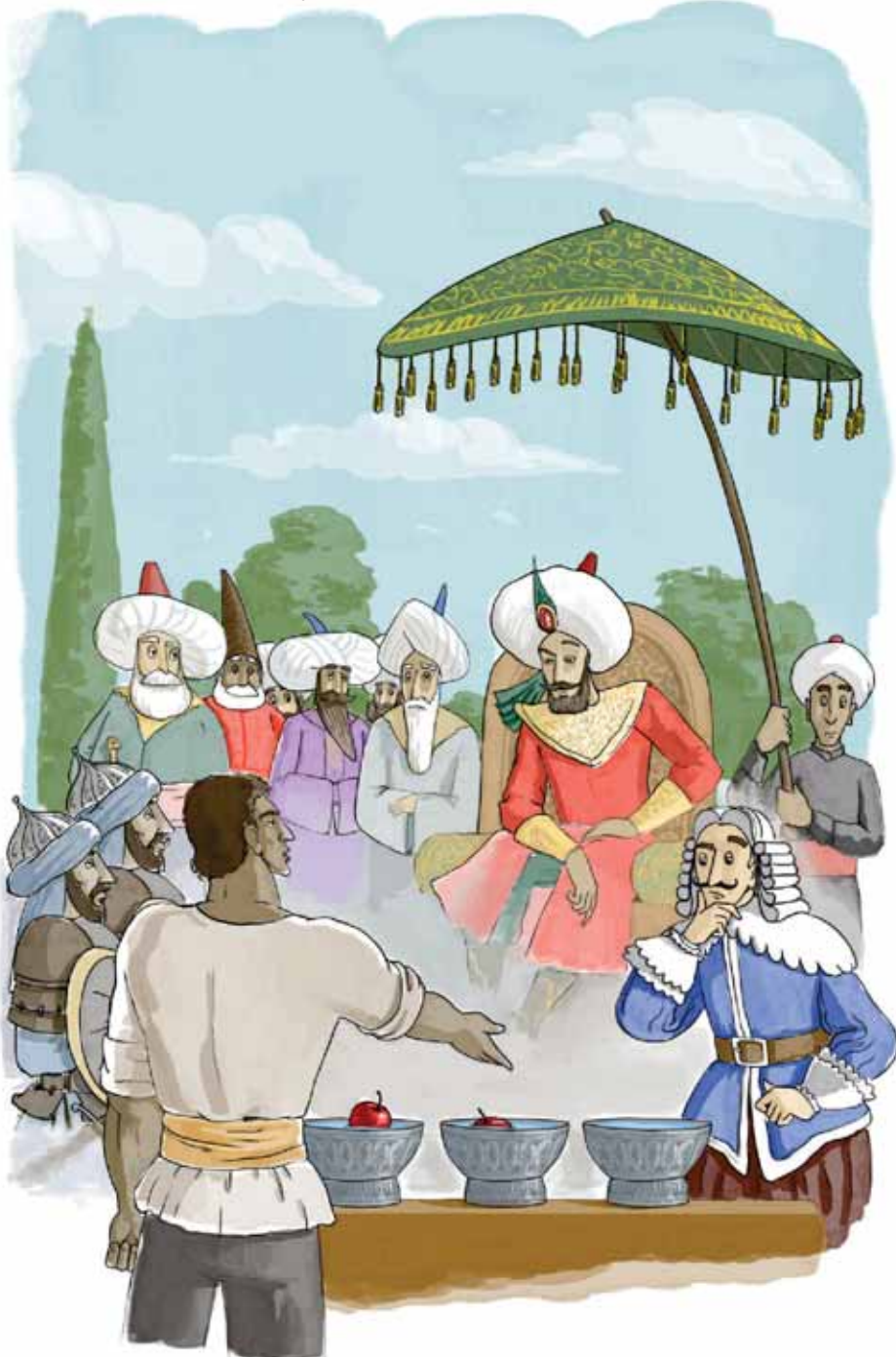
– Əhməd, söylə görüm, mən qapıdan girəndə Pəri Soltan niyə qaçıb gizləndi, sən niyə qah-qah çəkib güldün?

- Uzun müddət susduğuna görə Əhməd haqq qazanmaq olarmı? O, başqa cür hərəkət edə bilməzdimi?

Əhməd gülə-gülə dedi:

– Atayı-mehribanım, ürəyin şad olsun, çünki o yuxu ki mən görmüşəm, zahir oldu, ona görə qah-qah çəkib güldüm. İndi daha açıb deyə bilərəm. Çünki bu günü gözləyirdim.

Qibleyi-aləm, onda mən yuxuda gördüm ki, bir ay mənim başımın üstündə doğdu, birdən bir qara bulud gəlib onu aldı. İndi həmin yuxu zahir oldu. Pəri xanım ay, sən də buludsan.

Şah Abbas gülüb Əhmədin ağına əhsən dedi. Hər üçü: ata, bala, damad bir yerdə çörək yeyib, mətləb və muradlarına çatdılar. Allah sizi də mətləb və muradınıza çatdırsın.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə nağıldakı hadisələrin bir-biri ilə əlaqəsini aydınlaşdırmağa çalışın.
2. Mühüm hadisələrin əks olunduğu üç epizod seçin, onları adlandırın.
3. Bu epizodlarda iştirak edən obrazların davranışı, əməlləri və nitqi – danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirib qeyd edin.

Epizodlar	Obrazların davranışı	Obrazların əməlləri	Obrazların nitqi – danışığı
Birinci epizod (iştirakçılar)			
İkinci epizod (iştirakçılar)			
Üçüncü epizod (iştirakçılar)			

4. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) Əhməd obrazının zahiri görünüşünü şifahi sözlə təsvir edin. Əsərdən seçdiyiniz nümunələr əsasında onun xarici görünüşü ilə daxili aləmi arasında uyğunluğun olub-olmadığını aydınlaşdırın. Öyrəndiyiniz yeni sözlərdən istifadə etməyi unutmayın.
  - b) Əhməd bugünkü gənclərə nümunə ola bilermi? Öyrəndiyiniz yeni sözlərdən, əsərdən seçdiyiniz nümunələrdən istifadə edin.

Evdə iş

1. Nağılın ardını oxuyun.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

Xatırlatma

Aşağı siniflərdə “mövzu”, “ideya” sözləri ilə tanış olmusunuz. Eləcə də əsərlərin mövzusunun, ideyasının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı tapşırıqlar yerinə yetirmiş, müəyyən bacarıqlara yiyələnmişiniz. Bilirsiniz ki, əsərin məzmununun əhatəli öyrənilməsi mövzunun müəyyənləşdirilməsi işini asanlaşdırır. Nağıl və hekayədə təsvir olunan əhvalat, hadisə, insan obrazı barədə ətraflı məlumat öyrənən oxucu əsərdə nədən danışıldığını başa düşür. “Əsərdə nədən danışılır?” sualının cavabı mövzunun müəyyənləşdirilməsi deməkdir. Bir nümunəyə baxaq:

Yel əsdi, çəmənlər lay-lay uğundu,
Otlar bir-birinə dəydi, toxundu.
Meşələr qoynunda nəğmə oxundu,
Dedilər, bu, sərin bulaqlarındı.

Bu misralarda çəməndən, meşədən – bir sözlə, təbiətdən danışılır. Deməli, o, təbiət mövzusunda. Əsərin mövzusunun, məzmununun öyrənilməsi ondakı ideyanı müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bilirsiniz ki, yazıçı mühüm hesab etdiyi qənaəti, gəldiyi nəticəni əsərdə başlıca fikir – ideya şəklində oxuculara çatdırmaq istəyir. İdeya öz ifadəsini əsərdəki əhvalat və hadisələrin təsvirində, obrazların davranış, əməl və nitqində – bir sözlə, bütövlükdə əsərdə tapır.

Təbiət mövzusunda olan yuxarıdakı şeir parçasında başlıca fikir – ideya təbiətin gözəlliyi barədə oxucunun təsəvvürünü dərinləşdirmək, ona təbiətə sevgi hissi aşılamaqdır.

1. Evdə oxuduğunuz parçaları bir daha nəzərdən keçirin, mətnkənarı suallara parta yoldaşınızla birlikdə cavab hazırlayın.
2. Kiçik qruplarda fikir mübadiləsi aparıb cavabları təqdimat əsasında müzakirə edin.

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

3. Sxemi dəftərinizə köçürün və əsərdəki hadisələrin ardıcılığını yığcam əks etdirin.

Hadisələrin ardıcılığı	Hadisələrin yığcam təsviri
Birinci hadisə	Şah Abbas və vəziri mahalı gəzməyə çıxır, bir dərziyə qonaq olurlar.
İkinci hadisə	
Üçüncü hadisə	
.....	.....

4. Bu hadisələrin bir-biri ilə əlaqəsini aydınlaşdırmağa çalışın.
5. Hadisələrdə iştirak edən obrazların nitqinə, davranışına diqqət edin. Onlar barədə sizdə hansı təəssürat yarandı?
6. Əhməd obrazında diqqətinizi daha çox çəkən hansı xüsusiyyətlər oldu?
7. Onun nitqi – danışığı üçün səciyyəvi hesab etdiklərinizi qeyd edin.
8. Kiçik qruplar yaradın, yerinə yetirdiklərinizlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün, təqdimat əsasında müzakirə aparın.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib dərsləyinizdəki (səh. 169-173) “İnşa və essenı necə yazmalı?” mətnindəki tövsiyələrə əsaslanmaqla işləyin.

- a) “Nağılda xalqın hansı arzu və istəkləri ifadə olunmuşdur?” mövzusunda inşa yazın.
- b) “Nağıl mündə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?” mövzusunda esse yazın.

Unutmayın

Yeddinci sınıfdə **mühakimə** xarakterli inşa və esse üzrə bacarıqlara yiyələnəcəksiniz. Mühakimə xarakterli inşa, esse aşağı sınıflərdə yerinə yetirdiyiniz rəy və təsvir səciyyəli yazılardan fərqlənir. Mühakimə xarakterli inşa və essədə şəxsi mühakimələriniz daha geniş yer tutmalıdır. Nəyi

təsdiq, nəyi inkar etdiyinizi dəlillərlə sübut etməli, tutarlı faktlar göstərməlisiniz. Lakin inşa və esse məzmun və quruluşlarına görə birbirindən həm də fərqlənir. İnşada müxtəlif mənbələrə tez-tez müraciət etmək, onlardan nümunələr gətirmək məqsədəuyğundur. İnşa dəyişməz, sabit quruluşda olur. Giriş, əsas hissə, nəticədən ibarət olan inşa ardıcılığın gözlənilməsi vacibdir.

Essen məzmununu onu yazan şəxsin hiss və düşüncələri təşkil edir. Bu yazıda məcazlardan daha çox istifadə olunur, bədiiyə geniş yer verilir. Onun quruluşunda sərbəstlik aparıcı olur. Belə yazılarda sabit, dəyişilməz ardıcılığın olması vacib deyildir. Mövzu ilə bağlı çıxarılmış nəticənin əvvəldə verilməsi, fikirlərin gözlənilməz əvəzlənməsi esse üçün nöqsan sayılır.

Ev tapşırığını yerinə yetirərkən dərsliyin sonundakı “İnşa və essen necə yazmalı?” mətnini, özünüqiymtləndirmə vasitələrini diqqətlə nəzərdən keçirin. Onlardakı tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Bu əsərdə nağıl janrına məxsus bir çox cəhətlər əksini tapıb. Məsələn, dilinin şirinliyi, adi danışmada işlənən sözlərə geniş yer verilməsi, gözlənilməz hadisələrin bir-birini əvəz etməsi və s. diqqəti dərhal cəlb edir.

Bu deyilənlərlə, eləcə də nağıl janrının digər xüsusiyyətləri ilə bağlı müşahidələrinizi davam etdirin.

Araşdırın

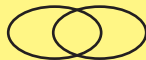
Fikirləşin

Cavab verin

2. Əhməd obrazını səciyyələndirin. Cədvəldə yığcam qeydlər edin.

Əhməd obrazı				
Müxtəlif vəziyyətlərdə davranışı, hiss və həyəcanları	Əməlləri	Nitqi – danışığı üçün səciyyəvi olanlar	Başqalarına münasibəti	Xarici görünüşü

3. Əhməd sizə hansı nağıl qəhrəmanını xatırladır? Onların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənəldirin. Nəticələrinizi Venn diaqramında əks etdirə bilərsiniz.

4. Şah Abbas və vəzir obrazları hansı cəhətlərinə görə diqqətinizi çəkdi? Onların müxtəlif vəziyyətlərdəki davranışlarını, başqalarına münasibətlərini müqayisə edin. Bu obrazlara münasibətinizi açıqlayın.

	Şah Abbas obrazı	Vəzir Allahverdi xan obrazı
Müxtəlif vəziyyətlərdə davranışları		
İnsanlara münasibətləri		
Dövlətin idarə olunmasında mövqeləri		
Bu obrazlara münasibətim		

5. Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu necə izah edərsiniz?

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Həmin cümlələrin bədii təsvir və ifadə vasitələri olmadan yazılışı	Fikrin təsirli olması baxımından onların fərqi
Qızcığaz qorxudan yarpaqtək əsirdi.	Qızcığaz qorxudan əsirdi.	.....

6. Digər bir janrla (məsələn, hekayə ilə) müqayisə etməklə əsərin nağıl olduğunu əsaslandırın. Cədvəldən istifadə edin.

Müqayisə hansı cəhətlərə görə aparılır	Nağıl (nümunə göstərməklə izah edin)	Hekayə (nümunə göstərməklə izah edin)

7. Sizcə, nağıldakı başlıca fikir – ideya nədir? Cədvəldəki fikirlərə münasibət bildirin. Öz variantınızı təklif edin.

Əsərin ideyası hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?
1. Təmkinli, səbirli insan bütün çətinlikləri aradan qaldırır.	
2. Adi peşə sahibi olan yoxsul Əhməd hökmdarlara qarşı qoyulmuş, ağıl və fərsətinə görə onlardan üstün tutulmuşdur.	
3. Xalq öz sevimli qəhrəmanını – Əhmədi Vətənin müdafiəçisi kimi yaratmışdır.	
4. Nağılda inadkarlıq və dözümlülük başlıca fikir kimi ön plana çəkilmişdir.	

İfadəli oxuya hazırlaşın

- İfadəli oxu ilə bağlı bilik və bacarıqlarınızı 7-ci sınıfdə daha da inkişaf etdirəcəksiniz. Bunun üçün, ilk növbədə, dərsliyinizdəki tövsiyələri ətraflı öyrənməli, tapşırıqları ardıcıl yerinə yetirməlisiniz. Həmçinin bədii oxu ustalarının ifalarını dinləməyə də vaxt ayırmalısınız.
- İndi öyrəndiyiniz əsərdən bir epizodu, məsələn, “Şah Abbas car çəkib bütün İsfahanı işdən xəbərdar etmişdi” cümləsindən “Şah Abbas əmr elədi” cümləsinə qədər olan parçanı iş vərəqinizə, yaxud dəftərinizə köçürün. Mətnin sağ kənarında boş yer saxlayın. Seçdiyiniz parçanı bir daha diqqətlə oxuyub başlıca fikri aydınlaşdırın. Onun əsasında ifaçılıq vəzifəsini – dinləyicilərə nəyi çatdıracağınızı müəyyənləşdirin. Bir variant belə ola bilər: “Əhmədin məharəti, bacarığı barədə dinləyicilərdə təsəvvür yaratmaq”.
- Mətni cümlə-cümlə oxuyub səsinizin aldığı çalarları (təəccüb, heyrət və s.) qeyd edin.
- Dərsliyinizin sonunda verilmiş şərti işarələrdən istifadə etməklə fasilələrin yerini, səsinizdəki dəyişmələri (tonun yüksəlməsi, alçalması və s.), tələffüzçə fərqləndiriləcək sözləri (məntiqi vurğu qəbul edənləri) müəyyənləşdirib qeyd edin. Nəticədə mətn aşağıdakı şəkllə (burada bir hissəsi verilir) düşəcək.

Şah Abbas car çəkib | bütün İsfahanı | işdən
xəbərdar eləmişdi. || Ona görə tamām İsfahan
əhli də böyükdən-küçüyə | meydana idi. ||
Fərtaşlar bir qab sūd, | bir torba arpa, | bir
bağ da yonca hazir eləyib | meydanın bir
yerində qoydular. ||

İfaçılıq vəzifəsi

Əhmədin məharəti, bacarığı
barədə dinləyicilərdə
təsəvvür yaratmaq.

Nağılvari

Təəccüblə

Seçdiyiniz parçanı evdə bu qayda ilə sona kimi işləyib oxusuna hazırlaşın.

Evdə iş

1. Cədvəli dəftərinizə köçürün və tamamlayın.

Nö	Epitet və bənzətmənin işləndiyi cümlələr	Cümlələrin epitet və bənzətməsiz yazılışı	Fikrin təsir gücündəki fərqi izah edin
1	Dəli külək göz açmağa imkan vermir, acı şaxta nəfəslərini kəsirdi.		
2	Daş kimi ağırlaşmış ayaqlarını zorla çəkirdilər.		

2. Parçaları oxuyun, hansı ədəbi növə və qola (şifahi, yaxud yazılı) aid olduqlarını müəyyənləşdirin. Onların janrları barədə nə deyə bilərsiniz?

a

“Dəmirçinin gözünün ağı-qarası bir oğlu var idi. Dəmirçinin oğlu o qədər tənbel idi ki, dünyada tayı-bərabəri yox idi. İyirmi yaşına çatmışdı, amma hələ bir qara qəpik qazanmamışdı. Aylar keçdi, illər dolandı, dəmirçi qocaldı”.

b

“Bir gün bizim həyətə yeni qonşular köçdü. Oğlan və qız. Onlar bizdən kiçik idilər, hətta adlarını da bilmirdik. Onlar heç vaxt birbirindən ayrılmır, pilləkəndə oturub oynamağımıza baxırdılar”.

Unutmayın

Dərsliyinizdə “əsərdə diqqətə çatdırılan mühüm problem”, “əsərdə qaldırılan başlıca problem” kimi ifadələrə tez-tez rast gələcəksiniz. Yazıçının əsərdə qaldırdığı problem insanları düşündürən, həlli vacib sayılan mühüm bir məsələ olur. Yazıçı bu problemin bədii həllini verir. Lakin oxucular bir çox hallarda problemin fərqli həllini mümkün sayırlar. Elə buna görə də dərslikdəki tapşırıqlarda sizə əsərdəki mühüm problemin fərqli həlli yolunu müəyyənləşdirmək təklif edilmişdir.

DURNA TELİ

(“Koroğlu” dastanından)
(ixtisarla)

I dər

Yada salın.

- Koroğlu barədə nə bilirsiniz?
- İncəsənətin hansı növlərində Koroğlu obrazı yaradılıb?
- Xalq qəhrəmanı kimlərə deyilir?
- Vətən müharibəsi qəhrəmanlarından kimləri tanıyırsınız?
- Dastan janrına məxsus hansı cəhətlər yadınızdadır?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk dörd parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səsli oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcək.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirin.

Sualın üzərində düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Koroğlunun xalqın yaddaşında əsrlər boyu yaşamasına səbəb, sizcə, nədir?

1

Koroğlunun bir xasiyyəti vardı ki, boş vaxtlarda həmişə dəli-lərlə məşq eləyərdi. At minmək, nizə oynatmaq, qılınc vurmaq, qalxan tutmaq, ox atmaq onların səhər-axşam peşələri idi.

Koroğlu Dəmirçioğlu da yanında bir uca yerdə durub məşqə baxırdı. Xanımlar da onların yanında idilər. Bir də baxdılar ki, budu, bir dəstə atlı çapa-çapa gəlir, qabaqlarında da Eyvaz. Amma Eyvaz, nə Eyvaz...

Durna telini də ki sancıb başına, elə bil qeysər balasıdır, başına cıqqa qo-yub. Nigar xanım baxdı, özünü saxlaya bilmədi, üzün Koroğluya tutub dedi:

– Koroğlu, bir bu yana bax, gör o gələn kimdi?

Sən demə, Koroğlu da elə ona baxırmış. Nigar deyəndə Koroğlu sazi basdı döşünə, dedi:

Nigar xanım, sənə deyim,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.
Əynindəki polad geyim,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Eyvazım on beş yaşında,
Qüdrət qələmi qaşında,
Durna teli var başında,
Bu gələn Eyvaz, bu gələn.

Telli xanım da burada idi. Dəmirçioğlu sağalmışdı deyən onun da kefi saz idi. Baxıb-baxıb birdən qayıtdı ki:

• Dəlilərin durna teli gətirməsini kim xahiş etdi?

– Nigar xanım, görürsənmi, durna teli Eyvaza necə yaraşır. Gör o, kişilərə elə yaraşanda bizə necə yaraşar? Gəl uşaqları göndərək, gedib bizə də durna teli gətirsinlər.

Elə bu sözdə Eyvaz gəlib çatdı onların bərabərinə. Atndan düşüb Nigar xanıma, Koroğluya, Dəmirçioğluna, xanımlara salam verdi, sonra üzünü Koroğluya tutub dedi:

– Eşidirsənmi? Xanımlar durna teli istəyirlər. İzin ver, gedim onlara durna teli gətirim.

Koroğlu bir istədi, izin verməsin. Qorxdı ki, gedə, başına bir xəta-zad gələ. Bir də fikirləşdi ki, getsə yaxşıdı. İgidin başı qalda gərək. Bərkə-boşa düşsə yaxşıdı. Döndü Nigar xanıma, soruşdu:

– Nə deyirsən, getsin, getməsin?

Nigar dönüb Eyvaza baxdı. Gördü, vallah, Eyvaz elə baxır, elə baxır ki, elə bil gözləri ilə dil olub yalvarır. Ürəyi tablamadı. Onu sındırmaq istəmədi. İzin verdi.

Yol uzaq olduğuna görə Eyvaz Qıratı mindi. Dəmirçioğlu ilə Bəlli Əhməd də hərəsi bir seçmə at minib yola düzəldilər. At sürdülər, dərə keçdilər, düz getdilər, gəlib Bağdad ətrafına çatdılar.

• Durna ovu necə keçdi?

Baxdılar, burada o qədər durna var, o qədər durna var ki, çınqıl kimi. Atları ota buraxıb, özləri ox-yaylarını götürüb başladılar durna ovlamağa.

Hə birini, beşini, on beşini... Qərək, bir-iki saatın içində bir aləm durna vurdular. Əyləşib bunların tellərini yolub heybələrə yığdılar, ətlərindən də kabab çəkib xurma ağacının dibində yeməyə başladılar. Ola durna ətinin kababı, xurma ağacının sərini... Yeyib-içib, hərəsi bir tərəfdə yuxuya getdi.

2

Sən demə, Bağdad paşası Aslan paşanın qoruqçusu bunlara göz qoyurmuş. Elə ki onlar yuxuya getdilər, qoruqçu daban aldı Aslan paşanın yanına ki, bəs:

• Dəlilər barədə Aslan paşaya kim xəbər çatdırdı?

– Nə oturursan? Üç nəfər nabeləd adam gəlib, bu namda, bu nişanda; özləri də filan bulağın başında yatıblar. Amma içlərində bir nəfər var, lap Koroğlunun özüdür ki durub.

Qoruqçu Koroğlu adını çəkək, Aslan paşa qoşun böyüyünü çağırıb hökm elədi ki, hazırlaşsın.

Bəli, təbil vuruldu. Qoşun yığıldı. Yaraqlanıb, yasaqlanıb yola düşdülər.

Qırat ayaqlarını yerə döyüb kişnəməyə başladı. Dəmirçioğlu ilə Bəlli Əhməd Qıratın səsinə yuxudan ayılıb gördülər ki, qoşun dörd bir yanı tutub. Qoşun hərəkətə gələndə Dəmirçioğlu bir dəli nəre çəkib, əl atdı misri qılınca. Dəlilər üç tərəfdən özlərini vurdular dəryayi-ləşkərə. Sağdan vurdular, soldan çıxdılar, soldan vurdular, sağdan çıxdılar.

- Dəlilərin tutulmasına səbəb nə oldu?

Qoşun dönmüşdü çəyirtkəyə, gəldikcə gəlirdi, nə qədər qırdılarsa, nə qoşunun dalı kəsildi, nə də ki bir yol tapıb aradan çıxma bildilər.

Piyadalıq dəliləri əldən-dildən saldı. Amanlarını kəsdi. Axırda onları bir-birlərindən ayrı salıb təklədilər, üçünü də tutub atları ilə bərabər şəhərə gətirdilər.

- Xoca Əziz kim idi və o, tutulmuş dəliləri görəndə nə etmək qərarına gəldi?

İndi bunlar burada qalmaqda olsunlar, sə-nə kimdən deyim, Xoca Əzizdən. Koroğlunun bir bəzircan dostu var idi. Adı Xoca Əziz idi. Qoşun elə ki Eyvazgili tutub şəhərə tərəf gəlməyə üz qoydu, bazara səs düşdü ki, bəs üç nəfər quldur tutublar, asmağa aparırlar.

Bazar adamı hamısı çıxdı onların tamaşasına. Xoca Əziz də bu adamların içində idi. Xoca Əziz gördü nə? Tutulan Eyvazdı, Dəmirçioğludu, bir də Bəlli Əhməddi.

Dünya-aləm Xoca Əzizin gözündə qaraldı. Dedi: “Ey dadi-bidad!.. Bu zalım oğlu zalım uşaqları öldürəcək”. Qaldı mat-məəttəl ki: “Nə təhər eləyim? Mənim burada əlimdən bir iş gəlməyəcək. Ticarət deyil ki, min dənə Bağdad tacirini bir xoruza yükləyim. Xəbərə getsəm, buradan Çənlibelə azı bir həftəlik yoldu. Mən gedəsi, xəbər verəsi, Koroğlu gələsi... Yəqin ki, onları öldürürlər”.

Xoca Əziz elə bu götür-qoyda idi, bir də gördü, budu, dustaqlardan bir az aralı üç dənə at gətirirlər. Belə baxanda Qıratı tanıdı. Öz-özünə dedi: “Ey dili-qafil, tapmışam. Nə təhər olsa, gərək Qıratı ələ keçirib Koroğluya xəbər çatdıram”. Bunu deyib Xoca Əziz düşdü onların dalına. Gəlhagəl, gəlhagəl, gəlib çatdılar Aslan paşanın imarətinin qabağına.

3

Aslan paşa dedi:

– Özlərini zindana salın, atlarını buraya gətirin.

Mehtərlər də atları çəkдилər Aslan paşanın qabağına. Aslan paşa əmr elədi, mehtərbaşı qabaqca Dəmirçioğlunun atını minib gərdişə gətirdi. Bir o başa sürdü, bir bu başa sürdü, gətirib Aslan paşanın qabağında saxladı. At Aslan paşanın xoşuna gəldi.

Ondan mehtərbaşı Bəlli Əhmədin atını minib cövlənə gətirdi. Aslan paşa bu atı da bəyəndi. Növbə Qırata gəldi. Bəli, mehtərbaşı Qıratı mindi, nə qədər elədisə, at yerindən tərپənmədi. Mehtərbaşı axırda hirsələnib ata bir taziyanə çəkdi. Qırat bir az da qulaqlarını salladı. Mehtərbaşı bir taziyanə də çəkəndə at quyruğunu qısdı, gözlərinin birini yumdu, axsaya-axsaya yeriməyə başladı. Aslan paşa gülüb dedi:

– Görünür ki, bunlardan ikisi ağadı, birisi nöker. Bu, nökerin atıdır. Çünki elə sir-sifətindən də nökerə oxşayır.

Sonra üzünü mehtərbaşıya tutub dedi:

– O iki atı ilxıya qat! Bu ələngəni də ver o qoruqçuya. Qoy aparıb minsin. Genə ayağını yerdən götürər.

Qıratı verdilər qoruqçuya. Aslan paşanın hərəkəti qoruqçuya yaman dəymişdi. O, gətirdiyi xəbərə görə ənam gözləyirdi. Xələt gözləyirdi. Odu ki qoruqçu yaman pərt olmuşdu. Xoca Əziz işi belə görəndə ürəyində Qırata “afərin” dedi. Sonra camaatı yarıb özünü qoruqçuya yetirdi. Dedi:

– Ayə, qoruqçu, neçə verim bu yabıya?

Söz qoruqçunu lap götürdü. Başladı söyüb savaşımağa. Xoca Əziz onu danlayıb başladı dəlil-dələyil eləməyə ki: “Balam, day bizi niyə söyürsən? Biz nə günahın sahibiyik?”

- Xoca Əziz Qıratı necə ələ keçirdi?

Qərək, o yan-bu yan, Xoca Əziz yağlı dilini işə salıb qoruqçunun hirsini yatırdı. Atalar deyiblər ki, tacir-tüccar dili ilan yuvasından çıxardar.

Axırı ki, Xoca Əziz bir az pul verib Qıratı qoruqçudan aldı. O qədər gözlədi ki, qaş qaraldı. Ocağı asıb qır-saqqızı tökdü tiyana, əridib elədi mum kimi.

- Xoca Əziz Koroğluya xəbər çatdırmaq üçün nə etdi?

Sonra bunu bezin üstünə sürtüb möhkəm-möhkəm sarıdı Qıratın belinə, özü də çıxıb oturdu üstündə. Qır-saqqız Xoca Əzizi elə tutdu ki, kəndirqayış kimi.

Elə ki Xoca Əziz arxayınlaşdı, bildi ki, day yıxılmayacaq, atın başını balaca boşladı. At götürüldü, nə götürüldü. Yazıq Xoca Əzizdə nə Xocalıq qalmışdı, nə də Əzizlik. Bayaq ha huşunu itirdi. At nə qədər yol getdi – bilmədi, necə getdi, bilmədi. Bir də at bərk kişnədi. Xoca Əziz atın səsinə gözlərini açıb gördü Çənlibəldədi.

Dəlilər Qıratın səsinə eşitcək tökülüb gəldilər. Qırat süzüb düz Koroğlunun qabağında dayandı. Üzünü gəldiyi tərəfə tutub elə kişnədi ki, dağ-daş lərzəyə gəldi. Koroğlu vəfalı atının başını qucaqlayıb üzündən-gözündən öpdü. Baxdılar ki, atın üstündə bir adam var, amma özündə deyil. Yapışdılar qolundan ki, düşürsünlər. Ha çəkdilər, qopmadı ki, qopmadı. Axırda baxıb gördülər ki, özünü qır-saqqızla ata yapışdırıb. Kişini elə bezqarışıq atdan götürüb yerə qoydular. Koroğlu baxdı ki, Xoca Əzizdi. Di su-zad, Xoca Əziz özünə gəldi. Koroğlu soruşdu:

– Bu nə əhvalatdı?

Xoca Əziz dedi:

– Eyvazı, Dəmirçioğlunu, Bəlli Əhmədi Aslan paşa tutub zindana salıb. Özünü tez yetirməsən, bir də onların üzünü görməyəcəksən.

- Dəlilərin tutulması xəbəri Çənlibəldə necə qarşılandı?

Elə bil dəlilərin üstünə su səpdilər. Xanımlar hamısı başlarını aşağıya saldılar. Koroğlu dönüb Nigara baxdı. Gördü, vallah, Nigar bir haldadı, bir haldadı ki, alma yanaqları Səmərqənd kağızı kimi ağarıb.

Ala gözləri bahar buludu kimi dolub. Yaqut dodaqlar bir dəqiqədə elə solub, elə bil lələdi, şaxtaya düşüb.

T.Salahov. "Koroğlu"

4

Dünya Koroğlunun gözündə qaraldı. Əlini atıb Qıratın yüyənindən tutdu. Elə qəzəblə ata sıçradı ki, Qıratın əvəzinə ayrı bir at olsaydı, çoxdan beli sınımışdı. Koroğlu dedi:

– Mən getdim. Siz dalımca gələrsiniz, Bağdad bağlarında sizi gözləyəcəyəm. Kim səhər tezdən hamıdan qabaq gəlib mənə salam versə, yüz qızıl alacaq.

Bunu deyib atın başını boşladı. Qırat iki dal ayaqları üstə qalxdı, Bağdad tərəfə üz qoydu.

Dəlilər tələm-tələsik hazırlaşdılar. Yaraqlanıb, yasaqlanıb yola düşdülər. Səhər dan yeri söküləndə Koroğlu bir də gördü ki, Dəli Mehtər, Kosa Səfər, Çopur Mehdi, İsabalı, Tüpdəğidən, Toxmaqvruran, Halaypozan, Tanrıtanımaz, Dilbilməz onun qabağında əl qılıncda dayanıblar. Belə baxanda gördü ki, Bağdad bağlarında xurmanın sayı var, amma dəlilərin sayı yoxdu. Koroğlu dəlilərə hay vurdu, hamı atlandı. Yavaş-yavaş şəhərə tərəf sürməyə başladılar.

• Qoca biçinçi nə üçün ağlayırdı?

Bir az getmişdilər, gördülər, bir qoca kişi taxıl biçir. Amma elə ağlayır, elə ağlayır ki, yaş gözündən dolu kimi tökülür.

Koroğlu yaxın gəlib soruşdu:

– Ay əmi, niyə ağlayırsan?

Qoca heç başını da qaldırmayıb dedi:

– Neynirsən? Səndən ki mənim dərdimə dərman olmayacaq, çıx yolunla get!

Qoca sözü nə qədər yayındırmaq istədisə, Koroğlu əl çəkmədi. Kişi gördü olmayacaq, axırda dedi:

– İndi ki əl çəkmirsən, qabaqca mənə de görüm, sən kimsən? Bu başındakı dəstə-tifaq nədi?

Koroğlu dedi:

– Mən Muradbəyli tərəflərdənəm. Buradan mal almağa gəlmişik. Yollar şuluqdu deyən belə yaraqlı-yasaqlı gəlmişik.

Kişi bir az dayandı, gözünü silib dedi:

– Bizim bu Bağdadda bir paşa var. Adına Aslan paşa deyirlər. Çox namərd, çox müxənnət, çox da hiyləgər adamdı. İndi üç gündü ki, Koroğlunun üç dəlisini tutub zindana salıb. Dünən car çəkib xəbər verib ki, bu gün onları asdıracaq. Bala, doğrusu ki, mən elə mərd oğulların belə namərd əlində ölməyini qəbul eləyə bilmirəm. Əgər mərdi-mərdana meydan açsaydı, təkbətək vuruşub öldürsəydi, mənə yer eləməzdi... Neynim, qocalığın üzü qara olsun. İndi mənim yüzdən artıq yaşım var. Əlimdən bir iş gəlmir. Atalar deyiblər, adam əli ilə iş görə bilmədi, güc verər dilinə. Dil də ki oldu bağlı, ixtiyarı oldu bəylər, paşalar əlində, onda əlac qalır gözə. Adam dəm verir gözünün yaşına.

- Koroğlu zəmini nə üçün biçirdi?
- Biçinçi Koroğluya nəyi məsləhət verdi?

Qoca sözünü qurtaran kimi Koroğlu dəlilərə hökm elədi ki, qocaya kömək eləsinlər. Dəlilər tutuquşu kimi doluşdular zəmiyə. Bir suiçim saatda qocanın bütün taxılını biçib-dərzləyib, yığdılar bir tərəfə.

Qoca mat-mat baxırdı ki, görəsən, bunlar kimdilər, nə eləmək istəyirlər. Bir fikrindən keçdi ki, bəlkə, bunlar Aslan paşanın adamlarındandırlar. Taxılı yandırmaq istəyirlər. Amma baxdı ki, yox. Bu, düşmənciliyə oxşamır.

Elə ki dəlilər qurtardılar, Koroğlu qocaya dedi:

– Qoca, bil və ağah ol! Dediysin Koroğlu mənəm. İndi bu saat sənin o Aslan paşanın ürəyinə bir od qoyacağam ki, məhşərəcən yansın. Biz bu saat şəhərə girəcəyik. Sən də bir böyük xurcunla Aslan paşanın xəzinəsinin qabağında məni gözlərsən.

Koroğlu bunu deyib dəlilərə hay vurmaq istəyirdi ki, yola düşsünlər, qoca dedi:

- Biçinçi Koroğluya nə məsləhət verdi?

– Koroğlu, ayaq saxla, görürəm ki, Aslan paşa səni yaman qəzəbləndirib. Odu ki gözlərin qızıb. Ancaq şəhərə belə girmək

olmaz. Səni tanıyrlar. Sən özün şəhərə tək gir. Adamların da qoy beş-beş, on-on olub camaata qarışsınlar.

5

Koroğlu dedi:

– Dəlilərim, mən Aslan paşanın məclisində olacağam. Onların o qədər başlarını qatacağam ki, siz yerlərinizi tuta biləsiniz. Mən əlimi bığlarımaya çəkməmiş bir adam yerindən tərپənməsin.

Koroğlu sözünü qurtardı. Ondan sonra paltarlarının üstündən bir aşıq paltarı geyindi, çiyinində də bir saz salıb yola düşdü.

Aslan paşa bir kef-damaqda idi ki, gəl görəsən. Meydanın başında taxt qurdurub əyləşmişdi. Təbil vuruldu. Sədrəzəm irəli gəlib camaata deməlisini dedi, tapşırılmalsını tapşırırdı, sonra bir dəstə yaraqlı əsgər gətirib camaatın qabağında bir cərgə düzdülər ki, işdi, bəlkə, birdən qarışıqlıq-zad oldu. Elə ki hər iş qurtardı, cəllad Eyvazı dar ağacına gətirdi.

Elə bu dəmdə Koroğlu özünü saldı meydana. Aslan paşa qördü ki, budu, bir aşıq çiyində saz girdi ortalığa.

Dedi:

– Ayə, yanşaqsanmı?

Koroğlu dedi:

– Bəli, paşam, yanşağam.

Aslan paşa dedi:

– Ayə, heç Koroğlunun sözlərindən bilirsənmi?

Koroğlu dedi:

– Ay paşa, izin ver, sənə söz oxuyum, söz olsun. Koroğlu nə adamdı ki, onun sözü belə məclisdə oxuna?!

Paşa dedi:

– Yox, sən bilmirsən! Mən Koroğlunun üç dəlisini tutmuşam. Bu şadyanalıq da onun şadyanalığıdır. İndi sən bir az Koroğlunun sözlərindən de ki, onların ürəkləri açılsın.

Koroğlu bir dönüb dar ayağında dayanan Eyvaza, Dəmirçioğluna, Bəlli Əhmədə baxdı, bir də dönüb camaatın içində dayanan dəlilərinə baxıb, üçtelli sazı bağına basdı. Barmaqlarını cütləyib tellərə elə vurdu ki, meydana səs gəldi. Qızılquş kimi bir dəfə meydanı fırlanıb dedi:

Dəlilərim, bu gün dava günüdür,
Müxənnət ölkəsi talanmaq gərək!
Qoç igidlər yarasından bəllənər,
Şərbəttək qanına yalanmaq gərək!

Koroğlu içəndə düşmən qanını,
Mərd meydanda nərəsindən tanını,
Qırın vəzirini, tutun xanını,
Leş leşin üstündə qalanmaq gərək!

Aslan paşa dedi:

– Sağ ol, aşıq! Lap Koroğlu kimi oxuyursan.

Koroğlu dönüb dar ağacındakı dəlilərə baxdı. Dəmirçioğlu gözünü zilləyib bir dar ağacına, Bəlli Əhməd də bir dar ağacına. Bildi ki, bunlar qollarının açılmağına bənddilər ki, ağacları dibindən çıxarıb işə başlasınlar. Dönüb Eyvaza baxdı. Gördü yox, Eyvaz özgə haldadı. Dar ağacının dibində dayanıb gözünü zilləyib Koroğluya. Özü də sevindiyyindən gözləri dolub. Koroğlu onu belə görəndə ürəyi tab gətirmədi. Dedi:

Canım paşa, gözüm paşa,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!
Budu sənə sözüm, paşa,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Göydən ıldırım tökdürrəm,
Yurdunda bostan əkdürrəm,
Torpağın dara çəkdürrəm,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Əyləşib paşalar, bəylər,
Sinəmdən baş verib millər,
Koroğlu iltimas eylər,
Paşa, qoy gəlsin Eyvazı!

Koroğlu oxumağında olsun, paşa qulaq asmağında, dəlilər də gözləməyində. Sənə kimdən deyim, kimdən deyim, Giziroğlu Mustafa bəydən.

Bağdad tərəflərdə Giziroğlu Mustafa bəy adında adlı-sanlı bir igid var idi. Giziroğlu Mustafa bəy, doğrudan da, qoçaq, qolu qüvvətli bir adam idi. Atası keçmişdə gizir olmuşdu. Sonra xotkarın üzünə ağ olduğuna görə onu dar ağacından asmışdılar. Deyirlər ki, Giziroğlu Mustafa bəy o zamandan qırx atlı ilə dağlara çəkilməmişdi. Paşalarla ədavət saxlayırdı. Hərdən atasının düşmənlərindən birinin üstünə gedib, tutub dar ağacından asardı, yenə də çıxıb dağlara çəkilərdi.

- Giziroğlu Mustafa bəy haqqında sizdə hansı təəssürat yarandı?

Giziroğlu Mustafa bəy çoxdan idi ki, Koroğlu ilə qabaqlaşmaq istəyirdi. İki qoçun başı bir qazanda qaynamaz deyiblər. Odu ki Giziroğlu da deyirdi: “Ya gərək Koroğlunun adı deyilə, ya mənim”.

Koroğlu da Giziroğlu Mustafa bəydən çox eşitmişdi.

6

Bəli, xəbər gəlib çatdı Giziroğlu Mustafa bəyə ki, Aslan paşa Koroğlunun üç dəlisini tutdurub, özlərini də bu gecə asdıracaq. Giziroğlu öz adamlarını başına yığıb dedi:

– Mənim Koroğlu ilə haqq-hesabım var, bu, öz yerində. Bir gün gələr, görüşərik, haqq-hesabımızı kəsərik. Amma Aslan paşanın bu nakişiliyinə mən dözə bilmərəm. Axı Koroğlunun dəlilərinin ki onunla heç bir işi yox imiş. Bütün görənlər deyirlər ki, çölün düzündə durna ovlayırmışlar. Aslan paşa bu nakişiliyi eləyir ki, xotkara xoş gəlsin. Mən qoymayacağam, o, dəliləri öldürsün.

Başının adamları Giziroğlunun sözünü bəyəndilər. Bu mərdliyinə “afərin” dedilər. Durub hamısı yaraqlandılar, Bağdada gəldilər. Meydandan bir az aralı bir təpə kimi yer var idi, Giziroğlu çıxdı təpənin üstünə ki, görsün meydanın ortasında nə var, nə yox? Baxdı ki, Koroğlu aşıq paltarında oxuyur. Onun bu igidliyinə məəttəl qalıb, ürəyində afərin dedi:

– Dayanın görək, bu işin axırı necə olacaq. Mən heç inana bilmirəm ki, o, bu qoşunun içindən öz dəlilərini qurtarıb qaçırdı bilə. And içirəm, dayanıb axıracan gözləyəcəyəm. Əgər gördüm ki, gücü çatmır, gedib kömək eləyəcəyəm. Yox, gücü çatdı, qurtardı, onda dalınca gedib şəhərdən çıxandan sonra onunla məsələni ayırd eləyəcəyəm. Ya ona verən Allah, ya mənə.

Giziroğlu Mustafa bəyin bir şeşpəri var idi ki, ucu haça. Bu, elə bir şeşpər idi ki, məşhuri-ələm. Giziroğlu haman haça şeşpəri qaldırdı başına, bir dəfə hərleyib tulladı. Koroğlu bir də gördü qabağına bir şey düşdü. Belə baxanda gördü Giziroğlunun haça şeşpəridi. O saat başa düşdü.

Sədrəzəm ağzını paşanın qulağına yapışdırıb dedi:

– Paşa sağ olsun, mənim bu aşıqdan gözüm su içmir. Bu, Koroğluya oxşayır.

Cəllad Eyvazı dar ağacına gətirmişdi. Gözləyirdi ki, aşıq qurtarsın, sonra ipi Eyvazın boğazına keçirsin. Koroğlu bir dəli nəre çəkdi:

Hoydu, dəlilərim, hoydu,
Yeriyn meydan üstünə!

Havadakı şahin kimi,
Tökülün al qan üstünə!

Koroğlu çəkər haşanı,
Bəylər edər tamaşanı,
Mən özüm Aslan paşanı,
Hərəniz bir xan üstünə.

Koroğlu oxuya-oxuya əlini bığına çəkdi. Dəlilər töküldülər. Ara qızıqıydı. Koroğlu bir həmlədə özünü Aslan paşaya çatdırdı. Misri qılıncın çəkilməyi ilə Aslan paşanın başının yerə düşməyi bir oldu. Dəlilər tənabləri qılıncladılar. Eyvazı, Dəmirçioğlunu, Bəlli Əhmədi azad elədilər. Koroğlu bir də onu gördü ki, meydanın hər başında bir dənə dar ağacı qalxır-düşür, hər dəfə də on-on beş adamı xurd-xəşil eləyir. Baxdı ki, biri Dəmirçioğlu, biri də Bəlli Əhmədi, hərəsi öz dar ağacını çıxarıb alıb çiyinə, düşüb qoşunun içinə.

Koroğlu qılınc vura-vura özünü çatdırdı xəzinənin qapısına. Gördü qoca buradadı. Qarıya bir əmud ilişirdi. Bayaq ha qarı parça-tikə olub yerə töküldü. Çağırdı ki:

– Qoca, gəl!

Qoca gəldi. Koroğlu soruşdu:

– Bəs xurcunun hanı?

Qoca dedi:

– Ay bala, vallah, sevindiyimdən bilmirəm heç nə elədim.

Koroğlu dedi:

– Eybi yoxdur. Gir içəriyə!

Qoca girdi içəriyə. Koroğlu ona bir kisə qızıl verdi. Dəlilərdən ikisini də qoşdu ona ki:

– Aparın bunu sağ-salamat qoyun evinə, sonra gəlin.

İndi sənə kimdən deyim, Giziroğlu Mustafa bəylə Koroğludan. Elə ki dəlilər Çənlibelə tərəf yol başladılar, Koroğlu üzünü Kosa Səfərə tutub dedi:

– Kosa Səfər, buradan Çənlibelə neçə yol var?

Kosa Səfər dedi:

– Buradan Çənlibelə iki yol var. Biri haman bu yoldu ki, gedirik. Biri də dağ yoludu ki, bax o təpələrin dalından diklənir.

Koroğluya da elə bu lazım idi. Üzünü dəlilərə tutub dedi:

– Siz bu yol ilə gedin! Mən dağ yolu ilə gedəcəyəm. Əgər siz məndən qabaq Çənlibelə çatdınız, demək ki, uşaqları siz mənə qurtarıbsınız. Aslan paşanın xəzinəsinin hamısı sizə çatacaq. Yox, əgər mən tez çatdım, onda xəzinə hamısı mənimdi.

Bunu deyib Koroğlu Qırata bir qamçı göstərib tərəni aşdı. Dəlilər işdən bixəbər hərə öz atına dəyib yola düşdülər. Koroğlu Qırata qaytarıb tərədən tərəyə çıxdı. Elə ki arxayın oldu ki, day dəlilər çıxıb gediblər, ondan yola düşdü, papağını da gözünün üstünə qaldırıb, Qırata yavaş-yavaş çay kənarı ilə sürməyə başladı. Elə bir az getmişdi, uzaqdan bir at kişnəməyi eşidildi. Koroğlu dönüb gördü Giziroğlu Mustafa bəy öz Alapaça atının üstündə budu, elə gəlir, elə gəlir ki, tozu dumana qatıb, dumanı toza.

Qırat Alapaçanın səsini eşitcək dayandı. Koroğlu nə qədər elədise, at yerindən tərpenmədi. Koroğlu qanrılıb geriyə baxdı ki, görsün, Giziroğlu uzaqdadı, yaxında, bir də onu gördü ki, təpəsinə bir əmud dəydi. Koroğlu özünü atın üstündə saxlaya bilməyib təpəsi üstə yerə gəldi, yumbalanıb çaya düşdü. Giziroğlu tez əlindəki əmudu yerə atıb qılıncını çəkdi ki, düşüb onun başını kəssin, Koroğlu cəld sudan çıxıb onun öz əmudunu götürdü, Giziroğlunun təpəsinə elə bir əmud vurdu ki, bu dəfə də Giziroğlu dığırlandı çaya düşdü. Cəld qalxıb sudan çıxmaq istəyəndə Koroğlu əlini uzadıb yapışdı onun əlindən, çəkib çıxartdı bayıra. Ondan əl atdı misri qılınca ki, dava başlasın, Giziroğlu dedi:

– Koroğlu, əl saxla! Sənin mənimlə bir ədavətin-zadın yoxdu ki?

Koroğlu dedi:

– Mənim xeyr. Sənin mənimlə ədavətin var.

Giziroğlu dedi:

– Yox, mənim də yoxdu. Mən istəyirdim biləm, görəəm, sən güclü olarsan, ya mən? Onu da ki gördüm. Day bundan sonra bizim vuruşmağımız axmaqlıqdı. Əl ver, dost olaq!

Koroğlu ilə Giziroğlu əl verdilər, görüşdülər, öpüşdülər, bir-biri ilə dost olub ayrıldılar.

Giziroğlu oradan birbaşa gəlib çatdı öz adamlarına. Soruşdular ki: “Nə oldu? Hanı Koroğlunun başı?”, Giziroğlu əhvalatı necə olmuşdusa, onlara danışdı. Adamların arasında pıçapıç başlandı ki, bəs yalan deyir. Giziroğlu nə qədər dedisə, inanmadılar. Axırda qəzəblənib dedi:

– İndi ki belə oldu, gəlin gedək lap Çənlibelə, soruşun onun özündən. Əgər o, mərd adamdırsa, düzünü deyər. Yox, əgər namərdlik eləsə, yalan danışsa, mən lap sizin gözünüzün qabağında onunla vuruşum, siz də tamaşa eləyin.

7

Hamı bu sözə razı oldu. Atlanıb Çənlibelə tərəf yol başladılar. İndi eşidin dəlilərdən. Dəlilər at sürdülər, yol yordular, səhər dan yeri təzəcə söküləndə gəlib Çənlibelə çatdılar. Xanımlar qabağa çıxdılar. Kosa Səfər uzaqdan Nigar xanımı görcək qışqırdı ki:

– Nigar xanım, bircə de görüm, Koroğlu gəlib, ya yox?

Nigar xanım dedi:

– Yox. Gəlməyib.

Kosa Səfər dedi:

– Çox yaxşı. Axırı ki, heç olmasa, bircə dəfə mərci biz apardıq. Mənzil başına ondan tez gəldik.

Elə bu dəmdə Qırat bərk kişnədi. Dönüb gördülər Qırat yağı qoruğunda otlayır. Koroğlu da böyrü üstə göy otun üstündə uzanıb gülə-gülə deyir:

– Haradasınız? Sizi gözləməkdən gözümün kökü saraldı ki...

Kosa Səfər dedi:

– Genə mərci sən uddun!

Koroğlu dedi:

– Mərci mən uddum. Ancaq bizim bir adətımız də var axı. Həmişə mənzilbaşında kim mənə hamıdan qabaq salam versə, mən ona yüz qızıl verərəm. O başdan hərənizə yüz qızıl borcluyam. İndi də ki səhər tezdən

genə də yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi dəli hamınız birdən gəlibsiniz. Aslan paşanın xəzinəsində də bu qədər qızıl elə ancaq olar. Odu ki xəzinə sizə çatır. Necə istəyirsiniz, eləcə də öz aranızda bölüşdürün.

Dəlilər hamısı atlardan töküldülər. Süfrə açıldı. Dəlilər yeyib- içməkdə, çalib-oynamaqda olsunlar, eşit Giziroğlunun dəstəsindən. Dəstə gəlib o zaman çatdı ki, dəlilər şirin kefdə idilər. Mustafa bəy dedi:

– Bu saat bunların keflərini pozmaq heç insafdan deyil. Gözləyək, qurtarsınlar, sonra.

Bir tərəfdə dayanıb gözləməyə başladılar.

Nigar xanım dedi:

– Koroğlu, indi danış görək necə getdiz? Uşaqları necə qurtardız?

Koroğlu başdan başlayıb əhvalatı axıracan danışdı. Amma Giziroğlunun adını çəkmədi. O barədə bir kəlmə də kəsmədi. Nigar xanım dedi:

– Ay Koroğlu, sən ki belə igidsən, görəsən, bu dünyada sən kim kimi ikinci bir adam da var, ya elə anan səni tək doğub?

Koroğlu bir söz demədi. Yavaşca qalxıb Aşıq Cünunun sazını aldı, basdı bağına. Dedi:

Anadan oğul doğlubdu
Giziroğlu Mustafa bəy.
Bu dünyaya tək gəlibdi
Giziroğlu Mustafa bəy.

Bir atı var, Alapaça,
Aman vermir Qırat qaça.
Şeşpərinin ucu haça,
Giziroğlu Mustafa bəy.

Hay deyəndə haya basar,
Huy deyəndə huya basar,
Koroğlunu çaya basar
Giziroğlu Mustafa bəy.

- Koroğlunun əhvalatı bu cür danışması onun haqqındakı təəssüratınıza yeni nə əlavə etdi?

Koroğlu sözünü qurtaran kimi Giziroğlu Mustafa bəy gizləndiyi yerdən çıxıb məclisə gəldi. Dedi:

– Koroğlu, sən, doğrudan da, mərd adamsan. Ancaq özgəsini çox şişirdib özünü çox kiçildirsən. Dayan, indi mən düzünü danışacağam.

Ondan Giziroğlu başlayıb əhvalatı necə olmuşdusa, əvvəldən-axıra kimi danışdı. Nə bir kəlmə o yana elədi, nə bir kəlmə bu yana.

Koroğlu ilə Giziroğlu təzədən qucaqlaşdılar, öpüşdülər, görüşdülər, qardaş oldular. Giziroğlunun adamları da gəlib məclisə girdilər. Məclis təzədən başlandı.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə dastandakı hadisələrin bir-biri ilə əlaqəsini aydınlaşdırmağa çalışın.
2. Mühüm hesab etdiyiniz üç hadisəni seçib adlandırın.
3. Onlarda iştirak edən obrazların davranışı, əməlləri və nitqi – danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirib, qeyd edin.

Hadisələr	Obrazların davranışı	Obrazların əməlləri	Obrazların nitqi-danışığı
Birinci hadisə (iştirakçılar)			
İkinci hadisə (iştirakçılar)			
Üçüncü hadisə (iştirakçılar)			

4. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) Dastanda məni ən çox həyəcanlandıran epizod hansı oldu?
  - b) Çənlibeli necə təsəvvür edirəm.

Evdə iş

1. Dastanın ardını oxuyun.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz 5, 6 və 7-ci parçaları nəzərdən keçirin. Seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu hazırladığınız plan əsasında yaradıcı nağıl edin.
2. Dastanda obrazlar haqqında daha zəngin təsəvvür yaradan üç epizod müəyyənləşdirin. Hər bir obrazın davranışı, hərəkəti, nitqi, başqalarına münasibəti ilə bağlı epizodlardan öyrəndiyiniz məlumatı yığcam qeyd edin.

Hadisələrin ardıcılığı	Hadisələrin yığcam təsviri
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	
Üçüncü epizod:	

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

3. Sxemi dəftərinizə köçürün və əsərdəki hadisələrin ardıcılığını yığcam əks etdirin.

Dəlilər durna teli gətirmək üçün Bağdada yollanırlar

4. Əsərdəki hansı epizodu hadisələrin ən yüksək inkişaf mərhələsi hesab etmək olar? Nə üçün?
5. “Durna teli”ndə dastan janrının xüsusiyyətlərini əks etdirən iki cəhət göstərin.
6. Əsərdən seçdiyiniz iki cümləyə epitet və bənzətmə artırın:

Əsərdən seçilmiş cümlələr	Epitet və bənzətmə artırıldıqdan sonra
1.	
2.	

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin.

Tövsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.

1. “Vətən qəhrəmanları fəxrimizdir” mövzusunda inşa yazın.
2. “Hansı epizodları oxumaq mənim üçün daha maraqlı idi?” mövzusunda esse yazın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Bilirsiniz ki, dastan şifahi xalq ədəbiyyatının irihəcmli janrlarındandır. “Dastan” sözü dilimizdə bir neçə mənada işlənir: əhvalat, hadisə, tarix və s. Nəslə nəzmin (şeyrin) bir-birini əvəzləməsi dastanın mühüm xüsusiyyətlərindən hesab olunur. Dastanlarda bədii ifadə vasitələrindən olan mübaliğə və litota daha çox işlənir.

Bədii əsərdə müəyyən əşya, hadisə, hiss-həyəcanın həddindən artıq böyüdülmüş, şişirdilmiş şəkildə təsviri mübaliğə adlanır.

Digər bir ifadə vasitəsi – litota isə, əksinə, müəyyən əşyanın, hadisənin əhəmiyyətini azaltmaq, kiçiltmək məqsədilə işlədilir.

Mübaliğə və litota, digər ifadə vasitələri kimi, əsərin təsir gücünü artırır, ona bədii gözəllik gətirir. Məsələn, “Bütün günü od ələyən günəş batmaqda idi” cümləsində havanın gün ərzində çox isti olması mübaliğəli şəkildə nəzərə çatdırılmışdır.

“Qoşun böyüyü qorxusundan cücəyə dönmüşdü” cümləsində isə sərkərdənin gücsüzlüyü, təşvişə düşməsi litotanın köməyi ilə daha təsirli ifadə olunmuşdur.

“Koroğlu” dastanı ilə bağlı qol sözünü də eşidəcəksiniz. Qol dastanının bitkin, müstəqil hissəsidir və hər bir qolda ayrıca əhvalat, hadisə təsvir edilir.

“Durna teli” qolunda dastan janrına məxsus cəhətlərin öz əksini necə tapdığına, Koroğluya və dəlilərinə müxtəlif təbəqədən olan adamların necə münasibət bəslədiklərinə diqqət yetirin.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

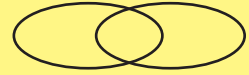
2. Koroğlu obrazının səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirib münasibət bildirin. Əsərdən nümunələr göstərin.

KOROĞLU OBRAZININ					
Xarakterindəki başlıca cəhətlər	Müxtəlif vəziyyətlərdə davranışı	Əməl və hərəkləri	Nitqi – danışığı	Xarici görünüşü	Başqalarına münasibəti

3. Koroğlunun xalq qəhrəmanı sayılmasına səbəb nədir? Ona fərqli təbəqəyə mənsub insanların münasibətini aydınlaşdırmaqla suala cavab hazırlayın.

№	Müxtəlif təbəqələrin nümayəndələri	Onların Koroğluya münasibətləri
1		
...		

4. Koroğlu ilə Giziroğlu Mustafa bəyin oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır? Müqayisə cədvəlindən, yaxud Venn diaqramından istifadə edin.

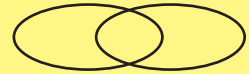

5. Koroğlunun silahdaşları – dəlilər üçün oxşar olan cəhətlər hansılardır? Onların davranış və hərəkətlərinə əsaslanmaqla suala cavab hazırlayın. Seçmə oxudan istifadə etməklə əsərə nəzər salmağınız faydalı olar.

6. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin dastanda hansı dəyişikliyə səbəb olduğunu aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinə aid nümunələr	Əsərin bədii gözəlliyinin – təsir gücünün artırılmasında onların rolu

7. “Durna teli” qolunda şifahi xalq ədəbiyyatının hansı əlamətləri var? Onun nağılla oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Venn diaqramından, yaxud müqayisə cədvəlindən istifadə edin.

8. Əsərdən əvvəlki dərslərdə seçdiyiniz və üzərində işlədiyiniz mühüm hadisələrdə, epizodalarda ifadə olunmuş fikirlərin ardıcılığını və əlaqələrini xatırlayın. Çıxardığınız nəticələrə əsaslanmaqla dastandakı başlıca fikri – ideyanı izah edin.

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

9. Aşağıdakı parçalarda işlənmiş bədii ifadə vasitələrinin növünü, fikrin təsir gücünün artırılmasındakı rolunu müəyyənləşdirin.

Əsərdən parçalar	Bədii ifadə vasitələrinin növü	Fikrin təsir gücünün artmasında rolu
1. “Koroğlu qazanı çəkdi qabağına. Qərək, neçə qazan boşaltdı, bilmirəm, baxdı ki, day doyub... Yağlı əlləri ilə bığlarını eşib durdu ayağa, gəldi paşaların məclisinə”.		
2. “Ağrının şiddətindən pələng elə bağırırdı ki, dağdaş yerindən oynadı. Bütün heyvanlar gizlənməyə yer axtardı. Səsi ovçu Murad da eşitdi. Yerini müəyyənləşdirib cəld ora yollandı. Yerdə qırılan pələng yumruğa dönmüşdü. Ovçuya heç gözünün ucuy la da baxmadı”.		

Evdə iş

Birini seçib işləyin.

1. Bədii ifadə vasitələrinin işləndiyi bir neçə cümlə yazın.
2. Bədii əsərlərdən mübaligə və litotaya aid nümunələr seçin.

TƏTBİQ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

ƏFSANƏ

XƏZİNƏQAYA ƏFSANƏSİ (ixtisarla)

Oxuda aydınlaşdırın

- Əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

Bir zalım şah varmış. Bu şahın zülmü ərsə dirənibmiş. Onun xəzinəsində qızıl, gümüş, cavahirat ildən-ilə artdıqca ölkə xarabazarlığa çevrilmiş. Kotan tutmalı, əkin əkməli olan əllər qılinc, nizə, qalxan tuturmuş.

Şah bir gün yenə də şeypurları səsləndirdi. Ən ucqar kəndlərə də adamlarını göndərüb yenicə ərsəyə gəlmiş cavanları səfərbərliyə almağı tapşırırdı. Ordugahlar quruldu, döyüşə hazırlıq işləri görülməyə başlandı.

Qoca bir qarının birçə nəvəsini də zorla düşərgəyə gətirib şahın döyüşçüləri arasına qatırlar. Atalar “dövlətdə dəvə, övladda nəvə” deyiblər. Qarı nəvə toyu görməmiş dünyadan köçmək istəmirdi. Toy tədarükü görürdü. O, çox çalışır ki, nəvəsini dava-şavadan qurtarsın, bir şey çıxmır. Odur ki üz tutub şahın çadır qurub oturduğu yerə gedir. Keşikçilər qarını şahın yanına buraxmaq istəmirlər.

Qarı yalvar-yaxar eləyir. Onun səsi şahın qulağına çatır. Şah deyir:

– Qarını mənim yanına gətirin.

Keşikçilər qarını şahın yanına gətirirlər. Şah bir ayağı burda, biri gorda olan qarının istəyini bilib qəzəblənir:

– Bəxtin kəsib. Səfər üstəyəm, istəmirəm səfər üstündə əlimi sənə qanına batırım. Məşhur pəhləvanları, ordular basan, ölkələr tutan sərkərdələri bir həmlədə qanına qəltan edirəm. Mənə dua et, uğur dilə ki, səfərdən əlidlə qayıdım, səni bağışlayım.

Qarı deyir:

– Qibleyi-aləm, mən bağışlanmağımı istəmirəm. Mənə toyuna hazırladığım nəvəm lazımdır. Onu zorla döyüşçülərinin sırasına qatmısan. Mən qarıya yazığın gəlsin. Ata, qardaş, oğul, qız dağı görmüş sinəmə nəvə dağı çəkmə.

Şah güldü:

– Qarı, bu cır-cındırınlamı toy tədarükü görürsən? Sən mənə minnətdar olmalısan ki, nəvəni döyüşə aparıram. Nəvən fərasətli olsa, hünər göstərsə, çapıb-talayıb sərvət yağar. Geri qayıdandan sonra o sərvətlə özünə toy elər.

– Şah sağ olsun, nahaq qan bahasına əldə edilmiş var-dövlət nə mənə, nə də mənim gəlinimə lazımdır. Belə sərvət heç kimə ağ gün gətirməz. Gəl qayıt bu yoldan. Axıtdığın qanlar, haqsız axan göz yaşları selə dönüb bir gün səni yer üzündən silər.

Qarının sözlərini eşitcək şahın halı dəyişdi. Hirsindən əlləri titrədi, gözləri hədəqədən çıxdı. Vəzir, vəkil, adlı-sanlı sərkərdələr onun sözünün qabağında söz deməyə cürət etmirdilər. İndi yoxsul bir qarı ona ağıl öyrədirdi, özü də harada. Sərkərdələrin, əyanların yanında. Şah var gücüylə çığırdı:

– Cəllad, bu qarını bir qatırın quyruğuna bağla!

Qarı nə əzab-əziyyətdən, nə də ölümdən qorxdı. Səsini qaldırıb dedi:

– Şah, ulu babaların da sənin kimi qəddarlıq elədiyindən yadellilər yurduna hücum çəkəndə qoşunun sayı düşməndən çox olsa da, basıldı. Babanla atan vətəndən didərgin düşüb qürbətdə öldü. Sən də kimsəsiz bir gədə kimi dilənçi kökündə yaşayırdın. Yadellilərə nifrət vətən övladlarına ulu babanın qəddarlığını unutturdu, düşməni qovmaq üçün elin hər yerində dəstələr düzəldilər. Ağsaqqalların məsləhətiylə atam gedib səni yad ölkədən gətirdi. Hamının qarşısında and içdin ki, ağsaqqallarının məsləhətiylə oturub-duracaqsan. El ayağa qalxdı, yadelliləri qovdu. Amma sən verdiyin vədləri unuttun. Şahlıq taxtında yerini bərkidəndən sonra döyüşlərə hazırlaşdın. Xalqa yalan danışdın, öldürülmüş qardaşlarımızın, əsir aparılmış ana-bacılarımızın qisasını almağa getdiyini söylədin. Döyüşlərdə ölənlərin qanı bahasına xəzinələr, torpaqlar ələ keçirdin, qan tökməkdən, ölkələr talamaqdan doymadın.

Qarı qəddarlaşmış şahı heç cür qarşıdakı döyüşdən çəkindirə bilmədi. Üz tutdu dağlara. Ulu Tanrıya yalvardı ki, şahın bu səfərinə imkan verməsin. Onun ləl-cavahirətini, qızıl-gümüş xəzinəsini daşa-torpağa çevirsin.

Göy guruldadı, şimşək çaxdı, aləm bir-birinə qarışdı. Şah qoşuna bu uğursuz yerdən uzaqlaşmağı əmr elədi. Xəzinəni yükləmək istəyəndə gördülər cəvahirat, qızıl – hamısı daşlara dönüb.

Həmin gündən bu yerlərə “Xəzinəqaya” deyilməyə başladı.

Müstəqil iş

Əsərin oxusu, məzmunu üzrə tapşırıqlar

1. Fərdi səssiz oxumaqla əsərin məzmununu yada salın.
2. Müəyyənləşdirdiyiniz bədii təsvir və ifadə vasitələrini müvafiq hesab etdiyiniz cədvəldə qeyd edin.
3. Əsəri hissələrə ayırın, bu zaman hansı cəhətləri əsas götürdüyünüzü izah edin.
4. Hissələrin birinə ad verib, məzmununa aid plan tərtib edin.
5. Həmin hissənin məzmununu hazırladığınız plan əsasında seçdiyiniz formada (ya yığcam, ya da digər formaların birində) danışımağa hazırlaşın. Nağıl etməyə hazırlaşarkən dinləyicilərin diqqətini hansı cəhətlərə yönəltmək istədiyinizi, başlıca niyyətinizi aydınlaşdırın.

Əsərin təhlili üzrə tapşırıqlar

Diqqət!

Bilirsiniz ki, təhlildə əsərin mövzusu, ideyası, onda qaldırılmış mühüm problem və s. aydınlaşdırılır. İndiyə kimi qazandığınız bilik və bacarıqlar təhlillə bağlı aşağıdakı tapşırıqları müstəqil yerinə yetirməyinizə imkan verəcəkdir. Kiçik qruplara bölünün, tövsiyələri nəzərə almaqla tapşırığı yerinə yetirin.

I qrup: Əsərin mövzusunun müəyyənləşdirin və onun əfsanə janrında olduğunu əsaslandırın.

Tövsiyə. *Bilirsiniz ki, hər hansı əsərin mövzusunun müəyyənləşdirmək üçün ondakı əsas hadisələri diqqətlə öyrənmək lazımdır. Bu əfsanədə dünyagörmüş yoxsul qarı ilə zalım hökmdarın qarşılaşdırılması mühüm hadisə kimi oxucunun diqqətinə çatdırılır. Deməli, ölkəsində haqq-ədalət olmayan, qəsbkar hökmdar əfsanədə şər qüvvə kimi təqdim olunur. Bu deyilənlərdən çıxış etməklə əfsanənin mövzusunun müəyyənləşdirməyə çalışın.*

II qrup: Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı müəyyənləşdirin. Bu nəticəyə gəlməyinizin səbəbini izah edin.

Tövsiyə. *Əsərin ideyasının mövzu ilə sıx bağlı olduğunu bilirsiniz. Yazıçı seçdiyi mövzunu, sadəcə, şərh etməklə məhdudlaşmış.*

O, təsvir etdiklərinin vasitəsi ilə öz niyyətini, başlıca fikrini də ifadə etmiş olur. Bu, əsərin ideyası deməkdir.

“Xəzinəqaya əfsanəsi”nin mövzusunda çıxış etməklə ondakı başlıca fikri – ideyanı müəyyənləşdirə bilərsiniz.

III qrup: Əfsanə yaradıcılarını düşündürən başlıca problem, sizcə, nədir? Bu problemi onlar nə cür həll etmişlər?

Tövsiyə. *Bədii əsərdə müəyyən həyati problem qoyulduğu sizə məlumdur. Yazıçı insanları (həm də özünü) narahat edən mühüm bir məsələni əsərinin mərkəzinə qoyur. Bu, **problem** adlanır.*

Yazıçı oxucuların diqqətini problemə çəkməklə kifayətlənmir, həmin problemin həlli yolunu da göstərir. Siz bu deyilənlərə əsasən “Xəzinəqaya əfsanəsi”ndə diqqətə çatdırılan problemi müəyyənləşdirə bilərsiniz.

Bədii əsərdə fərqli, həm də çoxlu problemlər əksini tapır. Lakin bunlardan biri əsas, aparıcı olur.

IV qrup: Əfsanədəki obrazları səciyyələndirin. Sizə məlum olan cədvəllərdən istifadə edin.

Tövsiyə. *Obrazların təhlili (xarakterindəki mühüm cəhətlərin, hiss və düşüncə əlmlərinin aydınlaşdırılması, davranış və əməllərinə qiymət verilməsi və s.) əsərin problemini, ideyasını müəyyənləşdirməyə kömək edir. Çünki yazıçı oxuculara çatdırmaq istədiklərini daha çox obrazların vasitəsilə ifadə edir.*

Obrazı səciyyələndirərkən (təhlil edərkən) digər surətlərlə oxşar və fərqli xüsusiyyətlərinə, yazıçının ona münasibətinə də diqqət yetirmək vacibdir.

V qrup: Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin əsərin təsir gücünün artmasındakı rolunu aydınlaşdırın. Sizə məlum olan müvafiq cədvəllərdən istifadə edin.

Tövsiyə. *Bilirsiniz ki, yazıçı bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməklə fikrin təsir gücünü artırır, əsərin maraqlı, cəlbedici olmasına nail olur. Bu vasitələr oxucunun hisslərinin zənginləşməsinə, duyğularının zərifləşməsinə əhəmiyyətli təsir edir.*

VI qrup: Əsərdəki hadisələrin ən gərgin məqamını müəyyənləşdirin. Əfsanədəki ziddiyyətin hansı tərəflərin arasında yarandığını aydınlaşdırın.

Tövsiyə: *Bədii əsərin quruluşu haqqında müəyyən təsəvvürünüz var. Bilirsiniz ki, əsərin maraqlı, bitkin olması üçün ondakı əhvalat və hadisələrin, insanların qarşılıqlı əlaqədə təsvir edilməsi vacibdir.*

Əsərin əvvəlində çox vaxt sonrakı hadisələrə işarə edilir, sonra münaqişə, ziddiyyət (obrazların, insan qrupunun arasında) yaranır və bu, hadisələrin inkişafı üçün zəmin olur. Daha sonra münaqişə ən gərgin, yüksək məqama çatır. Sonrakı mərhələdə münaqişə həll olunur və hadisələr ənənə xətt üzrə davam edir. Bütün bunlar oxucunu intizarda saxlayır, əsərin maraqla oxunmasına səbəb olur. Bu deyilənlər "Xəzinəqaya əfsanəsi"ndə hadisələrin, münaqişənin ən yüksək nöqtəsini müəyyənləşdirməyinizə imkan verəcəkdir.

İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra qrup üzrə çıxardığınız nəticə barədə təqdimat edin və müzakirə aparın.

ARILARIN QƏZƏBİ

(nağıl)

Biri var idi, biri yox idi, bir fil var idi. Bu fil hələ balacalıqdan çox dəcəl idi. Hər dəfə bir heyvanla dava-dalaş edərdi. Günlərin birində fil meşədə xortumunu bir ağaca dolayıb o tərəf-bu tərəfə silkələyirdi. Ağac az qalırdı kökündən qopsun. Demə, bu ağacın dibində bal arılarının yuvaları varmış. Fil ağacı tərptədikcə arıların yuvaları dağılırdı. Odur ki arılar dedilər:

– Fil qardaş, səndən xahiş edirik ki, yuvalarımızı dağıtmayasan.

Fil dedi:

– Mən yuva-muva bilmirəm, kefim gəlib, oynayıram.

Arılar dedilər:

– Ay fil qardaş, biz sənə demirik ki, oynama, get bir az da o biri ağacın dibində oynana.

Fil dedi:

– Mən heç yerə gedəsi deyiləm, bir bunların boy-buxunlarına bax, bapbalaca boyları var, gör mənə nə deyirlər.

Arılar dedilər:

– Fil qardaş, əgər sən bizim yuvalarımızı dağıtsan, biz də səni sancıb öldürərik.

Fil dedi:

– Gəlin, nə kefiniz istəyir, eləyin, sizdən qorxan yoxdur.

Arılar yuvalarına qayıdıb böyükləri ilə məsləhətləşdilər. Belə qərara gəldilər ki, axırıncı dəfə bir də fildən xahiş etsinlər, əgər razı olmasa, onu sancıb öldürsünlər. Bu dəfə də arılar filə çox nəsihət elədilər, fil onların sözüne baxmadı. Odur ki bütün arılar hücum çəkərək filin başına, gözünə, qulaqlarına, burnuna, ağızına, bədəninə yapışıb onu sancdılar. Bir dəqiqənin içində filin bədəni şişib dama döndü. Ağrıdan qışqırtısı aləmi götürdü, başladı qaçmağa. Fil qaçdıqca arılar da onu sancırdılar.

Fil o qədər qaçdı ki, axırda taqətdən düşüb yerə yıxıldı.

Arılar onu dövrəyə alıb dedilər:

– Fil qardaş, çox tərslik eləyib bizə meydan oxuyurdun, indi de görək, halın necədir?

Fil utandığından başını qaldırmadı.

Arılar dedilər:

– Fil qardaş, sən öz gücünə arxalanıb bizi əzirdin. Özündən zəifləri əzənlərin axırı, bax belə olar.

VƏTƏN SEVGİSİ, QƏHRƏMANLIQ SƏHİFƏLƏRİ

Vətənimiz və onun müdafiəçiləri olan qəhrəmanlarımız haqqında çoxlu əsərlər oxumusunuz.

Bu bölmədə tanış olacağınız nümunələr doğma yurdumuzun gözəlliyi, qəhrəmanlıqla dolu keçmiş, bu günü barədəki təsəvvürünüzü daha da zənginləşdirəcəkdir.

Öyrənəcəyiniz əsərlərdə mövzuya fərqli yanaşmaları aydınlaşdırmaq üçün yeni bacarıqlar da qazanacaqsınız.

2

Səməd Vurğun (1906-1956)

“Biz uşaq la danışdığımız zaman insan la danışdığımızı, uşaq üçün yazdığımız zaman insan üçün yazdığımızı unutmamalıyıq”.

I dər

Yada salın.

- Vətənimizə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Vətən mövzusunda yazılmış əsərlərdə hansı məsələlərə geniş yer verilir?
- Belə əsərlərdə daha nələr haqqında oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Şeir in ilk səkkiz bəndini oxuyun, onlarda ifadə olunmuş fikri anlamağa çalışın.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualların üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənəldirin.
- Sizə tanış olan hiss, düşüncə və təsvir varsa, qeyd edin.

Düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Vətən mövzusunda yazılmış əsər hansı cəhətlərinə görə sevilə bilər?

AZƏRBAYCAN

(ixtisarla)

Çox keçmişəm bu dağlardan,
Durna gözlü bulaqlardan.

- 1 Eşitmişəm uzaqlardan
Sakit axan arazları,
Sınamışam dostu, yarı...

• Bu misralar sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam, məskənim sən.

- 2 Anam, doğma vətənim sən!
Ayrılar mı könül candan?
Azərbaycan, Azərbaycan!

Mən bir uşaq, sən bir ana,
Odur ki bağliyam sana.

- 3 Hankı səmtə, hankı yana
Hey uçsam da, yuvam sən sən,
Elim, günüm, obam sən sən!

• Bu bənddə şairin hansı hissləri ifadə olunub?

4 Dağlarının başı qardır,
Ağ örpəyin buludlardır.
Böyük bir keçmişin vardır,
Bilinməyir yaşın sənin,
Nələr çəkmiş başın sənin...

- 3-cü və 4-cü misralardakı fikri necə başa düşürsünüz?
- 4-cü misrada nəyə işarə edilmişdir?

5 Düşdün uğursuz dillərə,
Nəhs aylara, nəhs illərə.
Nəsillərdən nəsillərə
Keçən bir şöhrətin vardır;
Oğlun, qızın bəxtiyardır...

6 Sıra dağlar, gen dərələr,
Ürək açan mənzərələr...
Ceyran qaçar, cüyür mələr,
Nə çoxdur oylağın sənin!
Aranın, yaylağın sənin!

- Bənddə təsvir olunanları necə təsəvvür edirsiniz?

7 Min Qazaxda köhlən ata,
Yalmanına yata-yata,
At qan-tərə bata-bata,
Göy yaylaqlar belinə qalx,
Kəpəz dağdan Göy gölə bax!

8 Könlüm keçir Qarabağdan,
Gah bu dağdan, gah o dağdan,
Axşamüstü qoy uzaqdan
Havalansın Xanın səsi,
Qarabağın şikəstəsi.

9 Ölməz könül, ölməz əsər,
Nizamilər, Füzulilər!
Əlin qələm, sinən dəftər;
De gəlsin, hər nəyin vardır,
Deyilən söz yadigardır.

- Nizaminin, Füzulinin adı nə məqsədlə xatırladılmışdır?

10 Bir dön bizim Bakıya bax,
Sahilləri çıraq-çıraq!
Buruqları hayqıraraq,
Nərə salır boz çöllərə,
İşıqlanır hər dağ, dərə.

- Şairin fərəhinə səbəb nədir?

11 Nazlandıqca sərin külək
Sahillərə sinə gərək.
Bizim Bakı – bizim ürək!
İşıqdadır qüvvət sözü,
Səhərlərin ülkər gözü.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı sualların cavabları və oxuda icra etdiyiniz digər işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. İlk səkkiz bəndi bir daha nəzərdən keçirin, onlarda ifadə olunmuş fikirləri və aralarındakı əlaqələri ardıcılıqla aydınlaşdırmağa çalışın.
3. Şeirin məzmununu barədə aydın təsəvvür qazandığınıza əmin olduqdan sonra fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimi daha çox çəkənlər	Bunun səbəbi

4. Kiçik qruplarda birləşib icra etdiyiniz bütün işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın, təqdimata hazırlaşın.
5. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) “Şeirdəki təsvirlər vətənimizin təbiəti barədəki təsəvvürümü necə zənginləşdirdi”. (Öyrəndiyiniz yeni sözlərdən istifadə edin).
  - b) Şeirdən seçdiyiniz iki bəndi nəsrə çevirin, məzmununu yığcam danışın. (Həmin bəndləri seçməyinizin səbəbini izah edin).

Evdə iş

1. Şeirin ardını oxuyun. Mətnkənarı sualların ilkin cavabını hazırlayın.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.
3. Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənə bilərsiniz.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz bəndləri bir daha nəzərdən keçirin. Hər birində ifadə olunmuş başlıca fikirləri, aralarındakı əlaqələri müəyyənə bilərsiniz.
2. Bu əsərdə şairi fərəhləndirən, ona sevinc gətirən səbəbləri aydınlaşdırmağa çalışın.
3. Vətənlə bağlı bir neçə atalar sözü xatırladın. Şeir məzmunu ilə səsleşən məqamları izah edin.
4. Şeir məzmununu dərinlən mənimsədiyinizə əmin olduqdan sonra fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimi daha çox çəkənlər	Bunun səbəbi

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

5. Vətənimizin tarixi ilə bağlı şeirdəki fikirləri təsdiq edən misallar söyləyin. Müxtəlif mənbələrdən, tarix fənnindən öyrəndiyiniz biliklərdən bəhələnin.

6. Şeirin bir bəndindəki həmqafiyə sözləri müəyyənləşdirib çəkdiyiniz sxemdə yazın.

Həmqafiyə sözlər

7. Kiçik qruplar yaradın, icra etdiyiniz bütün işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün, təqdimata hazırlaşın.
8. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin.

1. “Əsər Vətənimizi mənə necə tanıtdı?” mövzusunda yığcam esse yazın.
2. “Şeir haqqında hiss və düşüncələrim” mövzusunda yığcam esse yazın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Yurduмуza həsr olunmuş əsərlərin içərisində S.Vurğunun “Azərbaycan” şeirinin xüsusi yeri var. Dillər əzbəri olan, xalq mahnısına çevrilən bu şeirin məzmunu onun maraqla oxunmasına, sevilməsinə səbəb olmuşdur. Onun sevilməsinin bir mühüm səbəbi də ustalıqla yazılmasıdır. Hər misra, hər bənd oxucunun gözləri qarşısında gözəl bir mənzərə canlandırır. Dilinin şirin və axıcı olması elə ilk misralardan oxucunu valeh edir. Şeir bədii gözəlliyini artıran vasitələr çoxdur. Onların aydınlaşdırılması tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün əhəmiyyətliyədir.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

2. Şeir doğma yurduмуza həsr olunmuş digər əsərlərdən hansı cəhətlərinə görə fərqlənir? Cədvəldə qeydlər aparmaqla onu tanış olduğunuz digər əsərlə müqayisə edin.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	Əsərlərin adı	
		“Azərbaycan”

3. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin əsərə gətirdiyi gözəlliyi izah edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinə aid nümunələr	Əsərin bədii gözəlliyinin – təsir gücünün artırılmasında onların rolu

4. Şeir müəllif haqqındakı təsəvvürümə nələri əlavə etdi? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

Şeiri öyrənməzdən **əvvəl**
müəllif haqqındakı təsəvvürüm

Şeiri öyrəndikdən **sonra**
müəllif haqqındakı təsəvvürüm

5. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı necə izah edərsiniz? Cədvəldəki fikirlərə münasibət bildirin. Şeirin hər bəndində ifadə olunmuş başlıca fikirdən çıxardığınız nəticəyə əsasən öz variantınızı təklif edin.

Əsərin ideyası hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Sizin variantınız
Əsərdə doğma təbiətin gözəlliyi, yaradıcı insanlarımıza məhəbbət ifadə olunmuşdur.		
Şeirdə Vətənə sonsuz məhəbbət və vətənpərvərlikdən doğan qürur hissi ifadə edilmişdir.		
Şairin başlıca niyyəti Vətənimizin tarixi, mədəniyyəti barədə oxucuda aydın təsəvvür yaratmaqdır.		

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

6. “Vətənimiz musiqidə, rəssamlıqda və kinoda” mövzusunda müzakirə aparın.

Evdə iş

İfadəli oxuya hazırlaşın.

Şeirin ilk üç bəndinin oxusuna hazırlıq.

- Əvvəlcə ifaçılıq vəzifəsini – dinləyicilərə nə çatdıracağınızı aydınlaşdırın.
- Sonra hər bəndin oxusunda səsinizin aldığı çalarları dəftərinizdə (şeirin mətninin kənarında) yazın.
- Fasilələrin yerini, səsin ucalığını, sürətini və s. müəyyənləşdirib nümunədə olduğu kimi şərti işarələrlə göstərin.

nümunə

Könlüm keçir | Qarabağdan, |

Gah bu dağdan, | gah o dağdan, |

Axşamüstü | qoy uzaqdan |

Havalansın | Xanın səsi, |

Qarabağın | şikəstəsi. ||

İfaçılıq vəzifəsi

Şairin fərəh hissini
dinləyicilərə çatdırılması

Fərəhle

Eyvaz Zeynalı (1950)

“Uşaqlar üçün əsər yazmaq, dünyanı onların gözü ilə görmək asan deyil. Uşaqların nə fikirləşdiyini, necə fikirləşdiyini duymaq da asan deyil. Bunlara nail olmaq üçün onlarla dost və yoldaş olmalısın”.

I dərs

Yada salın.

- İkinci Qarabağ müharibəsi barədə nə bilirsiniz?
- Düşmənin şəhər və kəndlərimizlə rəftarı haqqında hansı məlumatınız var?
- Qələbəmizə həsr olunmuş əsərlərdə daha çox nə barədə oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk üç parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcək.
- Aydın olmayan məqamlarla bağlı fikrinizi parta yoldaşınızla bölüşün.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirin.
- Oxuduğunuz parçalarda hiss, düşüncə və təəssüratınızla səsləşən məqamları qeyd edin.

KƏŞFİYYATÇILAR (ixtisarla)

- Sizcə, kəşfiyyatçıların səfər məqsədi nə ola bilərdi?

1

Səfərqabağı istirahət edən xüsusi təyinatlı hərbi kəşfiyyatçılar gecəyarısı “Qalx!” əmri verilən kimi oyandılar. Mayor pəncərəyə yaxınlaşdı, pərdələri yoxladı, işığı yandırdı...

Bir neçə gün idi ki, İkinci Qarabağ savaşı başlanmışdı. Cəbhədə qanlı döyüşlər gedirdi. Təmas xəttinə yaxın hərbi hissədə, onun yerləşdiyi qəsəbədə gecələr işıqları yandırmaq təhlükəsizlik tədbiri kimi qadağan olunmuşdu. Zirehli gödəkçələri geyinəndə mayor dedi:

- Yəqin, sən əvvəlki gödəkçələri görməmişən?
- Yox, – deyər Arif cavab verdi.

– Bunlardan iki dəfə ağır, on beş kiloqramdı. Üstünə də gəl silah-sursatı, dolu çantanı... Zorla hərəkət edirdik.

Kəşfiyyat bıçaqlarını kəmərlərinə bağladılar. Ehtiyat güllə daraqlarını, qumbaraları, rabitə aparatını, gecəgörmə cihazını, minaaxtaranı, digər şeyləri qablaşdırdılar. Ən az götürdüləri ərzaqdı. Kəşfiyyatçılar deyirdilər: “Düşmən arxasında bizə yeməkdən vacib silah-sursatdı”.

Axşam bir bağlama da gətirmişdilər. Açanda gördülər, qurşağacan olan rezin sapoqlardı.

Arif təəccüblə soruşmuşdu:

– Komandır, bu nə üçündür?

– Yolun bir hissəsini çayın içi ilə getməli olacağın, – mayor demişdi.

Sonra, hər ehtimala qarşı, bir dəstini geyinib yoxlamışdı. Arif kənardan baxıb gülmüşdü:

– Komandır, lap balıqçıya oxşadınız.

– Yəqin, ona görə ki mən boş vaxtlarımda balıq ovuna getməyi xoşlayıram, – kapitan onun işarəsini özünəməxsus şəkildə yozmuşdu.

- Gənc kəşfiyyatçının keçirdiyi hissləri necə izah edərsiniz?

Arif axşam gec yuxuya getmişdi. Kəşfiyyətə getdiyi ilk dəfə olmasa da, yerinin içində qarşıdakı tapşırıq haqqında düşünür, tez-tez çevrilir, həyəcan keçirirdi.

Axı kəşfiyyatçı da robot deyil, insandı.

Həyəcan, qorxu hissləri ona da yad deyildi. Bəlkə də, komandiri daha həyəcanlıydı. Axı hər şeyə görə ilk növbədə o, cavabdehdi. Sadəcə, özünü soyuqanlı aparmağı bacarırdı.

Kəşfiyyatçılar gizlicə düşmənin arxasına keçməliydilər. Onların Cəbrayıl şəhəri ətrafındakı mövqeləri, hərbi qüvvələri, texnikaları haqqında ətraflı məlumat toplamalı, rabitə aparatı vasitəsi ilə qərargaha ötürməliydilər. Düşməne qarşı keçiriləcək hücum əməliyyatının nəticəsi həmin məlumatın dəqiqliyindən asılıydı. Havayı demirlər ki, kəşfiyyatçı ordunun görün gözüdü.

– Hazırsan?

– Hazıram, cənab komandır!

– Yolçu yolda gərək! “Yalquzağ”ını da götür, getdik.

“Yalquzağ” müasir standartlara cavab verən ilk milli snayper silahıydı.

Hərbi hissədən çıxdılar. Qaranlıqdı. Buludlar göydə Ayı “əsir götürmüş”, gizlətmişdilər. Oktyabrın əvvəlləri olsa da, havada soyuqluq varıydı. Hərbi hissənin yerləşdiyi qəsəbə çoxdan yuxuya getmişdi. Hardasa orda-burda arabir itlər hürsə də, ətrafda sakitlikdi. Hələ gecəgörmə cihazına ehtiyac yoxdu. Buralara yaxşı bələddilər.

2

Ucaboy, enlikürək, yaşı qırxı keçmiş komandirin adı Yaşardı. Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı atası da kəşfiyyatçı olmuşdu. Ermənilər onun başına külli miqdarda pul mükafatı ayırmışdılar.

Mühüm tapşırığı yerinə yetirərkən düşmənin arxasında mühasirəyə

- Komandirin xarici görünüşünü necə təsəvvür edirsiniz?

düşmüşdü. Qeyri-bərabər döyüşdə düşməne təslim olmamışdı. Son anda üstündəki qumbaranı partlatmağa macal tapmış, onu əsir almağa, diri ələ keçirməyə çalışan erməniləri cəhənnəmə göndərmişdi. Ölümündən sonra ona Milli Qəhrəman adı verilmişdi.

Yaşar ağıl kəsəndə atasının yolunu davam etdirmək yağı düşməndən onun qisasını almaq qərarına gəlmişdi. Hərbi məktəbi bitirərək, xüsusi təyinatlıların sırasına qatılmışdı. Ölkəmizdə və Türkiyədə xüsusi təlim kursları keçmişdi.

- Komandır haqqında ilkin təəssüratınız nə oldu?

2016-cı ildə, aprel döyüşləri günlərində, ondan sonra da dönə-dönə düşmənin arxasına kəşfiyyətə yollanmış, bir neçə dəfə yüngül yaralansa da, tapşırıqları həmişə uğurla yerinə yetirmişdi.

Kəşfiyyatçılar ona dərin hörmət bəsləyirdilər. Çox təmkinliydə. Özü haqqında danışmağı sevməzdi. Ancaq fikrini qarşısındakına elə aydın çatdırardı ki, sual verməyə ehtiyac qalmazdı.

Boy-buxunda heç Arif də komandirindən geri qalmırdı. Amma hələ otuz yaş yoxdu. Ailənin tək övladıydı. Tanışlıqlarının ilk vaxtlarından Yaşarı özünə

böyük qardaş, örnək sayırdı. Artıq həm də bir-birini yaxşı başa düşən möhkəm dostdular. Arif ona çox güvənirdi. Arif Ağdam rayonundandı. Onun kəndi Qiyaslını da düşmən işğal etmişdi. Atasını birinci Qarabağ müharibəsi başlayanda özünümüdafiə batalyonuna qoşulmuş, kəndlərinin müdafiəsinə qalxmışdı.

- Arifin taleyi sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

Ağır döyüşlərin birində şəhid olmuşdu. Onda Arif bir-iki yaşındaydı. İndi atasının üzünü də xatırlamırdı. Məktəb illərində arzusu həkim olmaq, insanların sağlamlığı keşiyində dayanmaq idi.

Vətən torpağının düşmən tapdağı altında olması onu hərbi yolunu seçməyə məcbur etdi. Hərbi xidmətdən sonra xüsusi təyinatlıların atıcı-snayper kursunu bitirdi. Qrup yoldaşları arasında həmişə fərqlənirdi. Tələməçi-zabitlər deyərkdilər: “Yaxşı əsgər təlim görmüş əsgərdir. Kəşfiyyatçı, snayper ağıllı, dözümlü olmalı, mürəkkəb vəziyyətləri doğru qiymətləndirməyi, gözə görünmədən görməyi, ölməyi deyil, öldürüb geri dönməyi bacarmalıdır”.

3

Bir azdan qəsəbə, hərbi hissə arxada qaldı.

– Cənab komandir, Horadizdən getdiyimiz məntəqəyə, təxminən, neçə kilometrdir?

Cavabını verəndən sonra iradını da bildirdi: – Yadında saxla, Horadiz yox, Qaradiz. Yəni böyük düz, böyük çöl. Bu qəsəbənin adı, əslində, belədir.

Asfalt yoldan kənara çıxdılar. Kəl-koslu düzdə xeyli irəlilədilər. Yarım saat sonra Araz çayına çatdılar. Burda çayın yatağı geniş, həm də nisbətən dayazdı. Buludların əsarətindən sıyrılıb çıxan ay gümüşü sulara güzgülənirdi.

Yaşar dayandı:

– Bir az nəfəsimizi dərək, – deyib çantasını yerə qoydu.

– Oldu, komandir.

Ağır yüklə sürətlə irəlilədikləri üçün tərləmişdilər. Qəfildən şappıltı səsi eşidildi. Arif cəld böyrünə qoyduğu silahını qapdı.

– Balıqdı, – Yaşar arxayınca dedi. Sonra çantasından qara krem çıxardı. – Təmas xəttinə az qalıb. Bəri başdan üzümüzü rəngləyək. Kömür götürməyi unutmamısan?

- Bu təsvirdə sizin üçün yeni nə oldu?

– Unutmamışam, – selofan torbaya qoyduğu kömürləri çıxartdı. Qabaqlar kəşfiyyatçıların üz-lərini bədhəybət görünmək, qaranlıqda düşməni vahiməyə salmaq üçün rənglədiklərini düşünürdü. Səbəbi ilə kursda maraqlanmışdı.

Demişdilər, insanın gözləri və burnu gecə ay işığında parıldayır. Lap pişik gözləri kimi. Yenə şübhə etmişdi. Yalnız şəxsi təcrübəsindən keçirəndən sonra inanmışdı. Amma sualından da qalmamışdı: “Onda bəs niyə gözlərimizi deyil, onların altını qaraldırıq?” Bunun da səbəbi varmış. Gözlərin altına çəkilən rəng onların parıltısını udur, ətrafa yayılmağa qoymurdu!

Arif o vaxtacan allergiyası olduğundan da xəbərsizdi. Kremdən sonra dərisi əməlli-başlı səpmişdi. Onun əvəzinə təbii kömürdən istifadə etməyə başlamışdı.

Beş dəqiqədən sonra sahillə çay boyu yollarına davam etdilər. Təmas xəttinə çatanda Yaşar dayandı, onu da saxladı. Pıçıltı ilə dedi:

– Sapoqları geyinməli, burdan belə çayın içi ilə getməliyik. Quru ilə getmək təhlükəlidir. Minaya düşə bilərik. Çayda mina basdırılması ehtimalı azdır.

Arif bu barədə də məlumatlıydı. Ancaq bir söz demədi.

Komandir qolundakı saatin üstünü ovcu ilə örtüb baxdı. Arif səsini qısaraq pıçıltı ilə soruşdu:

- Neçə saatdı yol gəlirik?
- Dörd saatdan artıqdı.

Özləri ilə götürdükləri yeməkdən yüngülcə yedilər. Qumqumalarındakı sudan bir neçə qurtum içdilər. Qabaqda buna imkan olmaya da bilərdi.

- Mənim hesablamama görə, - Yaşar dedi, - heç bir əngəl-filan çıxmasa, ya da azmasaq, nəzərdə tutulan yerə vaxtında çatacağıq.

- Sizin kimi komandirlə yolu azmaq mümkün deyil! - Arif vurğuladı. O saat da sözlərinin yersiz tərif kimi səsləndiyini anlayıb qəlbində özünü qınadı.

- Mən Allahın bacısı oğlu deyiləm, - Yaşar dedi. - Kəşfiyyat hər an sürprizlərlə doludu. Çox vaxt sən bir xəyal qurursan, əvəzində, başqa bir şeylə rastlaşsın. Hər şeyə hazır olmalıyıq.

- Bu cür vəziyyətlərdə kəşfiyyatçılardan hansı keyfiyyətlər tələb olunur?

Çayın içi ilə üzüyuxarı gedirdilər. Su soyuqdu. Səs salmamaq üçün addımlarını ehtiyatla atırdılar. Çayın sahilində adam boyu qalxmış qamışlıq onları kənar gözdən qoruyurdu. Qıraqdan görünmək ehtimalı azdı.

Arif nəzərlərini komandirindən ayırmır, geri qalmamağa çalışırdı. Qamışlığın nisbətən seyrək olduğu ərazilərdə əylirək addımlayırdılar. Ağır yükün altında, üstəlik suyun içi ilə bu cür getmək yorucu idi. Amma məcburdular.

Araz çayının o biri sahilində sıralanmış Cənubi Azərbaycan kəndlərinin işıqları ulduz kimi sayırırdı. Arazın bu tərəfində isə işıq, yaşayış qəhətə çəkilmişdi. Hara baxırdın, xaraba kəndlərdi. Ermənilər evlərin içini, çölünü talamış, yararlı nə vadısa, hamısını daşıyıb aparmış, daşını daş üstə qoymamışdılar...

Tezliklə quruya çıxdılar. Sürətlə qərb istiqamətində irəlilədilər.

- Bir-birimizdən ən azı on addım aralı getməliyik, - Yaşar xəbərdarlıq etdi. - Burada mina təhlükəsi daha çoxdur.

Hər tərəf kollar, daşlıq-qayalıq. Qaranlıqda yol-riz çətin seçilirdi. Çox da gecəgörmə cihazları ilə hərəkət edirdilər. Düşmən həddən artıq məkirli, hiyləgərdi. Ağaclardan, kollardan "sürpriz minalar" asır, ağaclar arasında qaranlıqda gözle görünməyən nazik tel çəkirdilər. Təsadüfi toxunuş insanın həyatı bahasına başa gəlirdi.

Yaşar qabaqda ehtiyatla minaaxtaranla gedirdi. Arif onun ardınca addımlayırdı. Səhərə yaxın Cəbrayıl şəhərinin qərb tərəfində yerləşən, "Qurban təpəsi" deyilən məşhur yerə çatdılar. Buradan qəbiristanlığa keçmək çətin olmadı. Gecəgörmə cihazları ilə ətrafa göz gəzdirdilər. Qəbirlər yerlə-yeksan edilmişdi. İşğalçı ermənilər mərmər başdaşlarının hamısını çıxarıb aparmış, qalanlarını sındırmış, bir neçə yerə bölmüşdülər.

- Düşmənin vəhşi əməlləri sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

Bir qəbir, bir başdaşı da salamat qalmamışdı. Dağılmış qəbirlərin ətrafı insan sümükləri ilə doluydu. Belə bir şey indiyəcən nə oxumuş, nə də eşitmişdilər. Kəşfiyyatçılar bu ağlasığmaz mənzərənin qarşısında donub qalmışdılar.

Özlərinə gələ bilmirdilər. Dişlərini bir-birinə bərk-bərk sıxan Arif birdən özünü tamam unudaraq ucadan dedi:

- İlahi! Görəsən, yer üzündə belə bir vəhşi xalq yenə varmı?

Öz səsinə özü də diksindi, ona elə gəldi ki, səsi səsgücləndirici ilə deyilmiş kimi hər tərəfə yayıldı, dağda-daşda əks-səda verdi. Amma komandir buna görə onu qınamadı. Sakitcə:

- Bunun hayfını onlarda qoymayacağıq. Qisas qiyamətə qalmamalıdır! - dedi.

Artıq dan yeri sökülməkdə, üfüq ağarmaqdaydı. Bir azdan günəş doğacaq, gecə ilə gündüzün çarpışması həmişə olduğu kimi, gündüzün xeyrinə başa çatacaqdı.

4

Müşahidə aparmaq üçün mövqe seçməliydilər. Komandirin dediyinə görə, burdan əlverişli yer tapmayacaqdılar. Qəbiristanlıq yüksəkdə, şəhər aşağıdaydı. Hər tərəf əl içi kimi görünürdü.

Ətrafdakı çala-çuxurları diqqətlə yoxlayandan sonra bir-birindən azca aralı iki dağılmış yanaşı qəbirdə yerləşdilər. Qumqumalarını çıxarıb bir neçə qurtum su içdilər. Suları qurtarmaq üzrəydi.

- Dağıdılmış şəhəri necə təsəvvür edirsiniz?

Ətrafı müşahidə etməyə başladılar. Bir azdan hava işıqlandı. İndi əsir şəhər aydın görünürdü. Hər yan dağıdılmışdı. Uçuq divarlar sanki dil açıb insan kimi yalvarırdı.

Aşağıda, xeyli aralıda yalnız bir beşmərtəbəli bina salamatdı. Komandirin dediyinə görə, keçmiş internat məktəbiydi. Yaşargilin kəndi rayon mərkəzinə yaxındı. Yuxarı siniflərdə oxuyanda idman müəllimi onları bu internat məktəbinə yarışlara gətirərmiş. Burda indi düşmənin xeyli qüvvəsi cəmləşmişdi. Onların texnikasını, canlı qüvvəsini dəqiqləşdirməliydilər. Bu tərəfdə texnikafilan görünürdü. Binaya bir az da yaxınlaşmalıydılar. Ətrafda hələ gediş-gəliş, hərəkət seyrəkdi.

Arif qəfildən qulağının dibində qərribə bir vıyıltı duydu. Snayper tüfənginin səssiz atılmış gülləsi olduğunu anladı. Başını göz qırpımında geri, komandirə sarı çevirdi. Elə həmin andaca Yaşarın boğuş səsi eşidildi:

– Ayy!.. – Sağ əlilə sol çiyini tutub, gec olsa da, sığındığı çalanın dibinə yatdı. Xəbərdarlıq etməyi də unutmadı: – Ehtiyatlı ol, düşmən sol tərəfdə, qayanın arxasındadır.

Düşmən əsgərlərimizdən o qədər qorxurdu ki, öz postlarının böyür-başını belə minalayır, kameralar quraşdırır, snayperlər saxlayırdılar. Kəşfiyyatçılarımızın gecə-gündüz onların içində fəaliyyətdə olduqlarını bildirdilər.

– Yaran ciddi?

- “Artıq əsəblərin mübarizəsi gedirdi” cümləsində ifadə olunmuş fikri necə başa düşürsünüz?

– Boş şeydi, sən özündən muğayat ol.

Üzü üstə uzanmışdı. Qımıldanmadan nişan verilən qayanı müşahidə edirdi. Artıq əsəblərin mübarizəsi gedirdi. Aydın məsələydi, düşmən onların hər ikisini görmüşdü. Ancaq seçimi komandir olmuşdu.

Yəqin, növbəti qurbanını görməyə tələsirdi. Elə Arifin özünün də daha onu gözləməyə səbri çatmırdı. Gərginlik içində fikirləşir, çıxış yolu tapmağa çalışırdı.

Deyəsən, tapdı! Kaskasını başından çıxardı. Əlini birtəhər uzadıb, onu yandakı uzunsov daşın başına keçirdi. Təzədən yerində rahatlanmamış kaskası qərribə bir səslə fırlanaraq böyrünə düşdü. Tez qayanı nişangaha aldı. Həyəcandan ürəyi sinəsində quş kimi çırpınırdı. Fəhmi ona düşmən snayperinin qurbanlarını vurub-vurmadiğı ilə maraqlanacağı pıçıldayırdı. Aha, budur, nəhayət, maskalanmış düşmən snayperi qayanın arxasından boy göstərdi.

Alnını nişan alıb tətii çəkdi. Düşmən vəhşi heyvan kimi bağıraraq böyrü üstə aşdı. Bunu komandir də gördü. Aralıdan sağ əlinin baş barmağını yuxarı qaldırdı, razılıqla gülümsədi.

Bir qədər gözləyib komandirinin yanına süründü. Ona görə narahatdı. Kəşfiyyatçı, birinci növbədə, yoldaşının qayğısına qalmalıydı.

Güllə Yaşarın çiyini boynuna lap yaxın yerdən yalayıb ötmüşdü.

– Elə bil arı sanırdı, – dedi.

Köməkləşib yarasını sarıdılar. Təhlükəli deyildi. Narahatlığa əsas yoxdu. Diqqətlərini ətrafa yönəltdilər. “Görəsən, qayanın arxasında düşmənin başqa döyüşçüsü yoxdur ki?” – indi hər ikisini düşündürən bu sual idi. Lakin hər tərəf dərin bir səssizliyə qərç olmuşdu...

Artıq internat məktəbinin qarşısında düşmən əsgərləri qaynaşırdı. Deyəsən, səhər yoxlamasından keçirdilər. Bu arada ora bir qara “Niva” markalı minik maşını da gəlmişdi. Yəqin, içindəki yüksək çinli zabitlərdəndi. Handan-hana maşından düşdü. Onu görəndə əsgərlər fərağat komandası ilə yerlərində bir müddət hərəkətsiz qaldılar. Bir nəfər qaçaraq ona yaxınlaşdı. Əvvəl əlini gicgahına aparıb hərbi qaydada salamladı. Sonra bir-birilə əl tutdular. Birlikdə binanın girəcəyinə tərəf addımladılar. Çox çəkmədi, yolda bir “KamAZ” maşını da peyda oldu. Sürətlə binaya yan aldı. Əsgərlər onun yük yerindən bir neçə yaralı düşürdülər. Yaxında, Füzuli tərəfdə döyüşlər gedirdi. Yəqin, ordan gətirmişdilər. Ardınca kəşfiyyatçıların “təminat” yolu adlandırdığı yolda bir köhnə “UAZ”, xaçşəkilli təcili yardım maşını göründü. Yaralıları daşıyıb ona yığdılar. Maşın gəlidiyi yolla da geri qayıtdı.

Növbəylə sürünə-sürünə arxasında düşmən snayperinin gizləndiyi qayaya yaxınlaşdılar. Biri gedəndə o biri yerində dayanıb ətrafı müşahidə edir, onu qoruyurdu. Qayanın arxasına keçəndə gözlərinə inanmadılar. Düşmən burda özünə əməlli-başla bir sığınacaq, şərait yaratmışdı. Qəribədir ki, heç bir rabitə aparatı yoxuydu. Ağzıaçıq içki şüşəsi ayağı yanında düşüb qalmışdı...

Silah-sursata ehtiyacları yoxdu. Çörəyi, kolbasanı, konserv qutularını götürdülər. İki şüşə suyu qumqumalarına boşaltdılar. Əsas suydu.

5

Bütün günü internat məktəbini müşahidə altında saxladılar. Dörd “KamAZ” yük maşını, bir qara “Niva”nı, iki yuzdən artıq canlı qüvvəni, beş tankı, dörd topu qeydə aldılar. Toplar internat məktəbinin o biri tərəfindəki uçuc-sökük binanın divarları arasında qurulmuşdu. İlk baxışdan görmək mümkün deyildi.

Komandir hazırladığı məlumatı rabitə aparatı vasitəsilə qərargaha ötürdü. Cavab çox qısa oldu: “Müşahidəni davam etdirin!”

Yaşar Arifə tərəf dönmədən dedi:

– Məncə, bunlar hələ hamısı deyil. Düşmənin əsas texnika və canlı qüvvəsi şəhərin şərq hissəsində olmalıdı.

– Nəyə görə belə düşüncünüz?

– Şəhərə əsas giriş şərqdəndir, – izah etdi. – Düşmən bizim həmin istiqamətdən hücum keçəcəyimizə əmindir, oranı möhkəmləndiriblər.

Şəhərin şərq tərəfindəki vəziyyəti öyrənmək üçün ora getməliydilər. Havanın qaralmağını gözlədilər. Birdən tək-tük yağış atmağa başladı. Arif dedi:

– Çobanaldana oxşayır.

Ancaq proqnozu özünü doğrultmadı. Yağış get-gedə daha da gücləndi. Daldalanmağa yer yoxdu. Tamam islandılar...

Gecəyarısı sürünə-sürünə, yarıuçuq evlərin xarabalıqlarında gizlənə-gizlənə özlərini şəhərin mərkəzinə çatdırdılar. Əslində, bu məsafə, çox olsa, on-on beş dəqiqəlikdi. Amma indi onu nə az, nə çox, düz bir saata başa vurmuşdular.

Keçmiş polis idarəsinin qarşısında iki-üç döyüş maşını, dörd tank, səkkiz yük maşını, iki “Niva” vardı. Onlardan biri internat məktəbinin qarşısında gördükləriydi. Adətən, canlı qüvvə yük maşınlarının sayına görə hesablanırdı. Belə götürəndə, burda düşmənin canlı qüvvəsi üç yuzə yaxınıydı.

***

Erməni döyüşçüləri aşağıda topa-topa dayanıb siqaret çəkir, danışır, səksəke içində ətrafa boylanırdılar. Səsləri aydınca eşidilirdi. Ancaq nə danışdıqlarını başa düşmək çətiniydi.

- Düşmənin doğma təbiətimizə vurduğu ziyan haqqında nə bilirsiniz?

Bir az aşağı endilər. Yaşar qaranlıqda ağac pöhrələri gördü. Diqqətlə baxanda Xan çinarın yerini tanıdı. Rıqqətə gəldi.

Təbiətin bir möcüzəsi olan bu çinarın dibində suyu buz kimi olan qədim bir kəhriz də vardı. El arasında ona “Çinar kəhrizi” deyilirdi. Bir vaxt hamı bu Xan çinarın kölgəsinə yığışar, kəhrizin suyundan içər, sərinləyərdi. Xan çinarın yenidən pöhrələnməsi sanki rəmzi mənə daşıyırdı. Bu torpaqların tezliklə azadlığa qovuşacağını o da duyurdu. Ermənilər Cəbrayıl rayonu ərazisindəki yaşlı əsrlərlə ölçülən çinar meşələrini vəhşicəsinə qırmaqla kifayətlənməmiş, onu da kəsmişdilər.

Yaşar düşmənin üzünə quruyan “Çinar kəhrizi”nin də bir gün yenidən çağlayacağına inanırdı!

Burda qalmaq təhlükəliydi. Düşmən postları bir-birinə çox yaxındı. Gecə olmasına baxmayaraq, hər tərəf düşməndi. Qarışqa kimi qaynaşırdılar. Özlərini unudub qəfil pusquya da düşə bilərdilər. Kəşfiyyatçı üçün ən dəhşətli elə buydu.

Yarıçuq evlərin divarları arxasında daldalana-daldalana üzüyuxarı qalxmağa başladılar. Arif komandirdən on-on iki metr aralı hərəkət edirdi. Qulaqları səsdə, nəzərləri ətrafda, barmağı silahın tətüyündəydi. Tez-tez dönüb arxaya baxmağı da unutmurdu.

Dolana-dolana “Dostluq bulağı” deyilən yerə yaxınlaşdılar. Elə bil heç bir zaman buralarda insan yaşamamış, o boyda gözəl şəhər olmamışdı. Hər yeri kol-kos basmışdı. Keçilməz cəngəllikləri xatırladırdı. Hündür, sıx kolların arasında daldalandılar. Burda da bir xeyli düşmən silahlısı vardı. Bərkdən danışır, nə üstəmə mübahisə edirdilər. Hərəsinin ağzında işıldaquş kimi bir siqaret közərirdi.

Heç beş dəqiqə keçmədi ki, mərkəz Yaşarın düşmən qüvvələrinin yeri barədəki dəqiq məlumatını aldı.

- Kəşfiyyatçıların tutduqları mövqeyi necə təsvir edə bilərsiniz?

Kəşfiyyatçılar Füzuli rayonundan gələn asfalt yolu da nəzarətə götürdülər. Ora üç yol ayrıcıydı. Məlumatın verilməsindən düz otuz dəqiqə sonra əsgərlərimiz asfalt yolu, “Dostluq bulağı”nın yan-yörəsini, keçmiş polis idarəsinin ətrafını sürəkli top atəsinə tutdular.

Erməni yaraqlıları çığır-bağırla ətrafa səpələndilər. Başlarını soxmağa yer axtarırdılar. Top mərmilərindən ətrafa dağılan qəlpələr rəhmsizdi. Yaxaladığını o saat yerə sərirdi. Yaralılar ortalıqda zarıyır, köməyə adam çağırırdılar.

Top atəşi on dəqiqədən çox çəkdi. Toparlanan düşmən topları, tankları, hərbi maşınları da əks istiqamətdə – Mahmudlu tərəfdə yerləşmiş hərbi qüvvələrimizi vurmağa cəhd edirdi. Top mərmilərindən biri yolun kənarında dayanmış düşmən tankının qülləsini qopardı. Növbəti mərmii düşmən topunun birini uşaq oyancağı kimi neçə metr göyə qaldırıb yerə çırpdı. Böyür-başındakı erməni yaraqlılarının meyitləri ətrafa səpələndi.

Kəşfiyyatçılar bir qədər geri, qəlpələrin tutmadığı yerə çəkildilər. Komandir təzə məlumatları, düşmənin koordinatlarını yenidən mərkəzə ötürdü.

Mərmilərin bir neçəsi səngərə sığınmış düşmənlərin üstünə düşmüşdü. Ətrafı bürüyən toz dumanı tədricən çəkildi. Artıq yaralılara baxan da yox idi.

* * *

Asfaltla üzüyuxarı qalxan ilk tankın üstündə üçrəngli bayrağımız dalğalanırdı. Sağ cinahdan – “Dəyirman dərəsi” tərəfdən irəliləyən tanklar

“Dostluq bulağı”ndakı istehkamları atəşə tutdu. Tanklardan birinin atdığı mürmi irəli şığıyan düşmən tankını yerində fırlatdı.

- Əlbəyaxa döyüşü necə təsəvvür edirsiniz?

Bir anda o, bütünlüklə alova büründü. Üçtərəfli atəşə müruz qalan düşmən vahimə içindəydi. Tankların arxasınca irəliləyən piyadalarımız ön sängərlərdəki erməni yaraqlılarının üstünə atıldılar.

Əlbəyaxa döyüş çox da uzun çəkmədi. Erməni döyüşçülərinin əksəriyyəti müqavimət göstərməyin mənəsiz olduğunu tez başa düşdü; silahlarını ataraq əllərini qaldırdılar. Düşmənin salamat qalan tanklarından ikisi üzünü “təminat”, arxa ilə əlaqə yoluna çevirdi. Onlara bir “KamAZ” da qoşuldu. Yük yeri düşmən döyüşçüləri ilə doluydu. Böyür-başından sallananlar az deyildi.

– Alçaqlar aradan çıxacaqlar, – uzaqdan onları izləyən Arif öz-özünə dedi. Sonra birdən xatırlamış kimi snayper tufəngi ilə yük maşınının sürücüsünü nişan aldı.

“KamAZ” yoldan çıxdı. Təpədən üzüaşağı bir az gedib böyrü üstə çevrildi. Yük yerindəkilərin çoxu altında qaldı.

Bu zaman Arif sevincək əlini uzadıb göydəki PUA-ları göstərdi:

– Dronlarımız onların əkilməsinə imkan verməz!

PUA-lar düşmənin hər iki tankını, döyüş maşınına məhv etdi. Bütün bunları görərmənilər silahlarını atır, əllərini qaldırır dəstə-dəstə təslim olurdular... Bu mənzərəni nifrətlə seyr edən Arif özündən asılı olmayaraq, dedi: “Döyüşçü üçün gövdə yox, cəsür ürək lazımdı!” Səsində qətiyyət və sərtlik duyulan komandir ucadan səsləndi: “Biz öz torpağımız uğrunda döyüşürük. Bu torpaq onların Vətəni olsaydı, xarabazara çevirməz, qoyub qaçmazdılar!”

Kəşfiyyatçılar internat məktəbinin ətrafındakı vəziyyəti öyrənməyə tələsdilər. Ordumuz orda da uğur qazanmışdı. Hamı sevinir, şadlanırdı. Avtomatlardan göyə yaylım atəşi açan kim, bir-birini qucaqlayıb təbrik edən kim...

Arif birdən zirehli gödəkçəsinin altında gizlətdiyi üçrəngli bayrağı çıxarıb başının üstündə yelləməyə başladı. Yaşar dedi:

– Durma, qalx, onu binanın üstünə sanc!

– Oldu, komandir!

- Bu mənzərəni necə təsəvvür edirsiniz? O sizdə hansı hisslər yaradır?

Bir azdan üçrəngli bayrağımız binanın üstündə dalğalanmağa başladı. Hamı onu alqışlayırdı. Döyüşçülər cib telefonlarını çıxarıb bu səhnəni çəkirdilər. Onların arasında Arifin komandiri mayor Yaşar Məmmədli də vardı.

***

Qəsəbədə yerləşən hərbi hissənin qarşısında qələbəlikdi. Çoxu qəsəbə sakinləriydi. Kəşfiyyatçıları qarşılamaq, alqışlamaq üçün bura yığışmışdılar. İndi onları bütün ölkədə tanıyırdılar. Şəkilləri televiziya kanallarında göstərilir, sosial media saytlarında paylaşılırdı. Ölkə prezidenti xəbərlər proqramında Cəbrayıl şəhərinin düşməndən azad olduğunu elan edərkən cəsür kəşfiyyatçının üçrəngli bayrağımızı internat məktəbinin ən hündür yerinə necə sancmasını da göstərirdilər.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin ilk üç parçasında mühüm hesab etdiyiniz epizodlardakı **başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.**

Epizodlar	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	
.....	.....

2. Bu epizodlarda iştirak edən obrazların davranışı, əməlləri və nitqi – danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirib yığcam qeyd edin. Əsərdən fikrinizi təsdiq edən nümunələr seçməyi unutmayın.

Epizodlar	Obrazların davranışı	Obrazların əməlləri	Obrazların nitqi-danışığı
Birinci epizod (iştirakçılar)			
İkinci epizod (iştirakçılar)			

3. Əsərdən seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu hazırladığınız plan əsasında yığcam nağıl etməyə hazırlaşın.
 4. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
 5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

1. Hekayənin ardını oxuyun. Mətnkənarı suallara cavab hazırlayın.
 2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dərs

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz 4 və 5-ci parçaları nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaşınızla müzakirə edin.
 2. Müəyyənləşdirdiyiniz bədii təsvir vasitələrini cədvəldə qeyd edin.

Əsərdə işlənmiş bədii təsvir vasitələri	
Epitetin işləndiyi cümlələr	Təşbehin işləndiyi cümlələr

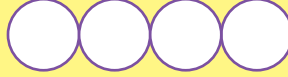
3. Hekayədəki obrazlar haqqında daha zəngin təsəvvür yaradan iki epizod müəyyənləşdirin. Hər bir obrazın davranışı, hərəkəti, nitqi, başqalarına münasibəti ilə bağlı epizodlardan öyrəndiyiniz məlumatı yığcam qeyd edin.

Hekayədən seçilmiş epizodlar	Obrazlar haqqında məlumat
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	

4. Əsərdə hekayə janrına aid hansı xüsusiyyətləri göstərə bilərsiniz? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr seçin.
5. Dairələri (onların sayı çox da ola bilər) dəftərinizə çəkin. Hadisələrin başlanğıcını, münaqişənin (ziddiyyətin) yaranmasını, inkişafını, ən gərgin, yüksək mərhələyə çatmasını və həll olunmasını (açılmasını) dairələrdə ardıcıl (bir-iki cümlə ilə) yazın.

6. Kiçik qruplarda birləşərək icra etdiyiniz işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün, gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin. Təvsiyələrdən (səh. 169-173) faydalanın.

- a) "Hekayə məndə hansı düşüncə və ovqat yaratdı?" mövzusunda yığcam esse yazın.
- b) "Hekayədə daha təsirli hesab etdiyim epizod" mövzusunda yığcam esse yazın.

III dərs

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Hekayədə İkinci Qarabağ savaşından danışılır. Qələbənin əldə edilməsində böyük xidmətləri olan qorxmaz kəşfiyyatçıların əsərdə yaddaqalan obrazları yaradılmışdır. Bu obrazları əhatəli səciyyələndirmək üçün onların davranış, əməl və nitqləri ilə bağlı mühüm olan cəhətləri üçün səciyyəvi olanları xatırlayın. Hekayənin bədii xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılmasına diqqət yetirin.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

2. Kəşfiyyatçı obrazlarında hansı xüsusiyyətlər onlara məqsədlərinə çatmağa imkan yaratdı?
3. Onları müqayisəli səciyyələndirməyə çalışın. Venn diaqramından, yaxud müqayisə cədvəlindən istifadə edin.

Obrazlar: Yaşar, Arif

№	Hansı əsaslar üzrə müqayisə edilirlər	Fərqli cəhəti	Oxşar cəhətləri	Fərqli cəhəti

4. İlk təəssüratınızı da xatırlatmaqla düşmən haqqında gəldiyiniz nəticəni əsaslandırın. Cədvəldən istifadə edin.

Düşmən haqqında təəssüratım	Gəldiyim nəticə	Düşməyə münasibətim

5. Təsvir vasitələrinin əsərin təsir gücünün artırılmasındakı rolunu aydınlaşdırın. Sizə tanış olan cədvəldən istifadə edin.
6. Hekayədə diqqəti cəlb edən problem nədir? Müəllif həmin problemin həllində nəyə üstünlük verir? Cədvəldən istifadə edin.

Əsərdə mühüm olan problem hansıdır?	Yazıçı bu problemin həllini nədə görür?	Siz necə düşünürsünüz?

7. Əsərdəki mühüm epizodları, onlarda əksini tapmış başlıca fikirləri bir daha xatırlayın, gəldiyiniz nəticə əsasında ideyanı müəyyənləşdirməyə çalışın.

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

8. “Hekayə hansı xüsusiyyətlərinə görə əhəmiyyətli sayıla bilər?” mövzunu müzakirə edin.

Evdə iş

Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən İkinci Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş bir hekayə ilə tanış olun. “Kəşfiyyatçılar” əsəri ilə oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirməyə çalışın.

Mirzə İbrahimov (1911–1993)

Onun qələmi həmişə cilalı və parlaqdır. Həyatımızın elə sahəsi yoxdur ki, qələmi ora nüfuz etməsin. Kənd, şəhər, müharibə, sülh və s. mövzularda yazdığı əsərlərlə oxucuların rəğbətini qazanmışdır.

Mir Calal

I dər

Yada salın.

- Cənubi Azərbaycan, orada baş vermiş milli-azadlıq hərəkatı barədə nə bilirsiniz?
- Cənub mövzusunda hansı əsərlərlə tanışsınız?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olub?
- Hekayə janrına məxsus hansı cəhətlər yadınızdadır?
- Bu janrdə əsərlərin oxusunda nələrə diqqət yetirdiyinizi yada salın.

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk üç parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Aydın olmayan məqamların üstündən keçməyin, fikrinizi parta yoldaşınızla bölüşün.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirin.

AZAD

(ixtisarla)

1

Azad mənim uşaqlıq və gənclik yoldaşım idi... Bir həyətdə doğulmuş, bir həyətdə böyüyüb məktəbə getmişdik... Gəncliyimizin də böyük bir qismini bir yerdə keçirmişdik. Biz bir evin uşağı kimi tərbiyə almış və bir-birimizə doğma qardaşdan artıq ünsiyyət bağlamışdıq...

İkimiz də bir-birimizin xasiyyətini çox gözəl bilirdik. Onun sakit və lal-dinməzliyi mənim nəzərimdə təbii bir şeydi...

- “Sükuti” sözünün mənasını necə başa düşdünüz?

Yoldaşlar arasında çox vaxt onu adı ilə çağırılmazdılar. “Sükuti”, – deyib durardılar... Hətta sonradan tanış olanlar adının Azad olduğunu da bilməzdilər. Sükuti gəldi, Sükuti getdi – deyərdilər.

Bəzən mənə elə gələrdi ki, onun üzündəki bulud keçirdiyi ağır günlərin qubarıdır. Axı o, dünyaya gəldiyi gündən xoş bir gün görməmişdi...

Aclıq, ehtiyac, soyuq otaq, torpaq döşəməyə salınmış yırtıq həsir – gözünü açdığı gündən gördüyü bu idi. Azad doğulmamışdan iki ay əvvəl atası ölmüşdü... Anası Səlimə xanım evdə tək qalmışdı... Kişinin ölümündən sonra arvad qapılara düşüb iş axtarmağa məcbur olmuşdu. Birinin ev-eşiyini təmizlər, birinin paltarını yuyar, birinə yun çırpardı... Bu qayda ilə bir qarnı ac, bir qarnı tox o, Azadı böyütmüşdü...

- Ananın övladına münasibətində sizin üçün yeni, fərqli olan nədir?

Dünyada yeganə ümidi və həyatının məqsədi o idi... Ondən əziz, ondan mehriban bir şeyi yox idi. Səlimə xanım Azadı yalnız bir oğul kimi yox, həm də dünyada bir pənah, bir qohum, bir ata, bir qardaş kimi istəyirdi.

Yaxşıca yadımdadır... Bizim beş-altı yaşımız olanda hər axşam Səlimə xanım yatmamışdan qabaq bizə nağıl danışardı... Onun nağıllarına qulaq asa-asa bizi yuxu aparardı...

İki il o mənimlə bir məktəbə getdi... Orada da o heç kəsə qoşulmaz, tənəffüslərdə bütün uşaqlar bir-biri ilə oynadığı halda, o, bir küncdə durub baxardı. Müəllim ona bir sual verərsə, qıpqırmızı olardı. Lap yaxşı bildiyi bir şeyi belə söyləyə bilməzdi.

- Təbriz şəhəri haqqında nə bilirsiniz?

Doqquz yaşı olanda anası onu oxuda bilməyib məktəbdən aldı. Qonşuların köməyi və yalvar-yaxarla Təbrizin Liləvan məhəlləsindəki kiçik bir dükanda dərzi şagirdliyinə düzəltdi.

İllər gəlib keçdi, mən orta məktəbi qurtardım, o, dərzi dükanında qaldı. Onun dərzi şagirdi olması, təbiidir ki, bizim əlaqəmizi kəsmədi. Əksinə, böyüdükcə bizim ünsiyyətimiz daha da artdı. Həyat bizi daha da yaxınlaşdırdı. Həyatın hadisələri məni haldan çıxardığı bir zamanda o, bu hadisələrə qarşı sakit, laqeyd görünərdi. Heç bir ehtiyac, heç bir dərd onun adı halını pozmazdı.

2

Acıqlı olduğum günlərdən birisi yadıma düşür. Kirayə pulunu gecikdirdiyimiz üçün ərəb bizi evdən qovmaqla təhdid etmişdi. Pul yox idi. Qazanmağa da iş tapılmırdı. Küçələri boş-boş gəzib yorulduqdan sonra Azadın yanına getdim.

– Azad, – dedim, – dərd ürəyimi dağıdır. Ağlamaq istəyirəm. Gözlərimdən yaş gəlmir. Bu nə güzəran, bu nə dirilikdir? Azad! İşləməyə yer yox, danışgahda oxumağa imkan yox, oğurluqmu edim, qardaş?

- Azadın dostunun şikayətlənməsinə səbəb nə idi?

Əlim sağ, qolum sağ, özümdə dağ gücü hiss edirəm, mən nələr edə bilmərəm? Əlimdən nə gəlməz? Nəyə gücüm çatmaz? Vallah, od dəryasını yar keç desələr, keçərəm.

Bəs indi də işləməyəndə mən nə zaman işləyəcəyəm?

O nə isə tikirdi. Mən sözə başlayarkən əl saxlayıb ani olaraq üzümə baxdı, yenə iynəsini götürərək öz işi ilə məşğul oldu. Söz buna çatan kimi o, iynəsini yerə qoyub sakit nəzərlərini mənə çevirdi...

Mən xeyli danışdım, Azad heç dodaqlarını da tərpətmədi... Gözlərini bir nöqtəyə dikib durdu... Mən onun heç bir zaman, heç bir şey başa düşməyəcəyi bir aləmdən danışdığımı güman etdim. Mənə elə gəldi ki, o,

ömründə bir dəfə də belə məsələlər haqqında düşünməmişdir. Hətta bu fikirlər ona təəccüblü görünür. Bəlkə, məndən acığı da gəlir. Məni naxoş və ya xudbin hesab edir. Papağımı götürüb dükandan çıxmaq istədim. O, yerindən tərpənmədi. Mən onun üzünə baxıb acıqlı-acıqlı dedim:

– Yazıq, min yazıq bizə baxıb “övladlarım var” deyən vətənə! Yazıq bu gül kimi Azərbaycan torpağına ki, üstündə biz gəzirik. Bizim həyatımız bir qara quruşa dəyməz!.. Çünki, bizcə, həyat yeməkdən, yatmaqdan, yenə yeməkdən və yatmaqdan ibarətdir... Biz ölüm qapımızı döyənə kimi belə yaşayacağıq...

- “Yaşamaq üçün ölən insanlardan xəbərsizik” – Azadın dostu bu sözlərlə nə demək istəyir?

Biz ölmək üçün yaşayırıq... Yaşamaq üçün ölən insanlardan xəbərsizik!.. Buna görə də cənazəmiz qəbrə çatmamış bizi unudacaqlar... Səni də, məni də, bizim tanış və dostlarımızı da. Yox, bəlkə, səni bir az yad edən tapıldı... Deyəcəklər ki, dərzi Azad yaxşı yamaq salardı... Allah rəhmət eləsin!

Özümü dükandan küçəyə atarkən onun səsini eşitdim:

– Fərda, Fərda!

Cavab verməyib çıxıb getdim. Bir müddət sonra bu hərəkətimin peşmançılığını çəkməyə başladım. “Mən bu yazığı niyə incitdim?..

- “Bir könülü ki, tikə bilməyəcəksən, niyə yıxırsan?” – cümləsindəki fikri necə başa düşdünüz?

Onun taqsırı nədir? Bir könülü ki tikə bilməyəcəksən, niyə yıxırsan?” – deyə düşündüm. Gün batıb qaş qaralana qədər küçələri dolandım. Şeylərimizi həyətə atılmış görəcəyim fikri ilə evə qayıtdım... Anam astanada oturub məni gözləyirdi.

– Nə var, hələ ərbabın adamı gəlməyib ki?..

– Gəlmişdi, oğul.

– Nə dedi?

– Nə deyəcək, pulunu alıb getdi.

– Pulu hardan tapdın, ana?

– Necə hardan tapdım, oğul! Azad gətirdi, dedi ki, sən vermişən.

Anamın qolundan tutub içəri apardım. Sonra Azadla görüşdükdə təşəkkür etdim. Keçən görüşdəki kobud rəftarım üçün üzr istədim. O heç bir söz demədi, gözlərini bir nöqtəyə dikib durdu.

Bir ay sonra mən anamı da kəndə getməyə razı saldım. Səlimə xanım və Azadla halallaşib Təbrizdən ayrıldıq.

3

Tam beş il mən Azadı görmədim. Nə o, kəndə gəldi, nə də mən Təbrizə getdim. Buna baxmayaraq, Təbrizə səfər edənlər vasitəsilə ondan xəbər tuturdum, özümdən də ona xəbər çatdırırdım.

Bu beş ildə çox sular axmış, çox əhvalatlar baş vermişdi.

İkinci Dünya müharibəsi başlamış, Azərbaycanın istər şəhər, istərsə kəndlərində camaat hərəkətə gəlmişdi. İclaslardan, mitinqlərdən başqa, evlərdə də azadlıqdan, yaxşı yaşayışdan, elmdən, ana dilindən danışır-dılar. Hadisələr çox şiddətlə inkişaf edirdi... Bir neçə ay sonra biz kənddə mitinq keçirib Azərbaycan xalq konqresinə nümayəndələr seçdik. Nümayəndələrin içində mən də var idim.

Biz Təbrizə gəldik. Mən Təbrizi nə qədər dəyişmiş gördüm. Küçələrdə qeyri-adi bir canlanma və hərəkət vardı. Ürəyim Azadı görmək həvəsi ilə döyünürdü. Elə birinci gün köhnə həyətimize getdim, Səlimə xanımı gördüm. Alnımdan öpdü, anamı xəbər aldı, ağladı. Azadı soruşdum.

– Təbrizdə yoxdur, – dedi, – Zəncana gedib, demokrat düzəltməyə göndəriblər... Axı indi o da demokratdır. Deyirlər ki, gərək Azərbaycana azadlıq alağ. Hamıya iş verək, hamının çörəyi olsun. Uşaqlar öz dilimizdə oxusun.

Xalq konqresi qurtaran kimi mən kəndə qayıtdım. Bir müddət sonra təşkilatın işlərini təhvil verdim. Anamı götürüb Təbrizə köçdüm. Yenə də köhnə evimizi kirayə etdik. Anam başqa yerə getmək istəmədi – əvvəldən öyrəşmişəm, Səlimə xanım da ordadır, – dedi. Mən də razı oldum. Səlimə xanım bizim gəlişimizdən çox sevindi. Azadın iyini sizdən alıram, – deyib ağladı. Anam ona təskinlik verdi:

– Nə olacaq, – dedi, – İnşallah, tezliklə Azad da qayıdar.

Təbrizə köçəndən sonra işdən başım açılmırdı. Gecələri də Mərkəzi Komitədə işləyirdik. Məclis və dövlət işini tərtibə salır, kəndlərdə demokrat təşkilatlarını möhkəm bir qayda və nizam üstündə qurmaq tədbirləri görürdük. O günlər bizdə təsvirəgəlməz ruh yüksəkliyi vardı. Elə bil ki qüvvəmiz də birə-min artmışdı. Yorulmaq bilmirdik. İşlərin bu şiddətli zamanında Zəncandan pis xəbərlər gəlirdi. Tehran mürtəceləri və rəsmi dövlət idarələri orada cürbəcür fəsadlar törədirdilər. Demokratları öldürür, ayaqlarını nallayır, alınlarına odlu dəmir basırdılar. Belə bir zamanda Mərkəzi Komitə bir neçə yoldaşımızı Zəncana göndərməyi qərara aldı. Göndərilənlərin içində mən də vardım.

4

Biz Zəncana çatanda şəhər demokratların əlində idi. Mürtəcelər cənub tərəfdəki kəndlərdə terror yaradır, Zəncana hücum etməyə hazırlaşırdılar. Onların bu fikrini pozmaq üçün Zəncanın demokrat hökuməti fədailərdən bir neçə dəstə cənuba göndərmişdi...

Azadın bu dəstələrdən birinə başçılıq etdiyini mən Zəncanda öyrəndim...

Həmin gecəni biz Zəncandan çıxdıq və atışmanın şiddətli zamanında gəlib Azadın dəstəsinə çatdıq... Azad fədailəri uzun müddət kəndin ətrafında açıqlıqda, soyuq havada saxlamağın çətinliyini görərək dörd tərəfdən kəndə hücum keçmişdi... Bərk atışma gedirdi, fədailərdən bəziləri hətta kəndin içinə girmişdi. Bir neçə saat sonra qaş qaralanda şərq tərəfdən Azad özü qabaqda olmaqla fədailər kəndə doluşdular. Biz həmin vuruşmada Azadın yaralandığı xəbərini aldığımız... Mən tez özümü ona çatdırmağa çalışdım. Bu, mənim beş illik ayrılıqdan sonra onunla ilk və son görüşüm oldu. Onu kənd evlərindən birində bir fərşin üstə uzatmışdılar. Çuxasını üstünə salmış, tüfəngini yanına qoymuşdular. Onun ətrafında halqa vurmuş fədailərdən kimisi oturmuş, kimisi əmrə müntəzir durmuşdu... Mən içəri girən kimi onun üzünə baxdım. Ağarmış halda gözlərini yummuş və səssizcə uzanmışdı. Mən yavaş addımlarla onun başı üstünə gəldim, diz çöküb əlini əlimə aldım, alnından öpdüm:

– Azad, sənə nə olub?

O, heyrət və təlaşla gözlərini açdı. Üzümə baxdı. Bütün siması qərribə bir təlaşla işıqlandı. Mehribanlıqla başını dizimin üstünə qoyub:

– Bu saat səni düşünürdüm, – dedi, – nə yaxşı gəldin. Yoxsa bu dünyadan ürəyi nisgilli gedəcəkdin...

– Nə danışırısan, Azad, qardaşım? – dedim, – biz hələ təzəcə yaşamağa başlayırıq. Dünyadan getmək nədir, bu nə sözdür, sən ağılına gətirirsən? Sənə nə olub, harandan yaralanmışsan?

O, əli ilə sağ çiyininin altını göstərdi. Güllə qabaqdan dəyib daldan çıxmışdı. Ciyərlərini də zədələmişdi. Mən ona təskinlik vermək istərkən o, sözümlü kəsdi:

– Bunlara ehtiyac yoxdur, – dedi, – mən ölürəm... Artıq ayaqlarımın soyuduğunu hiss edirəm... Sözümlü kəsmə, mənə yaxşı qulaq as, mən danışmaq istəyirəm... Yadındadırmı, Fərda, beş il əvvəl Təbrizdə, dərzi dükanında sən məndən nə üçün yaşayırsınız, həyatın mənası nədir, deyə soruşdun. Onda mən sənə cavab verməmiş, susmuşdum. Sən isə mənim bu cür şeyləri qanmadığımı güman edərək acıqlanıb getmişdin, yadındadırmı? Lakin o zaman mən də sənə kimi düşünürdüm. Mən düşünürdüm ki, həyatımızın mənası vətənimizin səadəti üçün çalışmaqdadır. Amma o zaman mən danışa bilməmişdim.

- “Yerə qoymayın o tufəngləri ki, onları bu doğma torpaq sizə tapşırırdı” sözləri ilə Azad döyüş dostlarına nə tövsiyə edir?

Çünki danışmaqda da bir məna yox idi. İndi isə sənə deyirəm, qardaşım Fərda, sizə deyirəm, qardaşlarım (o, azca boylanıb fədailəri gözdən keçirdi), bəli, sizə deyirəm. Bizim hamımızın səadəti bax bu alçaq daxmaların, bu doğma yurdun, bu ana torpağın azadlığındadır. Yerə qoymayın o tufəngləri ki, onları bu doğma torpaq sizə tapşırırdı.

5

O, azca dayanıb udqundu, yenidən ahəstə-ahəstə davam etdi:

– Anam, yurdum, doğma Azərbaycan, məni bağışla!.. Sənə az fayda verdim, az yaşadım, tez öldüm! – deyib qalxdı, fərşin ucunu qaldıraraq torpağı öpdü.

– Öpünüz, səcdəyə qapılıb hamınız bu torpağı öpünüz! Bizim əzəli və əbədi beşiyimiz budur...

– Sakit ol, Azad, özünü üzmə, qardaşım! – dedim. Özüm də bilmədən gözümdən süzülən yaş dənələri onun alınına düşdü... O, kirpiklərini qaldıraraq gözümlə baxdı və ahəstə səslə dedi:

- Azadın vəsiyyəti sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

– Əziz qardaşlarım, mənim qəbrimi uca bir yerdə qazarsınız... Elə yerdə qazarsınız ki, oradan Azərbaycanın geniş çölləri, duru çayları, güllü çəmənləri və bağları görünsün.

Həm də o yeri böyük bir yol kənarında seçərsiniz... Qoy gələcəyin azad nəsillərinin ayaq səsi qəbirdə də olsa, qulaqlarıma çatsın... Bəlkə, onlar da bizi rəhmətlə yad etdilər... Elədirmi, Fərda?

Mən artıq göz yaşımı saxlaya bilməyərək ağlaya-ağlaya:

– Yox, Azad, gələcək nəsillərin yaşaması üçün ölənlər əbədi həyat qazanırlar, – dedim...

Alınına xəfif bir tər gələndə o, gözlərini bir daha mənə tərəf çevirdi:

– Anamı öp, öldüyümü ona söyləmə, yazıqdır... – dedi və əbədi olaraq gözlərini yumdu.

Mən qeyri-ixtiyari ayağa durdum... Üzlərində sərt bir ifadə, gözləri qəzəblə yanan fədailərə baxdım:

– Qardaşlarım, gəlin silahlarımızı ürəyimizə basıb onun pak ruhu qarşısında and içək... And içək ki, ölüm bizi Azərbaycanın səadəti yolundan, böyük amalımız yolundan döndərə bilməz!..

Eşq olsun qəhrəmanlara! Xalqın yaralı qəlbini ancaq onlar sağalda bilər, ancaq onlar azadlıq bayrağını ucalara qaldıra bilərlər! Yaşasın azadlıq!

Fədailər bir səsle:

– Yaşasın azadlıq! – deyər qışqırdılar və tufənglərini havaya qaldırdılar.

Biz onu öz vəsiyyətinə görə uca bir yerdə basdırdıq.

Oradan Azərbaycanın həm cənub, həm də şimal sahələri görünürdü.

- “Oradan Azərbaycanın həm cənub, həm də şimal sahələri görünürdü” cümləsindəki fikri necə başa düşdünüz?

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin ilk üç parçasındakı mühüm hadisələri müəyyənləşdirin, onlardakı başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci hadisə	
İkinci hadisə	
.....	.....

2. Mühüm hesab etdiyiniz iki hadisəni adlandırın.
3. Bu hadisələrdə iştirak edən obrazların davranışı, əməlləri və nitqindən danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirib qeyd edin.

Hadisələr	Obrazların davranışı	Obrazların əməlləri	Obrazların nitqi – danışığı
Birinci hadisə (iştirakçılar)			
İkinci hadisə (iştirakçılar)			

4. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) Fərdanın nitqi – danışığı onu mənə necə tanıtdı.
  - b) Azadın kiçik ailəsi haqqında təsəvvürüm.

Evdə iş

1. Hekayənin ardını evdə oxuyun.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz 4 və 5-ci parçaları nəzərdən keçirin. Mətnkənarı suallara cavab hazırlayın.
2. Hekayədəki obrazlar haqqında daha zəngin təsəvvür yaradan iki epizod müəyyənəldir. Hər bir obrazın davranışı, hərəkəti, nitqi, başqalarına münasibəti ilə bağlı epizodlardan öyrəndiyiniz məlumatı yığcam qeyd edin.

Hekayədən seçilmiş epizodlar	Obrazlar haqqında məlumat
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	

3. Daha maraqlı hesab etdiyiniz hissəni seçib ad verin, məzmununu hazırladığınız plan əsasında geniş nağıl edin.
4. Hekayədən seçdiyiniz cümlələrə bədii təsvir və ifadə vasitələri artırın.

Hekayədən seçilmiş cümlələr	Əlavə edilən bədii təsvir və ifadə vasitələri		
	epitet	təşbeh	bədii sual

5. İcra etdiklərinizlə bağlı kiçik qruplarda fikir mübadiləsi apardıqdan sonra gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin. Təvsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.

1. "Hekayədə unuda bilmədiyim epizod hansı oldu?" mövzusunda inşa yazın.
2. "Azad obrazı haqqında düşüncələrim" mövzusunda yığcam esse yazın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Hekayə ikiyə bölünmüş Vətənimizin cənubunda – Cənubi Azərbaycanda bir müddət əvvəl baş vermiş hadisələr əsasında yazılmışdır. Müstəmləkə şəraitində yaşayan soydaşlarımız dəfələrlə milli-azadlıq mübarizəsinə qalxmış, ölüm-dirim savaşına girmişdir. Ana dilində oxuyub-yazmağın, bəzən danışmağın da qadağan olunduğu bir ölkədə yaşamağın mümkünsüzlüyü bu gün də tez-tez etirazlara, kütləvi çıxışlara səbəb olur.

Azad, Fərda kimi minlərlə gənc azadlıq uğrunda canlarından belə keçməyə hazır olduqlarını sübut etmişlər. Bu obrazların həyat, Vətən haqqında düşüncələrini əsərdəki təsvirlərə diqqət yetirməklə aydınlaşdırmağa çalışın. Çıxardığınız nəticələr sonrakı fəaliyyətinizdə yardımçınız olacaqdır.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

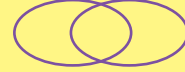
2. Hekayənin mövzusunun və onda qaldırılmış başlıca problemi müəyyənləşdirin. Çıxardığınız nəticəyə əsasən cədvəldə qeydlər edin.

Əsərin mövzusu	Əsərdə diqqətə çatdırılan başlıca problem	Problemin həllini yazıçı nədə görür?	Siz necə fikirləşirsiniz?

3. Yazıçının münasibətini aydınlaşdırmaqla Azad obrazını səciyyələndirin. Sxemdən istifadə edin.

Obrazın adı: Azad
Yazıçının ona münasibəti: _____
Sizin ona münasibətiniz: _____

4. Azad və Fərda obrazlarının oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirin. Venn diaqramından, yaxud müqayisə cədvəlindən istifadə edin.

5. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı müəyyənləşdirin. Yazıçının mövqeyini ifadə edən obrazın sözlərini nümunə göstərin.

Fikirlərdən hansı əsərin ideyasını dolğun əks etdirir?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Yazıçının mövqeyini ifadə edən sözlər
Milli azadlığa nail olunması		
Ana dilində oxuyub-yazmaq hüququnun əldə edilməsi		
Yaxşı, firavan həyatın, dolanışığın təmin olunması		
Azərbaycanın birləşməsi arzusunun gerçəkləşməsi		

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

6. Əsəri öyrəndiyiniz digər bir janra (əfsanə, nağıl və s.) məxsus nümunə ilə müqayisə etməklə hekayə janrında olduğunu əsaslandırın. Venn diaqramından, yaxud müqayisə cədvəlindən istifadə edin.

7. Cənub mövzusunda yazılmış bir əsəri nəzərdən keçirin. “Azad” hekayəsi ilə səsləşən fikirləri müəyyənləşdirib müzakirə edin. (Dərslikdəki “O sahilə, bu sahilə”, yaxud 5-ci sinif dərsliyindəki “Yaşayanlar görəcəkdir” şeirini seçə bilərsiniz).

Evdə iş

Öyrəndiyiniz hekayədən aldığınız təəssüratı fərqli dinləyicilərə (müəlliminizə, valideyninizə, dostunuza) necə danışardınız? Qısaca yazın.

Rahil Məmməd (1951)

Onun şeirlərində oxucunu ilk ovsunlayan səmimilikdir. Daha sonra dilinin şirinliyi və axıcı olması oxucuları razı salır. Amma bu da sonuncu deyil; şeirlərində fikir yeniliyi, hiss və düşüncə dərinliyi diqqəti dərhal çəkir...

Elçin Hüseynbəyli

I dərslər

Yada salın.

- Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş hansı əsərləri oxumusunuz?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olub?
- Qələbənin sizdə yaratdığı hiss və düşüncələri necə ifadə edərsiniz?
- Qələbəmizə həsr olunmuş əsərlərdə daha çox nə barədə oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Şeirin hər bəndini anlayaraq oxumağa çalışın.
- Aydın olmayan məqamları parta yoldaşınızla müzakirə edin.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualların üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.
- Hiss və düşüncənizlə səsleşən yerləri qeyd edin.

QƏLƏBƏ MÜJDƏSİ

Gül, ey Azərbaycan, gözlərin aydın,
Əzildi zəhərli ilanın başı!
Analar, bacılar, ağı deməyin,
İndi qismətimiz sevinc göz yaş!

Ey Şuşam, bir daha gözlərin aydın,
Sənə sahib çıxdı mərd oğulların.
Adını tarixə yazdı hünərlə
Dosta dost, düşməne sərt oğulların!

Gözəl Qarabağım, eynin açılısın,
Sən artıq deyilsən düşmən tapdağı.
İndi al qoynuna zirvələrində
Ulduzlu, hilallı üçrəng bayrağı!

Haçandır qoynundan uzaq düşmüşdük,
Səninlə həsrətin otuzdur yaş.

Hüsnünü görməyən fidan oğullar
Yazır tariximə zəfər savaşı.

- “Adını tarixə yazdı hünərlə” misrasında hansı fikir ifadə olunub?

- “Hüsnünü görməyən fidan oğullar” misrasında hansı fikri necə başa düşürsünüz?

Sən də dön, yurdundan ayrı düşənim,
Məhəbbət çiçəyim, xarıbülbülüm!
Hələ yaraları təzə olsa da,
Bir ağız oxusun barı bülbülüm!

Ali Baş Komandan, sən də var ol ki,
Qələbə sevinci yaşatdın bizə!
Hünər tariximə yazdın adını,
Sanki işıq verdin gözlərimizə!

Ruhunuz şad olsun, şəhid oğullar,
Dəniztək çağladı Vətən sevginiz!
Ölümün gözünə dik baxa-baxa
Şəhidlik zirvəsi fəth etdiniz siz!

Ey müzəffər ordum, eşq olsun sənə,
Sən öz savaşımla tarix yaratdın!
Verib dostlar ilə çiyin-çiyinə
Qələbə eşqiylə murada çatdın.

• Şair “yurdundan ayrı düşənim” sözləri ilə nəyə işarə edir?

• Sonuncu iki mısradə ifadə olunmuş fikri necə izah edərsiniz?

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə oxuda icra etdiyiniz işlər və mətnkənarı sualların cavabları ilə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. Bütün bəndlərdə ifadə olunmuş fikirləri və onların arasındakı əlaqələri ardıcılıqla aydınlaşdırmağa çalışın.
3. Şeir bütövlükdə məzmunu barədə aydın təsəvvür qazandığınıza əmin olduqdan sonra fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimi daha çox çəkənlər	Bunun səbəbi

4. Kiçik qruplarda birləşib icra etdiyiniz bütün işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın, təqdimata hazırlaşın.
5. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Variantlardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) “Şeir qələbə haqqındakı düşüncələrimə nə əlavə etdi”. Öyrəndiyiniz yeni sözlərdən istifadə edin.
  - b) Şeirdən seçdiyiniz iki bəndi nəsrə çevirib danışın. Həmin bəndlərdəki sözlərin əksəriyyətindən istifadə etməyə çalışın.

Evdə iş

Müxtəlif mənbələrdən topladığınız məlumat əsasında “İkinci Qarabağ müharibəsində qalib gəlməyimizin səbəbləri” mövzusunda şifahi təqdimata hazırlaşın.

 s rl  baęlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın. İkinci Qarabaę müharibəsindəki tarixi q l b miz  çoxlu bədi əsər həsr olunub.  yr ndiyiniz “Qələbə müjdəsi” Őeiri maraqlı məzmunu, yüksək b diiliyi ilə seçilir. Őeirin  zerində m zahid l rinizi davam etdirin, məcazlar da daxil olmaqla b diiliyi artıran vasitələrin rolunu aydınlaŐmaęa  alıŐın.

*Bədi  fad  vasitəsi olan t krird n istifadə olunması bədi əsərin təsir g c n  qat-qat artırırdır. **T krir** eyni s z n,  fad nin təkrar olunmasına deyilir:*

Könlümün sevgili m hbubu mənim

Vətənimdir, Vətənimdir, V t nim. (A.Səhhət)

*İkinci misradakı **Vətənimdir, Vətənimdir, V t nim** sözləri fikri q v-v tl ndirm k məqsədilə iŐl dilmis  t krirdir. T kririn iki n v  var: Anafora, epifora. **Anafora** cümlənin, misranın baŐlangıcında gələn t krirdir. **Epifora** isə cümlənin, misranın sonunda təkrar olunan söz və  fad l rdir.*

“Qələbə müjdəsi” Őeirinin ikinci bəndində təkrar olunan *oęulların* sözləri epiforadır: Sənə sahib çıxdı mərd *oęulların*... Dosta dost, d Őm n  sərt *oęulların!*

AraŐdırın**FikirleŐin****Cavab verin**

2. Őeiri qələbəyə həsr edilmiŐ digər bir əsərlə (“Sinifd nxaric oxu” materiaları”ndan se e bilərsiniz) müqayisə edin. OxŐar v  fərqli cəhətlərini aydınlaŐdırmaęa  alıŐın.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	�s�rl�rin adı	
	“Qələbə müjdəsi”	

3. Őeir Qarabaę müharibəsi haqqında bildikleriniz  v  t s vv r niz  yeni n  əlavə etdi? Ayrı-ayrı bəndlərdə əksini tapmıŐ məlumat, hiss və d Ő nc l ri xatırlamaqla suala cavab hazırlayın. Cədvəldən istifadə edin.

Őeiri �yr�nm�zdd�n əvvəl təsəvvürüm:	.....
Őeiri �yr�ndikdd�n sonra təsəvvürüm:	.....

4. Őeird ki hansı misra v  bəndləri daha uęurlu esab edirsiniz? N    n?

Őeird� uęurlu hesab etdiyim misra v� bəndlər	Bunun səbəbi

5. Təsvir və  fad  vasitələrinin bədiiliyin v  fikrin təsir gücünün artmasında rolunu nümunələrlə əsaslandırın.

Təsvir və �fad� vasitələrinin iŐl�ndiyi misralar	B�diiliyin, fikrin təsir gücünün artmasında rolu

6. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı necə izah edərsiniz? Şeirin ayrı-ayrı bəndlərində ifadə olunmuş fikirləri ardıcılıqla xatırlayıb nəticə çıxarın. Bu, əsərin ideyasını müəyyənləşdirməyinizə kömək edəcəkdir.

Şeir in ideyasını aydınlaşdırmağa daha çox istiqamət verən misra və beytlər

Nə üçün belə düşünürsünüz?

Evdə iş

Müxtəlif mənbələrdən topladığınız məlumat əsasında “Vətən müharibəsi qəhrəmanları” mövzusunda məruzəyə hazırlaşın.

III dər

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

- Mövzulardan birini seçib işləyin. Təvsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.
  - “R.Məmmədin “Qələbə müjdəsi” şeirində qələbə sevincinin ifadəsi” mövzusunda inşa yazın.
  - “Qarabağ – şeir, sənət ocağım” mövzusunda esse yazın.
- “Meyar cədvəli”nə əsasən yazınızı dəyərləndirməyə çalışın.
- Təqdimatlar əsasında yazı işlərindən nümunələri müzakirə edin.

İfadəli oxuya hazırlaşın.

“Qələbə müjdəsi” şeirində ifadə olunmuş əsas fikir artıq sizə məlumdur. Deməli, bu şeirin ifadəli oxusunda hansı vəzifəni həyata keçirəcəyinizi müstəqil müəyyən edə bilərsiniz. Birinci bənddəki məntiqi vurğulu sözləri, fasilələrin yerini, səsinizin yüksəlib-alçalacağı məqamları müəyyənləşdirib dəftərinizdə (mətnin kənarında) şərti işarələrlə (aşağıdakı nümunədə olduğu kimi) göstərin. Unutmayın ki, şeirin məzmunundan asılı olaraq, səsinizdə fərqli çalarlar yaranacaq; gah fərəh, gah sevinc, gah da təntənə duyulacaqdır.

Ruhunuz şad olsun, | şəhid oğullar, | **Hüznlü**
 Dəniztək çağladı | Vətən sevginiz! | **Fərəhlə**
 Ölümün gözüne | dik baxa-baxa
 | Şəhidlik zirvəsi | fəth etdiniz siz. | **Fəxrlə**

Evdə iş

Şeir in ilk üç bəndinin ifadəli oxusuna hazırlaşın. Şərti işarələrdən istifadə edin.

TƏTBİQ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

Zahid Xəlil
(1942)

"Balaca oxucuları bədii əsərdə ən çox əhvalat və hadisələr maraqlandırır. Amma onlar əhvalat və hadisələrin həm də dərin qatlarına enməli, baş verənlərin səbəbini, nəticəsini anlamalıdırlar".

Müstəqil iş

Əsərin oxusu, məzmunu üzrə iş

- Kiçik qruplar yaradın.** Nəzərə alın ki, hər qrup hekayənin bir parçasının üzərində işləyəcəkdir.
- Aşağıdakı vəzifələri qrup daxilində bölüşüb **icra edin**:
  - Biriniz hekayədən qrupunuz üçün ayrılmış parçanı digər qruplara mane olmamaqla ucadan oxuyun.
  - Digəriniz oxunmuş parçadakı əsas fikirləri ümumiləşdirərək iki-üç cümlə ilə ifadə edin.
  - Başqa biriniz oxunmuş parçanın məzmununa aid suallar verin. Bu suallarda aşağıdakıları əhatə etməyə çalışın:
    - Parçadakı əsas fikirlər hansıdır?
    - Bu fikirlərin arxasında hansı mətləblər var?
  - Qrupda dördüncü şagird olaraq oxunmuş parçadakı daha çətin məsələlərə (söz və ifadələrin mənası, yer, şəxsiyyət adları, bədii təsvir və ifadə vasitələri və s.) aydınlıq gətirməyə çalışın.
  - Qrupda beşinci şagird olmaqla oxunmuş parçadakı obrazın davranışı, əməlləri, nitqi-danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri izah edin.
  - Qrupda altıncı şagird olmaqla hadisələrin yüksələn xətt üzrə inkişafını, ən gərgin məqama çatdığı epizodu müəyyənləşdirin.
- İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra təqdimatlar əsasında **fikir mübadiləsi və müzakirə aparın**.

SONUNCU GÜLLƏ (ixtisarla)

1

Həmin gün şəhərə qərribə səssizlik çökmüşdü. Bu, adamlarda təşviş yaradırdı. Artıq neçə illər idi ki, Xocalı belə uzunsürən səssizlik görməmişdi. Günorta olmasına baxmayaraq, hələ də atışma səsləri eşidilmirdi.

Bunun nə demək olduğunu ilk anlayan aeroportu qoruyan dəstənin komandiri Əlif Hacıyev oldu. Onun əmri dəstənin bütün üzvlərinə çatdırıldı: – Hazır olun, bu sükutun sonu dəhşətli ola bilər.

Cəsəreti, igidliyi ilə döyüş dostlarının, şəhər əhalisinin məhəbbətini qazanan Əlif yalnız özünün bildiyi gizli rabitə vasitəsilə mərkəzə məlumat göndərdi: “Düşmən ciddi hücum hazırlaşır. Rusların ağır hərbi texnikasından istifadə olunacağına şübhə etmirəm. Belə olsa, şəhərin müdafiəsi çox çətin olacaq”. Səngərlərdəki müdafiəçilər, şəhərin mülki əhalisi də xəbərdar edildi...

Xocalılar yanılmamışdılar. Axşam, qaranlıq düşər-düşməz şəhər üç tərəfdən atəşə tutuldu. Ağır toplardan, tanklardan mərmilər yağdırılır, qumbaraatanların səsi qulaq batırırdı.

Qəzəbindən rəngi kağız kimi ağarmış Əlif paytaxta axırıncı məlumatını göndərdi: “Düşmən şəhərə hücum etdi. Bu, Xocalının sonu deməkdir”.

Cəmi iyirmi iki nəfərdən ibarət olan döyüşçülərini bir yerə toplayıb axırıncı əmrini verdi:

– Döyüşə hazır olun!

2

Düşmən əsas qüvvəsini aeroporta yönəltdi. Bunun belə olacağını bilən Əlif əvvəlcədən girişdə müdafiə istehkamları qurdurmuşdu. Birinci hücum asanlıqla dəf edildi. Vurulmuş düşmən tankı aeroportun qarşısında od tutub yanırdı. Müdafiənin güclü olması düşməni heyrətləndirdi.

İkinci hücum müdafiəçilərin arasında böyük itkiyə səbəb oldu. Ağır texnikanın yoxluğu, qumbaraatanların tükənməsi müdafiəçiləri çıxılmaz vəziyyətə salmışdı...

Düşmən üçüncü hücumu başlamazdan əvvəl müdafiəçilərin mövqeyini tanklardan və döyüş maşınlarından atəşə tutdu. Əlifin çağırışına cavab verən döyüşçülərin sayı get-gedə azalırdı. Dəstədən səkkiz nəfər sağ qalmışdı. Bu qüvvə ilə müdafiəni təşkil etməyin mümkün olmayacağını anlayan Əlif aeroportun dispetçer məntəqəsini partlatmağı qərara aldı. Ayrı-ayrı otaqlarda əvvəlcədən yerləşdirilmiş partlayıcıları qurğunun düyməsini basmaqla işə saldı. Dəhşətli gurultu bütün səsləri batırdı, bunun ardınca güclü yanğın başladı...

Dalbada atılan fişənglər şəhərin küçələrini büsbütün işıqlandırır. Qadınlar, uşaqlar küçələrə tökülmüşdü. Hara gedəcəklərini kəsdirə bilməyən bu insanlar ya tank tırıllarının altına düşür, ya da aramsız açılan atəşin qurbanına çevrilirdilər.

Əlif sağ qalmış dəstə üzvlərinə tapşırıq verdi:

– Nəyin bahasına olursa-olsun, Ağdamın Şelli kəndinə gedən yolu açmaq, insanları xilas etmək lazımdır.

3

Şəhəri yaxşı tanıyan döyüşçülər adamları bir yerə toplayır, düşmənlərin girməyə macal tapmadığı küçələrdən keçirir, şəhərdən çıxmaqlarına yardım edirdilər. Əlifgil get-gedə şəhərin kənarına sıxışdırılırdılar.

Onlar üstlərinə gələn düşmənləri atəşə tutmaqla ləngidir, daha çox insanın şəhərdən sağ-salamat çıxmasına çalışırdılar. Əlif və onun sağ qalmış döyüşçü dostları böyük bir dəstə ilə şəhərdən çıxmağa başladılar.

Dəstədə uşaqlar və qadınlar daha çox idi. Buz bağlamış qarın üstü ilə yerimək çətin olsa da, onlar yavaş-yavaş irəliləyirdilər. Əlif dəstədən xeyli irəlində gedir, ətrafa diqqətlə nəzər salır, düşmən pusqusuna düşməmək üçün təhlükəsiz yol seçirdi.

Şaxta güclənir, yol uzanırdı. Uşaqlar ağlaşırdılar. Anaları onları ovundurur, dilə tuturdular. Dəstə mümkün qədər səssiz hərəkət etmək əmrini almışdı. İnsan meyitləri yollara səpələnmişdi. Qarla örtülmüş çöllərdə, az qala, hər addımda qan gölməçələri tapdalanaraq əzilib qıpqırmızı palçıq yaratmışdı.

Əlif sarsıdıcı bir mənzərəyə rast gəldi. Cavan bir kişi 3–4 yaşlı qızını və oğlunu öz bədənini ilə örtmüşdü. Güllələr onun bədənini dəlik-deşik etmişdi. Uşaqların üst-başı atalarının qanına bulansa da, ikisi də sağlam idi. Özündən asılı olmayaraq, Əlifin yumruğu düyünləndi. Özünü balalarının yolunda qurban verən bu cavana baxıb: “Qeyrətinə qurban olum!” – dedi.

4

Əlif qəflətən dayandı. Yol təpəyə qalxırdı. Bu onu həyəcanlandırdı. Pusqu üçün əlverişli yer idi. Geri qayıtdı. Döyüş dostlarına tapşırıq verdi: – Mən təpəyə qalxacağam. İşarə verməyincə yerinizdən tərpənməyin. Atəş açılrsa, düşməni ləngitməyə, adamları uzaqlaşdırmağa çalışın.

O, qaranlığa qovuşdu. Hamı nəfəsini dərmədən, qorxu və həyəcan içində gözləyirdi. Şaxta insanları qılıncək kəsir, hər dəqiqə bir il kimi keçirdi. Qəflətən təpənin lap başında od püskürdü, avtomat tüfəngdən atəş açıldı. Əlif yanılmamışdı, ermənilər təpədə pusqu qurmuşdu. Atılan güllələrdən biri Əlifin çiyinə, digəri qoluna dəymişdi. Güllələr onu yerə sərsə də, özünə tez gəldi. “Onların diqqətini yayındırmaq, başını qatmaq lazımdır”, – fikrindən ilk keçən bu oldu. Uzanmış vəziyyətdə çətinliklə də olsa, yerini dəyişir, təpənin başında cəmləmiş düşməne atəş açırdı. İtirdiyi qan onu get-gedə taqətdən salırdı. Amma o hər saniyəni qənimət bilir, düşmənin diqqətini özünə cəlb edirdi. Əlindəki avtomat susdu. Daraqda güllə qalmamışdı. Gərginlik son həddə çatmışdı.

Birdən-birə düşüncələrində bir aydınlıq yarandı, olub-keçənlər xəyalında canlandı. Xocalı aeroportunun komendantı olarkən Ermənistandan gələn çağırılmamış qonaqları elə gəldikləri təyyarə ilə dönə-dönə geri qaytarması, silah-sursatın gətirilməsinin qarşısını alması... Dumanlanmış şüurunda suallar doğdu: “Səhvimiz nədə olub? Vətənin xilasını üçün daha nə etmək olar? Düşməni birdəfəlik necə susdurmalı?” Tapançasında bircə güllə qalmışdı. Amma çox qan itirdiyinə görə gücü tükənmişdi, yeganə güllədən istifadə edə biləcəyinə ümidi yox idi. Birdən ermənilərin çox yaxınlıqda olduğunu duydu, hətta yaxşı bildiyi erməni dilindəki danışığı da ayırd etməyə başladı.

5

– Ara, deyəsən, bu türk hələ ölməyib...

– Yox, getmə. Birdən hiyləgərlik edər.

– Ara, qarın üstündə qanı görmürsənmi?! Çoxdan ölüb!

Əlif bu səsi tanıdı, danışan çəpgöz Akop idi. Eşitmişdi ki, Akop insanları işgəncə ilə öldürməkdə ad-san çıxarıb...

Az sonra bu yekəpər erməni göründü. Əlindəki silahı irəli uzadaraq qarın üstündə hərəkətsiz uzanmış Əlifə yaxınlaşdı, onun üzərinə əyildi, sevincini gizlədə bilməyib bağırırdı:

– Aha, Xocalı qartalı! Deyəsən, ölürsən? Ölsən yaxşıdı, canın qurtarar.

Əlif bütün gücünü toplayıb tapançanın tətiyini çəkdi. Akop dibindən kəsilmiş ağac kimi yerə sərildi. Çaxnaşmaya düşən erməni yaraqlıları Əlifi gülləyə tutdular, ağır yaralanmış Akopu götürüb təpənin arxasına çəkildilər.

Əlifin tapança tutan əli qarın üstünə düşdü, gözləri yumuldu. O bilmədi ki,

son gülləsi Xocalıdan Şelliyə pənah gətirən neçə həmyerlisini xilas etdi. Əlif onu da bilmədi ki, ölümündən sonra ona Milli Qəhrəman adı verildi. Haqqında dastanlar qoşuldu. Yüzlərlə ana təzə doğulan körpəsinə onun adını verdi...

Əsərin təhlili üzrə iş

1. Aşağıdakı suallara kiçik qruplarda cavab hazırlayın:

a) Əsər hansı mövzudadır?

Sizə məlumdur ki, əsərdəki əhvalat və hadisələrin əhatəli öyrənilməsi, onlarda ifadə olunmuş fikirlərin dərinədən mənimsənilməsi mövzunun aydınlaşdırılmasına imkan yaradır. Bu istiqamətdəki səmərəli işiniz sizə uğur gətirəcəkdir.

b) Yazıçı əsərdə diqqəti hansı problemə cəlb etmək istəmişdir?

Bilirsiniz ki, əsərdə qaldırılan problemlər çox ola bilər. Lakin bunlardan biri əsas, mühüm olur və yazıçı bədii həllini ön plana çəkir. Əsərin mövzusu, məzmunu barədə öyrəndikləriniz, eləcə də indiyə kimi mənimsəmiş olduğunuz bilik və bacarıqlar ondakı başlıca problemi müəyyənləşdirməyə imkan verəcəkdir.

c) Yazıçı bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə nəyə nail olmuşdur?

Müəyyənləşdirilmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələrin üzərində müşahidə aparmaq, bədiiyin yaranmasında onların əhəmiyyətini aşkara çıxarmaq və s. bağlı mənimsədiyiniz bacarıqlar sualın cavabını hazırlamağınıza yardım edəcəkdir.

ç) Əsərdəki başlıca fikir – ideya nədir?

Bilirsiniz ki, əsərdəki əhvalat və hadisələrin, bütövlükdə məzmunun, bədii xüsusiyyətlərin, obrazların xarakter, davranış və əməllərinin əhatəli mənimsənilməsi müəllifin başlıca fikrinin – əsərin ideyasının müəyyənləşdirilməsinə yol açır. Bu istiqamətdə mənimsədiyiniz bilik və bacarıqları tətbiq etməklə sualın cavabını aydınlaşdırmağa biləcəksiniz.

2. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Mikayıl Rzaquluzadə

BABƏKİN ANDI (hekayədən parça)

Ana-bala buxarı qabağında üz-üzə oturmuşdular. Ana həsrətli və mehriban baxışlarını oğlunun üzündən ayırmırdı. Elə bil ki ondan ayrılacağından, bu qarashın üzə, bu çatma qaşlara, bu ala gözlərə yenə həsrət qalacağından qorxurdu.

Necə qorxmayaydı?! Yeddi-səkkiz il idi ki, balasını doyunca görməmişdi. O, sarbana nökrəçiliyə veriləndə doqquz-on yaşında bir uşaq idi. İndi on yeddi-on səkkiz yaşlı bir igid olmuşdu. Karvanla birgə şəhərləri, ölkələri qarış-qarış gəzmiş, qışın şaxtasından, yayın qızmarından üzünün dərisi bərkiyib sərtləşmişdi.

Ana çoxdan bəri ürəyində bəslədiyi dadlı xəyal və arzularını oğluna bildirmək istəyirdi. Onu razı salıb yanında saxlamağı, əzab-əziyyətlərlə dolu olan ömrünün son günlərini oğlu ilə birgə keçirməyi arzu edirdi. Bu ümidlə oğluna dedi:

– Nə yaxşı oldu ki, gəldin, oğul... Gözüm yollarda qalmışdı. Deyirəm ki, daha heç yana getmə. Ac-yalavac da olsa, bu kasıb daxmamızda birtəhər dolanarıq...

Babək anasının ürəyindən keçənləri duydu. Onu boş xəyallarla yormamaq üçün sözünü yarımçıq qoyub dilləndi:

– Yox, anacan, mən burada qala bilmərəm. Elə bu “birtəhər, ac-yalavac dolanmağa” qatlaşmaq bizim evimizi yıxıb. Daha bəsdir!..

O sanki anasına yox, minlərlə adama deyirmiş kimi, sözünə davam etdi:

– Daha bəsdir, ana... Mən İrandan, Ərəbistandan Hindistana qədər hər yeri qarış-qarış gəzmışəm. Azərbaycan torpağı hər yerdən bərəkətli, Azərbaycan oğulları hamıdan qeyrətlidir. Biz niyə “birtəhər, ac-yalavac dolanmağa” qatlaşaq? Yox, mən gedəcəyəm, anal..

Gənc Babək özü də istəmədən bu amansız sözləri ilə ananın yaralı qəlbini qatnatmışdı. Dərdli ana hıçqırıqlı bir səslə inlədi:

– Oğul, bəs mənə yazığın gəlmirmi? Məni qoyub hara gedirsən?

Babək anası ilə sərt danışdığını indi başa düşüb yumşaq, lakin inamlı bir səslə dedi:

– Elə demə, anacan. Anasına kəm baxan oğlun gözlərinə qan damar! Mən səni sevdiyim üçün belə düşünürəm, anacan! Mən karvanda yeddi-səkkiz il çarvadarlıq etdim. Təbrizdə emalatxanalarda işlədim. Azdan-çoxdan qazancım var. Bir inək, beş-on qoyun-keçi alıb, sən deyən kimi “birtəhər” dolana bilərik. Ancaq sabah xəlifənin əmirləri, İranın naibləri onu da tutub əlimizdən alacaqlar. Bəs sonra?.. Sonra necə olsun?! Yox, anacan, yaxşı oğul gərək təkə özünü, öz komasını düşünməsin... Bizim elimiz, yurdumuz var, anacan! Sənin də, mənim də böyük bir anamız var – Vətən! Anacan, mən səni sevirəm, ancaq Vətənimə də sevirəm. Bil ki, ərəb işğalçıları ilə İran hakimləri Vətəndən qovulmadıqca...

Elə bu zaman daxmanın qapısı şiddətlə döyüldü, bayırdan at kişnəmələri, it hürüşmələri eşidildi.

MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR, HƏMİŞƏYAŞAR HİKMƏTLƏR

Mənəvi dəyərlərimizi öyrənmək və yaşatmaq əvəzlənən nəsillərin şərəfli vəzifəsidir. Mənəvi dəyərlərimizin əks olunduğu mənbələrin, xüsusən bədii ədəbiyyatın mənimsənilməsi hamı üçün vacibdir.

Bu bölmədəki əsərlərdə keçmiş nəsillərin yaşatdığı dəyərlərlə, əldə etdikləri hikmətli nəticələrlə tanış olacaqsınız. Bütün bunları aydınlaşdırmaq, onlara münasibət bildirmək üçün yeni bacarıqlara da yiyələnəcəksiniz.

3

Abbasqulu ağa Bakıxanov (1794-1847)

"Ey mənim əzizim! Sən insansan. İnsan dünyada hər şeydən üstün yaranmışdır. İnsanlar arasında kim çox bilikli və iş bilən olsa, həmişə hörmətli olar. Deməli, iş bilmək və yaxşılıq etmək qaydalarını o adamlardan öyrənmək lazımdır ki, onlar həyatda təcrübəli və qabiliyyətli olmuşlar. Belə adamların sözləri bizə nəsihətdir".

I dər

Yada salın.

- Müdrik adam kimə deyilir?
- Fikir və əməlləri ilə xalqımıza, vətənimizə böyük fayda vermiş, həqiqətə həmişə sadıq qalmış insanlar haqqında nə bilərsiniz?
- Müdrik fikirlərin əks olunduğu əsərlərin oxucu üçün əhəmiyyəti nədir?
- Belə əsərlərdə daha çox nə barədə oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Misraların hər birində ifadə olunmuş fikri anlamaqla oxunu davam etdirin.
- Aydın olmayan mətləbləri parta yoldaşınızla müzakirə edin.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualların üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.

Düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Müdrikliyə aparan yol, sizcə, nədir?

HİKMƏTİN FƏZİLƏTİ

Qədim bir kitabda verilmiş xəbər –
İranda bir həkim varmış mötəbər.

- Bu başlanğıc sizə hansı janrı xatırladır?

Ümidi yox ikən onun sabaha,
Belə bir sifariş göndərdi şaha:

"Onun üzüyünü böyük hökmdar
Ən müdrik adama versin yadigar".

- Sizcə, kimə ən müdrik adam demək olar?

Şah bu vəsiyyəti icra edərkən
Ehtiyat edirdi divanələrdən.

- Şah ehtiyat etməkdə haqlı idimi?

Çünki hər dövlətli, kasıb, hər gəda
Özünü ən müdrik bilir dünyada.

Nəhayət, hamını çağırırdı şah,
Onları mətləbdən eylədi agah.

Dedi: Üç suala istərəm cavab,
Kim daha düz desə, olsun intixab.

Əvvəl – ən xeyirli nədir müxtəsər?
Tamahkar olanlar dedilər ki, zər.

Vergi toplayanlar dedilər: xərac!
Tacirlər dedilər: alver və rəvac!

Şah dedi: Uzaqdır bunlar mətləbdən
Orada bir qoca durmuşdu, həməən

Söylədi: hər şeydən xeyirli – hünər!
Hünərsiz heç bir şey olmaz müyəssər.

Şah qəbul eylədi, soruşdu yenə:
Dünyada hər şeydən yaxşı, deyin, nə?

Yüksəldi müxtəlif səsələr saraydan:
– Şahın razılığı ... şadlıq, firavan.

Yenə də o qoca dedi bu sözü:
– Hər şeydən yaxşıdır, yaxşılıq özü.

Çünki yaxşı sifət olarsa səndə,
“Afərin” söyləyər dost da, düşmən də.

Şah dedi: Ən lazım nədir insana?
Yenə də çox fikir çıxdı meydana.

Şah isə qocaya edirdi diqqət,
Dedi: ən lazımlı şeydir – həqiqət.

Həqiqət olmasa, olmaz intizam,
Dünya həqiqətlə dolanır müdam.

Şah qalxıb qocaya eylədi təzim,
Üzüyü hörmətlə eylədi təqdim.

Əmr etdi, saraydan getməsin bir an
Ki, alsın hər işdə məsləhət ondan.

Nəhayət, oldu o şahın vəziri,
Ölkəni düzəltdi onun tədbiri.

Nə yaxşı olardı, hər ölkədə, ah,
Olaydı belə bir vəzir ilə şah.

Ey Qüdsi, hikmətdən varsa xəbərin,
Yaxşı adamlarda olsun nəzərin.

• Siz bu suala necə cavab verərdiniz?

• “Yenə də o fikir çıxdı meydana” sözləri ilə şair nəyə işarə edir?

• Sizcə, şah düzmü seçim etdi? O, başqa cür hərəkət edə bilərdimi?

• Müəllifin arzularına sizin münasibətiniz necədir?

Tərcüməçi: M.Sultanov

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı sualların cavabları və oxuda icra etdiyiniz işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. Mətnə ifadə olunmuş fikirləri və onların arasındakı əlaqələri ardıcılıqla aydınlaşdırmağa çalışın.
3. Şah və qoca obrazlarının nitqi-danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirin.
4. Onların haqqında yaranmış ilkin təəssüratınızı qızsaca qeyd edin.
5. Şeirın məzmununu barədə aydın təsəvvür qazandığınıza əmin olduqdan sonra fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimi daha çox çəkənlər	Bunun səbəbi

6. Kiçik qruplarda birləşib icra etdiyiniz bütün işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın, təqdimata hazırlaşın.
7. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

Əsərin məzmununu yaradıcı nağıletmənin tələblərinə uyğun danışmağa hazırlaşın.

II dər

Məzmun üzrə iş

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

1. Əsərdəki hadisələrin ardıcılığını dəftərinizə çəkdiyiniz cədvəldə əks etdirin.

Həkimin şaha sifariş göndərməsi

2. Kiçik qruplarda birləşib hekayənin ardını düşünün. Sizcə, müdrək qoca vəzir olduqdan sonra ölkədə hansı işlər gördü? Nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
3. Hansı atalar sözü əsərin məzmununu ilə daha çox səsleşir? Fikrinizi əsaslandırın.
  - *Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq ər kişinin işidir.*
  - *Yalançının evi yandı, heç kəs inanmadı.*
  - *Hər kəs öz aqlını bəyəmir.*
  - *Hünər sahibləri darda qalmaz.*
  - *Həqiqət nazilər, ancaq üzülməz.*
  - *Dövlətin ən yaxşısı ağıldır.*
  - *Yaxşılıq elə, minnət qoyma.*

4. Doğru hesab etdiyiniz fikirləri müəyyən edin və əsaslandırın.
- Hekayədə şeirə xas olan cəhətlər də var.
  - Müdrik insanların ağılından, bacarığından ölkənin xeyri üçün istifadə olunmalıdır.
  - Şah yaxşı tanımadığı qocanı vəzir təyin etməməli idi.
  - Hökmdarın seçimi onun özünün də müdrik insan olduğunu göstərir.
  - Suallara digər insanların cavablarında da diqqətəlayiq fikirlər vardı.

5. Sözləri dəftərinizə köçürün və qarşısında ifadələrdən uyğun gələni yazın.

Müdrük...

- Xeyirxahlıq, humanizm
- Bacarıq, məharət, ustalıq, qabiliyyət, fərasət

Hünər...

- Dərk edən, anlayan
- Pis işlərdən çəkinmək

Yaxşılıq...

- Doğruluq, düzlük
- Çox ağıllı, dərin düşünən, aqıl, dünyagörmüş

Həqiqət...

- İgidlik, qəhrəmanlıq
- Yalan danışmaqdan çəkinmək

6. Kiçik qruplarda birləşib tapşırığı yerinə yetirin. Nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin. Bakıxanovun aşağıdakı nəsihətlərinin hansı misralardakı fikrə uyğun olduğunu müəyyənləşdirin.

- Yalan danışmaqdan çəkin. Çünki hər kəs sənin bu xasiyyətini bilərsə, doğru sözünə də inanmaz.
- Hər is adam həmişə kədərli olar. Çünki o nə qədər dövlət qazansa, elə bilər ki, azdır.
- Öz hünərinə inananlar başqalarından çox uğur əldə edir. Hünərsiz tərəqqiyə çatmağı bacarmadığı üçün başqalarının tənəzzülünü arzulayar ki, onunla bərabərləşsin.
- Dünya malını sevən və mövqə axtarmağa hər is olan adam dostluğa yaramaz.
- İnsanlar arasında hər kəs çox bilikli və iş bilən olsa, həmişə hörmətli olar.

7. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimat hazırlayın.

- a) “Əsərin müəllifi haqqında məndə hansı təəssürat yarandı?”
Fikrinizi əsərdən nümunələr göstərməklə əsaslandırın.
b) Əsərə “Hikmətin fəziləti” adının verilməsinə səbəb nədir?

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin.

1. Təsəvvür edin ki, müdrik qoca şahın məclisində iştirak etmir. Orada nələr baş verəcəyini yığcam təsvir edin.
2. “Mənzum hekayə mənə yeni nə öyrətdi?” mövzusunda esse yazın.

 s rl  baęlı açıqlamalar

1. M t ni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Sizə məlumdur ki, hekayə kiçik həcmli nəsr əsəridir. Amma bilməlisiniz ki, hekayə həm nəsr, həm də nəzm formasında olur. N srl  yazılan hekayəyə m nsur hekayə də deyilir. Mənzum hekayə isə n zml  yazılır, Őeir Ő klində olur. Mənzum hekayələr müxtəlif mövzularda olsa da, onların m rkazində baŐ q hrmanın həyatının bir səhnəsi, baŐına gələn bir hadisə yuęcam Ő kild  təsvir olunur. Belə əsərlərdə də yazıçı bir və ya bir neçə adamla baęlı əhvalatı, onların qarŐılıqlı əlaqəsini əks etdirir.

Mənzum hekayənin digər nəzm əsərləri, elc  də Őeirl rl  oxŐar v  fərqli cəhətləri var. Həm mənzum hekayə, həm də Őeir nəzm əsəri olduęu üçün onlarda qafiyə v  ahəngin olması vacibdir. Lakin Őeird  sənətkarın hiss və duyęularına geniŐ yer verilsə, mənzum hekayədə müəyyən hadisənin təsviri, elc  də təhkiyə önəmli sayılır.

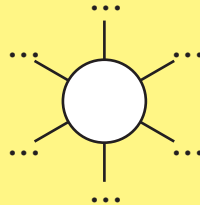
Nizami Gəncəvi, Qasım bəy Zakir, Seyid  zim Őirvani v  baŐqa sənətkarlar maraęlı mənzum hekayələr yazmıŐlar. Abbasqulu aęa Bakıxanovun “Hikmətin fəziləti” əsəri mənzum hekayə olub m dr k bir qoca ilə baęlı ibrətamiz hadisəni əks etdirir.

AraŐdırın

Fikirl Őin

Cavab verin

2. Nitqin  – danıŐıęına, m clisd ki davranıŐına diqqət yetirməklə qoca obrazının xarakterindəki baŐlıca cəhətləri Őax lendim  əsasında m  yy nl Ődirin.

3. Qoca obrazına münasibəti aydınlaŐdırmaqla onu s ciyy lendirin. Cədvəldən istifadə edin.

Qoca obrazı		
Őahın ona münasibəti	Yazıcının ona münasibəti	Sizin ona münasibətiniz

4. Qoca obrazını necə təsəvvür edirsiniz? Onun xarici g r n Ő n  Őifahi olaraq təsvir edin.

5. Əsərdə müəllifin diqqətə çatdırmaq istədiyi əsas problem, sizcə, nədir? Yazıçı həmin problemin həllini nədə görür? Cədvəldən istifadə edə bilərsiniz.

Əsərdə mühüm olan problem hansıdır?	Yazıçı bu problemin həllini nədə görür?	Siz necə düşünürsünüz?

6. Mənzum hekayənin nağıl janrı ilə oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Venn diaqramından, yaxud müqayisə cədvəlindən istifadə edin.

7. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı aydınlaşdırın. Yazıçının mövqeyini ifadə edən sözləri nümunə göstərin.

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

8. Mənzum hekayəyə aid olan fikri müəyyənləşdirin.

- Qəhrəmanların sayı çox olur.
- Müxtəlif hadisələr təsvir olunur.
- Həcmcə böyük olur.
- Nəzm şəklində yazılır.
- Müəllifi məlum olmur.

9. Aşağıdakıları da nəzərə almaqla əsərin bədii xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmağa çalışın.

- Şairin hisslərini, hadisələrə münasibətini ifadə edən sözlər uğurla seçilibmi?
- Sizə məlum olan sözlərin fərqli mənada işləndiyi hallar varmı?
- Həm qafiyə sözləri uğurlu saymaq olarmı?
- Səslərin, sözlərin təkrarının hekayədə ahəngin yaranmasında rolu varmı?

Evdə iş

Mənzum hekayə ilə nəsrə yazılmış hekayənin oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirin. Çıxardığınız nəticəni Venn diaqramında qeyd edin.

Çingiz Aytmatov (1928-2008)

“Yaddaşdan məhrum edilmiş, öz xalqının tarixi təcrübəsini yadırgamış insan tarixi inkişafdan kənarda qalar, yalnız bu günlə yaşaya bilər”.

I dərslər

Yada salın.

- Vətənimizin, xalqımızın tarixi keçmişinə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi ən çox çəkən nə olub?
- Onlarda sizi təəccübləndirən, heyrətləndirən əhvalat, hadisə olubmu?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk üç parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Aydın olmayan məqamların üstündən keçməyin, fikrinizi parta yoldaşınızla bölüşün.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirin.

Düşünün, sonuncu dərslə müzakirə edin.

Soykökünə bağlı olmayan, ana dilində danışmaq istəməyən insanlar haqqında nə bilirsiniz? Bu cür insanlara başqalarının münasibəti necə olur?

MANQURT

(“Gün var əsrə bərabər” əsərindən)
(ixtisarla)

1

Ana-Beyit qəbiristanlığının öz tarixi vardı. İlk olaraq rəvayət belə başlanırdı ki, bu yerləri zəbt eləyən juanjuanlar əsir tutduqları düşmən əsgərləri ilə çox amansız rəftar eləyirmişlər. İmkanları olanda əsiri qonşu ölkələrə qul kimi satarmışlar, bu da əsir üçün xoşbəxtlik hesab olunmuş. Çünki ümid yeri qalırdı, kim bilir, bəlkə, elə bir imkanı oldu ki, qaçıb vətənə qayıtdı...

Juanjuanların özləri üçün qul kimi saxladıqları əsirləri isə dəhşətli tale gözləyirdi. Onlar öz qurbanlarının başına zif keçirib dözülməz işgəncə verərək onun yaddaşını tamam yox eləyirmişlər. Bu işi, adətən, davada əsir alınmış cavan döyüşçülərin başına gətirmişlər. Əvvəlcə onların başını qırxırmışlar, tükləri bir-bir dibinəcən təmizləyirmişlər. Başı qırxıb qurtaranacan juanjuanların təcrübəli qəssabları lap yaxında qart bir dəvə kəsərmiş. Dəvənin dərisini soyanda, əvvəlcə onun ən ağır və möhkəm olan boyun dərisindən başlayarmışlar. O dəqiqə də hissələrə bölüb, buğlana-buğlana başı qırxılmış əsirlərin başına keçirərmişlər, dərinin çəkilməyi ilə saqqız zifi kimi yapışmağı bir olurmuş – bir növ indiki üzgüçülük papaqları kimi. Başına belə iş gətirilən adam ya ağır işgəncələrə dözməyib ölür, ya da ömür-billah yaddaşını itirib manqurt olurmuş – yəni keçmişini

xatırlaya bilməyən qula çevrilirmiş. Bir dəvənin boyun dərisi beş-altı zifə bəs eləyirmiş. Zif salınandan sonra məhkumun boynuna taxta kündə keçirirmişlər ki, başını yerə çatdırma bilməsin.

- Juanjuanlar haqqında sizdə hansı təsəvvür yarandı?

Onların tükürpədici nalələri boş yerə narahatçılıq verməsin, – deyə yazıqları bu vəziyyətdə uzaq yerə aparıb, əl-ayaqları bağlı, ac-susuz atarmışlar qızmar günün altına. İşgəncə bir neçə gün sürürmüş.

Müəyyən yerlərdə də güclü gözətçi dəstələri qoyarmışlar ki, hələ sağkən qohumlarından, əqrəbalarından gəlib onları xilas etmək fikrinə düşsələr, qoymasınlar. Ancaq belə hallar çox nadir olurmuş, çünki açıq düzənlikdə hər cür hərəkət uzaqdan görünür. Sonralar bir nəfərin manqurt olunmağı xəbəri gəlib qəbiləyə çatanda onun ən yaxın qohumları belə onu xilas eləmək, ya satın alıb qurtarmaq istəmişlər, çünki bu, adamın özünü yox, müqəvvasını qaytarmaq demək idi.

Sarı-Özəyin qızmar günəşinin döydüyü çöldə ağır işgəncə çəkənlərin çoxu dözməyib ölmüş. Beş-altı manqurtdan biri, ya ikisi sağ qalmış. Onların ölümünə bais achiq, ya susuzluq olmurmuş, onların axırına çıxan gün altında quruyub manqurtun başında get-gedə amansızcasına sıxılan xam dəvə dərisinin verdiyi dözülməz əzabları. Qızmar günəşin şüaları altında durmadan sıxılan zif qulun qırxıq başını dəmir məngənə kimi sıxırdı.

- Juanjuanların əsirlərə münasibəti sizdə hansı hisslər, düşüncələr yaratdı?

Juanjuanlar yalnız beşinci gün gəlib onları vaxt keçirmişlər ki, görsünlər kim ölüb, kim qalıb. Əsirlərdən birini diri tapanda belə hesab eləyirmişlər ki, məqsədlərinə çatıblar.

Ona su verir, qandal-kündəsini açır, sonra da bir az qulluq eləyib gücə gətirir, ayağa qaldırırdılar. O, yaddaşını itirib dönüb olurdu qul manqurt, buna görə də adi sağlam qullara nisbətən birə-on artıq qiymətləndirilirdi.

- Manqurtun adi qullardan üstün olmasına səbəb nə idi?

Manqurt kim olduğunu, hansı nəsiləndən-qəbilədən olduğunu, adını, uşaqlığını, atasını, anasını xatırlayıb yadına sala bilmirmiş. O, dilsiz-ağızsız heyvan kimi bir şey olduğu üçün tamamilə

müti və təhlükəsiz idi. Manqurt heç vaxt qaçmaq fikrinə düşməzmiş. Buna görə də onu güdmək, keşikçi saxlamaq, gizli niyyətlərindən şübhələnmək lazım gəlmirdi. Manqurt sadıq it kimi bircə öz sahibini xatırlayırdı, başqa adamlara baş qatıb qarışmazdı.

Bircə fikri-qayğısı vardısı, o da qarnını doydurmaqdı.

Başqa dərdi-səri yox idi. Əvəzində tapşırılan işi kor-koranə, can-dildən, inadla yerinə yetirərdi. Manqurtlara, adətən, ən çirkin və ağır işləri gördürərdilər, ya da ki, küt dözümlü tələb eləyən cansıxıcı işlər buyurardılar.

Uzaqlarda otlayan dəvələrə pasibanlıq eləyən manqurtdan başqa, heç kəs Sarı-Özək çöllərinin tənhalığına, kimsəsizliyinə dözməzdi. Belə bir əlçatmaz yerdə bircə manqurt neçə-neçə xidmətçini əvəz eləyirdi. Yeməyini vaxtlı-vaxtında ver, yay-qış qalib işini görsün, özü də nə təklidən, nə tənhalıqdan şikayət eləsin. Sahibinin əmri manqurt üçün hər şeydən artıqdı. Yeməkdən, bir də çöldə soyuqdan donmamaq üçün köhnə, nimdaş paltardan başqa bir şey istəməzdi.

2

Bu əhvalat o dövrlərə aiddir ki, juanjuanlar uzun müddət Sarı-Özək çöllərini zəbt eləyib, ərazilərini genişləndirmək, qul ələ keçirmək üçün qovğalar aparırdılar. Günlərin birində Nayman topraqlarına karvanlarla mal gətirən sövdəgərlər çay məclisində söhbət vaxtı danışrlar ki, çöllükdə böyük bir dəvə sürüsünü güdən cavan bir pasiban görüblər.

Sövdəgərlər onunla danışmaq istəyəndə görüblər ki, oğlan manqurtdır.

Baxan deyir ki, sapsağlam adamdır, heç kəsin ağılına gəlməz ki, onun başına

belə iş gətirilib. Yəqin, o da vaxtında söz deyib, söz anlayan oğlanmış, özü də lap cavan-cahil, bığ yeri təzə tərleyib, sir-sifəti, görkəmi də pis deyil, di gəl ki, danışdıranda elə bil dünən dünyaya gəlib, yazıq uşaq nə atasının adını bilir, nə anasının, juanjuanların onun başına gətirdikləri müsibəti də xatırlaya bilmir, hardandır, kimlərdəndir, onu da bilmir.

- Rast gəldikləri manqurt haqqında sövdəgərlərin təəssüflə danışmalarının əsl səbəbi, sizcə, nədir?

Nə soruşursan dinmir, bircə “hə” bilir, bir də “yox”, bir də qulaqlarınacan keçirdiyi papağından bərk-bərk tutub dayanır. Dəvənin dərisi bəzən ömürlük bitişib qalır manqurtun başında.

Belə manqurt üçün ondan böyük cəza yoxdur ki, deyəsən, gəl başını buğa verib dərinə qoparda. Dəli aygır kimi çırpınacaq, bir adamı da başına yaxın buraxmayacaq. Belə manqurt heç vaxt papağını çıxartmır, elə papaqda da yadır.

Bu söhbət gedən vaxt bir arvad sövdəgərlərə çay süzürmüş. Demə o, Nayman-Ana imiş... O gecə Nayman-Ana səhərcən çimər vurmur, başa düşür ki, o manqurt pasıbanı Sarı-Özək çöllərində axtarıb tapmayıncə, onun öz oğlu olmadığını bilməyincə rahatlıq tapmayacaq. Çoxdan bəri ürəyində gizləyib saxladığı üzücü, qorxulu bir şübhə ana qəlbində yenidən baş qaldırmışdı: oğlu döyüş meydanında həlak olub, ya yox?

Onun oğlu Sarı-Özək torpaqlarında juanjuanlarla döyüşdə həlak olmuşdu. Əri də bir il əvvəl öldürülmüşdü. Naymanlar arasında ad çıxarmış, sayılan kişilərdən biriymiş. Oğlu döyüşə getmişdi ki, atasının qisasını alsın. Döyüşdə düşmənlə üz-üzə gəlib sinələşəndə görüblər ki, onun oğlu yıxılıb atın boynuna, döyüşün hay-həşirindən hürkən qızgın at götürülüb, oğlan duruş gətirə bilməyib yıxılıb, bir ayağı ilişib üzəngiyə, atın böyründən asılı qalıb. At oğlanın cansız cəsədini sürüyə-sürüyə üz tutub çölə... Tərslikdən at düşmənlə tərəfə qaçıb.

Naymanlar bir neçə gün dalbadal çölü gəzib axtardılar ki, oğlanın ölüsünü tapsınlar, bir şey çıxmadı. Nə meyitini tapdılar, nə atını, nə də silahını-yarağını, nə iz vardı, nə əlamət... Onun həlak olduğuna heç kimdə şəkk-şübhə yox idi, çünki yaralı olsaydı belə, bu neçə gün ərzində ya qan itkisindən, ya da susuzluqdan ölərdi.

- “O gündən Nayman-Ana üçün bu bomboş dünyada bomboş günlər başladı” cümləsində hansı fikir ifadə olunmuşdur?

O gündən Nayman-Ana üçün bu bomboş dünyada bomboş günlər başladı. O başa düşürdü ki, davada həlak olanlar olur, intəhası oğlunun meyitinin döyüş meydanında atılıb qalmağı, basdırılmamağı ona rahatlıq vermirdi. Bu qara fikirləri özündən rədd eləmək üçün oğlunun öldüyünə görə öz gözləri ilə görüb inanaydı.

Ona hər şeydən çox şübhə gətirən oğlunun atının yerli-dibli yoxa çıxmağı idi, at ölməmişdi, at hürküb qaçmışdı.

Bütün ilxı atları kimi, o da gec-tez üzəngiyə ilişmiş ölünü sürüyə-sürüyə öz ilxısına qayıtmalı idi.

Onda nə qədər dəhşətli olsa da, atın sürüyə-sürüyə gətirdiyi bu ölünün üstə ağlayar, üz-gözünü cıradı. Əvəzində ürəyindəki bütün şübhələri birdəfəlik çıxardıb atardı.

Ancaq nə fayda ki, nə oğlunun meyiti tapıldı, nə də at qayıtdı. Qəbilə camaatı bu hadisəni yavaş-yavaş unutmağa başlayırdı, çünki zaman keçdikcə, hər şey silinib, unudulub gedər... Bircə ana təskinlik tapıb unuda bilmirdi.

O gəlmə sövdəgərlərin heç birinin ağlına gəlməzdi ki, o cavan manqurt haqqında dedikləri sözlər Nayman-Ananın qovrulmuş ürəyinə təzə bir qılgılcım salacaq. Ana başa düşdü ki, ta o manqurtu tapmayıncə, onun öz oğlu olub-olmadığını bilməyincə sakitlik tapmayacaq.

Sübh açılarda Nayman-Ana yurddan yola hazır çıxdı. Kandarı adlayıb qapıya söykəndi, fikrə getdi, aulu tərək etməmiş ətrafı diqqətlə süzdü. Ananın gözləri doldu, dərin bir ah çəkdi.

- Naymanlar hansı dinə mənsub idilər?
- Ananın qorxulu səfərə tək çıxmasının səbəbinin necə izah edərsiniz?

Sonra özünü ələ aldı, duanın birinci sözlərini pıçıldadı: “La ilahə illəllah” (Allahdan başqa Allah yoxdur) və qəti addımlarla dəvəyə yaxınlaşdı, dizlərini qatlayıb hıxladı.

Nayman-Ana əlindəki heybələri tələsik alıqdan aşırıb dəvəyə mindi, səsləyib onu diklədi. Ağmaya indi başa düşdü ki, qarşıda səfər var.

Bir neçə gün idi ki, Ağmaya yeknəsəq inləmə kimi bir səslə, ayaqlarını asta bir xışiltıyla yerə toxunduraraq ucsuz-bucaqsız Sarı-Özəyin çökək düzəniylə yorturdu, yiyəsi ona aman vermir, kimsəsiz qızmar çöllüklə haylayıb qovurdu. Yalnız gecələri dincəldirdilər. Səhər açılan kimi yenə sövdəgərlərin nişan verdiyi yerdə böyük dəvə sürüsünü, manqurt pasibanı axtarırdılar.

3

Nayman-Ana birdən qarşısında geniş bir dəvəyə yayılıb otlayan böyük bir dəvə sürüsü gördü. Əvvəlcə sevincindən nə edəcəyini bilmədi. Ağmayanı hayladı, sonra qorxdı, manqurt olmuş oğlunu görəcəyindən qorxdı.

Budur, sürü otlayır, bəs pasiban hanı? Buralarda olmalıdır. Və dərinin o başında adam gördü. Uzaqdan kim olduğu bilinmirdi. Əliçomaqlı pasiban yüklü minik dəvəsinin noxtasından tutub gözünəcən basdığı papağın altından ona baxırdı.

Yaxınlaşıb oğlunu tanıyan Nayman-Ana özünü dəvənin belindən yerə necə atdığını bilmədi.

– Oğlum, oğul bala! Səni axtarmaqdan əldən düşmüşəm! Mən sənin ananam!

Di gəl ki, onun gəlişi oğluna heç bir təsir göstərmədi, heç ağzını açıb soruşmadı ki, ay arvad, kimsən, niyə ağlayırsan? Nayman-Ana tərپənməyib yerində qaldı, çömbəlib üzünü əlləri ilə örtərək xısın-xısın ağladı, başını qaldırmadan bir müddət bu vəziyyətdə qaldı. Manqurt oğul heç bir şey olmamış kimi mənasız və laqəyd nəzərlərlə ona baxdı, üzgün sifətində nə işə təbəssümə bənzər bir şey işardı. Ancaq gözləri yenə əvvəlki kimi tamam etinasızdı.

Nayman-Ana soruşdu:

– Məni tanıyırsan?

Manqurt başıyla “yox” dedi:

– Bəs adın nədir?

– Manqurt.

– Səni indi belə çağırırlar, əvvəlki adın yadımdadır? Bir əsl adını yadına sal görüm...

Manqurt danışmırdı. Anası görürdü ki, o, adını yadına salmağa çalışır, qaşlarının arası iri tər içindədir. Amma, görünür, oğlan qalın bir divara rast gəlmişdir, divarı keçə bilmirdi.

– Bəs, atanın adı nədir? Bəs özün kimsən, kimlərdənsən? Heç olmasa, doğulduğun yerisə də bilmirsənmi?

Yox, o, heç nə bilmir, heç nə xatırlamırdı.

– İlahi, gör səni nə günə salıblar! – deyərək ana pıçıldadı, yenə də özündən asılı olmayaraq, dərddən boğula-boğula ağlamağa başladı. Ananın bu dərdi-kədəri manqurta qəti təsir eləmirdi.

Ana onun kim olduğunu soruşmaqla yox, tələqlə başa salmaq qərarına gəldi.

– Sənin adın Jolamandır. Eşidirsənmi? Sən Jolamansan. Atanın da adı Donen-baydı. Atan yadında deyil? Axı o, sənə hələ uşaqlıqdan ox atmağı öyrədərdi. Mən də sənin ananam, sən də mənim oğlum. Sən naymanlar qəbiləndənsən, başa düşdün? Sən naymansan...

Ananın dediklərinə o, tam laqeydliklə qulaq asırdı, elə bil bu sözlərin ona dəxli yoxdu. Yəqin, otluqda cırıldayan çəyirtkəyə də beləcə qulaq asardı.

– Qoy görün onlar sənə başına nə iş gətiriblər?– deyərək Nayman-Ana əlini onun başına uzatdı.

Manqurt kənara sıçrayıb çəkildi, əliylə papağından yapışıb daha anası tərəfə baxmadı. Arvad başa düşdü ki, başını heç vaxt onun yadına salmaq olmaz. Bu vaxt uzaqdan dəvəyə minmiş bir adam göründü. O yaxınlaşırdı. Nayman-Ana soruşdu:

– Bu kimdir?

– Mənimçün yemək gətirir.

Nayman-Ana təşvişə düşdü. Bu juanjuan onu görməmiş tez çəkilib gizlənməliydi. O, tez dəvəsini hıxlayıb minə-minə oğluna xəbərdarlıq elədi:

– Ona heç nə demə. Mən tezliklə qayıdacağam.

Oğlu cavab vermədi. Onun heç eyninə də deyildi.

Nayman-Ana başa düşdü ki, dəvənin üstündə sürü içindən keçməkdə səhv ələyib. Görək otlayan dəvələrin arasıyla gizlənə-gizlənə piyada keçəydi. Nayman-Ana otlaq yerindən xeyli uzaqlaşandan sonra qıraqlarını yovşan basmış dərən bir dərəyə girdi. Burada dəvəni dərənə dibində çöküzdürüb yerə düşdü, daha Ağmayanı qalxmağa qoymadı. Gizlənib baxmağa başladı. Juanjuan onu görmüşdü. Bir azdan o, dəvəsini yortma sürə-sürə gəlib çatdı. Nizə və oxla silahlanmışdı. Kəsdirə bilmirdi ki, dəvəni hara sürsün? Əvvəlcə bir tərəfə sürdü, sonra başqa səmtə döndü. Axırınıcı dəfə lap dərənə yanından keçdi. Juanjuan dəvəni bir az da o yan-bu yana səyirdəndən sonra geriye, sürüyə tərəf qayıtdı.

Axşam düşürdü. Gün batsa da, hələ göyün şəfəqi çəkilməmişdi. Sonra hava birdən qaraldı. Ətrafı qaranlıq bir gecə bürüdü.

4

Nayman-Ana o gecəni oğlunun olduğu yaxın yerlərdəki çöllükdə keçirdi. Oğlunun yanına qayıtmağa ürək eləmədi, qorxurdu bayaqkı juanjuan gecəni sürünün yanında qala. Və o gecə qəti qərara gəldi ki, oğlunu xilas eləsin, çalışıb özünü aparsın.

Manqurt olsun qoy, heç nə başa düşməsin, tək öz adamları arasında qalsın. Ana ürəyi belə deyirdi.

• Oğlunu aparmaq qərarına gələn ananı haqlı saymaq olarmı?

• “Süvar olmaq” ifadəsinin mənasını necə başa düşürsünüz?

Başqalarının dözüb barışdığı vəziyyətə o dözə bilmirdi. O rəva bilmirdi ki, qanı qanından olan doğma oğlu qul qalsın. Kim bilir, bəlkə də, doğma yerləri görəndən sonra ağı öz yerinə gələcək, uşaq illəri yadına düşəcək...

Səhəri Nayman-Ana yenə Ağmayaya süvar oldu. Heç kəsin olmadığını yəqin eləyəndən sonra oğlunu səslədi:

– Jolaman! Jolaman! Salam!

Oğlu dönüb baxanda ana sevincindən içini çəkdi, ancaq elə o dəqiqə də başa düşdü ki, oğlu elə-belə səsə dönüb.

Nayman-Ana yenə də çalışdı ki, oğlunun yaddaşını diriltsin...

• Ananın bu inadkarlığının səbəbini necə izah edərsiniz?

– Adını yadına sal, tap gör adın nədir? – deyərək yalvarıb onu qandırmaq istəyirdi. Bilmirsən məgər, atan Donenbaydır? Sənə adın manqurt deyil, Jolamandı...

Adını onunçün belə qoymuşuq ki, sən naymanların böyük köçü vaxtı yolda doğulmuşsan. Sən anadan olanda biz üç gün köçü saxlayıb dayandıq, üç gün toy-bayram elədik.

Ananın bu dedikləri manqurt oğlana təsir göstərmədiyinə baxmayaraq, danışıqına ara vermir, boş da olsa, yenə ümid eləyirdi ki, bəlkə, bu qaralmış şüurda bir qığılcım işara.

Nə fayda ki, arvad qıfıllı bir qapını döyəcləyirdi. Ana yenə də öz dediyini deyirdi:

– Adını yadına sal! Atanın adı Donenbaydı!

Sonra o, götürdüyü ehtiyatdan onu yedirib-çırtıdı, oğlunu doyuzdurandan sonra ona layla deməyə başladı.

- Yaddaşını itirmiş gəncdə laylanın xoş ovqat yaratmasının səbəbini necə izah edərsiniz?

Layla onun çox xoşuna gəldi. Arvadın laylası onun ürəyinə yayılırdı. Xoşluqla qulaq asırdı, onun gündən qaralıb codlanmış, donuq sifətində nə isə canlı, ilıq bir halət əmələ gəlmişdi.

Bunu görən ana onu inandırmağa çalışdı ki, bu yerləri tərk eləyib, ona qoşulsun, öz yerlərinə qayıtsın, juanjuanlardan birdəfəlik canını qurtarsın. Manqurt ağına vura bilmirdi ki, necə durub getsin, bəs sürü nə olsun?

Yox, ağası deyib ki, sürünü gözdən qoymasın...

Və yenə də Nayman-Ana pozulmuş yaddaşın o bağlı qapısını təkrar-təkrar döyəcləməyə başladı, dediyini dedi:

– Yadına sal kimsən? Atan nədir? Sənin atan Donenbaydır!

Ananın başı elə qarışmışdı ki, axşamın necə düşdüyünü hiss eləməmişdi, o vaxt ayılıb gördü ki, juanjuan dəvə üstündə sürünün o başına yaxınlaşır. Nayman-Ana fürsəti itirməyib tez Ağmayaya mindi və uzaqlaşdı. Ancaq o biri tərəfdən də bir juanjuan çıxıb onun yolunu kəsmək istədi. Ayaqdan yüngül Ağmaya onu vaxtında aradan çıxartdı, juanjuanlar dalda qalıb çığıra-bağıra, nizələrini oynadaraq onu qovmağa başladılar. Ağmaya yel kimi qanadlanıb Nayman-Ananı bu ölüm-dirim qovhaqovundan uzaqlaşdırırdı. İntəhası, onun xəbəri olmadı ki, əlləri boşa çıxan juanjuanlar ürəklərini soyutmaq üçün yazıq manqurtu o ki var döydülər. Ancaq ondan nə gözləmək olardı, elə deyib dururdu:

– Deyirdi mənim anamdı.

– Anan-zadın deyil! Sənin anan yoxdur! Heç bilirsən, niyə gəlib? Bilirsən? İstəyir ki, papağını çıxarıb başını buğa versin!

Onlar yazıq manqurtun canına qorxu salmağa çalışırdılar.

Manqurt bu sözləri eşidəndə qaralmış sifəti bomboz oldu. O, boynunu qısıb, papağından bərk-bərk yapışaraq, tələyə düşmüş heyvan kimi yan-yörəsinə baxmağa başladı. Juanjuan ona ox-yay verib dedi:

– Qorxma! Al bunu!

– Nişanla görüm! – deyə juanjuan papağını göyə atdı. Ox papağı dəlib keçdi. – Gör ha! – deyə papaq sahibi təəccübləndi. Əlinin yaddaşı hələ də qalır!

Nayman-Ana yuvasından hürküdülmüş quş kimi düzdə vurnuxur, özünə yer tapa bilmirdi. Bilmirdi, neyləsin, nə gözləsin.

- Ananın vəziyyətini necə təsəvvür edərsiniz? Nə edəcəyini bilməyən, düzdə tənha qalmış ana haqqında sizdə hansı hissə və düşüncə yarandı?

5

Toran qarışırdı. Gecə azman Sarı-Özək çölləri üzərinə çökürdü. Ağmaya öz sahibəsini yüngül, sərbəst bir yerişlə böyük dəvə sürüsünə tərəf aparırdı. Budur, o, sürüyə çatdı, otlayan heyvanların arasından keçdi, ətrafa göz gəzdirdi, amma oğlunu görə bilmədi. Onun minik dəvəsi yüklü halda noxtasını sürüyə-sürüyə otlayırdı.

Nayman-Ana oğlunu səsləyib çağırmağa başladı:

– Jolaman! Haradasan? Mənəm, ananam! Haradasan?

O, narahatlıqla ətrafa boylana-boylana qaldığı üçün oğlunun dəvə dalında daldalanıb, dizini yerə verərək oxla onu nişan aldığını görmürdü. Günəşin şüası ona mane olurdu, fürsət gözləyirdi ki, oxu buraxsın.

– Jolaman! Oğlum! – Nayman-Ana oğlundan nigaran halda onu səsləyirdi. Birdən qanrılıb baxanda onu gördü.

- Manqurt övladdan bu hərəkəti – anasına qəsd edəcəyini gözləyirdinizmi? O bunu etməyə bilərdimi?
- Donenbay quşu bütün insanlara səslənir: “Yadına sal, kimlərdənsən? Kimin oğlusan? Adın nədir? Adın?” Bu sözlərdə, sizcə, hansı fikirlər ifadə olunmuşdur?

Bircə:

– Atma! – deyə bildi, elə Ağmayı mahmızlamaq istəyirdi ki, dönüb oğluyla üzbəüz gəlsin, yetirmədi – ox vızıltıyla onun sol qoltuğuna sancıldı. Bu, ölümcül zərbə idi. Nayman-Ana dəvənin boynuna sinib ilişə-ilişə yığıldı. Ancaq ananın özündən əvvəl başının yaylığı açılıb düşdü, havada bir quş olub çığıra-çığıra uçub getdi:
– Yadına sal kimlərdənsən? Adın nədir? Sənin atan Donenbaydır! Donenbay! Donenbay!
Deyilənə görə, o vaxtdan Sarı-Özəkdə Donenbay quşu uçur.

Donenbay quşu yolçuya rast gələndə onun yaxınlığında uça-uça səslənir: Yadına sal, kimlərdənsən? Kimin oğlusan? Adın nədir? Adın? Donenbay, Donenbay!..

Sarı-Özəkdə Nayman-Ananın basdırıldığı yerə o vaxtdan Ana-Beyit, yəni Ana məskəni – qəbiristanlığı deyirlər.

Tərcüməçi: İshaq İbrahimov

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin ilk üç parçasındakı hadisələri müəyyənənləşdirin, onlardakı başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci hadisə	
İkinci hadisə	
.....	.....

2. Ananın həyəcanı, təlaş hissi bu hadisələrin hansında özünü daha qabarıq göstərir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr seçin.
3. Nayman-Ana haqqında ilk təəssüratınız necə oldu? Fikrinizi əsaslandırın.
4. Juanjuanların qeyri-insani əməllərinə yazıçının münasibətini əks etdirən məqamları müəyyənənləşdirin.
5. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
6. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

1. Əsərin ardını oxuyun.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz 4 və 5-ci parçaları nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaşınızla müzakirə edin.

2. İki epizod seçin. Ana obrazının davranışı, hərəkəti, nitqi, oğluna münasibəti ilə bağlı səciyyəvi hesab etdiklərinizi yığcam qeyd edin.

Əsərdən seçilmiş epizodlar	Obraz haqqında məlumat
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	

3. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
- Əsərdə məni ən çox həyəcanlandıran epizod hansı oldu?
  - Əsərlə tanış olmayan dostunuza Nayman-Ananı necə, hansı söz və ifadələrlə təqdim edərdiniz?

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

4. Əsərdən seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu hazırladığınız plan əsasında geniş danışın.
5. Əsərdə işlədilmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrindən nümunələr seçin. Cədvəldən istifadə edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin növü

6. Hansı cümlələrdəki fikri doğru hesab edirsiniz?
- Əsərdə kədərli bir əhvalat danışılır.
  - İnsanın öz keçmişini unutmasının acı nəticəsi təsvir olunur.
  - Təsvir olunan hadisələr yalnız uzaq keçmişə aiddir.
  - Juanjuanların əsirlərlə amansız rəftarı bütün işğalçılara xasdır.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin. Tövsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.

- “Vətəninin, xalqının keçmişinə və taleyinə laqeyd olan insanı manqurt adlandırmaq olarmı?” mövzusunda inşa yazın.
- “Nayman-Ananın taleyi məndə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?” mövzusunda esse yazın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Yaddaşdan məhrum edilmiş əsir gəncin, onun anasının faciəli taleyi sizdə kədər və təəssüf hissi yaratdı. Juanjuanların qeyri-insani əməlləri hiddətinizə səbəb oldu. Bütün bunları həyəcan içində oxudunuz. Əsərdə elə səhnə, təsvir olmadı ki, sizdə maraq oyatmasın. Əsəri maraqlı edən mühüm səbəblərdən biri ustalıqla yazılmasıdır. Ananın düşüncələri, manqurt övladın davranışı ilə bağlı səhnələri bir daha nəzərdən keçirib əsərin bədiiliyini artıran vasitələri aydınlaşdırmağa çalışın.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

2. Manqurt oğlu ilə görüşən ananın düşüncələri, hiss və həyəcanları sizə necə təsir etdi? Əsərdən nümunələr göstərməklə fikrinizi əsaslandırın.
3. Nayman-Ananın xarakterindəki başlıca cəhətləri aydınlaşdırın. Çərçivədə qeydlər edin.

Ananın xarakterindəki başlıca cəhətlər: _____

Yazıçının anaya münasibəti: _____

Sizin ona münasibətiniz: _____

4. Manqurt oğul üçün səciyyəvi olan başlıca cəhətlər hansılardır? Cədvəldən istifadə edə bilərsiniz.

Manqurt övladın anasına münasibəti	Onun Juanjuana (sahibinə) münasibəti	Yazıçının bu obraza münasibəti

5. Sizcə, müəllif əsərdə diqqəti hansı problemə cəlb etmək istəmişdir? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

Əsərdə qaldırılan başlıca problem	Əsərdə bunu təsdiq edən nümunələr

6. Əsərin maraqla oxunmasının səbəbini necə izah edərsiniz? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.
7. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı aydınlaşdırın. Yazıçının mövqeyini ifadə edən obrazın sözlərini nümunə göstərin. Cədvəldən istifadə edin.

Nö	Əsərin ideyası aşağıdakılardan hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Yazıçının mövqeyini ifadə edən sözlər
1	İnsana işgəncə vermək günahdır.		
2	Müharibədə əsirlərlə amansız rəftar yolverilməzdir.		
3	Ana üçün övlad məhəbbətindən yüksək heç nə yoxdur.		
4	İnsana kimliyini və keçmişini unudurmaq ən dəhşətli cinayətdir.		

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

7. Ç. Aytmatovun dərslikdə oxuduğunuz fikrini müzakirə edin: “Yaddaşdan məhrum edilmiş, öz xalqının tarixi təcrübəsini yadırgamış insan tarixi inkişafdan kənar qalar, yalnız bu günlə yaşaya bilər”.

Evdə iş

“Əsərdə uzaq keçmişin hadisəsinə müraciət edilməsinin səbəbini necə başa düşürəm?” mövzusunda şifahi təqdimata hazırlaşın.

Hikmət Ziya (1929-1995)

Hikmət Ziyanın təmsilləri uşaq aləmi üçün maraqlı və yeni fikirlərlə zəngindir. Bu təmsilləri kiçiklər də, böyükər də həvəslə oxuyur, düşü-
nür, müəyyən nəticəyə gəlirlər.

Qara Namazov

I dər

Yada salın.

- Əvvəlki siniflərdə öyrəndiyiniz təmsilləri xatırlayın. Həmin əsərlərdə, eləcə də müstəqil oxuduğunuz təmsillərdə nədən bəhs olunur?
- Təmsil janrının əsas xüsusiyyətlərini yadınıza salın.
- Sizcə, bu gün öyrənəcəyiniz nəhəng kərgədan və kiçik qarışqa haqqında təmsildə nədən bəhs oluna bilər?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Təmsili oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Anlamadığınız məqamları parta yoldaşınızla müzakirə edin.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.
- Mətndəki tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən istifadə ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.

Düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Təmsil janrında əsərlərin yazılmasına səbəb nədir?

KƏRGƏDAN VƏ QARIŞQA (təmsil)

Uzunuyla eni bir,
Başıyla bədəni bir
Kərgədan tutulmuşdu
Tənbəllik azarına.
Süslük,
Məstlik
hopmuşdu
Ömrünə, gūzarına.
Boş-bikar əsnəməkdən
Çuval olmuşdu ağzı.
Günün beşdə dördünü
Yeyib-yatırdı azı.
Yerdə qalan vaxtını
Ya göldə keçirirdi,
Çimib çıxır, meşədə,
Ya çöldə keçirirdi.
Daş üstünə bircə daş
Qoymaqla yoxdu işi,
Onu piy dağarına
Döndərdi bu vərdişi...

• Kərgədanın zahiri görkəmi, həyat tərzi sizdə hansı təəssürat yaratdı?

• Kərgədanın piy dağarına çevrilməsinin səbəbi barədə nə düşünürsünüz?

Apardığı arpanı
Yolda qoyub bir yana
Bapbalaca Qarışqa
Bir gün söylədi ona:
– Səndə bu boy-buxun var,
Fil işi görmək olar!
Bizim meşə elində
Niyə əlin belində
Dolaşırsan, a fərsiz?
Hamı səndən xəbərsiz,
Sən hamıdan xəbərsiz.
Kimdir doyduran səni?
Səndə olan gödəni?!
– Nə?! – bağırdı Kərgədan –
Təhqir edirsən yəni?
Ayaq basdı üstünə:
– Belə əzərim səni!
Yox! Qarışqa ölmədi–
Girdi torpağın altda,
Lağım atıb yenə də
Üzə çıxdı bir anda.
Tənbəlin zərbəsi də
Əsər etmədi ona.
Götürüb arpasını,
Düzəldi öz yoluna.
Kərgədan gördü, nəhəng
Özü yox, Qarışqadır.
Çox da güclə görünür,
Çox da nöqtə boydadır, –
O həm sevir zəhməti,
Həm də ki cəsarəti.
Nəhəng odur.
Kərgədan –
Adi cırtdandan cırtdan.

• Sizcə, nə üçün məhz Qarışqa Kərgədana irad tutur?

• Qarışqanın Kərgədana dedikləri ilə razılaşırsınızmı? Nə üçün?

• Kərgədanın bağırması, Qarışqanı öldürmək niyyəti onun haqqındakı təəssüratınıza yeni nə əlavə etdi?

• Qarışqanın ölümdən xilas yolu tapması, arpasını götürüb yoluna davam etməsi sizə necə təsir etdi?

• Qarışqanın hərəkəti, sözləri Kərgədanda hansı qənaət yaratdı?

• Siz bu nəticə haqqında nə düşünürsünüz?

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı sualların cavabları və oxuda icra etdiyiniz digər işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. Kərgədan və qarışqa haqqındakı ilkin təəssüratınızı qısaca yazın.

Kərgədan və Qarışqa haqqında ilkin təəssüratım	
Kərgədan	Qarışqa

3. Diqqətinizi daha çox cəlb edən məsələləri və bunun səbəbini ikihissəli gündəlikdə yazın.

Təmsildə diqqətimi cəlb edənlər	Bunun səbəbi

4. Kiçik qruplarda birləşib oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın, təqdimata hazırlaşın.

5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

6. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.

a) Qarışqanın Kərgədana söylədiklərinə əlavələr etməklə danışın.

b) Şairin nə üçün məhz bu canlıları seçməsinin səbəbini aydınlaşdırın.

Evdə iş

Müxtəlif mənbələrdən təmsilin məzmunu ilə səsləşən atalar sözləri seçin.

Onların məzmunu arasındakı yaxınlığı əsaslandırmağa çalışın.

II dər

Məzmun üzrə iş

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

1. Hansı cümlədəki fikri doğru hesab edirsiniz?

- Təmsildə əməyə, zəhmətə rəğbət hissi ifadə olunub.
- Əsərdəki Qarışqa loyğa, özündənrazı insanları təmsil edir.
- Şeirdəki obrazlara müəllifin münasibəti aydın deyildir.
- Kərgədan həm tənbel, həm də kobuddur.
- Kərgədan öz səhvini başa düşür.

2. Əsərdən seçdiyiniz üç cümləyə məzmunlarına uyğun bədii təsvir və ifadə vasitəsi əlavə edin.

3. Əsərin təmsil janrında olduğunu təsdiq edən üç cəhət yazın.

Əsər təmsildir, çünki...

1.

2.

3.

4. Variantlardan birini seçib işləyin.

a) “Kərgədan və Qarışqa” əsərinin mövzusuna uyğun nəsrə kiçik təmsil yazın. İştirakçıların fərqli olmasına (məsələn, bal arısı və hörümçək) diqqət yetirin.

b) “Təmsilin sonluğunu necə görmək istərdim?” mövzusunda yazılı təqdimat hazırlayın.

Evdə iş

Müxtəlif mənbələrdən (bədii əsər, internet və s.) topladığınız məlumat əsasında faydalı əməyi ilə şöhrət qazanmış həmvətənimiz haqqında yazılı təqdimat hazırlayın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

İnsana aid olan xüsusiyyətlərin təmsildə heyvanların, cansız əşyaların üzərinə köçürüldüyünü bilirsiniz. Deməli, belə əsərlərdə təsvir olunanlar insan kimi danışır, arzularını bildirir, mübahisə edir və s. Təmsildə çox vaxt qəhrəmanın gülüş doğuran səhv hərəkətləri, davranışı tənqid olunur, yığcam ibrətəməz hadisə təsvir edilir və əxlaqi nəticə çıxarılır.

Həmcə kiçik olan təmsil həm nəzm, həm də nəsr şəklində olur.

Oxuduğunuz təmsildə şair iki canlı – Kərgədan və Qarışqanı danışdırmaqla oxucuların diqqətini çox mühüm bir məsələyə cəlb etmişdir. Onların hər birinin fərqli mövqeyi danışdıqlarında özünü büruzə verir. Bu, təmsili maraqlı edən səbəblərdən biridir. Təmsili maraqlı edən digər vasitələrin üzərində düşünün. Bütün bunlar sonrakı fəaliyyətinizin səmərəli olmasına təsir edəcəkdir.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

Kiçik qruplarda birləşib aşağıdakı sual və tapşırıqlar üzrə fikir mübadiləsi aparın və təqdimat hazırlayın.

2. Kərgədanla Qarışqanın mübahisə etməsinin əsl səbəbi, sizcə, nədir?
3. Kərgədan obrazını səciyyələndirin. Əsərdən nümunələr göstərməklə fikrinizi əsaslandırın.

Kərgədan obrazı		
Onu səciyyələndirən başlıca cəhətlər	Müəllifin bu obraza münasibəti	Sizin ona münasibətiniz

4. Qarışqa obrazını səciyyələndirin. Əsərdən nümunələr göstərin.

Qarışqa obrazı		
Onu səciyyələndirən başlıca cəhətlər	Müəllifin bu obraza münasibəti	Sizin ona münasibətiniz

5. Şair bədii təsvir və ifadə vasitələrini işlətməklə nəyə nail olmuşdur?
6. Müəllifin diqqətə çatdırmaq istədiyi başlıca problem, sizcə, nədir? Bu problemə diqqətə çəkməkdə o, haqlıdır mı?
7. Təmsildəki başlıca fikri – ideyanı necə izah edərsiniz?
8. Sizcə, əsərin ideyası ilə səsləşən atalar sözləri hansılardır? Fikrinizi əsaslandırın.

- a) İş insanın cövheridir.
- b) İşləməyən dişləməz.
- c) İgid meydanda məlum olar.
- ç) İşləyən olsun, iş tapılar.
- d) Tənbəl dağda qar gördü, yorğanına büründü.
- e) İşsizlik arsızlıq gətirər.

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

1. Sənətkarın bu mövzunu təmsil janrında yazmasının səbəbini necə izah edərsiniz? Fikrinizi əsaslandırın.
2. “Bu əsər oxucunun öz həyatı, davranışı barədə fikirləşməsinə səbəb olur” fikrinə müzakirə əsasında münasibət bildirin.

Evdə iş

Təmsildə təsvir olunan hadisədən çıxış edərək əməksevərlik və tənbəllik haqqında düşüncələrinizi esse şəklində qısaca yazın.

TƏTBİQ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

FİKRƏT QOCA
(1935-2021)

“Bədii əsər oxucuda gözəl hissələr yaradır, həyatı, insanları başa düşməkdə ona kömək edir. Amma bu həm yazıçıdan, həm də oxucudan böyük zəhmət, diqqət və həssaslıq tələb edir”.

Dərsin maraqlı və səmərəli olması üçün bir neçə gün əvvəl şeirin məzmununu ətraflı öyrənin və qruplara ayrılıb aşağıdakı işləri yerinə yetirin.

– ana mövzusunda əsərlərin sinifdə sərgisini təşkil edin;

– anaya həsr olunmuş divar qəzeti tərtib edin;

– dərstdə səsləndirmək üçün ana haqqında mahnı seçin;

– bədii oxu ustasının səs yazısını seçin;

– mövzu ilə bağlı şəkillər çəkin, onlara sərgi guşəsində yer ayırın.

ANAMIN SÖZLƏRİ

Anamın gözləri şəfadı, nurdu,
Qəlbimdə, yolumda işıq yandırır.
Anamın sözləri vüqar, qürurdur,
Zehnimi, ruhumu işıqlandırır.

Bəzən hirsələnəndə, çətin anımda
Əzizləyib mənə köksünə sıxır.
Anam saçlarımı tumarlayanda
Bütün ağrıları mənə yadımdan çıxır.

Sözləri, sığalı şəfalı anam
Əzizdir hamıdan, dünyada təkdir.
Ana Vətən kimi vəfalı anam
Mənə həyat verən canlı mələkdir.

Anam qurban deyib vətənə mənə,
Deyib ki: “Ən əziz balamsan mənə.
Oğullar qoruyar ana vətəni,
Vətəni qoruyan qalamsan mənə”.

Oxuyub mühəndis, həkim olsam da,
Mənə “igid oğlum” deyəcək anam.
Oxuyub müəllim, hər kim olsam da,
Ay ana, mən sənəin əsgər oğlunam.

I

1. Kiçik qruplarda müstəqil işləyin.

I qrup

- Aşağıdakı bəndi yenidən diqqətlə oxuyun və tapşırıqları yerinə yetirin.

Anamın gözləri şəfadi, nurdu,
Qəlbimdə, yolumda işıq yandırır.
Anamın sözləri vüqar, qürurdur,
Zehnimi, ruhumu işıqlandırır.

1. Oxuduğunuz parçada anamın gözləri necə mənalandırılır?
2. Son iki misrada ifadə olunmuş fikri aydınlaşdırın.
3. Bənddəki hansı sözlər, ifadələr sizin üçün yeni və maraqlı oldu, onlardan hansılarını nitqinizdə işlətməyə çalışacaqsınız?

II qrup

- Aşağıdakı bəndi yenidən diqqətlə oxuyun və tapşırıqları yerinə yetirin.

Bəzən hirsələnəndə, çətin anımda,
Əzizləyib məni köksünə sıxır.
Anam saçlarımı tumarlayanda
Bütün ağrılarım yadımdan çıxır.

1. Bənddə diqqətinizi daha çox çəkən nə oldu? Səbəbini izah edin.
2. Bənddə sizə tanış olan fikir, hiss varmı? Varsa, izah edin.
3. Bu misralar şeirdə tanış olduğunuz uşaq barədə təsəvvürünüzdə yeni nə əlavə etdi?

III qrup

- Aşağıdakı bəndi yenidən diqqətlə oxuyun və tapşırıqları yerinə yetirin.

Sözləri, sığalı şəfalı anam
Əzizdir hamıdan, dünyada təkdir.
Ana Vətən kimi vəfalı anam
Mənə həyat verən canlı mələkdir.

1. Bənddə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?
2. Bənddəki fikirlərdən hansı, sizcə, daha təsirlidir? Səbəbini izah edin.
3. Bənddəki hansı fikir sizin üçün yeni və daha maraqlı oldu? Fikrinizi əsaslandırın.

IV qrup

- Aşağıdakı bəndi yenidən diqqətlə oxuyun və tapşırıqları yerinə yetirin.

Anam qurban deyib vətənə məni,
Deyib ki: “Ən əziz balamsan mənim.
Oğullar qoruyur ana vətəni,
Vətəni qoruyan qalamsan mənim”.

1. Bənddə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?
2. Bənddəki hansı fikri daha parlaq sayırsınız? Səbəbini izah edin.
3. Bu bənd şeirin ən uğurlu parçası hesab edilə bilərmi?

V qrup

- Aşağıdakı bəndi yenidən diqqətlə oxuyun və tapşırıqları yerinə yetirin.

Oxuyub mühəndis, həkim olsam da,
Mənə “igid oğlum” deyəcək anam.
Oxuyub müəllim, hər kim olsam da,
Ay ana, mən sənəin əsgər oğlunam.

1. Bənddə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu?
2. Bu parçada övladın hansı arzuları ifadə edilib?
3. Misralardakı hansı fikir sizin üçün yeni və maraqlı oldu?

2. Fikir mübadiləsi və müzakirə aparın.
3. Təqdimata hazırlaşın.

II

1. Kiçik qruplarda müstəqil işləyin. Suallara cavab hazırlayın.

I qrup

1. Şeir xoşunuza gəldimi? Səbəbini izah edin.
2. Əsər sizdə hansı hiss və düşüncə yaratdı?
3. Mövzuya aid şəkillər uğurludurmu? Nə üçün?

II qrup

1. “Şeirdə övladın anasına sonsuz məhəbbəti ifadə olunmuşdur” fikrini necə əsaslandırarsınız?
2. Övladı haqqındakı arzuları ana barədə sizdə hansı düşüncələr yaratdı?
3. Bədii oxu ustasının ifasını uğurlu saymaq olarmı?

III qrup

1. “Oxuyub müəllim, hər kim olsam da, Ay ana, mən sənin əsgər oğlunam” sözləri övladın xarakterindəki hansı cəhətləri üzə çıxarır?
2. Şeirdə işlənmiş məcaz hansı fikri qüvvətləndirmişdir?
3. Sərginin təşkilini uğurlu saymaq olarmı? Nə üçün?

IV qrup

1. Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?
2. Bu mövzunun şairin diqqətini cəlb etməsinin səbəbini necə izah edərsiniz?
3. Divar qəzetinin məzmunu və forması sizi qane edirmi? Səbəbini izah edin.

V qrup

1. Ana-övlad münasibətlərindəki səmimiyyət şeirdə necə ifadə olunub?
2. “Şeirdə işlənmiş sözlər, ifadələr uğurla seçilmişdir” fikrini necə əsaslandırarsınız?
3. Seçilmiş mahnını uğurlu saymaq olarmı? Nə üçün?

4. Çıxarılmış nəticələr barədə təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparın.

5. Asudə vaxtınızda aşağıdakı sualların üzərində düşünün, sinif yoldaşlarınızla müzakirə edin:

– Ana haqqında oxuduğunuz əsərlərdə ən çox nədən danışılır?

– Anaya həsr olunmuş əsərlərdə daha nələri oxumaq istərdiniz?

– İncəsənətin digər növlərində (rəssamlıq, kino və s.) yaradılmış hansı ana obrazını daha uğurlu hesab edirsiniz?

QIYMƏTLƏNDİRMƏ MATERIALI

Abdulla Şaiq

USTA BƏXTİYAR

Bir gün zalım bir padşah əyanları arasında oturub onun haqqında deyilən təriflərə fərəhlə qulaq asırdı. O, vəzirindən soruşdu:

– Vəzir, dünyada məndən daha bəxtiyar adam varmı?

Saray adamları vəzirin susduğunu görüb yer-yerdən dedilər:

– Padşahım, yer üzündə sizdən xoşbəxt kim ola bilər? Sizdə olan bu calal, bu dəbdəbə kimdə var?

Vəzirin susmağından şah qəzəbləndi. Qaşlarını çataraq acıqlı səslə:

– Vəzir, mənim sualıma niyə cavab vermirsən? – deyərək soruşdu.

Vəzir baş əyib cavab verdi:

– Padşahım, həqiqəti söyləməkdən qorxuram. Bəxtiyarlıq haqqında mənim fikrim başqadır. Onu calal və dəbdəbə ilə ölçmək olmaz!

Bu sözlər padşahı daha da qəzəbləndirdi:

– Qoca, yoxsa məndən daha bəxtiyar adam tanıyırsan?

Qoca vəzir baş əyib cavab verdi:

– Bizim bu şəhərdə bir dəmirçi var, adı Əhməddir. Bu adam dünyada dərd nədir, qəm nədir bilməz. O qədər gözəl və xoşbəxt həyat sürür ki, hamı onun adını “Bəxtiyar” çağırır.

Padşah istehza ilə gülərək soruşdu:

– Onun bəxtiyarlığı nədən ibarətdir? Dəmirçilik hara, bəxtiyarlıq hara?

– Yox, padşahım, mən də birinci dəfə eşitdiyim zaman inanmadım. Dükənina getdim, evinə getdim, axırda onun çox bəxtiyar bir adam olduğuna inandım.

Padşah hövsələdən çıxdı, elə o saatca taxtdan enərək:

– Yaxşı, qalx gedək, onu mənə göstər, görüm səhərdən axşamacan çəkiç vuran bu kasıb dəmirçinin məndən nəyi artıqdır, – dedi.

Vəzir qalxdı, hər ikisi dəriş paltarını geyib yola düşdü. Bazara çatdıqda, vəzir dəmirçi Əhmədin dükənini göstərüb özü qayıtdı. Padşah dəriş paltarında gedib Usta Əhmədin dükənini ağızda dayandı. Usta Bəxtiyarın gözü qapıda dayanmış dərişə sataşdı, çəkiçi əlindən yerə qoyub:

– Ağa dəriş, günortanız xeyir olsun, mənə görə qulluq?

Dəriş gözlərini Usta Bəxtiyarın üzünə dikərək:

– Mənim səninlə işim yoxdur, – deyərək geri çəkildi.

Usta Bəxtiyarın bütün ailə üzvləri süfrə başına oturub, deyir-gülür, danışdılar. Bu zaman qapı döyüldü. Qapını açan usta Bəxtiyar bazarda gördüyü dərişi dərhal tanıdı.

Usta Bəxtiyar qonağı məşğul etmək üçün şirin-şirin danışdı. Süfrəyə çay gəldi. Usta Bəxtiyar stəkani qaldıraraq baxdıqdan sonra:

– Pəh, pəh, nə gözəl dəm çəkib, padşah da ömründə belə çay içməyib, – dedi.

Bir az sonra süfrəyə piti gəldi. O, böyük bir iştaha ilə yeməyə başladı. Xörək ona o qədər xoş gəldi ki, özünü saxlaya bilməyib:

– Ağa dərviş, həvəslə ye, belə pitini padşah da ömründə heç yeməyib, – dedi. Səhər oldu. Dəmirçi bazara gəldi, dükanı açdı. Bu zaman şahın carçısı bazar başında uca səslə bağırdı:

– Şahın əmri ilə bütün dəmirçi dükanları bağlanmalıdır. Dəmirçilik qadağandır!

Bu səs Usta Bəxtiyarın qolunu taqətsiz buraxdı. Əlindəki dəmir parçasını dükanın bir tərəfinə atdı, ocağı söndürdü, dükanı bağlayıb getdi.

İki gün sonra padşah Usta Bəxtiyarın halını soruşmaq üçün dərviş paltarında saraydan çıxdı. Şəhərin küçələrini gəzə-gəzə yeni tikilməkdə olan bir bina qarşısına yetişdi. Gördü ki, bir bənnə çox həvəslə işləyir. Dərviş ürəyində gülürək:

– Hərif dəmirçilikdən bənnəliyə keçibdir, – dedi.

Ertəsi gün Usta Bəxtiyarı padşahın hüzuruna gətirdilər. Padşah dedi:

– Usta Bəxtiyar, eşitmişəm ki, sən çox qoçaq adamsan, ona görə də səni sarayda fərraş təyin edirəm.

Bu sözləri eşidincə Usta Bəxtiyar padşahın təklifini rədd etmək istədi. Ancaq padşah: “Sözüm sözdür”, – deyər inadından dönmədi, onu tövləyə saldırdı, ac-susuz saxladı. Üç gün sonra yenə onu hüzuruna çağıraraq soruşdu:

– Hə, necəsən? Fərraşlığa qəbul edirsən, ya yox?

Usta Bəxtiyar:

– Yox, mən öz sənətimi istəyirəm, – dedi.

Padşah hirsini boğaraq soruşdu:

– Sən bu dəmirçilikdən niyə əl çəkmək istəmirsən? Burada, yəqin, bir sirr var. Osirri gərək mənə açasan.

– Məni azad edib öz sənətimi işlətməyə razı olsanız, deyərəm.

Padşah söz verdi. Usta Bəxtiyar belə başladı:

– Atam kasıb bir kişi idi. Mən uşaqlıqdan işləməyi sevmirdim. Düz iki il yazıq atam məni hansı sənətə qoydu, hər birinə bir bəhanə gətirib qaçdım. Bizimlə qapı-qapıya bir dəmirçi olurdu. Onun bir qızı vardı, adı Ceyran idi. Hər gün həyətdə bir yerdə oynayırdıq. Tənbəliyimi görüb o, məni hər gün danlayırdı: “Sən yaxşı oğlansan, hayıf ki, tənbəlsən. Tənbəl adam xoşbəxt olmaz, mənim sənə yazığım gəlir”.

Bir gün də belə deyəndə elə bil başıma bir qazan qaynar su tökdülər. Bu söz məni çox bərk götürdü. Atam məni qonşumuz Həsən dayının dükanında şagird qoydu. O gündən usta Həsən nə əmr elədi, o saat yerinə yetirdim. Beş-altı ayda dəmirçiliyi öyrəndim. Bunun sayəsində dəmirçilikdə şöhrət qazandım. Məni xoşbəxt yaşadan bu iki şeydir: biri sənətim, biri də məhəbbətim.

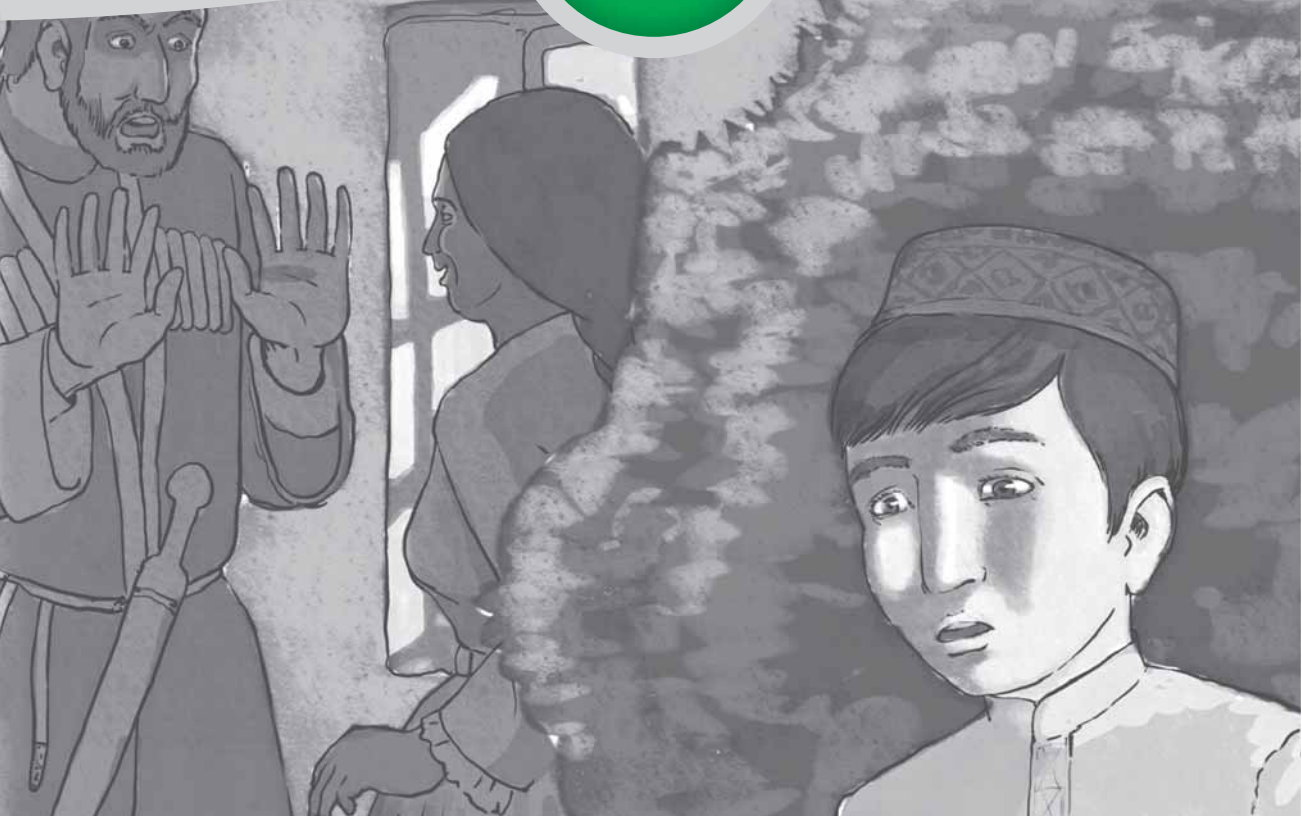

UŞAQ ALƏMİ, UŞAQ TALEYİ

Siz uşaqlar üçün yazılmış çoxlu əsərlər oxumusunuz. Eləcə də qəhrəmanları balacalar olan bədii nümunələrlə tanış olmusunuz. Artıq, yəqin ki, sevimli qəhrəmanlarınız da var.

Bu bölmədə də uşaq taleyi, uşaq dünyası ilə bağlı əsərlər öyrənəcəksiniz. Onları, yeri gəldikcə, əvvəllər oxuduqlarınızla müqayisə edin. Bu həm də müqayisə bacarığınızın inkişafına kömək edəcəkdir.

4

Süleyman Sani Axundov (1875 – 1939)

Onun uşaqlar üçün yazdığı hekayələr maraqla oxunur. Bu əsərlərdə bizə göstərmək istədiyi uşaqların yaxşı sifətləri onların düşdükləri çətin şəraitdə daha tez nəzərə çarpır. Onlar bir çətinlikdən qurtarıb o birinə düşürlər, öz ağıl və fərasətləri ilə nıcat yolu tapır, ölümlə pəncə-pəncəyə gəlir, ruhdan düşmür, yenə qalib gəlirlər.

Məmməd Arif Dadaşzadə

I dər

Yada salın.

- Uşaqların həyatından bəhs edən hansı əsərlərlə tanışsınız?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olub?
- Belə əsərlərdə daha nələri oxumaq istərdiniz?
- Hekayə janrına məxsus hansı cəhətlər yadınızdadır?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk beş parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin. Bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnin ikinci və beşinci parçalarına aid suallar tərtib edin.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

Sualın üzərində düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Pisliyin qarşılığında yaxşılıq edən insanlar haqqında eşitmisinizmi, onlara haqq qazandırırırsınızmi?

NURƏDDİN (ixtisarla)

1

Qafqazda Hacı Nəsir adlı bir tacir sakin idi. Bu tacirin Həlīmə adlı arvadı camalda gözəl olduğu kimi, xasiyyətdə də gözəldi. Bu arvadın dünyada övladsızlıqdan başqa bir qəm, qüssəsi yox idi. Axırda bunların bir oğlu oldu. Hacı Nəsir o gün oğlunun təvəllüdünü şadlıq edib, şəhərin fəqir-füqərasına pul və xörək payladı. Oğlunun adını Nurəddin qoydular.

- Bu hissə sizə hansı janrı xatırladır?

Bir dəfə Hacı Nəsir oğlu üçün kibrit qutusu irilikdə bir “Gülüstan” kitabı gətirmişdi. Həlīmə bu qərībə şeyi haradan aldığı soruşduqda Hacı Nəsir cavab verdi:

– Bir gün bazardan qayıdarkən bir nəfəri körpü üstündə ağlayan gördüm. Mən dayanıb bunun səbəbini soruşdum.

Kişi dedi:

– Mən bir kasıb adamam. Əslim iranlıdır. Əldə xırdatat satmaqla üç yüz manat pul düzəldib buraya gəldim ki, mal alıb aparam. Bir saat bundan qabaq pulumun hamısını cibimdən çıxartmışlar.

Bu kişinin halına ürəyim yandı. Cibimdən üç yüz manat çıxarıb dedim:

– Al, kişi, bu sənin üç yüz manatın, get mal al, kəsbindən qalma. Qazanıb, sonra pulumu qaytararsan. İndi isə balaca Nurəddinimə dua et.

Kişi əlimdən öpüb adımlı və mənzilimi soruşdu və sevinə-sevinə çıxıb getdi. Axşam mənzilimdə çay içdiyim zaman həmin kişi içəri daxil olub:

• “Gülüstən” kitabı haqqında nə bilirsiniz? Tamımadığı adama Hacı Nəsin yaxşılıq etməsinə necə münasibət bəsləyirsiniz?

– Hacı, sovqat üçün bundan əziz bir şey yoxdur, – deyərək “Gülüstən” kitabını mənə uzatdı. – Qoy mən Rəhim tərəfindən sevgili övladınız Nurəddinə Sədinin bu “Gülüstən” kitabı yadigar olsun.

Sonra dübarə razılıq edib getdi.

Həlimə kitabı ipək parçaya tikib Nurəddinin boynundan asdı:

– Oğlum böyüyəndə bu kitabı oxuyar, – dedi.

Nurəddin böyüyüb səkkiz yaşına çatdı. Hacı Nəsir oğlunu məktəbə qoydu. Nurəddin oxumaqda birinci şagird idi.

2

Bir dəfə Həlimə hamamdan çıxanda özünü soyuğa verib yorğan-döşəyə düşdü. Hacı Nəsir bir neçə məşhur həkim gətirdisə də, onu sağalda bilmədi. O: “Nurəddin”, – deyərək vəfat etdi.

... Anasının vəfatından sonra Nurəddində böyük qəmginlik görünürdü.

Ancaq biliyi ilə müəllimlərini heyrətə gətirirdi.

Hacı Nəsir evlənmək fikrinə düşdü. O, qeyri şəhərdə sakin olan şəriki ilə hesab çəkməyə getmişdi. Bu şəhərin iyirmi verstliyində olan kənddə Hacı Nəsin İmamverdi adlı tanışı vardı.

İmamverdi onu mehribanlıqla qarşıladı. Sonra üzünü qızına sarı tutub dedi:

– Gülpəri, tez ol, nahar tədarük et, Hacı Nəsir yol gəlib, acdır.

• Gülpəri haqqında ilkin təəssüratınız nə oldu?

Gülpəri qısa boylu, doluəndamli, qarabuğdayı, bədxasiyyət, iyirmi üç yaşında bir qız idi. Onların uzun söhbətinin nəticəsi bu oldu ki, qəza Hacı Nəsiri dolaşdırıb İmamverdi ilə qohum etdi.

İki gündən sonra Hacı Nəsir Gülpərini evinə arvad gətirdi.

Gülpəri evdəkilərin hamısı ilə kobud rəftar edirdi. Get-gedə onun zülmü artırdı. On ildən ziyadə Hacı Nəsirə xidmət edən bir nökr bu tövr rəftara daha davam edə bilməyib qulluqdan çıxdı. Nurəddin olmasaydı, qulluqçu Bahar da çoxdan çıxıb gedərdi. Gülpərinin hər zülmünə davam edirdi, tək əli balaca Nurəddindən üzülməsin.

Hacı Nəsir bu işləri görüb ikinci dəfə evlənməyə çox peşman idi.

Bir gün Nurəddin evə gec gəldikdə Gülpəri hirsələnib onu döyməyə başladı. Bu halda qəflətən Hacı Nəsir qapıdan içəri girdi və Nurəddini Gülpərinin əlindən alıb qeyzlənmiş dedi:

– Ay yaramaz, mən sən kimi bir kasıb qızını dilənçilikdən qurtarıb özümə arvad etdim ki, sən də o yaxşılığın əvəzində bu uşağa analıq edib qayğısını çəkəsən, yoxsa onun üçün cəllad olasan? Bundan sonra səni bu evdə bir gün də saxlamaram.

Bunu deyib Hacı Nəsir cəld bazara tərəf getdi. Bu ittifaqdan yarım saat keçməmişdi ki, Hacı Nəsinin dükanda ürəyi partlayıb vəfat etməsi xəbəri gəldi.

3

Hacı Nəsin üçü çıxan kimi Gülpəri Nurəddinin üzündən öpə-öpə əlinə pul verib dedi:

– Oğlum, daha dərstdən qalma. Dur məktəbə get.

Yol uzununu Nurəddin Gülpəri barədə fikir edirdi: “Atam öləndən bəri Gülpəri mənimlə çox mehriban dolanır. Əvvəldən belə olsaydı, heç atamın da bağı çatlayıb ölməzdi”. Bu fikirdə ikən Nurəddin gəlib məktəbə çatdı.

Gülpərinin belə dəyişməsinə səbəb Nurəddinin zənn etdiklərinin heç biri deyildi.

- Sizcə, Gülpəri Hacı Nəsin-dən qalmış mal-dövlətə daha hansı yolla sahib ola bilərdi?

Gülpəri yaxşı bilirdi ki, özünün övladsız olmasına görə Hacı Nəsin cəmi mal və dövləti tək Nurəddinə qalacaqdır və o da uşaq olduğundan hər ixtiyar qəyyum əlinə keçəcəkdə. İndi hiyləgər qadın bu qəyyumluğu axtarırdı və məramına da çatdı.

Nurəddin evlərinə qayıtdıqda Bahar onu əhvalatdan xəbərdar etdi. Nurəddin Gülpərinin dəyişməsinə indi başa düşdü. Bahar dedi:

– Qorxma, nə qədər ki sən sağsan, Gülpəri bir qəpiyə də əl vura bilməz və səni incidə bilməz, çünki onda onu qəyyumluqdan çıxararlar...

Nurəddinin səbirsizliklə gözlədiyi gün gəlib çatdı. Kəndə getməyə hazırlaşdılar. Üç gün idi ki, Gülpəri səfərə yığışırdı. Gülpəri cəmi şeylərini sandıqlara doldurub özü ilə aparmaq fikrində idi.

Bahar ümid edirdi ki, Gülpəri onu da kəndə aparacaqdır. Lakin hər bir şey hazır olandan sonra Gülpəri ona dedi:

– Bahar, sən şəhərdə qalasan. Evi səndən başqa heç kəsə ümid olub, qoya bilmərəm.

4

Gülpəri bir neçə gün qabaq kağız vasitəsilə hansı gün çıxmalarını atasına məlum etmişdi. Lakin səfərin ikinci günü gəlib oraya çatdıqda vağzalda nə atasını və nə də bir tanış adam gördü.

Gülpəri nökeri Cəfəri göndərib iki fayton tutdurdu, faytonun birinə nökeri və şeyləri qoyub, o birinə də özü Nurəddinlə oturdu və qorxa-qorxa yola düşdü.

- Gülpərinin qorxmasının əsl səbəbi nə idi?

Gülpərinə qorxuya salan dağlar arasından və meşələr içindən keçən yollardı ki, onlarda çox vaxtı soyğunçuluq ittifaq düşərdi.

Meşənin qurtaracağına iki verst qalmış bir atlı-yaraqlı adam Cəfərin qabağını kəsdi:

– Dayan, tərpenmə, atdan düş, yoxsa odladım!

– Əmiraslan ağa, atma, mənəm.

Gülpəri bu səsi eşitcək sevinib qışqırdı:

– Əmiraslan, əmioğlu, sən sən?! Nə yaxşı gəldin, bəs atam hanı? Gərək fayton tutub qabağımıza gələ idi. Bilmirəm kağızım gəlib çatmayıb, ya başına bir iş gəlib?

Əmiraslan dedi:

– Mənim sizin gəlməyinizdən xəbərim olmamışdır. Özüm də evdən səhər çıxmışam, yəqin, əmimin indiyə kimi gəlib çıxmamağına səbəb körpünü sel aparması olmuşdur.

Sonra faytona minib Gülpərilə gizlin söhbətə başladı...

Əmiraslan İmamverdinin kiçik qardaşı Tanrıqulunun oğlu idi. Bundan başqa Tanrıqulunun övladı olmamışdı. Ona görə valideyni Əmiraslanı əzizləyib ərköyün böyütmüşdü. Belə tərbiyənin nəticəsi tezliklə ortaya çıxdı. Əmiraslan doqquz yaşına çatdıqda atası onu mollaının yanına oxumağa apardı. Üç gündən sonra Əmiraslan məktəbdən qaçdı.

- Əmiraslan haqqında ilkin təəssüratınız nə oldu?

Tanrıqulu bir-iki adamın məsləhətinə görə oğlunu şkolaya qoydu. Əmiraslan şkolada çox davam etmədi. Nadinc uşaq müəllimləri təngə gətirmişdi. Axırda yoldaşlarının birini yaralamağının üstündə Əmiraslanı məktəbdən xaric etdilər.

İmamverdi Əmiraslanın oxumayıb belə bitərbiyə qalmasından çox narazı idi və bu barədə qardaşını müqəssir bilirdi.

Əmiraslan on altı yaşına çatanda ata-anası dalbadal vəfat etdi. Bir-iki ilin ərzində yaramaz oğul atasından qalanların hamısını kefə, qumara qoyub tələf etdi. İmamverdi nə qədər çalışdısa da, qardaşı oğlunu pis yoldan qaytara bilmədi və axırda onunla bilmərrə əlaqəsini kəsib evinə qoymadı. Nə qədər əlində dövlət var idi, Əmiraslan Gülpəriyə yaxın düşmürdü. Elə ki yoxsullaşdı, Gülpərini almaq fikrinə düşdü. Lakin İmamverdi:

- İmamverdinə haqlı saymaq olarmı?

– Nə qədər mən sağam, bu iş baş tutmaz, – deyərək onun təklifini rədd etdi. Gülpərinin könlü əmisi oğlunda idi. Ona görə də qoşulub qaçmaq istəyirdi. Lakin Əmiraslan bu əmrə razı deyildi, çünki onun fikri Gülpərini almaq deyil, əmisinin dövlətini ələ almaq idi.

- Əmiraslan sizdə hası hiss və düşüncələr yaratdı?

Pis yola öyrənmiş Əmiraslan yavaş-yavaş oğurluğa və yol kəsməyə qurşandı. İndi faytonda əyləşib Gülpəriylə söhbət edən Əmiraslan belə hərifdi...

5

Kənddə bir neçə gün qalmışdılar ki, bir gün Əmiraslan onlara gəldi. İmamverdi baba o biri otağa keçdi, orada nə baş verdiyini Nurəddin bilmədi. Ancaq oradan İmamverdi babanın qışqırığı gəlirdi.

Bu ittifaqdan üç gün keçmiş, Gülpəri atasından izinsiz kəbinini kəsdirib Əmiraslana ərə getdi. Gülpəri gətirdiyi şeylərin hamısını özü ilə bərabər apardı.

Nurəddin İmamverdi babanın yanında çox gözəl vaxt keçirirdi və şükür edirdi ki, Gülpəri onu özü ilə aparmadı. Əfsus ki, zavallı Nurəddin üçün bu xoşbəxtlik çox çəkmədi. Gülpəri nədənsə fikrini dəyişdirib Nurəddini öz yanına aparmaq istəyirdi. Lakin İmamverdi baba əsla razı olmurdu.

Nəhayət, İmamverdi baba istər-istəməz razı oldu. Nurəddin də Əmiraslanın evinə köçdü. Az bir müddətdə Əmiraslan Gülpərinin əlindəki nəqd pulunu alıb qumara, kefə tələf etdi.

6

Bir gün İmamverdi babanın iflic azarından dili tutulmaq xəbəri gəldi. Gülpəri və Əmiraslan cəld geyinib getdilər, amma Nurəddini aparmadılar. Gecə Əmiraslan ilə Gülpərinin söhbətindən Nurəddin anladı ki, İmamverdi babanın dili tutulubsa da, hələ ölüm haləti yoxdur. Bu xəbərdən Nurəddin şad olub öz-özünə dedi:

–Yox, Əmiraslan məni öldürsə də, səhər sübhədən qaçıb babamı yoxlamağa gedəcəyəm.

Bu fikir ilə Nurəddin yatdı. Səhər tezdən geyinib bağçaya girdi ki, gizlincə İmamverdi babagilə getsin. Nurəddin qəflətən Əmiraslan ilə Gülpərinin səsini eşitdi. Cəld kolun içinə girib gizləndi. Əmiraslan Gülpəriyə deyirdi:

– Sənə yenə deyirəm ki, zəhər verməkdən başqa çarə yoxdur.

“Yazıq baba, bu zalımlar sənə zəhər vermək istəyirlər. Yox, qoymaram, nə yaxşı oldu ki, bunların fikrini bildim”.

Nurəddin bu fikirdə ikən Əmiraslan başladı:

– İndi yaxşı fürsətdir. Əmimin dili tutulub, xəstəlikdə yatır, Bahar da ki uzaqdadır. Kimə nə gərəkdir ki, Nurəddin nə azardan öldü.

Bu sözləri eşidəndə Nurəddinin rəngi qaçıb tükləri biz-biz durdu. Yazıq uşaq qorxusundan nəfəsini içinə elə çəkmişdi ki, deyəsən, biruh idi.

• Günahsız Nurəddini öldürmək istəyən Əmiraslanın məqsədi nə ola bilərdi?

– Nurəddini göndərəcəyəm ki, həyətdə quyudan su çəksin. O, su çəkdiyi halda daldan itələyib quyuya salacağam. Hamıya deyirik ki, quyudan su çəkdiyi yerdə özü düşüb boğulmuşdur. Hərgah razısansa, de, bu axşam əmələ gətirim.

Əmiraslan və Gülpəri getdilər. Bir azdan sonra Nurəddin kolluqdan çıxdı. O yan-bu yana baxıb qorxa-qorxa yola düşdü.

– İndi daha mən İmamverdi babanın yanına niyə gedim? O özü ölüm halında ikən mənə bu zalımların əlindən necə xilas edə bilər? Yox, yox, qaçıb özümü Bahara çatdırmaqdan başqa bir çarə yoxdur.

Bunu deyib Nurəddin sürətlə meşəyə tərəf üz qoydu...

Ancaq yolu azıb meşədən çıxıb bilmədi. Gün batan zaman bir şaxlı-budaqlı ağac tapıb üstünə çıxdı ki, gecə orada yatsın.

7

Nurəddin əvvəl gözlərini açanda harada olduğunu bilmədi. Sonra huşu özünə gəlib ağacda yatdığı yadına düşdü. Qarğaların səsinə yol ilə gedən bir qoca dilənçi oraya gəldi. Nurəddin bunu görüb ağacdan düşmək istəmədi. Yolçu dedi:

– Ağacdan düş, oğlum, mən səni evinizə apararam.

Nurəddin bu təklifdən qorxub titrəyə-titrəyə belə cavab verdi:

– Mənim evim yoxdur, əmi. Mən atasız-anasız bir yetiməm.

Dilənçi dağarcığından bir qədar quru çörək və soğan çıxarıb Nurəddinə verdi. Nurəddin alıb şirin-şirin yeməyə başladı. Aclığını bir qədar dəf edəndən sonra Nurəddin bələli başına gələn hadisələri dilənçiyə nağıl etdi.

– Əmi, mənə evimizə çatdırsan, Bahar sənə hər nə istəsən verir, – deyərək Nurəddin dilənçiyə yalvardı.

– Qorxma, oğlum, səni aparıb evinizə verərəm. Sizin şəhər buradan xeyli uzaqdır.

On iki gündən sonra yolçular gəlib böyük bir şəhərə çatdılar.

• Nurəddini dilənməyə göndərən Cənnətəlini günahlandırmaq olarmı?

Cənnətəli xəstə olduğuna görə Nurəddini dilənməyə göndərdi. Nurəddin indiyə kimi heç vaxt əl açıb dilənməmişdi. Bir-iki küçə dolandısa da, həya edib bir kəsə əl uzada bilmədi. Küçələrdən birini keçərkən ayağı büdrəyib yıxıldı. Bu halda bir fayton iti gəlirdi.

Faytonçu atları saxlaya bilməyib Nurəddini vurdu. Bunu görcək adamlar qışqırışıb yüyürüşdülər. Nurəddini götürdülər və Rəhimin faytonuna qoydular. O da minib dedi:

– Tez sür evəl

Rəhim şəhərin məşhur cərrahını çağırtdı. Həkim Nurəddinin yaralarının yerlərini yuyub sarıdı və dedi:

– Qorxulu yarası yoxdur. Beş-on günə sağalır durar.

Uşağı soyundurub yumağa məşğul oldular. Rəhimə Nurəddinin boynundan parçaya tikilmiş bir dua çıxartdı. Bu duanın parçası həm çirkli və həm də köhnə olduğundan bunu təzə parçaya tikmək məqsədilə cırdı. İçindən bir balaca kitab çıxdı.

– Kişi, gör bu nədir, – deyərək Rəhimə kitabı Rəhimə uzatdı. Rəhim ona baxıb dedi:

– Şükür olsun, axırda tapdım!

Sonra üzünü uşağa tutub dedi:

- Sənin adın Nurəddindir, oğlum?
- Bəli, – deyə Nurəddin zəif səslə cavab verdi.

Bunu eşidən Rəhimə soruşdu:

- Kişi, sən bunun adını haradan bildin?

– Rəhimə, bu uşaq axtardığımız, Hacı Nəsinin oğlu Nurəddindir. Bu əlimdəki də sənə nağıl etdiyim “Gülüstən”dir.

8

Nurəddin sağalıb ayağa durmuşdu. Rəhim və Rəhimə Nurəddindən bu dilənçilik halına düşməyinin səbəbini ancaq indi soruşdular. Nurəddin başına gələnə nağıl etməyə başladı. O nağıl etdikcə rəhmdil qocalar ah çəkirdilər.

Nurəddin nağılı tamam edib Rəhimdən təvəqqe elədi ki, onu evlərinə, Baharın yanına göndərsin.

Rəhim Nurəddinin kitabını əlinə götürüb dedi:

- Oğlum, bu kitabın əhvalatını bilirsənmi?

– Bəli, atam söyləyibdir, – deyə Nurəddin cavab verdi.

– Oğlum, o Rəhim mənəm. Bahar səni mühafizə edə bilməz. İndi sən razı olsan, Bahara da yazaram, gələr.

• Nurəddin Cənnətəli baba ilə başqa cür rəftar edə bilərdimi? Nə üçün?

Nurəddin bu təklifi qəbul etdi. Rəhim Nurəddini edadi (orta) məktəbinə qoydu. Bir dəfə dərstdən qayıdarkən Nurəddin küçədə Cənnətəlini gördü. Çox sevindi, onunla görüşdü.

- Baba, sən mənə yaxşılıq etdin, indi də mən sənə yaxşılıq edəcəyəm.

Cənnətəliyə təzə libas geyindirib bağçaya bağban etdilər. Bir axşam Nurəddin Rəhim və Rəhimə ilə çay içdiyi zaman Bahar qapıdan içəri girdi və Nurəddinə təəccüblə və çəşmiş bir halda baxıb dayandı. Nurəddin cəld qalxıb dedi:

- Bahar, mənə tanıyırsanmı?

Bu sözü deyib özünü onun üstünə atdı. Bahar ancaq indi ayılıb dedi:

– Vay, Nurəddin sağ imiş. – Bunu deyib Nurəddini bərk qucaqladı. Bahar bir az rahat olandan sonra dedi:

– Nurəddin, bilirsənmi ki, səni hamı, hətta divan da ölmüş bilir. Bir də gördüm ki, Əmiraslanla Gülpəri budur gəldilər, evin yerdə qalan şeylərini yığıdırıb kəndə göndərdilər və mənə də dedilər:

- Bahar, indi sən bizə lazım deyilsən...

9

Bu nağıl etdiyimiz zamandan on il keçdi. Rəhimin evində böyük qonaqlıq tədarükü görülürdü. Bu qonaqlıq Nurəddinin edadi məktəbini qurtarması münasibətilə yoldaşlarına verdiyi ziyafət idi.

Axşama iki saat qalmış qonaqlar dağılmağa başladılar. Nurəddin də özünü bir qədər havaya vermək üçün şəhər bağına gəzməyə getdi. Axşam vaxtı külfət hamısı çay süfrəsində hazır olan vaxt Nurəddin içəri girib dedi:

- Ata, sizə bir qonaq gətirmişəm, təvəqqe edirəm qəbul edəsiniz.

– Edərəm, oğlum, de, içəri gəlsin.

Nurəddin çıxıb bir dilənçi arvadın əlindən tutub içəriyə saldı və dedi:

- Ana, bilirsənmi, bu dilənçi arvad kimdir?

– Gülpəridir, – deyə Bahar qışqırdı.

– Bəli, Bahar, Gülpəridir.

Nurəddin Gülpəriyə tərəf döndü və dedi:

– Gülpəri, indiyə kimi mənə etdiyiniz zülm və cəfanın əvəzində mən sənə bütün təqsirindən keçib bağışlayıram.

Bunu eşitcək Gülpəri ağlaya-ağlaya Nurəddinin ayağına yıxıldı.

Nurəddin Gülpərini qaldıraraq oturtdu.

Gülpəri başladı:

– Doğrudur, sənin dövlətinə sahib olmaq istəyirdim, ancaq ölümünü istəmirdim. Məni yoldan çıxardan o şeytan Əmiraslan oldu. Sonra səni ölmüş bilib malına sahib olduq...

Bir-iki ilin ərzində Əmiraslan pulları qumarda uduzub qurtardı. Sonra əvvəl şəhərdəki və ondan sonra kənddəki evləri satıb tələf etdi. Hər şey əldən çıxandan sonra Əmiraslan məni qovub özü də qaçaq dəstəsinə qoşuldu. Bir neçə müddət quldurluq edəndən sonra divan tərəfindən tutulub asıldı.

İndi o gündən küçələrə düşüb dilənçilik edirəm...

- Gülpərini bağışlayan Nuruəddinə haqq qazandırmaq olarmı?
- Sizcə, Əmiraslanın taleyi başqa cür ola bilərdimi?

Gülpəri başını aşağı salıb yenə ağlamağa başladı. Rəhim dedi:

– Oğlum, indi rahat ola bilərəm. Çünki sənə verdiyim tərbiyənin meyvəsini bu gün gördüm. Mən səni oğulluğa götürməklə böyük bir hünər etmədim, çünki mən ancaq yaxşılığa yaxşılıq etdim.

Bu, hər kişinin işidir. Amma sən yamanlığa yaxşılıq etdin. Bu işə ancaq sən kimi ər kişinin işidir.

Bunu deyən Rəhim Nuruəddini qucaqlayıb öpdü.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin ilk 5 parçasındakı hadisələri müəyyənləşdirin, onlardakı başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci hadisə:	
İkinci hadisə:	

2. Mühüm hesab etdiyiniz iki hadisəni adlandırın.
3. Bu hadisələrdə iştirak edən obrazların davranışı, əməlləri və nitqi-danışığı üçün səciyyəvi olan cəhətləri müəyyənləşdirib qeyd edin.

Hadisələr	Obrazların davranışı	Obrazların əməlləri	Obrazların nitqi – danışığı
Birinci hadisə (iştirakçılar)			
İkinci hadisə (iştirakçılar)			

4. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonra icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
5. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
6. Əsərdən seçdiyiniz hissənin məzmununu plan əsasında yığcam danışın.

Evdə iş

1. Hekayənin ardını (6-9-cu parçaları) oxuyun. Mətnkənarı suallara cavab hazırlayın.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

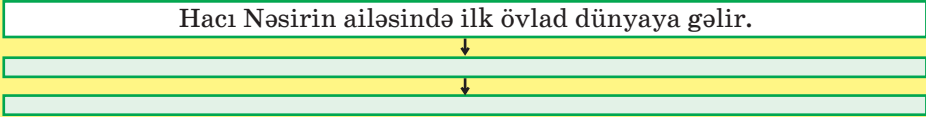
1. Evdə oxuduđunuz parçaları bir daha nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaŖınızla müzakirə edin.
2. Hekayədəki obrazlar haqqında daha zəngin təsəvvür yaradan iki epizod seçin. Hər bir obrazın davranıŖı, hərəkəti, nitqi, baŖqalarına münasibəti ilə bađlı epizodlardan öyrəndiyiniz məlumatı yıđcam qeyd edin.

Hekayədən se�ilmiŖ epizodlar	Obrazlar haqqında məlumat
Birinci epizod:	
�kinci epizod:	

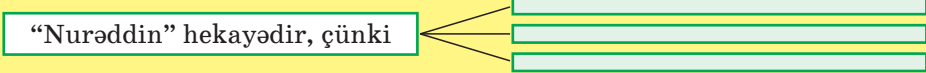
3. Kiçik qruplarda fikir mübadiləsi apardıqdan sonra təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

4. Əsərdəki hadisələrin ardıcılıđını cədvəldə əks etdirin.

5. Əsərin məzmunu ilə s sl Ŗ n atalar sözlərini xatırlayıb yazın.
6. Əsərin hekayə janrında olduđunu təsdiq edən  c cəhət yazın.

7. Hekayədən se ilmiŖ cümlələrə epit t v  bənzətmə əlavə edin.

1. Nadinc uŖaq müəllimləri təngə g�tirmiŖdi.	1.
2. Nurəddin bu təklifdən qorxub titrəyə-titrəyə belə cavab verdi.	2.

8. Hansı cümlədəki fikri səhv hesab edirsiniz? Səbəbini izah edin.
  - Hekayədə nađıl janrına məxsus cəhətlər də var.
  - YaxŖılıq etmək, bađıŖlaya bilmək hekayədə qiymətli d y r sayılır.
  - Nurəddinin  miraslanla Gülpərinin gizli söhbətini dinlədiyi epizod hadisələrin  n gərgin, yüksək mərhələsidir.
  - Hekayədən belə bir nəticə çıxarmaq olur ki, insanın davranıŖı, əməlləri onun taleyində mühüm rol oynayır.
  - Yazıçı hekay d ki obrazların hamısına r đb t bəsləyir.

Evdə iŖ

Variantlardan birini seçib Ŗifahi təqdimat hazırlayın.

- a) Hekayədə məni  n çox həyəcanlandıran epizod hansıdır?
- b) Hekayədə deyilənlərə v  təsəvvürünüzü əsaslanmaqla Əmiraslanın xarici g r n Ŗ n  sözlə Ŗifahi təsvir edin.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Müəllifin uşaqlar üçün yazdığı hekayələr çoxdur. Onlardan biri olan "Nurəddin" diqqətinizi dərhal cəlb etdi. Nağıllarımızın dilindəki şirinliyi, maraqlı hadisələrin bir-birini izləməsini burada da müşahidə etdiniz. Bütün hadisələr Nurəddinin taleyi ilə bağlanır, bu, onun haqqında oxucunun əhatəli məlumat almasına imkan yaradır. Bu deyilənlərə, eləcə də müxtəlif vəziyyətlərdə Nurəddinin özünü necə aparmasına, başqalarının ona münasibətinə diqqət edin. Bütün bunlar sonrakı fəaliyyətinizə səmərəli istiqamət verəcəkdir.

Araşdırın

Fikirleşin

Cavab verin

2. Hekayədə diqqəti cəlb edən mühüm problem nədir? Müəllif həmin problemin həllində nəyə üstünlük verir? Aşağıdakı cədvəldən istifadə edə bilərsiniz.

Əsərdə əsas problem hansıdır?	Yazıçı bu problemin həlli yolunu nədə görür?	Siz necə düşünürsünüz?

3. Nurəddinin xarakterindəki mühüm cəhətləri aydınlaşdırın (cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır).

Nurəddinin xarakterindəki başlıca cəhətlər	Yazıcının ona münasibəti	Sizin ona münasibətiniz

4. Əmiraslanla Gülpərinin oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır? Bu obrazları yaratmaqda müəllifin niyyəti nə olmuşdur? Aşağıdakı cədvəldən istifadə edə bilərsiniz.

Nö	Obrazların adı	Oxşar cəhətləri	Fərqli cəhətləri	Yazıcının bu obrazlara münasibəti
1	Əmiraslan			
2	Gülpəri			

5. Hekayənin nağıl janrı ilə oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Cədvəldən istifadə edə bilərsiniz.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə edilir?	Hekayə (nümunə göstərməklə izah edin)	Nağıl (nümunə göstərməklə izah edin)

6. Cədvəli dəftərinizə köçürün və tamamlayın.

Nö	Əsərin ideyası aşağıdakılardan hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Yazıcının mövqeyini ifadə edən sözlər
1	Yaxşılıq, xeyirxahlıq hər bir insan üçün vacibdir.		
2	Təhsilli, savadlı insan həyatda səhv etməz.		
3	Pis niyyətli insan həyatda heç nəyə nail olmaz.		
4	Var-dövlət ardınca qaçan insan xeyirxah ola bilməz.		

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin.

1. “Xeyirxah insanlar unudulmur” mövzusunda inşa yazın. Təvsiyələrdən (səh. 169-173) faydalanın.
2. “Müasir dövrdə xeyriyyəçiliyə münasibətim” mövzusunda esse yazın.

Ənvər Məmmədyanlı (1913-1990)

“Yazıçı həyatda gördüklərinə laqeyd qalmamalıdır. O həm xoşbəxt, həm də bədbəxt insanların taleyini eyni həssaslıqla qələmə alma-
lıdır. Həyatda baş verən pislikləri göstərməli, bunların səbəbini
oxuculara açmalıdır”.

I dər

Yada salın.

- Cənubi Azərbaycan mövzusunda yazılmış hansı uşaq əsərlərini xatırlayır-
sınız?
- Bu əsərlərin qəhrəmanlarının həyatı, taleyi sizdə hansı hiss və düşüncələr
yaradıb?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk üç parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səsli oxunu
dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni
başla düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Aydın olmayan məqamların üstündən keçməyin, fikrinizi parta
yoldaşınızla bölüşün.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə
aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

QIZIL QÖNÇƏLƏR

(ixtisarla)

1

Qoca Firuz gün batanda evə qayıdır. Gün olur ki, bazarda işi çox olur, başı aşağı bütün günü işləyir, yük daşıyır. Bəzi günlər isə o, böyük anbarlar yanında işsiz dayanır, onu yük daşımağa çağıracaq bir səs gözləyir. Belə günlərdə o, ağızına qədər dolu anbarların yanında boş-bikar oturub qalır, kürəyini divara söykəyib mürgüləyir.

- Xalça karxanası barədə nə bilirsiniz? Belə karxanalar bir gün də fəaliyyət göstərirmi?

Axır zamanlar o, hər axşam gün batan kimi bazardan çıxıb hara isə tələsir, şəhər kənarındakı xalça karxanalarından birinin qabağına çatarkən ayaq saxlayır, çoxdan qurumuş bir çinar ağacına söykənib dayanır, gözləri karxana darvazasına baxıb yol çəkir. Qoca fikrə gedir. Bu zaman o din-cəldirdimi? Yox! İndi daha ağır bir yük gözləyir...

- Sizcə, “İndi daha ağır bir yük gözləyir” cümləsində hansı fikir ifadə olunmuşdur?

Birdən səs-küy onu xəyal aləmindən ayırır. Xalça karxanasının darvazasından çıxan dəstə-dəstə irili-xırdalı uşaqlar içərisində onun gözləri kimi isə axtarır. Budur, axır, iki qız qolları üstündə yeddi-səkkiz yaşlarında arıq və solğun bir qızı qapı ağızına çıxarırlar.

Bu, qoca hambalın nəvəsi Sürəyyadır. O, hələ ayaq açıb yeriməyə başlamamış rütubətli, qaranlıq bir zirzəmidə şikəst olmuş, ayaqları hərəkətdən düşmüşdü. Qocanın isə bu şikəst qızdan başqa dünyada heç kəsi yoxdur. Oğlu qazanc dalınca uzaqlara getdiyi gündən sanki daş olub quyuya düşdü, ondan heç bir xəbər gəlmədi. Gəlini isə ilk balası Sürəyyanı hələ süddən ayırmamış öldü.

• Sürəyya barədə sizdə hansı təəssürat yarandı?

Qoca yaxınlaşıb, ehtiyatla nəvəsini kürəyinə alır və başısağağı, dinməz-söyləməz yoluna düzəlir.

– Baba, deyəsən, bu gün çox yorulmusan?

– Yox, qızım, bu gün bir iş görməmişəm.

Qızcığaz o saat anlayır ki, babasının cibində bu gün də pul yoxdur... Səngəkçi dükanı qarşısından keçərkən qız səslənir:

– Baba, dayan səngək ala!

Qoca dayanır, səngəkçi şagirdi bir neçə səngək büküb qocaya verir. Sürəyya isə çit çadrasının ucuna düyünlədiyi bugünkü muzzunu – iki qranı çıxarıb şagirdə verir. Qoca Firuzu tər basır: demək, o, bu gün də balaca nəvəsinin muzzu ilə qazanılmış bir parça çörəyə möhtacdır.

2

Axşam yarıqaranlıq, rütubətli zirzəmidə onlar: baba və nəvə həsir üstünə salınmış, rəngi solğun süfrə başında otururdular. Süfrə üzərində axşam yeməyi bir neçə səngək və bir parça pendirdən ibarət olardı.

• “Nağıl dinlədiyi dəqiqələr Sürəyyanın ömrünün ən xoşbəxt anlarıdır” fikrinə necə münasibət bildirərsiniz?

Lakin əvəzində bu kasıb süfrə başında, bu qaranlıq zirzəmidə babası balaca Sürəyyaya hər gecə nə qədər gözəl nağıllar söylərdi. Qızcığaz nəfəsini udaraq babasını dinlərdi.

Səhərlər isə o, babasının səsinə oyanardı.

Qoca nəvəsini şirin yuxudan ayıldar, kürəyinə alıb karxanaya gətirər, sonra özü iş üçün bazara yönəlirdi.

Bir ildən artıq idi ki, qız xalça karxanasında işləyirdi.

Hər səhər gün çıxanda karxana irili-xırdalı yüzlərlə oğlan və qız uşağı ilə dolurdu. Bir-iki Ustadan və karxananın qoca nəqqaşından başqa, iki cərgə düzülmüş əlliyyə qədər böyük dəzgah qarşısında və hər tərəfdə işləyən yalnız kiçikyaşlı uşaqlar idi. Onlar iki-iki, üç-üç və daha çox dəstələrlə bu dəzgahlar qarşısında əyləşib axşama qədər xalça toxuyurdular.

Səhərlər səs-səmirsiz işləyən uşaqlar saatlar keçdikcə yorğunluqlarını unutmaq, yorucu əməklərini yüngülləşdirmək üçün alçaq səslə bir mahnı oxumağa başlardılar.

Sürəyya isə oxumazdı. Onun oxumağa nə səsi vardı, nə mahnısı... O, yalnız işıqlı qonur gözlərini çaldığı ilmələrdən ayırmayaraq bütün diqqətini və səyini öz sənətində canlandırmağa çalışırdı. Onun toxuduğu qönçələr bütün karxanada məşhur idi. Buna görə də karxananın qoca nəqqası hazırladığı cürbəcür nəqşlər içərisində qızıl qönçələr olan nəqşləri həmişə balaca Sürəyya üçün nəzərdə tutardı.

3

Bu il solğun, qüssəli payızdan sonra şiddətli küləklərlə soyuq bir qış gəldi. Qoca Firuzun rütubətli zirzəmisində isə hələ də buxarı yanmırdı, odun yoxdu, qırıq bir lampaya neft güclə çatırdı. Qoca Sürəyyanın gecələr titrədiyini görür, səhərə qədər gözünə yuxu getmirdi.

Bu gün o, Sürəyyanı karxana açılmamış, qaranlıq ikən gətirib qapı ağzında qoymuş, özü bazara getmişdi. Bu səhər böyük anbarlardan birinə yük daşına-

caqdı. Qoca bu fürsəti əldən qaçırmayıb hamıdan tez işə başlamaq istəyirdi. Nə cür olursa-olsun, bu gün, heç olmasa, bir şələ odunun pulunu qazanmalı idi.

Səhər tezdən yük daşınmağa başlandı. Qoca Firuz bu gün hamını heyrətə salan və yaşına yaraşmayan bir zirəklik və səylə çalışırdı. Günortaya yaxın o, əlli tay daşmışdı.

Budur, yenə də növbəti taylardan birini çiyinə alıb anbarın yarıqaranlıq və dik pillələri ilə aşağı enməyə başladı. İki-üç pillə düşmüşdü ki, birdən onun gözləri qaranlıq gətirdi və sanki ayağı altındakı kərpiclər yerindən oynadı. O, əlini hara isə atmaq istədi, lakin bu zaman ona elə gəldi ki, kim isə yuxarıdan daha ağır bir yük tayını onun üzərinə aşırı. O, cəld döşündəki kəndiri boşaldıb yükü yerə atmaq istədi, lakin macal tapmadı, dizləri titrədi, ayaqları büküldü və daş kimi anbarın boşluğuna yuvarlandı. Dik pillələr onu saxlamayaraq bir-birinin dalınca aşağıya doğru itələdi, nəhayət, o, anbarın kərpic döşəməsi üzərinə sərildi, qışqırmağa, haraya çağırmağa da macal tapmadı.

Aşağıda – anbarda işləyən hamballardan ikisi ona tərəf yüyürdü, yükü qaldıraraq qocanı çıxartdılar. Lakin iş-ışdən keçmişdi.

4

Axşam uşaqlar karxanadan çıxarkən qar yağırı. Onların çoxu ayaqyalın idi, yeri ağartmaqda olan qar üstündə təzə izlər buraxaraq tələsə-tələsə evlərinə gedirdilər. Balaca Sürəyyanı yoldaşları yenə qolları üstündə küçəyə çıxartdılar, lakin bu dəfə darvaza qarşısında qoca Firuz onları qarşılama. Sürəyya heyrətlə küçənin başına baxdı.

Birinci dəfə idi ki, karxanadan çıxarkən babası onu gözləmədi. Sürəyyanın yoldaşları da ətrafa boyladılar.

– Firuz baba niyə yoxdur?

Onlar bir-birinin üzünə baxdılar.

– Gələr, bir az gözləyək.

Gözlədilər. Sürəyya isə getdikcə artmaqda olan bir nigarançılıqla qaranlıqlaşan küçəyə və quşbaşı yağan qara baxırdı. Yoldaşlarından biri dedi:

– Sürəyya, bəlkə, köməkləşib səni birtəhər evə aparaq, Firuz baba, görəsən, nə iş çıxdı ki, gəlmədi.

Sürəyya qəti hərəkətlə başını buladı:

– Yox, babam harada olsa, bu saat gələcəkdir. Siz gedin, sonra qorxarsınız.

- Yoldaşlarının onu evə aparmaq təklifinə Sürəyyanın razı olmamasının əsl səbəbi, sizcə, nə idi?

Yoldaşları qaranlıq düşdüyünü görərək, doğrudan da, qorxurdular. Bir az gözlədikdən sonra onlar da getdilər. Sürəyya qarlı qış axşamında küçədə təkbaşına gözləməyə başladı. Qar getdikcə daha şiddətlə yağırı.

İndi soyuq qızın bədənində işləyir, o titrəyirdi. Hələlik özünü saxlayırdı. Lakin gecə keçdiyini görərkən babasına qarşı bir küskünlük duyaraq kövrəldi və səssiz-səssiz ağlamağa başladı.

Nə qədər vaxt keçdi, amma Firuz baba yenə də gəlmədi. İndi Sürəyya çağırmağa başlamışdı. O, əvvəlcə babasını çağırırdı. Səs verən olmadı. Sonra o, sadəcə, bir nəfəri, bir insanı köməyə çağırırdı. Onun səsini eşidən olmadı...

Artıq dodaqları söz tutmurdu. Nəhayət, bu qarlı gecəni küçədə tək qalacağını anladı. Bağlı karxana darvazasına tərəf sürünməyə başladı, bəlkə, orada, darvazanın tağı altında qar tutmayan bir bucaq tapmaq mümkün ola idi...

5

Səhər günəşin ilk şüaları qar üzərində parıladaşanda balaca Sürəyya hələ yarıhuşuz bir halda darvaza ilə divar arasındakı bucağa qısılıb yatmışdı. İndi onun çit çadrası başından sürüşüb çiyinlərinə düşmüş, günəş şüaları solğun üzündə əks etmişdi.

- Sürəyyanın bu cür yuxu görməsini peşəsini dərinlən sevməsi ilə izah etmək olarmı?

Bəlkə, üzərinə düşən günəş şüalarının təsiri altında idi ki, bu saat o, qərribə və gözəl bir yuxu görürdü. Yuxusunda geniş üfüqdə böyük və qızıl bir günəş doğurdu.

İndi onun özünün yaşadığı rütubətli, qaranlıq zirzəmi də bu günəşin işıqları ilə dolmuş, döşəmə və divarlar onun toxuduğu qızıl qönçəli xalılarla döşənmiş və bəzənmişdi.

Günəşin şüaları vurduqca onun toxuduğu xalçalar üzərindəki qönçələr bir-bir açılır, onların hər biri bir qızılgülə dönürdü... Bunu gören Sürəyya sonsuz bir sevincə od kimi yanan qönçələrin üzərinə yüyürür, bir-bir oxşamaq istəyirdi. Onları qoparmağa ürəyi gəlmirdi.

Lakin birdən kim isə qolundan tutub onu bu aləmdən kənara çəkməyə başladı, onun yuxusu dağıldı. O, gözlərini açdı.

Onun qolundan tutub qaldıran karxananın qoca nəqqaşы idi. Səhər işə gələn uşaqlar isə darvaza ağzında onun başına toplaşmışdılar.

Qoca nəqqaş onu qucağına alıb içəri apardı, öz otağında taxt üstündə uzatdı. Qızın gözləri yumuldu. Yarım saat sonra o, yarıhuşuz bir halda sayıqlamağa başladı:

– Harada qalmışdın, baba? Bir bax gör necə gün çıxıbdır!.. Bunlar hamısı mənim toxuduğum xalçalardır. Qönçələr də mənimdir... İndi gün vurduqca hamısı bir-bir açılmağa başlamışdır. Bəs sən harada idin, baba?

6

Qoca cəld uşaqlardan birini həkim dalınca göndərdi. Bir saat sonra küçədə fayton atlarının ayaq səsləri eşidildi. Qoca nəqqaş qapı ağzında həkimi qarşıladı, bərabər içəri girib Sürəyyanın yatağına yaxınlaşdılar. Həkim qızın üzərinə əyildi. Bir dəqiqə sonra isə başını qaldıraraq qoca nəqqaşa tərəf döndü:

– Gecikmişsiniz, – dedi, – uşaq keçinmişdir...

Qoca nəqqaş diksinib bir addım geri çəkildi, gözləri yaşla doldu. Dönüb pəncərə qarşısına getdi. Kiçik otağının şüşələri, qırıq pəncərəsi arxasından bütün karxana onun gözləri qarşısında açıldı. Orada uşaqlar səssiz-səmirsiz dəzgahların qarşısında oturmuşdular. Bu gün onların heç birindən səs çıxmır, heç kəs nəgmə oxumurdu. Onlar hamısı başlarını aşağı dikib işləyirdi.

- “Günəşi gözləyən solğun qönçələr” – karxanada çalışan uşaqlar qoca nəqqaşda hansı hisslər yaradır?

Qoca nəqqaş qəmli-qəmli onlara baxdı, bir az əvvəl Sürəyyanın sayıqladığı sözləri xatırladı və indi birdən bu uşaqların hamısı ona günəş gözləyən solğun qönçələr kimi göründülər. O köksünü ötürdü və dedi:

– Yox, bu cür davam edə bilməz! O gün gələcəkdir!.. Günəş doğacaq, qönçələr açacaqdır!..

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınız ilə birlikdə hekayənin ilk üç parçasında mühüm hesab etdiyiniz epizodlardakı başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	
.....	.....

2. Qoca Firuz və Sürəyya haqqındakı ilkin təəssüratınızı qeyd edin.

Firuz baba haqqında təəssüratım	Sürəyya haqqında təəssüratım

3. Üçüncü parçaya aid suallar tərtib edin.
4. Üçüncü parçanın əvvəlində “solğun, qüssəli payız”, “şiddətli külək”, “soyuq bir qış,” “qırıq lamp,” “rütubətli zirzəmi,” “buxarı yanmırdı” “odun yoxdu” ifadələrinə diqqət yetirin. Onlar sizdə hansı təəssürat yaratdı?
5. Kiçik qruplarda birləşib tərtib etdikləriniz də daxil olmaqla, bütün sualların cavabı ilə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
6. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
7. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimat hazırlayın.
- a) Qoca Firuzun taleyi məndə hansı düşüncələr yaratdı?
- b) Hekayənin sonluğunu necə görmək istərdim?

Evdə iş

1. Hekayənin ardını oxuyun. Mətnkənarı suallara cavab hazırlayın.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz parçaları nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaşınızla müzakirə edin.
2. İki epizod seçin. Sürəyyanın davranışı, babasına münasibəti ilə bağlı səciyyəvi hesab etdiklərinizi yığcam qeyd edin.

Hekayədən seçilmiş epizodlar	Obraz haqqında məlumat

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

3. Əsərdəki hadisələrin ardıcılığını cədvəldə əks etdirin.

Qoca Firuz çörək pulu üçün iş gözləyir.
↓
↓

4. Əsərdən seçdiyiniz iki cümləyə bədii təsvir vasitəsi əlavə edib yazın.

1.	1.
2.	2.

5. Əsərdəki hansı epizodda hadisələr ən gərgin, ən yüksək inkişaf nöqtəsinə çatır? Nə üçün belə düşünürsünüz?

6. Kiçik qruplarda birləşib icra etdiyiniz işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün, gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

Mövzulardan birini seçib işləyin.

Tövsiyələrdən (səh. 169-173) faydalanın.

- a) “Baba və nəvənin yaşadığı zirzəmini necə təsəvvür edirəm?” mövzusunda inşa yazın.
- b) “Sürəyyanın taleyi məndə hansı düşüncələr yaratdı?” mövzusunda esse yazın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Ədəbiyyatımızda kiçik hekayələrin gözəl yaradıcılarından biri kimi tanınan və sevilən Ənvər Məmmədخانlının bu əsərində Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımızın həyatından danışılır. Sənətkarın cənub mövzusunda yazdığı əsərlərdəki təsirli səhnələr oxucunu həyəcanlandırır; onda güclü hislərin baş qaldırmasına, dərin düşüncələrin yaranmasına səbəb olur. Yazıçı buna necə nail olur? İlk növbədə, bədiliyə nail olmaqla. Sözləri ustalıqla seçən yazıçı onları yerində, məqamında işlətməyi bacarır. Budur, soyuq qış gecəsində xalça karxanasının qapısı ağızında köməksiz qalan Sürəyyanın ağır vəziyyətini ifadə etmək üçün yazıçının işlətdiyi cümlə: “Lakin gecə keçdiyini görərkən babasına qarşı bir küskünlük duyaraq kövrəldi və səssiz-səssiz ağlamağa başladı”. Bu kiçik cümlə qızıcığazın çıxılmaz vəziyyətini çatdırmaqla bərabər, uşaq xarakterini, babasına sonsuz məhəbbətini, saf, səmimi ürək sahibi olduğunu da ifadə edir.

Yazıçının işlətdiyi təsvir vasitələri də (“qüssəli payız” və s.) bədiliyin artmasına əhəmiyyətli təsir edir. Əsərlə bağlı tapşırıqların üzərində işləyərkən bu deyənlərə də diqqət yetirin, əlavə nümunələr seçin və onlardan da istifadə edin.

Araşdırın**Fikirləşin****Cavab verin**

2. Sürəyyanın xarakterindəki mühüm cəhətləri aydınlaşdırın. Aşağıdakı cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır.

Obrazın adı: Sürəyya	
Xarakterindəki mühüm cəhətlər	Əsərdən nümunələr

3. Cədvəldə əks etdirilmiş tələblərə əsaslanmaqla Firuz baba obrazını səciyələndirməyə çalışın.

Firuz baba obrazı			
Xarakterindəki başlıca cəhətlər	Müxtəlif vəziyyətlərdə davranışı	Müxtəlif vəziyyətlərdə hiss və düşüncələri	Növəsinə münasibəti

4. Əsərdən nümunələr göstərməklə yazıçının baba və nəvə obrazlarına münasibətini aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin.

Nö	Obrazların adı	Yazıçının münasibəti
1	Firuz baba	
2	Sürəyya	

5. Əsərin maraqlı olmasına yazıçı necə nail olmuşdur? Fikrinizi hekayədən seçdiyiniz nümunələrlə əsaslandırın. Müvafiq cədvəldən istifadə edin.
6. Hekayədə yazıçını düşündürən, narahat edən başlıca problem, sizcə, nədir? Müvafiq cədvəldən istifadə edin.
7. Əsərdəki mühüm epizodları, onlarda əksini tapmış başlıca məsələləri bir daha xatırlayın, gəldiyiniz nəticə əsasında ideyanı müəyyənləşdirin.

Tətbiq**Müzakirə****Yaradıcı iş**

8. Müxtəlif mənbələrdən (bədi əsərlərdən, digər fənlərdən, internetdən, qəzet səhifələrindən və s.) topladığınız məlumat əsasında “Cənubi Azərbaycan haqqında nə bilirik?” mövzusunda müzakirə aparın.

Evdə iş

Müxtəlif mənbələrdən (digər fənlərdən, internet səhifələrindən və s.) topladığınız məlumat əsasında “Cənubi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımız bu gün” mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayın.

Elçin Hüseynbəyli (1961)

O, kiçik hekayələrin, böyük romanların da ustasıdır. Bu əsərlərin maraqla oxunmasının birinci səbəbi isə dil zənginliyi, üslub aydınlığıdır. Elçinin dil-üslub tərzində yenilikçi olduğunu bütün əsərlərində müşahidə etmək mümkündür.

Tofiq Hacıyev

I dər

Yada salın

- Baba və nəvə, nənə və nəvə obrazlarının iştirak etdiyi hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Sizcə, bu mövzuda əsərlərin yazılmasına səbəb nədir? Belə əsərlərə ehtiyac varmı?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olub?
- Bu janrda əsərlərin oxusunda nələrə diqqət yetirdiyinizi yada salın.

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə şalışın.

- İlk dörd parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səslə oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin, bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcəkdir.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

Sualın üzərində düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

İnsanın xasiyyətində, davranış və əməllərində dəyişiklik nəyin sayəsində ola bilər?

NƏVƏ

1

İllər ötsə də, olub-keçənlər indiki kimi yadımdadır. Hər şey qəfil baş verdi. Həyat-bacada qısqıvraq gəzən, saysız-hesabsız – mənə elə gəlirdi – toyuq-cücə saxlayan nənəm xəstələndi. Yaşı yetmiş ötən nənəm, deyilənlərə görə, ömründə xəstəlik nədir, bilməmişdi.

- Nə üçün nəvəyə elə gəlirdi ki, nənənin saxladığı toyuq-cücə saysız-hesabsızdır?

- “Dərd mənə götürmüşdü, başımı itirmişdim” cümləsindəki fikri necə anlayırsınız? Nəvənin təlaşa düşməsinə səbəb nə idi?

Amma indi xəstələnmişdi. Həm də, deyəsən, bərk xəstələnmişdi. Başqa vaxt mənə buyurub-çağırmayan nənəm indi hərdən yazıq-yazıq mənə baxır, dodaqlarını güclə tərpedib su istəyirdi.

Tərs kimi babam da evdə yox idi, qış üçün odun tədarükünə getmişdi, on-on beş gün olmayacaqdı. Xəstə nənəmlə tək qalmışdım. Dərd mənə götürmüşdü, başımı itirmişdim.

Nənəmin xəstələndiyi elə birinci gün çox mətləblər mənə aydın oldu. Məsələn, aydın oldu ki, çay dəmləməyi bacarmıram. Bunu nənəmin əl

hərəkətlərinin, baxışlarının köməyi ilə yarımca günə öyrəndim. Əsas məsələ o imiş ki, dəm çaynikini qaynamağa qoymayasan. Dəm çaynikindən və nənəmin “qəfədan” dediği böyük çaydandan süzdüyüm çayı şəstlə onun çarpayısının yanındakı stulun üstünə qoydum. Çətinliklə tapdığım zoğal mürəbbəsindən bir neçə qaşığı stəkana boşaltdım. Stəkandakı çayın daşaraq nəlbəkiyə, stulun üstünə dağılması nənəmin xoşuna gəlməsə də, onun baxışlarından duyurdum, səsinə çıxarmadı. Doğrudur, qonşu Nübar xala turşulu şorba bişirib gətirsə də, xəstəyə mən qulluq etməli olurdum. Şəhərə – atama-anama zəng etmək istəyimə nənəm mane oldu: “Xəbər vermə, iş-güclərindən qalmasınlar, bir-iki günə ayağa qalxaram”.

Məsələ onda idi ki, atamla anam mənə bir ay olardı ki, kəndə göndərmişdilər. Dostlarımdan, oxuduğum məktəbdən uzaq düşmüşdüm. Kənddə nə qədər qalacağımı, neçənci sinfə kimi oxuyacağımı bilmirdim.

• Nəvənin arzusu sizdə hansı düşüncələr yaratdı?

Kənd uşaqları ilə qaynayıb-qarışmaq elə də çətin olmadı. Burda xoşuma gələn şeylər çox idi. Amma ən çox narı xoşladım.

Nar, həqiqətən, mənə çox xoşuma gəlirdi. Çünki onun qıpqırmızı, sürüşkən dənələri vardı və onu uşaqların üzünə pısqırtmaq çox asan idi. Bir neçə gündən sonra isə dərslər başlanırdı. Və mən fikirləşirdim ki, nənəm tezliklə sağalmasa, çoxdan gözlədiyim arzuma çatmayacağam. Axı uşaqların ilk dərslər günü geyəcəkləri ağappaq köynəklərə qıpqırmızı nar dənələrini pısqırtmaq arzusunda idim.

2

Deyəsən, bir də ona görə həvəslənirdim ki, mənə, ola bilər ki, şəhərə – öz evimizə göndərlər. Təkrar edim ki, mən kəndə sanki sürgünə göndərilmişdim. O vaxt mənə elə gəlirdi ki, elə bir qəbahət iş tutmamışam. Sadəcə olaraq, bir dəfə şəhərdəki qonşunun pəncərəsinin şüşəsini qırılmışdım, bir dəfə də dərslər zamanı müəllimin çantasına baxmışdım.

Bir dəfə də özümdən bir yaş kiçik qardaşımı ağaca bağlamışdım... Əlbəttə, qardaşımı çox axtarmış, axşamdan xeyli keçmiş sağ-salamat tapıb evə gətirmişdilər və mənə yandıran o idi ki, heç kim mənə zarafat elədiyimə inanmırdı. Heç mənə çox istəyən nənəm də...

• Davranış və əməllərində qəbahət görməyən nəvə haqlı idimi?

Bir dəfə də qonşunun pişiyini bütün günü ac-susuz balkonumuzda bağlı saxlamışdım. Əlbəttə ki, indi hər şey yadımda qalmayıb və mənə elə gəlirdi ki, elə bir pis iş tutmamışam.

Kəndə göndərilməyimi tezləşdirən, deyəsən, kənddən bizə qonaq gəlmiş əmim oğlunu dənizin kənarına aparıb itirməyim olmuşdu. Bunun da günahkarı, düzünə baxsan, əmim oğlunun özü idi. Çünki o, həmişə mənə cırnadırdı və deyirdi ki, hər şeyi, hətta dombalaq aşmağı da məndən yaxşı bilir. Bəlkə də, mən onun dediklərini vecimə almazdım. Ancaq dombalaq aşmaq məsələsində o, tamam haqsızıydı, çünki harda gəldi dombalaq aşmaq – özü də necə lazımdı – mənə adət idi və qonaqlar yanında öz məharətini göstərmək üçün bu əməliyyatı həyata keçirəndə bir neçə dəfə danlanmışdım da... Mən də acığa düşüb əmim oğlunu dənizin qırağında

qoyub gizlənmişdim. Sonra da başım şəhərin küçələrində şütüyən maşınların nömrələrini saymağa qarışmışdı və sevimli əmim oğlunu yadımdan çıxarmışdım. Əslində, elə pis bir şey olmadı və onu tapıb gətirdilər. Nənəm həmişə olduğu kimi, mənim tərəfimi saxladı və dedi ki, bunun nə yaşı var, hələ körpədir...

3

Həmin il mən beşinci sinfə gedirdim və hər şey öz qaydasında idi. Ancaq bir gün əlim dinc durmadı və mən qələmdən əlimə düşmüş rəngi özümdən qabaqda oturan Könülün ağappaq bantı ilə sildim...

Yadımdadı ki, həmin gün nənəm məni danışdırmadı və atam məni bal-konda saxladı. Məktəb bağlanan kimi də atamın göstərişi, nənəmin və babamın təkidi ilə məni göndərdilər kəndə.

Onsuz da babamgil bizdə – şəhərdə olanda kənddən ötrü darıxırdılar və bir bəhanə ilə ora qayıtmaq, məni də özləri ilə aparmaq istəyirdilər. Düzdür, kəndə göndərilməzdən qabaq evdə iclasa bənzər bir yığıncaq keçirildi. Mənim bütün həyatım xatırladıldı – ayağımın ilişib yığılmağımdan tutmuş mənimçün son bədbəxt hadisəyə, yəni qonşunun sevimli pişiyini ac-susuz saxlamağıma qədər.

Bugünkü kimi yadımdadır, atamla üzbəüz oturmuşdum, onun dediklərini başımla təsdiqləyirdim. Düzünü deyim ki, atamın söylədiklərində həqiqətəoxşar şeylər çox idi və mən onun dediklərini həvəslə mənimsəyirdim, öz hərəkətlərimi götür-qoy edirdim, fikirləşirdim ki, çox şeyləri daha da maraqlı etmək olardı. Məsələn, əlimi Könülün ağappaq bantına yox, palıdı donuna da silə bilərdim, onda rəng bilinməzdi. Müəllimənin çantasına isə dərstdən sonra onunla hazırlaşan vaxt da baxa bilərdim. Ancaq pişik məsələsində mənim məharətimə söz ola bilməzdi və elə indi də onu ac saxlamağıma peşman deyiləm. Çünki o pişikciyəz mənim xoşladığım sərçələri qəflətən tutub yeməyə öyrəşmişdi və bu da məni bərk qəzəbləndirirdi. Bütün bu kəşfləri fikirləşən zaman atam hələ sözünü davam etdirirdi və öz nitqindən, deyəsən, vəcdə gəlirdi.

- Nəvənin əməlləri, davranışı sizdə təəssüf hissi doğurur, yoxsa gülüş?

Məni əsəbiləşdirən isə böyrümdə oturub başımı sığallayan, hərdən də alınımdan, üzümdən öpən anam idi və onun saçlarımda ilişən barmaqları atamın dediklərini başımla təsdiqləməyimə mane olurdu, həm də fantaziyalarımın inkişafını ləngidirdi...

4

Əslinə qalsa, dediyim kimi, kənd mənim daha çox xoşuma gəlirdi. Çünki mənim burada böyük hörmətim vardı və heç kim məni acılamırdı. Mən şəhərdən gəlmişdim, kənd uşaqları mənə fəxrlə baxırdılar. Ona görə də onlar məni arabaya qoyub hara istəsəm, aparırdılar, hərdən mən istəyəndə isə əllərini göyə qaldırıb at kimi kişnəyirdilər.

Ümumən, hər şey yaxşı idi və mən, deyəsən, kənddə doğulmadığıma heyifsilənirdim...

Bizim evdən bir az aralıdakı meydançada uşaqlar futbol oynayırdılar və mən lap dilxor olurdum. Mənsiz oyun, yəqin ki, maraqsız idi. Çünki onların balaca rezin topları vardı. Yekə dəri top isə ancaq məndəydi və kənddə belə toplara Pelenin oynadığı top kimi baxırdılar. Mən oynamaqda topu onlara vermirdim, oynasam, mütləq kapitan olmalıydım. Mənim şərtim beləydi. Özü də 11 metrlik cəriməni özüm vurmalıydım və meydanın hansı tərəfində yığılmağımın bu cəriməyə dəxli yoxuydu. 11 metri isə özümün xırdaca addımlarımla ölçürdüm. Mənim topumu qaytaran uşaq mütləq oyundan çıxarılmalıydı. Ona görə də heç kim mənim topumu tutmaq istəmirdi.

• Nəvə xasiyyətli həmyaşdınızla dostluq etmək istərdinizmi? Niyə?

Top əyri gedəndə isə 11 metrlik təkrar edilirdi. Çünki topun əyri getməsinə it hürüşü, yaxud kiminsə dəridən nəfəs alması da səbəb ola bilərdi.

Hərdən mən hirsələnirdim də. Onda topu qoltuğuma vurub bir xeyli oynamağa ara verirdim və müəyyən mükafat müqabilində məni ələ alırdılar. Adətən, mən oynadığım komanda udmalı idi, çünki mən o birisi günün topumu verməyə bilərdim.

Əlbəttə, bütün bu həngamələr mübahisəsiz ötüşmürdü və öz mövqeyimi müdafiə etmək üçün xeyli enerji sərf etmək lazım gəlirdi.

5

Nənəmin yastığının dibini kəsib oturduğum müddətdə uşaqlar bir neçə dəfə bizə gəldilər. Onlar mənim dərdimə şərik olduqlarını bildirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Əslində, doğrudan da, dilxor olmuşdular.

• “Çox istəyirdim ki, hamı elə həmişə mənimlə maraqlansın və mən daim diqqət mərkəzində olum...” Nənənin bu istəyinin səbəbini necə izah edərsiniz?

Axı mənsiz onların heç bir işi keçmirdi. Uşaqların narahat olmağı xoşuma gəlirdi. Çox istəyirdim ki, hamı elə həmişə mənimlə maraqlansın və mən daim diqqət mərkəzində olum. Nənəmin xəstəliyi isə uzanırdı. Mənim də əziyyətim çoxalırdı. Amma öyrəndiklərim də az deyildi.

Tezdən qalxır, su hazırlayır, nənəmin əl-üzünü yumasına yardım edirdim. Artıq çay dəmləməyi, Nübar xalanın bişirdiyi xörəyi isitməyi, qablara çəkməyi öyrənmişdim. Nənəmin arzusu ilə iki dəfə kartof qaynatmış, əllərim yana-yana qabıqlarını təmizləmiş, gözlərimin yaşarmasına baxmayaraq, soğan doğrayaraq əməlli-başlı yemək hazırlamışdım. Get-gədə başqa işlərə də alışırıdım, nənəmin etirazına baxmayaraq, evləri süpürür, həyətdəki quyudan su çəkir, yetişmiş pomeidorları bostandan yığırdım. Toyuq-cücəyə dən səpmək, su qoymaq, hini təmizləmək, ağacların dibinə tökülmüş meyvələri yığıb səliqə ilə çardağın altında düzmək mənim üçün adi işə çevrilmişdi.

Oynamaq-filan getdikcə yadımdan çıxır, ən maraqlı əyləncələrim vaxt ötdükcə mənə gülünc görünürdü. Nübar xalanın mənim haqqımda dediklərinə özüm də təəccüblənirdim: “Maşallah, od parçasıdır Kamal.

Heç elə bil şəhər uşağı deyil, əlindən hər iş gəlir”. Ən böyük mükafatım isə nənəmin razılıqla gülümsəməsi olmuşdu...

6

Yadımdadır ki, ən təəccüblü iş uşaqlar növbəti dəfə mənə baş çəkəndə oldu. Onları çardağın altındakı stolun arxasında oturmağa dəvət etdim. Hər birinin qarşısına bağçamızdakı meyvələrdən düzdüm, yemələrini xahiş etdim. Bu lütfkarlığım uşaqları təəccübləndirmişdi.

Onlar gördüklərinə və eşitdiklərinə inanmırdılar. Nəhayət, əllərini çəkinə-çəkinə meyvələrə uzatdılar, çarpayının altında saxladığım topu onlara verməyimi isə əsl möcüzə kimi qarşıladılar. Topu sıgallayır, bir-birinə ötürür, bunun həqiqət olduğuna inanmaq istəyirdilər.

Bu, hələ harasıdır?! Mənə bağlısananları və zorla aldıklarını sahiblərinə qaytardım. Ramiz göz yaşları içində mənə verdiyi, əslində, ondan qopartdığım uzun, naxışlı xətkəsi geri alanda heyrət içində idi. Sənan qotazlı, rəngbərəng ipi olan təsbəhini əlində tutub çaşqın vəziyyətdə mənə baxır, bu səxavətin səbəbini anlamağa çalışırdı. İlqar nə vaxtsa çətinliklə ayrıldığı bəzəkli alışqanı yenidən əlində tutduğuna inana bilmirdi.

- Nəvə gözlərinizin qarşısında dəyişir. Bu ona münasibətdə sizdə hansı yeni hiss və düşüncələr yaratdı?
- Kamalın keçirdiyi bu hissələrin səbəbini necə izah edərsiniz?

Məndə olanların hamısını sahiblərinə qaytardım. Mənə ad günündə şəhərdə hədiyyə edilmiş qlobusu həmyaşığıma – Elçinə bağışlamağım isə bütün kənddə bir neçə gün danışıldı.

Müflisləşsəm də, bir yüngüllük, rahatlıq duyurdum. Elə hissələr keçirirdim ki, mənim üçün tamamilə yeni idi. Deyəsən, bu, əsl xoşbəxtlik idi.

7

Atamla anamın qəfil gəlişi mənim üçün sürpriz oldu. Anam codlaşmış əllərimdən tutanda göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Atam özünü təmkinli apardı, amma gözlərindən mehribanlıq, razılıq oxunurdu.

- Kamalın “sürgün müddətinin” tez bitməsi nə ilə bağlı idi?

Ürəyimdən keçən sualı onlara vermədim: “Məni şəhərə aparacaqsınız, yoxsa kənddə qalacağam?”

Anamın və atamın baxışlarından anladım ki, mənim sürgün müddətim bitib.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə ilk dörd parçadakı hadisələrin bir-biri ilə əlaqəsini aydınlaşdırmağa çalışın.
2. Bu hadisələrdəki başlıca fikirləri müəyyənləşdirib qıscaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci hadisə:	
İkinci hadisə:	

3. Seçdiyiniz epizodlara əsasən Kamal obrazı haqqındakı ilkin təəssüratınızı qeyd edin.

Kamal obrazı haqqında ilkin təəssüratım				
Epizodlar	Davranışı	Hiss və düşüncələri	Hərəkətləri	Başqalarına münasibəti
Birinci epizod:				
İkinci epizod:				

4. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimat hazırlayın.
 a) Əsərdən oxuduğum hissə məndə hansı təəssürat yaratdı?
 b) Kamalın sonrakı taleyini necə təsəvvür edirəm?
5. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonra icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
6. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

1. Hekayənin ardını oxuyun. Mətnkənarı suallara cavab hazırlayın.
 2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz parçaları bir daha nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaşınızla müzakirə edin.
 2. Oxuduğunuz parçalardakı epizodlar Kamal haqqındakı təəssüratınıza yeni nə əlavə etdi? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.

Kamalın obrazı haqqında yeni təəssüratım	
Epizodlar	Əsərdən seçdiyim nümunələr
Birinci epizod:	
İkinci epizod:	

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

3. Hadisələrdə iştirak edən nənə, nəvə, uşaqların davranışına diqqət edin. Onlar barədə sizdə hansı təəssürat yarandı?
 4. Əsərin hekayə janrında olduğunu təsdiq edən üç cəhət yazın.

“Nəvə” hekayədir, ona görə ki

5. Kiçik qruplarda birləşərək yerinə yetirdiklərinizlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün, təqdimatlar əsasında müzakirə aparın.

Evdə iş**Mövzulardan birini seçib işləyin.**

Tövsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.

- a) “Kamalın xasiyyətinin dəyişməsinə səbəb nə oldu?” mövzusunda inşa yazın.
b) “Kamalın otağını necə təsəvvür edirəm?” mövzusunda esse yazın.

III dər**Təhlil üzrə iş****Əsərlə bağlı açıqlamalar**1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Hekayənin maraqla oxunmasına səbəb çoxdur. Məsələn, cəmi bir neçə cümlə ilə böyük bir əhvalat, hadisə barədə aydın təsəvvür yaradılır. Yaxud nəvə obrazı ilə ustalıqla yaradılmışdır ki, yaddan çıxır, onun davranışı, əməlləri, bəzən gülüş doğursa da, oxucunu düşündürür... Yazıçı bütün bunlara sözdən ustalıqla istifadə etməklə nail olub. Bu cəhətə yenidən diqqət edin. Bədii təsvir vasitələrinin əsərə hansı gözəlliyi gətirdiyini də aydınlaşdırmağa çalışın.

Araşdırın**Fikirləşin****Cavab verin**

2. Hekayədə diqqətinizi daha çox çəkən nə oldu? Səbəbini aydınlaşdırın.
3. Kamalın xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Müxtəlif epizodlardakı davranış və əməllərini nəzərə alaraq cavab hazırlayın. Cədvəldən istifadə edin.

Kamalın xarakterindəki başlıca cəhətlər

Nənə xəstələnməmişdən əvvəl	Nənə xəstələnəndən sonra

4. Kamalı oxuduğunuz hansı əsərin qəhrəmanı ilə müqayisə edə bilərsiniz? Müqayisə cədvəlindən və ya Venn diaqramından istifadə edin.
5. Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu izah edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Həmin cümlələrin bədii təsvir və ifadə vasitələri olmadan yazılışı	Fikrin təsirli olması baxımından onların fərqi

6. Əsərdəki mühüm epizodları, onlarda əksini tapmış başlıca fikirləri xatırlayın, gəldiyiniz nəticə əsasında ideyanı müəyyənləşdirin.

Tətbiq**Müzakirə****Yaradıcı iş**

8. Əsərdəki hadisələrlə səsleşən bir epizod fikirləşin. Onu əsərdəki hansı hadisədən sonra mətnə əlavə etməyin mümkün olduğunu əsaslandırın.

Evdə iş

Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən istifadə etməklə E.Hüseynbəylinin uşaqlar üçün hansı mövzuda əsərlər yazdığı barədə məlumat toplayın.

Mir Cəlal (1908-1978)

Onun həyatı və yaradıcılığı gənclər üçün gözəl nümunədir. Mir Cəlal zəhməti, əməksevərliyi ilə ucalmış, həm elmimizdə, həm də ədəbiyyatımızda ləyaqətli yer tutmuşdur.

Elçin

- Artıq məzmunu ilə tanış olduğunuz bu əsərin üzərində müstəqil araşdırma aparacaqsınız. İlk növbədə, əsəri bir daha nəzərdən keçirin.

BAHAR

(“Bir gəncin manifesti” əsərindən)

1

Kənddən ayrılandan sonra Bahar başısaşağı, fikirli yeri-yerək hara getdiyini bilmirdi. Yolun uzaqlığını hiss etmədən bir də gözünü açıb özünü vağzalda gördü. Bir tufəngli adam, döyükdən kənd uşağını görüb yanına çağırırdı. Qəssab dükanında atasının yanında işləməyi təklif elədi:

– Paltarın, çörəyin bizdən, özün də erkək ətinin pitisindən yeyib cana gələrsən... Razısanmı?

Bahar şəhərdə qalmaq, qardaşını tapmaq həvəsi ilə, həm də belə “mehriban” adama rast gəldiyini güman edib razı oldu:

– Nə deyirəm!

Tufəngli Baharı daş yoluna tərəf gətirdi, bir arabaçıya tapşırırdı:

– Atama çatdır bunu, deynən görsün yararmı?

Şəhər arabaçı onu şəhərə, qəssab Məşədi Abbasın dükanına gətirdi. Arabaçı birtəhər adamları aralayıb Məşədi Abbası çağırırdı:

– Məşədi əmi, bu gədəni İsfəndiyar göndərib...

Məşədi:

– Gözləsin! – dedi.

Bahar günortayadək gözlədi, çox acmışdı... Qəssab müştərilərdən baş açandan sonra Baharı dükana çağırırdı. Hansı kənddən, kimin oğlu olduğunu, nə iş bacardığını soruşdu...

2

Bahar payızın ilk aylarını Məşədi Abbasın yanında işlədi. Sallaq-xanadan şəhərə daşınan ət daşqasının boynunda oturur, atın cilovunu əlinə alıb şəhərə sürərdi. Axşam isə tövlədə, yanında yatdığı daşqa atına qulluq edərdi.

Məşədinin bütün xırda dükən və ev işini Bahar görürdü. Məşədi axşama qalan və köhnələn içəlatı səbətə doldurub Bahara verərdi. Çiyindən tutub itələrdi:

– Bunları sat! Satmamış qayıtma! Hamısını satsan, sənə bir abbası fındıq pulu verəcəyəm.

Bahar küçələrin soyuq palçığını ayaqlaya-ayaqlaya küçə qapılarını gəzib həzin və saf uşaq səsi ilə çağırırdı:

– Ciyər alan, ay ciyər alan!...

3

Bu yerlərdə az təsadüf edilən şaxtalı qış günlərindən biri idi. Yer donmuşdu, ayaz kəsirdi. Bahar isə köhnə çarıqla, yalınqat, qədək paltarla qəssab dükəninin qapısında əsim-əsim əsirdi.

Məşədi Baharı qapıdan qovmuşdu...

Soyuqlar düşəndən, qış girəndən bəri Bahar içəlat sata bilmirdi. Beş addım gəzəndən sonra daldey bir həyət tapıb qızınırdı. Ev qadınlarına yalvarıb ocaq başında dayanırdı. Ona görə evə qayıdanda xozeyini onu döyürdü.

Bu gün uşağa yeni bir fəlakət üz verdi. Qarınların birini sata bilməmişdi. Qorxudan qayıda bilmir, döngədə sallaya-sallaya əlində aparır və müştəri çağırırdı. Qəfildən bir qara it qarını alıb götürüldü. Divarı bayaq aşib bağlar arasında yox oldu...

Bahar bunu söyləyəndə Məşədi Abbasın gülməyi tutdu:

– Dünən yumurtadan çıxan cücənin mən yekəlikdə kişiyyə kələk gəlməyinə bir baxın!

Əlini Baharın ciblərinə salıb axtardı, sonra qoltuğuna baxdı:

– Neyləmişən, – dedi, – bir manatın yerini de! Nəyə verib yemişən, düzünü de!

Uşağın dil-dodağı tutuldu, altdan yuxarı baxan qara məsum gözləri böyüdü. And-aman elədi ki, it aparıb. Qəssab onun qolundan tutub eşiyyə itələdi:

– Get, bir manatı gətir, sonra gəl!

Bahar kağız kimi ağardı. Xözeyininə tərəf baxdı. Məşədi Abbas bu baxışlara və göz yaşlarına cavab olaraq içəridən dilləndi:

– Buralara ayaq bassan, meyitini qoyaram!

4

Bahar qorxusundan cıncırını çəkmədi. Küçəyə çıxdı. Lakin küçədə dayanmaq olardımı? Soyuq adamı qılınc kimi kəsirdi.

Qorxa-qorxa bir də ağasının dükənina gəldi. Qapını bir də cırıldadıb arasından baxdı.

Sanki ağasından, heç olmasa, qonşuların birindən mərhəmət diləyirdi. Məşədinin məşəl kimi yanan gözləri uşağa sataşanda oğluna işarə verdi: “Gör pulu gətirdi?”

Qəssabın oğlu Baharın qabağını kəsib soruşdu:

–Manatı gətirdin?

Bahar yalvardı:

–Məşədi ağa, qardaşım gələndə alıb verərəm...

Qəssab irəli keçib qapını basdı. Baharı eşiyə saldı. Bahar isti otaqdan qalxan buğun içindən buz döşəməyə düşəndə başından bir vedrə su töküldüyünü güman etdi. Soyuğun şiddətindən özünü itirdi, bilmədi nə etsin. Şaxta elə bil iliyinə işləyirdi. Bahar özünü hamamın dəhlizinə saldı.

Dəhliz də soyuq idi. Ancaq içəri qapı açıldıqda isti hava buğ kimi dəhlizə vururdu. Bahar özünə təskinlik verdi, əlində bağlama yuyunmağa gələnlərə qarışib içəri girdi. Fərsət tapıb pişik kimi səssizcə səkiyə çıxdı, səki isti və rahat idi. Xeyli vaxt belə keçirdi. Lakin onu görən oldu. Hamamçı maşa ilə Baharı böyründən bizləyib deyirdi:

–Ədə, ehey, həmsəri! Düş, nə soxulmusan bura? Çıx!

O, başısağğı qapıya tərəf yeridi, məhkum qılınca baxan kimi eşiyin, qış gecəsinin ayazına baxdı. Sonra geri döndü. Onu təqib edən olmadığını görüb dayanmaq istədi, duruxdu, mərhəmət uman məzlum baxışları ilə adamların üzünə baxdı. Heç kəsin bir söz demədiyini gördükdə sevinib içəri sürüşdü, küncə qısıldı.

5

Bıgı xınalı kişi buğlana-buğlana hamamdan çıxanda Baharı dəhliz ağzında görüb ucadan dedi :

–Kəblə Qurban, hərif burada dayanıb ha!

Kəblə Qurban başmaqlarını yeyin-yeyin şaqquddadaraq dəhlizə tərəf gələndə Bahar yalvardı:

–Vallah, yerim yoxdur. Soyuqdan ölürem, qoy burada durum, əmi, sən Həzrət Abbas!

Kəblə Qurban Baharı itələyib çölə saldı:

–Rədd ol burdan, Həzrət Abbas qənimin olsun!

Səkinin istisində canı yumşalan Bahar qışın kəsərli soyuğuna düşəndə elə bil ürəyinə xəncər sancıldı, içindən ufuldadı. Özünü itirdi.

Bahar başını qaldıraraq göyə baxdı, tamam qaranlıq qovuşduğunu, qış gecəsinin qorxu kimi hər yanı, işıq gələndə hər yeri basdığını görəndə vücuduna ilan kimi soyuq və müdhiş bir vahimə yeridi, ürəyi bala quş kimi döyündü, başı gicəlləndi. Addımlarını atdı, harasa tələsmək istədi. Yeridi, yeridi, qəssabxanadan uzaqlaşma bilmədi. İndi onun bütün damarları sancır, qulağı qərribə uğultu ilə tutulurdu. Uşağa elə gəlirdi ki, ayaqlarını qandallamışlar, topuqlarının hər birindən ağır daşlar asılıb.

Son ümidlə özünü xozeyinin qapısına saldı. Qorxa-qorxa qapını döydü. Həyətdə qarı ayaqlayan addım səsi eşidəndə uşağın sönən ümidlərinə sanki həyat işığı saçıldı. Xanım mitili – Baharın köhnə yorğanını eşiyə atdı:

–İtil, hansı cəhənnəm gedirsən, get!

Bahar inana bilmədi:

–Gecənin bu vaxtında, boranda hara gedim?! Ay xanım, qurban olum, mənim yerim yoxdur. Xanım, sən bilirsən ki...

Xanım qapını elə bərk çırpıb dəmirlə bərkitdi ki, deyərdin oğrudan, quldurdan qorunur. Baharın sözü ağzında qaldı. Boş və boran uğuldayan qaranlıq küçədə qar içinə bata-bata uşaq bazara sarı yönəldi. O, tufana düşən yarpaq kimi əsirdi...

Sanki Baharı iynəli yorğana bürüyürdülər. Elə bir yorğana ki, tikan kimi əzablı, hamam kimi isti.

6

Bahar əlini atıb gözünü örtən ağır yorğanı qaldırmaq istədi... Qol yerindən quru bir ağac sallandığını duyub anlaya bilmədi. Onu bildi ki, gözlərinədə, başına və dodaqlarına da batan iynə çox uzun və itidir. Bunun kim tərəfindən, nə üçün edildiyini anlamadı... Tərpənmək istədi, onu sanki yerə mıxlamışdılar.

Anasını xəyalına gətirdi.

– Ana, ay ana!...

Cavab gəlmədi. Hər şey susurdu...

Bir neçə saat sonra boran seyrəlmiş, səhər açılmışdı. Hər şey öz qaydasında idi. Xozeyinlər xəz paltolar, Xorasan kürkləri, dəri papaqlar, yun corab və qaloş geyinərək səhər çayından sonrakı ilk papiroslarını tüstülədə-tüstülədə isti evlərinin qapılarından nəzakətlə çıxır, dükanlarına gedirdilər. Qolu çirməkli məşədi çapacağına itiləyərək erkəkləri şaqqalayır, əlinə gələn yağlı budlardan, qapısında qaynaşan müştərilərdən ruhlanaraq qazanc mahnısını oxuyurdu...

Konka yolunun qarını kürüyənlər bir uşaq meyiti tapdılar. Donmuş, taxtaya dönmüşdü. Buzlanmış saçları üzünə yapışmışdı. Bütün sifəti buz qatı ilə örtülmüşdü. Qolları qoltuqlarına bükülüb qalmışdı. Baxanların ürəyi xarab olurdu. Yiyəsiz bir uşaq olduğu ilin bu vaxtında əynindəki qədək paltardan bəlli idi. Ona görə yiyəsini axtarmadılar, qəriblər qəbiristanına apardılar...

Fəaliyyətə dair tövsiyələr

Aşağıdakı tövsiyələr əsasında fəaliyyətinizi davam etdirin.

1. Sınıf dörd nəfərdən ibarət altı qrupa ayrılır. Qrupun hər bir üzvü aşağıdakı vəzifələrdən birini yerinə yetirir:

- a) Şagirdlərdən biri parçada tanış olmadıqları sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.

- b) İkinci şagird təsvir və ifadə vasitələri də daxil olmaqla bədiiyi təmin edən vasitələri müəyyənləşdirir.
- c) Üçüncü şagird parçaya ad verir, məzmununa aid plan tərtib edir, formalardan (yığcam, geniş, yaradıcı) birini seçməklə nağıletməyə hazırlaşır.
- ç) Dördüncü şagird hadisələrin başlanmasını, münaqişənin yaranmasını, inkişaf edərək ən yüksək nöqtəyə çatmasını, həll olunmasını ardıcıl (bir neçə cümlə ilə) yazır.

2. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra fikir mübadiləsi və təqdimatlar əsasında müzakirə aparılır.

3. Bütün qrupların aşağıdakı tapşırığı yerinə yetirməsi üçün vaxt ayrılır:

- a) Bahar və Məşədi Abbas surətlərini səciyyələndirmək üçün suallar tərtib edin. Sualların cavabını və nə üçün məhz bu sualları müəyyənləşdirdiyinizin səbəbini izah edin. Müvafiq cədvəllərdən istifadə edin.
- b) Əsərdəki başlıca fikri – əsas ideyanı aydınlaşdırın.
- c) Çıxardığınız nəticələr barədə fikir mübadiləsi və təqdimatlar əsasında müzakirə aparın.

QIYMƏTLƏNDİRMƏ MATERIALI

Viktor Hüqo

QAVROŞ

("Səfillər" əsərindən parça)

Soyuq aprel axşamlarından birində Qavroş adamlarla dolu bir küçədə, böyük bir dəllək dükanı qarşısında soyuqdan büzüşərək dayanmışdı. Onun boynunda hardansa əldə etdiyi bir şal yaylıq var idi. Qavroş özündən balaca iki uşağın dəllək dükanına girdiyini gördü. Bunlardan birinin yeddi, o birinin isə beş yaşı olardı. Onların geyimləri çox köhnə idi. Nə istədiklərini ayırd etmək olmurdu: ikisi də birdən danışırdı. Kiçik hey ağlayırdı, böyüyünün isə soyuqdan dişləri bir-birinə dəyib şaqıldayırdı. Dəllək acıqlı-acıqlı onlara tərəf çevrildi, sözlərinə qulaq asmayaraq uşaqları itələyib küçəyə saldı və dallarınca dedi:

– Boş-boş veyillənib, içərini də soyudurlar!

Uşaqlar ağlaya-ağlaya yollarına davam etdilər. Bu vaxt göyün üzünü qara buludlar örtüdü və yağış səpələməyə başladı. Qavroş özünü onlara yetirib soruşdu:

– Ay uşaqlar, niyə ağlayırsınız?

– Gecə yatmağa yerimiz yoxdur, – deyə böyük uşaq cavab verdi.

Qavroş dedi:

– Eh, elə bu? Heç adam da belə boş şey üçün ağlar? Ay sizi, səfehlər!

Qavroş onların qayğısına qalan bir adam kimi mehribancasına əlavə etdi:

– Balaca cırtanlar, dalımca gəlin!

Uşaqlar ağlamaqlarını kəsib inamla Qavroşun arxasınca getdilər. Gedə-gedə Qavroş dəllək dükanına baxdı: "Daşürəkli heyvan! Zəhər tuluğu!" – deyə mızıldandı və dəlləyi hədələdi.

Bir darvazanın yanından keçəndə soyuqdan titrəyən, on üç-on dörd yaşlı dilənçi bir qız gördü.

– Yazıq tamam çılpəkdir. Al, götür! – deyə o, boynundakı yun yaylığı açıb dilənçi qızın arıq çiyinlərinə saldı.

Qız təəccüblə ona baxdı və dinməzcə hədiyyəni qəbul etdi. Qavroş isə soyuqdan daha çox büzüşdü. Elə bu zaman yağış yenə də səpələməyə başladı.

– Bu nədir, yenə də yağış yağır, – deyə Qavroş dilləndi. O, dilənçi qızın yaylığa bərk-bərk büründüyünü görüb əlavə etdi:

– Heç olmasa, ona isti olar. Lap elə bil kürk geyinib.

Uşaqlar xırda addımlarla yeyin-yeyin Qavroşun dalınca gedirdilər. Çörək dükanının yanından keçəndə Qavroş özünü uşaqlara çevirib soruşdu:

– Uşaqlar, bu gün çörək yemisiniz?

– Səhərdən heç nə yeməmişik, – deyə böyük uşaq cavab verdi.

– Görünür, ata-ananız yoxdur, – deyə Qavroş soruşdu.

– Atamız da, anamız da var. Ancaq onların harada olduqlarını bilmirik.

– Demək, ata-ananızı itirmişsiniz? Bəs bilmirsiniz, hara gediblər? Bu, yaxşı deyil, uşaqlar! Başsız qalmaq axmaqlıqdır. Nə isə, hər halda bir şey yemək lazımdır.

O artıq heç bir söz soruşmadı. Yurdsuzluq küçə uşağı üçün adi bir hal idi. Qavroş dayandı və səylə şalvarının ciblərini axtarmağa başladı. Nəhayət, sevinclə başını qaldırıb dedi:

– Uşaqlar, sakit olun, bu saat yaxşıca şam edəcəyik.

O, pulu cibindən çıxartdı və uşaqları itələyib çörək dükanına saldı. Pulu dükançıya verib ağır-ağır dedi:

– Çörək ver, üç yerə böl! Axı biz üç nəfərik!

Dükançı uşaqlara nəzər salıb istədi ki, onlara qara çörək versin. Ancaq Qavroş acıqla dedi:

– Ağ çörəkdən, ən yaxşısından kəsin. Mən onları qonaq edirəm!

Dükançı gülümsədi və maraqla uşaqlara baxmağa başladı. Qavroş incimiş halda ona dedi:

– Niyə gözlərinizi bizə zilləmişiniz? Elə bilərsiniz, balacayıq?

Elə ki çörək kəsildi, Qavroş uşaqlara dedi:

– Hə, indi yeyin!

Qavroş uşaqların böyüyünü ürəkləndirmək üçün çörəyin böyük parçasını ona verdi. Özünə isə ən kiçik parçanı götürdü. Hər üçü ac idi, qapının qabağında dayanıb acgözlüklə çörəyi yeyirdilər. Çörəkçi də acıqlı-acıqlı onlara baxırdı, çünki uşaqlar qapının qabağını kəsmişdilər. Qavroş dükançının narazılığını duyaraq dedi:

– Gəlin küçəyə çıxmaq!

TƏBİƏTƏ VURĞUNLUQ, TƏBİƏTƏ QAYĞI

Bədii ədəbiyyatda sevilə-sevilə təsvir edilən doğma təbiətimiz haqqında çoxlu əsərlə tanış olmusunuz. Bu əsərlər təbiətin gözəlliyi, heyvanlar və quşlar aləmi barədəki təsəvvürünüzü xeyli zənginləşdirmişdir.

Bu bölmədə oxuyacağınız əsərlərdə yeni əhvalat və hadisələrlə, maraqlı təbiət mənzərələri ilə qarşılaşacaqsınız. Bütün bunlara münasibət bildirmək üçün bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edəcək və zənginləşdirəcəksiniz.

5

Mikayil Müşfiq (1908-1939)

Müşfiq nə yazırdısa, ürəkdən yazırdı. O, lirik şeirlər, poemalar, mənzum nağıllar yazmış və həmişə də öz səmimiyyəti ilə diqqəti cəlb etmişdir. Vətənpərvərlik, əmək, təbiətə məhəbbət onun yaradıcılığının mühüm mövzularıdır.

Gülhüseyn Hüseynoğlu

I dər

Yada salın.

- Təbiətə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Təbiət mövzusunda əsərlərdə diqqətinizi daha çox çəkən nə olur?
- Belə əsərlərdə daha nələr haqqında oxumaq istərdiniz?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Şeirin hər misrasında ifadə olunmuş fikri anlamağa çalışın.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualların üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.
- Şeirdə təbiətlə bağlı sizə tanış olan hiss, düşüncə və təsvir varsa, qeyd edin.

YAĞIŞ YAĞARKƏN

(ixtisarla)

Yağış yağır, rəqs eləyir gur damlalar,
Sıra-sıra, inci-inci nur damlalar.
Göydə iki qara bulud toqquşaraq,
İldırımlar şaqquldayır şaraq-şaraq.
Quşlar uçur yuvasına pırıl-pırıl,
Şırıldayır navalçalar şırıl-şırıl.
Çaxnaşmada göy üzündə ildırımlar,
Bir-birinə dəydi, baxın, qaldırımlar.
Dönmələrdə durana bax, qaçana bax!
Qaldırımda o balaca oğlana bax!
Öz döşündən yeni sözlər toxuyaraq,
Ayağını şappıldadır oxuyaraq.
Gülə-gülə bir qız qaçır o səkidən,

- Bu misralar sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

- Yağışın yağması insanlara necə təsir edir?

Ürəkciyi xali deyil səksəkidən.

...Yağ, yağışım, yağ, sel ol, yağ!

Sırma-sırma, tel-tel ol, yağ!

...Yağ, yağışım, sellənərək,

Sırmalanıb tellənərək!

Züzmümənlə şirin-şirin dillən, yağış,

Küçələrdə uşaq kimi vellən, yağış!

Bunlar keçər, çarpsın səma köksüm kimi,

Ey ıldırım, səs ver mənə səsim kimi!

Yağ, ey yağış, fikrim kimi, hissım kimi.

Uzaq, yaxın çöllərə yağ,

Ölkələrə, ellərə yağ!

Yağış yağır, rəqs eləyir gur damlalar,

Sıra-sıra, inci-inci nur damlalar.

• Yağışa müraciətində şairin hansı hissləri öz əksini tapıb?

• İldırma müraciətində şairin hansı istəyi ifadə olunub?

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı sualların cavabları və oxuda icra etdiyiniz işlərlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. Hadisələrin təsviri, müəllifin hiss və arzuları sizdə hansı təəssürat yaratdı?
3. “Çaxnaşmada göy üzündə ıldırımlar, Bir-birinə dəydi, baxın, qaldırımlar” misralarında ifadə olunmuş fikri necə başa düşürsünüz?
4. Şeirnin məzmununu barədə aydın təsəvvür qazandığınıza əmin olduqdan sonra fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimizi daha çox cəlb edənlər

Bunun səbəbi

5. Kiçik qruplarda birləşib icra etdiyiniz bütün işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparıb, təqdimata hazırlaşın.
6. Gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
7. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) Şeirdəki hansı söz və ifadələr yağışın yağmasının doğurduğu hiss və düşüncələri daha dolğun əks etdirir?
  - b) Şeir təbiət hadisələri barədə məndə hansı düşüncələr yaratdı?

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

8. Şeirnin ilk səkkiz misrasındakı həm qafiyə sözləri müəyyənləşdirin. Onları uğurlu saymaq olarmı?

Evdə iş

Şeirdən bir parçanı nəsrə çevirin, məzmununu yaradıcı danışmağa hazırlaşın.

 s rl  baęlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** TapŖırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Ŗeird  yaęıŖın yaęmasının təsviri ilə yanaŖı, bu təbiət hadisəsinə insanın münasibəti də əksini tapıb. Oxucu bunu maraqla izləyir,  unki Ŗair əsərin bədii təsir g c n  artıran vasitələrdən məharətlə b hr l nmisdir. O, yaęıŖın yaęması səhnəsini oxucunun daha aydın təsəvvür etməsi  c n səslərin ahəngindən ustalıqla istifadə etmisdir. Ŗeiri oxuduqca sanki yaęıŖın Ŗırlıtısı, ildırımın Ŗaqquktısı eŖidilir, g z önündə buludların toqquŖması, qanadları islanmıŖ quŖların pırlıtılı u uŖu canlanır. Ŗeiri təhlil edərkən bədii təsvir və ifadə vasitələrinin roluna, b diiliyi artıran digər vasitələrə diqqət yetirin.

AraŖdırın

Fikirl Ŗin

Cavab verin

2. Ŗeiri təbiət mövzusunda oxuduęunuz bir əsərlə müqayisə edin. Cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	�s�rl�rin adı	
	“YaęıŖ”	

3. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin əsərə gətirdiyi gözəlliyi necə izah edirsiniz?

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin iŖl�ndiyi cümlələr	əsərin bədii gözəlliyinin – təsir gücünün artmasında onların rolu

4. AŖaęıdakı atalar sözlərinin hər birində ifadə olunan mənanı aydınlaŖdırın. “YaęıŖ” Ŗeiri ilə m nac  s sl Ŗ n atalar s z n  m u yy nl Ŗdirin. Fikrinizi  saslandırın.

- 1) YaęıŖ ilə yer g y r r, alqıŖ ilə  r  y n r.
- 2) YaęıŖ yaęar, yer doymaz.
- 3) YaęıŖdan qa an doluya d Ŗ r.
- 4) YaęıŖ sevinc, bərəkət gətirər.
- 5) YaęıŖdan çıxdıq, yaęmura d Ŗd k.
- 6) Yaz yaęıŖı tez keçər.

5. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı necə izah edərsiniz? Cədvəldəki fikirlərə münasibət bildirin. Öz variantınızı təklif edin.

Nö	Əsərin ideyası hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Sizin variantınız
1	Əsərdə şairin yağışın yağmasına heyranlığı, zəhmət adamlarına məhəbbəti ifadə olunmuşdur.		
2	Şeirdə şairin öz vətəninə məhəbbəti ifadə edilmişdir.		
3	Şair yağışın insanlara sevinc, təbiətə gözəllik gətirdiyini ifadə etmişdir.		

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

6. Digər fənlərdən, müxtəlif mənbələrdən öyrəndiklərinizin əsasında “Təbiət hadisələri və insanlar” mövzusunda müzakirə aparın. Təbiət hadisələrindən insanların necə yararlandığını təsdiq edən misallar göstərin.

Evdə iş

Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən Mikayıl Müşfiqin təbiət mövzusunda yazdığı əsərlər barədə məlumat toplayın.

Bayram Həsənov (1925-1989)

Onun hekayələrinin mövzusu müxtəlifdir: kənd həyatı, meşə, heyvanlar aləmi, uşaqların əyləncələri, dərsi və s. Bütün bunları o, uşaq dünyasına məxsus romantik boyalarla, təbii, səmimi, aydın ifadələrlə qələmə almışdır.

Qara Namazov

I dərslər

Yada salın.

- Heyvanların, quşların həyatından, öz balalarına münasibətindən bəhs edən hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Heyvanların, quşların öz balalarına necə qayğı göstərməsinin şahidi olmusunuzmu? Bu, necə baş vermişdir?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi ən çox çəkən nə olub?
- Onlarda sizi təəccübləndirən, heyretləndirən əhvalat, hadisə olubmu?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- İlk iki parçanı oxuyun. Bunu fərdi səssiz oxu şəklində, yaxud səsli oxunu dinləməklə yerinə yetirə bilərsiniz.
- Mətnkənarı suallara diqqət edin, cavabları üzərində fikirləşin. Bu, mətni başa düşməyinizə kömək edəcək.
- Aydın olmayan məqamların üstündən keçməyin, fikrinizi parta yoldaşınızla bölüşün.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

Sualın üzərində düşünün, sonuncu dərstdə onunla bağlı müzakirə aparın.

Vəhşi adlandırılan heyvanların öz balalarına, bəzən də insanlara rəhmlilə olmalarının səbəbini necə izah etmək mümkündür?

İKİ BALA

1

Atam uzun illər meşəbəyi olmuşdu. Babam da bu peşədə çalışmışdı. Gözümü açıb ucsuz-bucaqsız meşə görmüşdüm. Meşədə oynamış, qoyun-quzu otarmışdım. Onun içindən keçən yol mənə məktəbə aparmışdı.

- Muradın meşəyə ürəkdən bağlanmasının səbəbini necə izah edərsiniz?

Hər dəfə fürsət düşəndə meşəyə yollanmış, dostlaşdığım ağaclarla dərdləşmişdim... Sonralar yaşa dolub kəndimizdən uzaq düşəndə də ən çox darıxdığım, həsrətini çəkdiyim elə bu meşə olmuşdu.

Nənəm hərdən gözlərini qıyıb mənə baxar, məhəbbət dolu səsle: – Murad da meşəbəyi olacaqdır, – deyərdi.

Yeddinci sinfə keçəndən sonra dərslərimə də meşədə – mənim üçün doğma olan yaşıl talada hazırlayırdım. Kəndimizi üzük qaş kimi müha-

sirəyə alan, saf havasından doymaq olmayan meşəmizi mənim qədər sevən ikinci adam, deyəsən, yox idi.

- Nəyə görə Muradda qısqançlıq hissi baş qaldır-malı idi?

Məktəbin sonuncu sinfində oxuyanda belə bir adamın olduğunu öyrəndim, amma qəlbimdə qısqançlıq hissi baş qaldırmadı.

Həmin adam biologiya müəllimimiz idi. O, hamıdan fərqlənirdi. Boyuna, görkəminə görə yox, xasiyyətinə görə. Azdanışan və ciddi idi, həmişə fikirli, qayğılı görünürdü. Dərsi izah edəndə isə başqa adama çevrilirdi. Elə şirin, maraqlı danışırdı ki, ona qulaq asmaq mümkün deyildi...

Onu ilk dəfə meşədə – talada dərslərimə hazırlaşarkən gördüm. Çox da hündür olmayan, cır armud ağacının altında dayanıb diqqətlə ona baxırdı. Sonra ağacın aşağı əyilmiş budağından nazik çubuq qopardı, nəzərdən keçirməyə başladı. Onun niyyətini anlamağa çalışsam da, nə etmək istədiyini kəsdirə bilmədim. İki gün sonra atamın əmimə dediklərindən öyrəndim ki, Sabir müəllim (biologiya müəllimimizin adı belə idi) meşədəki meyvə ağaclarını calaq edirmiş. Mənə o da məlum oldu ki, meşənin bir hissəsində onlarla ağacı calaq etmiş, indi isə cənuba – mənim talamın olduğu yerə üz tutmuşdu...

O vaxtdan illər keçib. Sabir müəllim dünyasını dəyişib. Mən isə atababamın peşəsində – meşəbəyi vəzifəsində çalışıram. Müəllimimin xeyrixah işini də davam etdirirəm. Onun kimi mən də ağacları calaq etməyi xoşlayıram. İndi meşəmizdə bol məhsul verən yüzlərlə meyvə ağacı var...

- Bu sözlər Muradı sizə necə tanıtdı?

Kənd camaatının danışığı ara-sıra qulağıma dəyirdi: – Murad öz müəlliminə çəkib, belə getsə, meşəmiz meyvə bağına dönəcək... Doğrusu, bu sözləri eşitmək mənim üçün xoş idi.

- Murad obrazı barədə sizdə hansı təəssürat yarandı?

Bu illər ərzində təbiətdə gördüyüm qərribə hadisələri qələmə almaq, nə isə yazmaq istəyi mənə rahatlıq vermir. Cansız hesab etdiyimiz doğma təbiətdə elə hadisələrin şahidi olmuşam ki, onları xatırlayanda həyəcanlanmaya bilmirəm.

Bu əhvalatların bir qismi məndə kədər, bir qismi isə sevinc hissi doğurur. Qeyri-adi, inanılmaz hadisəyə də az rast gəlməmişəm.

Bəli, təbiət, doğru deyirlər ki, sirli bir aləmdir. Neçə ilin söhbətidir, dan yeri söküləndə evdən çıxmışdım. Meşənin ətəyinə çatanda qənşər bir yerdə oturdum. Dərə ilə daşlara çırpıla-çırpıla, köpüklənə-köpüklənə çay axırdı. Səsi dərəni başına götürən bu dağ çayı xeyli aşağıda balaca bir talaya çıxır, yenə sıx meşəliyə girirdi.

Mən keçidə baxırdım. Bir də gördüm ki, çaya enən cığıra boz, iri bir ayı çıxdı. Dal ayaqları üstə qalxıb o yan-bu yana boylanaraq talaya baxdı və tez də dala qayıtdı, onu nişan almağa macal tapmadım, barmağım tətikdə qaldı. Bir neçə gün əvvəl ayı kəndin mal-qarasına hücum edərək, xeyli heyvanı tələf etmişdi. Nə bilmək olar, bəlkə, elə bu həmin ayı idi?! Ayağa durmaq istəyirdim ki, ayı yenə göründü. Qoltuqlarında bərk-bərk nəse

tutmuşdu. Daha dayanmadı, əyilə-əyilə cığıra düşdü. O, çaya enirdi. Tərpəndim. Keçiddə onu yaxalaya bilsəydim, çətin əlimdən qurtarardı. Qaçıb özünü meşəyə salanacan qoşalülə nəfəsini kəsərdi.

2

Bir gözüm ayıda yıxıla-yıxıla quzeyi endim. Ağacların dalına keçə-keçə bu koldan o kola sürünə-sürünə çaya yaxınlaşdım. Cığırın üstündəki palıd ağacının dalında gizləndim. Ayı yavaş-yavaş gəlirdi, qoltuğundakılar çapaladıqca tez-tez dayanıb burnu ilə onları dümsükləyirdi.

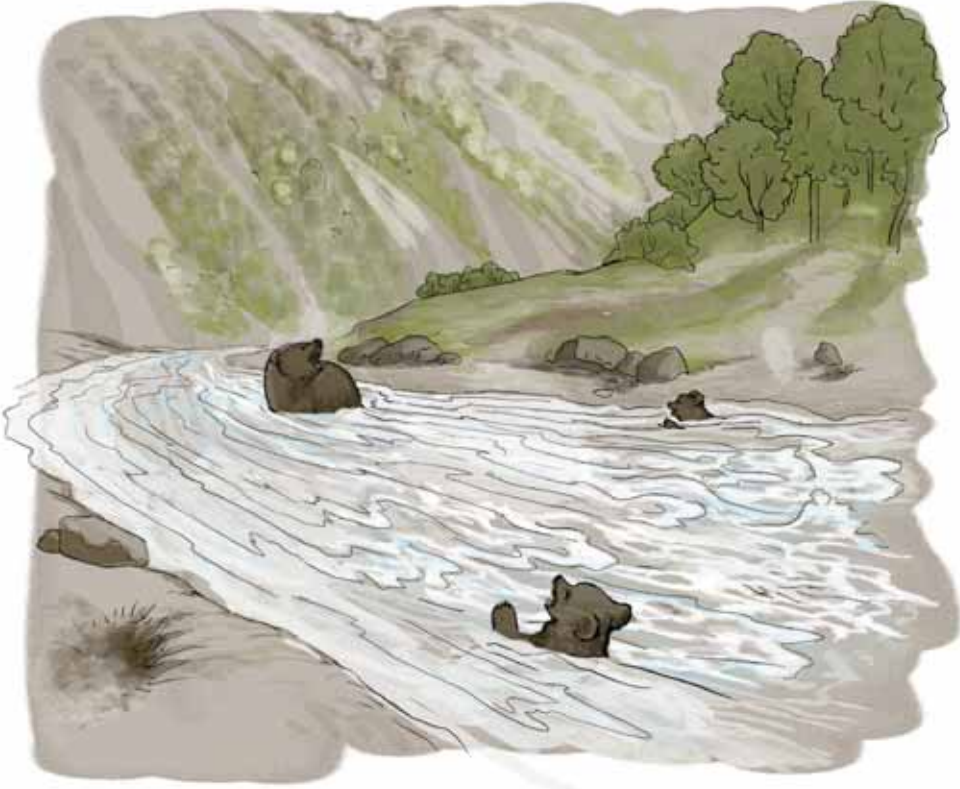
Çay yuxarılardan ovub gətirdiyi qumu keçiddə qırağa vurmuşdu. Ayı qumluğa düşəndə dayandı. Aramızda elə bir məsafə qalmamışdı. Amma nə qədər baxdımsa da, yenə qoltuğunda nə tutmuşdu, baş açmamdım. Sahilə yaxın hündür bir daş vardı. İməkləyə-iməkləyə sürünüb onun dalında gizləndim.

Ayı yaş quma bata-bata suya girdi. Qollarının altından özü kimi tüklü iki baş çıxmışdı: qapqara burunları, qara muncuq kimi gözləri vardı. Vay səni!.. Mən də bayaqdan baş sındırıram ki, görəsən, bu yekəpər nə aparır. Öz balaları imiş ki! Onlar büzüşərək analarına elə sığınmışdılar ki, yumaya dönmüşdülər. Yəqin, çayın qıjiltısından qorxurdular.

Ayı tez-tez büdrəyirdi, dərinə düşmədi, çayın dayaz yerindən yenə sahilə çıxdı. Balalarını yerə buraxdı, yumalandılar, boğuşdular. Anaları isə köpüklü dalğalara bir xeyli baxdı, qumu tez-tez eşələyib cığır açdı. Balasının birini burnu ilə itələyə-itələyə gətirib ora saldı, pəncəsilə arxası üstə çevirdi. Bala çanaqlı bağa kimi ayaqları göydə çapalaya-çapalaya qaldı. Ayı da o qalxanacan yastı bir çaylaq daşını burnu ilə sürüşdürüb onun qarnının üstünə çıxartdı. O biri balasını qoltuğuna alıb bir gözü arxada – quma basdırdığı balasında çaya düşdü.

Keçid xeyli dərin imiş. Su ayının döşünə vurdu. Dalğalar onu büküb-bükməliyirdi. Balasını bərk-bərk qoltuğuna sıxıb bir pəncəsi ilə suyu yara-yara sahilə çıxdı. Balasını quma buraxıb silkindi, dönüb o taya boylandı. Sonra da tələsik qumu eşələyib indi də bu balasını çuxura yıxdı. Ətrafına baxdı. Deyəsən, yenə də daş axtarırdı. Yəqin, gördü, yaxında yoxdur, bu balasının qarnına qum cırmaqlayıb yığdı. Elə bu ara o taydakı bala necə elədisə, qarnından daşı aşırıb çuxurdan çıxdı, anasını bu tayda görüb yumalana-yumalana özünü çaya saldı. Anası bunu görüb, həyəcanlı, təntimiş halda özünü bu taydan suya atdı. Qumun altındakı bala da çapaladı-çapaladı, nəhayət ki, o da yerindən qalxdı, anasının dalınca çaya cumdu. Ayı geri çevriləndə onu görüb bir səs çıxartdı ki, sanki dağlar-dağlar dilə gəldi, ona qoşuldu, səsi çox-çox uzaqlarda əks-səda verdi, qayalar lərzəyə düşdü. Mən dəfələrlə ayı ovunda olmuşdum. Güllə ilə vurulanda belə ayı bu cür dəhşətlə nərildəməmişdi.

Ayı ha eləyib özünü yetirənəcən o tayda qalan balasını dalğalar ağışuna aldı. Bu balasını da dalğalar top kimi atıb-tutaraq aparırdı. Ayı gah bu balasının dalınca cumdu, gah da o birisinin...

- Bu mənzərə sizdə hansı hisslər yaratdı?

- Muradın bu davranışı onun haqqındakı təəssüratınıza nələr əlavə etdi?

Özünü nə qədər həlak elədi, balalarına çata bilmədi, bir az aşağıda sahilə çıxdı. Çay-aşağı baxıb, çəngə-çəngə başının tüklerini yoluşdurur, qeyri-adi səs çıxarırdı.

Mən isə yerimdən tərpənilib özümü göstərmirdim ki, ayı məni görüb daha da karıxar. Tüfəngim əlimdə sahillə başaşağı yüyürdüm. Üst-başım kola-kosa ilişə-ilişə, daşdan-daşa hoppana-hoppana sıldırımlı sahillə lap aşağılara endim. Ayı balalarını sahil daşlarının aralarında axtardım, qumluqları gəzdim, onları köpüklü dalğaların qoynunda görmək istədim.

Amma gec idi... Kim bilir, dağ çayı ayının balalarını daşlara çırpı-çırpı haralara aparıb çıxartmışdı.

Çayın kənarındakı iri qayanın dibini diqqətlə nəzərdən keçirərkən, mənə elə gəldi ki, kimsə məni izləyir. Başımı qaldırıb qayanın döşünə baxdım, zənnim məni aldatmamışdı. Boz ayı kədərli baxışlarla mənə baxırdı...

Bir-birimizə mane olmadan, demək olar ki, yanbayan axtarışlarımızı xeyli davam etdirdik. Balalar tapılmadı. Hava qaralanda əldən-dildən düşmüş, tamam islanmış halda evə döndüm.

3

O gündən sonra ayı tez-tez çayın sahilində görünürdü. O, hələ də inadla balalarını axtarırdı. Hər on-on iki addımdan bir dayanıb qıjıltı ilə axan suya baxır, yenə çayaşağı yoluna davam edirdi...

Ən dəhşətli axşamdan xeyli keçmiş – axtarışını tamamlayanda tükürpədicə səslə bağırması idi.

- Ayının bu inadkarlığı sizdə hansı düşüncələr yaratdı?
- Bu ifadələr yazığının sənətkarlığı, əsərin bədii gözəlliyi barədə hansı fikirləri söyləməyə imkan verir?

Əslində, buna bağırmaq, nərildəmək demək olmazdı. Bu, balalarını ölümə verdiyi üçün özünü bağışlaya bilməyən ana ayının ürəkparçalayan fəryadı idi... Bir müddətdən sonra ayı gözə dəymədi. Hadisədən səkkiz aydan da çox keçmişdi. Gecə əsən şiddətli küləyin meşəyə ziyanı olub-olmadığını öyrənmək niyyətilə ərazini qarış-qarış gəzir, ən

çətin keçilən sahələri belə nəzərdən keçirirdim. Qəflətən gördüyüm mənzərədən yerimdəcə donub qaldım. Boz ayı qalın kolluqda hərəkətsiz uzanıb qalmışdı. Tüfəngimi əlimdə hazır tutaraq ehtiyatla ona yaxınlaşdım. Ayı təzəcə ölmüşdü. Bədəni didilməmiş, tükləri tökülməmişdi. Çox arıqlamışdı. Ov etməyən ayı, bəlkə də, acından ölmüşdü.

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə hekayənin 1-ci və 2-ci parçasındakı mühüm hadisələri müəyyənləşdirin, onlardakı başlıca fikirləri qısaca qeyd edin.

Hadisələr	Onlardakı başlıca fikirlər
Birinci hadisə:	
İkinci hadisə:	
.....	.....

2. Muradın təbiətə məhəbbəti bu hadisələrin hansında özünü daha qabarıq göstərir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr seçin.
3. Ana ayının balalarına qayğıkeş münasibəti, fədakarlığı sizdə hansı düşüncələr yaratdı? Fikrinizi əsaslandırın.
4. Balalarını xilas edə bilməyən ayının düşüüyü vəziyyət sizə necə təsir etdi?
5. Muradın ayıya münasibətinin dəyişməsinə səbəb nə oldu?
6. Kiçik qruplarda birləşin, oxu zamanı və sonuncu icra etdiyiniz işlərlə bağlı fikir mübadiləsi aparın.
7. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Evdə iş

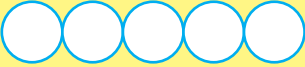
1. Hekayənin ardını oxuyun.
2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

II dər

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz 3-cü parçanı bir daha nəzərdən keçirin. Mətnkənarı sualların cavablarını parta yoldaşınızla müzakirə edin.
2. Ayının inadı, fəryadı və ölümü sizdə hansı təəssürat yaratdı?

Təəssüratım	Əsərdən nümunələr

3. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimata hazırlaşın.
  - a) Əsərdə məni ən çox həyəcanlandıran epizod hansı oldu?
  - b) Əsərdə təsvir olunan hadisə təbiətə, heyvanlara münasibətimdə hansı dəyişiklik yaratdı?
4. Hadisələrin başlanmasını, münəqişənin (ziddiyyətin) yaranmasını, inkişafını, ən yüksək mərhələyə çatmasını və həll olunmasını (açılması) dairələrdə ardıcıl yazın.

5. Hekayənin məzmununu ilə səsləşən atalar sözlərini seçib cədvəldə yazın.
  - Bala quşun ağzı böyük olar.
  - Çay aşağı axıtdım, çay yuxarı axtardım.
  - Meşə ayısız olmaz.
  - Meşəyə girən ayıdan qorxmaz.
  - Bala baldan şirindir.
  - Ana bala ucundan canını oda yaxar.
  - Ayı balasına “Ağappağım” deyər, kirpi balasına “Yumşağım”.
  - Ayı ilə bir çuvala girmə.
  - Anasından ayrılan quzunu qurd yeyər.
6. Kiçik qruplarda birləşib fikir mübadiləsi aparın, gəldiyiniz nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Seçdiyim atalar sözləri	Bunun səbəbi

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

7. Əsərdən seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu hazırladığımız plan əsasında yaradıcı danışın.

Evdə iş**Mövzulardan birini seçib işləyin.**

Tövsiyələrdən (səh.169-173) faydalanın.

- a) “Hekayə təbiət, heyvanlar aləmi barədə düşüncələrimdə hansı dəyişikliyə səbəb oldu?” mövzusunda inşa yazın.
- b) “Təbiətə qayğı lazımdırımı?” mövzusunda esse yazın.

 s rl  baĝlı açıqlamalar

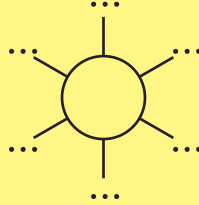
1. **Mətni oxuyun.** TapŐırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Təbiət haqqında Őeirler, hekayələr oxumuŐ, müxtəlif mənbələrdən biliklərə yiy l nmisiniz. Amma " ki bala" hekayəsində deyildiyi kimi, təbiət sirli bir aləmdir. Yazıçı bu əsərdə ibrətamiz bir hadisədən – ayının  z balalarına olan məhəbbətindən, onları itirəndə çəkdiyi dərddən söz a ır.

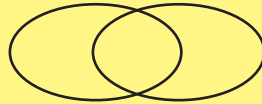
Təsvir olunan hadisə, yəqin ki, sizi d Ő nd rd ... Əsərin qəhrəmanı olan meŐ b yinin – Muradın əməl v  davranıŐına, dara d Ő n ayıya münasibətinə bir daha diqqət yetirin. Bu hadisəni təsvir etməklə müəllifin hansı niyyəti g d-d y n , əsərin təsir g c n  artıran bədii vasitələri aydınlaŐdırmaĝa  alıŐın.

AraŐdırın. Fikirl Őin. Cavab verin

2. Murad obrazının xarakterindəki mühüm cəhətləri aydınlaŐdırın. Őax l ndirm d n istifadə edin.

3. Murad obrazını oxuduĝunuz hansı əsərin qəhrəmanı ilə müqayisə edə bilirsiniz? Venn diaqramından istifadə edin.

4. " ki bala" hekayəsini təbiət mövzusunda oxuduĝunuz bir əsərlə müqayisə edin. Onların məzmunu, ideyaları arasındakı oxŐar v  fərqli cəhətləri m  yy nl Ődirm y   alıŐın.
5. Hekayənin bədii təsir gücünün artmasında təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaŐdırın.

Bədii təsvir və ya ifadə vasitəsinin iŐl�ndiyi cümlə	Fikrin təsir gücünün artmasında rolu

6. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı aydınlaşdırın.

№	Əsərin ideyası aşağıdakılardan hansıdır?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Sizin variantınız
1	Heyvanların da ehtiyatsızlığı faciəyə səbəb olur.		
2	Balasını sevməyən canlı yoxdur.		
3	Təbiətə, heyvanlara, quşlara qayğı göstərmək vacibdir.		
4	Dara düşən heyvanların başına gələnlərdən nəticə çıxarmaq lazımdır.		

Tətbiq

Müzakirə

Yaradıcı iş

7. **Müzakirə edin:** Hekayəyə çəkilmiş şəkil təsəvvürünüze uyğundurmu?

Evdə iş

Hekayədən bir parçanın ifadəli oxusuna hazırlaşın. Əvvəlcə ifaçılıq vəzifəsini – dinləyicilərə nə çatdıracağını aydınlaşdırın. Sonra hər cümlənin oxusunda səsinizin aldığı çalarları dəftərinizdə (mətnin kənarında) yazın. Fasilələrin yerini, səsin ucalığını, sürətini və s. müəyyənləşdirib şərti işarələrlə göstərin.

Əliağa Kürçaylı (1928-1980)

"Sənətin, poeziyanın yolları saysız və müxtəlifdir. Geniş və işıqlısı da var, ensizi, daşlısı da... Sənətkarın bu yollardan hansında olduğunu oxucu deyə bilər".

I dər

Yada salın.

- Təbiətə həsr olunmuş hansı əsərləri oxumusunuz?
- Həmin əsərlərdə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə olub?
- Sizcə, bədii əsərlərdə təbiətlə bağlı hansı məsələlərin öz əksini tapması daha vacibdir?

Əsəri oxuyarkən tövsiyələrə əməl etməyə çalışın.

- Şeirin hər bəndində ifadə olunmuş fikri anlamağa çalışın.
- Tanış olmayan sözlərin, ifadələrin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Mətnkənarı sualların üzərində fikirləşin, ilkin cavablar hazırlayın.
- Bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.
- Sizə tanış olan hiss, düşüncə və təsvir varsa, qeyd edin.

Sualın üzərində düşünün, sonuncu dərstdə müzakirə edin.

Təbiət, quşlar və heyvanlar haqqında bədii əsərlərdən öyrəndikləriniz digər fənlərdən mənimsədiyiniz biliklərdən fərqlənirmi?

QARANQUŞ

Görürəm, yaz yağışı
Yağır hiddətlə yenə.
İldırımlar şaxıyır
Göydə dəhşətlə yenə.

- Bu misralar sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

Söykəlib pəncərəyə
Baxıram hər yana mən:
Yenə yollar kəsilib,
Nə gələn var, nə gedən.

- Bu səhnə sizə tanışdırmı?

Göydə karvan çəkərək
Sıx buludlar dolanır.
Hərə bir yer taparaq
Sığınıb daldalanır.

Belə leysanda fəqət
Bir qaranquş görürəm.
Yağış altında onu
Qanad açmış görürəm.

- Bu təsvirdəki səhnə şairin diqqətini nə üçün cəlb edib?

Bədəninədən su damır,
İslanıbdır o, tamam.
Düzü, heyran kəsilir
Ona baxdıqca adam.

Nə əsən güclü külək,
Nə yağan güclü yağış
O zərif quşcuğazı
Bircə an saxlamamış.

- Sizcə, qaranquşun yağışlı havada dayanmadan sürətlə uçmasına səbəb nə ola bilər?

Elə bil lap bu saat
Gəlsə qış, yağsa da qar,
O dayanmaz yenə də,
Daha sürətlə uçar.

Alaraq dimdiyinə
Quşcuğaz yem aparır.
Bax bununçün havanı
İldırımək o yarır.

- Qaranquşun yağışlı havada balasına yem aparması sizdə hansı hissləri yaratdı?

İndi, yəqin, yolunu
Gözləyir ağ balalar.
Dözməyir qəlbi onun,
Körpələr ac qalalar.

Baxıram, yaz yağışı
Yağır hiddətlə yenə.
O qaranquşa uçar
Göydə sürətlə yenə...

- Şairin qaranquşa münasibətində diqqətinizi nə cəlb etdi?

Məzmun üzrə iş

1. Parta yoldaşınızla birlikdə mətnkənarı sualların cavabları və oxuda icra etdiklərinizlə bağlı qənaətlərinizi bölüşün.
2. Beş qrupda birləşib (hər qrup iki bənd üzərində işləməklə) fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

Əsərdə diqqətimizi daha çox cəlb edənlər	Bunun səbəbi

3. Təqdimatlar etməklə çıxardığınız nəticələr barədə fikir mübadiləsi və müzakirə aparın.
3. Variantlardan birini seçib şifahi təqdimat hazırlayın.
  - a) “Şeir məndə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?” (Öyrəndiyiniz yeni sözlərdən istifadə edin).
  - b) Şeirin üç bəndini nəsrə çevirib məzmununu yaradıcı danışın. Əlavələrinin səbəbini izah edin.

Evdə iş

“Ölkəmizdə yaşayan nadir quşlar” mövzusu üzrə məlumat toplayıb təqdimat hazırlayın.

II dər

Məzmun üzrə iş

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

1. Əsəri bir daha nəzərdən keçirin, bəndlərdə ifadə olunmuş fikirlərin bir-birilə əlaqəsini aydınlaşdırmağa çalışın.
2. Şeirə başqa bir ad verin. Bu adı seçməyinizin səbəbini əsaslandıraraq yazın.

Şeirə __ adını verərdim, çünki __.

3. Hansı fikirləri doğru hesab edirsiniz?
  - A) Şeir heca vəznindədir.
  - B) Hər misrada 6 heca var.
  - C) Şairin fikrincə, heç bir qüvvə qaranquşu dayandıra bilməz.
  - D) Şeirdə qaranquşun öz səhvi üzündən düşdüyü çətin vəziyyət təsvir olunur.
  - E) Qaranquşun fədakarlığı şairi heyrətləndirir.
4. Şeirin məzmunu ilə səsleşən atalar sözləri toplayıb cədvəldə yazın. Həmin atalar sözlərini seçməyinizin səbəbini izah edin.

Seçdiyim atalar sözləri	Bunun səbəbi

5. Şeirdən bir bənd seçib yazın və oradakı həmqafiyə sözləri qeyd edin.

Bənd	Həmqafiyə sözlər

6. Variantlardan birini seçib işləyin.

- Quşların, heyvanların həyatı, fədakarlığı ilə bağlı şahidi olduğunuz, eşitdiyiniz bir hadisəni yazılı təsvir edin.
- “Yurdumuza bahar gələndə” mövzusunda yığcam esse yazın.

Evdə iş

“Yaşadığım yerin (kəndin, qəsəbənin...) təbiəti haqqında nə bilirəm?” mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayın.

III dər

Təhlil üzrə iş

Əsərlə bağlı açıqlamalar

1. **Mətni oxuyun.** Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Şair bu əsərində digər canlılarda da güclü övlad məhəbbətinin olmasından söz açmışdır. Davamlı leysana baxmadan dimdiyində balaları üçün yem daşıyan qaranquşun fədakarlığı oxucunu heyrətləndirir, təbiətə, quşlara, heyvanlara rəğbətini daha da artırır.

Təsvir olunan hadisə yaddan çıxmır, oxucunu düşündürür, onu təsirləndirir. Şair buna necə nail olub?

Sözlərdən, ifadələrdən, bədii təsvir vasitələrindən şeirdə necə istifadə olunduğuna diqqət edin.

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

- Şeirin oxucuya güclü təsir etməsinə səbəb nədir? Fikrinizi əsaslandırın.
- Şeir sizə təbiət mövzusunda oxuduğunuz hansı əsəri xatırlatdı?
- Şairin işlətdiyi bədii təsvir vasitəsinin əsərə gətirdiyi gözəlliyi necə izah edərsiniz? Cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır.

Bədii təsvir vasitəsinin işləndiyi cümlə	Əsərin bədii gözəlliyinin – təsir gücünün artmasında onun rolu

Araşdırın

Fikirləşin

Cavab verin

5. Şeir təbiətə, heyvanlar, quşlar aləminə həsr olunmuş digər əsərlərdən hansı cəhətlərinə görə fərqlənir? Onu tanış olduğunuz bir əsərlə müqayisə etməklə suala cavab hazırlayın. Cədvəldən istifadə edin.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	Əsərlərin adı	
		“Qaranquş”

6. “Əsərdə şairin təbiətlə bağlı hansı fikirləri əks olunub?” mövzusunun müzakirə edin. Müzakirə zamanı aşağıdakı suallara diqqət yetirin:

- Şairin qaranquşa münasibəti hansı misralarda daha qabarıq əks olunub?
- Sizcə, bu əsərdə yaz yağışına düşən quşun məhz qaranquş olması təsadüfidirmi?
- Qaranquşla bağlı fikirləri digər quşlara, heyvanlara da aid etmək olarmı? Nə üçün?

7. Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı aydınlaşdırın. Şairin mövqeyini ifadə edən misraları nümunə göstərin.

Evdə iş

Dostlarınıza “Qaranquş” şeirini necə təqdim edərsiniz ki, onlarda bu əsəri oxumağa maraq oyansın. Fikrinizi məktub şəklində ifadə etməyə çalışın.

TƏTBİQ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

İlyas Əfəndiyev
(1914 – 1996)

“Yaxşı bədii əsər oxucunun hisslərinə, düşüncəsinə təsir edir, onu hərtərəfli zənginləşdirir”.

Aşağı siniflərdə ədəbiyyat, eləcə də digər fənlər üzrə dərslərdə müəyyən mövzularla əlaqədar diskussiya aparmış, bununla bağlı təcrübə qazanmışsınız.

Müstəqil oxuduğunuz bu əsər maraqlı mövzular, problemlər üzrə diskussiyaya imkan yaradır. Mətnin sonundakı tövsiyələr bu istiqamətdəki fəaliyyətinizə səmərəli istiqamət verəcəkdir. İlk növbədə əsəri bir daha nəzərdən keçirməyiniz faydalıdır.

ŞƏHƏRDƏN GƏLƏN OVÇU
 (ixtisarla)

1

Ovçu Piri oylağa çatanda dan yerindən soyuq külək əsirdi. Düzənliyə çökən boz duman tərپənib qərbə doğru çəkilməyə başladı. Üfüqdən uzanmış şüalar altında parlayan körpə payız otları üşüyürmüş kimi titrəşirdilər.

Ovçu Piri lap ayağının ucuna qalxdı, yaxındakı şəhli yovşan koluna qonan çobanaldadan quşundan gözüünü çəkib başını qaldırdı. Bu zaman aralanmaqda olan duman içindən başqa bir ovçunun çıxdığını gördü. Onun əynində içi xəz gödəkcə, ayaqlarında iri əsgər çəkmələri var idi. Azca yana əyilmiş gümüşü papağının yanlarından vaxtından tez ağarmış qıvrım saçları görünürdü. Sol əlini belinə boş bağlanan qatara keçirmiş, sağ əli ilə çiyindən asılan təzə qoşalülənin qayışından tutmuşdu. İri çal bığları onun qarabuğdayı üzünə yetkin, ağır bir görkəm verirdi.

– Sabahın xeyir, ovçu qardaş, – deyə o, bərkdən səsləndi, – Papirosun yoxdur?

– Sabahın xeyir... – deyə ovçu Piri ayaq saxlayıb qədim taxta qutusunu çıxartdı və dedi, – tütünü var...

– Bəri ver görüm, – deyə dumandan çıxan ovçu ona yaxınlaşdı.

– Papirosun yadımdan çıxıb, qalıb maşında... nəfəsim lap qaralıb.

– Maşının harada qalıb ki?

– Maşınım kəndin yanındadır.

– Görünür, şəhərdənsən?

Yeni ovçu:

– Bəli, – dedi, – şəhərdənəm.

Ovçu Piri öz tüfəngini çiyinə salıb, şəhərdən gələn ovçunun tüfəngini alıb diqqətlə nəzərdən keçirdi. Günəşdən, ayazdan yanıb qaralmış arıq, sağlam üzü birdən-birə canlandı. Gözləri parladı.

– Bunlar yaxşı tüfənglərdir. Mən də bir adamda bunun birinin yerini eləmişəm, gərək nə cür olsa, pul düzəldib onu alam.

Ovçu Piri çat-çat olmuş qabarlı əlini ehtiyatla tüfəngin lüləsinə çəkərək sahibinə qayıtdı.

İndi duman tamam çəkilib getmişdi. Yeni göyərmiş otların, yayda qurumuş tikanlı qanqalların arasında tək-tük sarı, firuzəyi çiçəklər görünürdü.

– Eh, – deyə ovçu Piri yanıqlı bir səslə dilləndi, – biz gəldi-gedərik, sən yaşa, dünya!

– Bu haradan yadında qalıb, ay ovçu qardaş? – deyə şəhərli soruşdu.

– Heç bilmirəm, haradan yadımda qalıb... Ancaq yaxşı deyib.

Şəhərdən gələn ovçu xeyli uzaqda, düzənlə göyün birləşən yerində bir dəstə ceyran gördü. Onlar dayanıb nəyi isə dinləyirdilər.

– Aşağı yat... – deyə Piri yerə çökərək şəhərlinin ətəyini dartdı. Lakin birdən elə bil ki sürü nədən isə hürküb, ıldırım kimi qaçıb gözdən itdi.

– Bay... – deyə Piri təəssüflə səsləndi. Ancaq çox çəkmədi ki, sürü yenidən göründü. Ceyranlar bir an dayanıb bir-birinə sığındılar. Sonra tərpnəlib o yandan bəri qaçmağa başladılar.

– Düz üstümüzdə gəlirlər, – deyə ovçu Piri sevinclə səsləndi. – Ancaq balaca qımıldadın, heç nə... Əlli-altmış addım qalmış atacağım...

Ovçu Piri yoldaşını dümsüklədi. Bu, “hazır ol!” demək idi. Lakin şəhərli ovçu bunu hiss etmədi. Onun sevinc və heyrətlə baxan gözləri kolların, uca qanqalların üzərindən atıla-atıla gələn sürüdə idi. Onların şövə kimi qara dırnaqları tez-tez havada parlayırdı. İndi şəhərdən gələn ovçu onların balaca, qəşəng ağızlarını, iri, qara gözlərindəki mehriban və ürkək ifadəni aydınca seçirdi.

Ovçu Piri ceyranları nişan alanda şəhərli ovçu gözlərini ceyrandan çəkmədən onun tüfəngindən yapışdı:

– Dayan! – deyə həyəcanla əmr etdi.

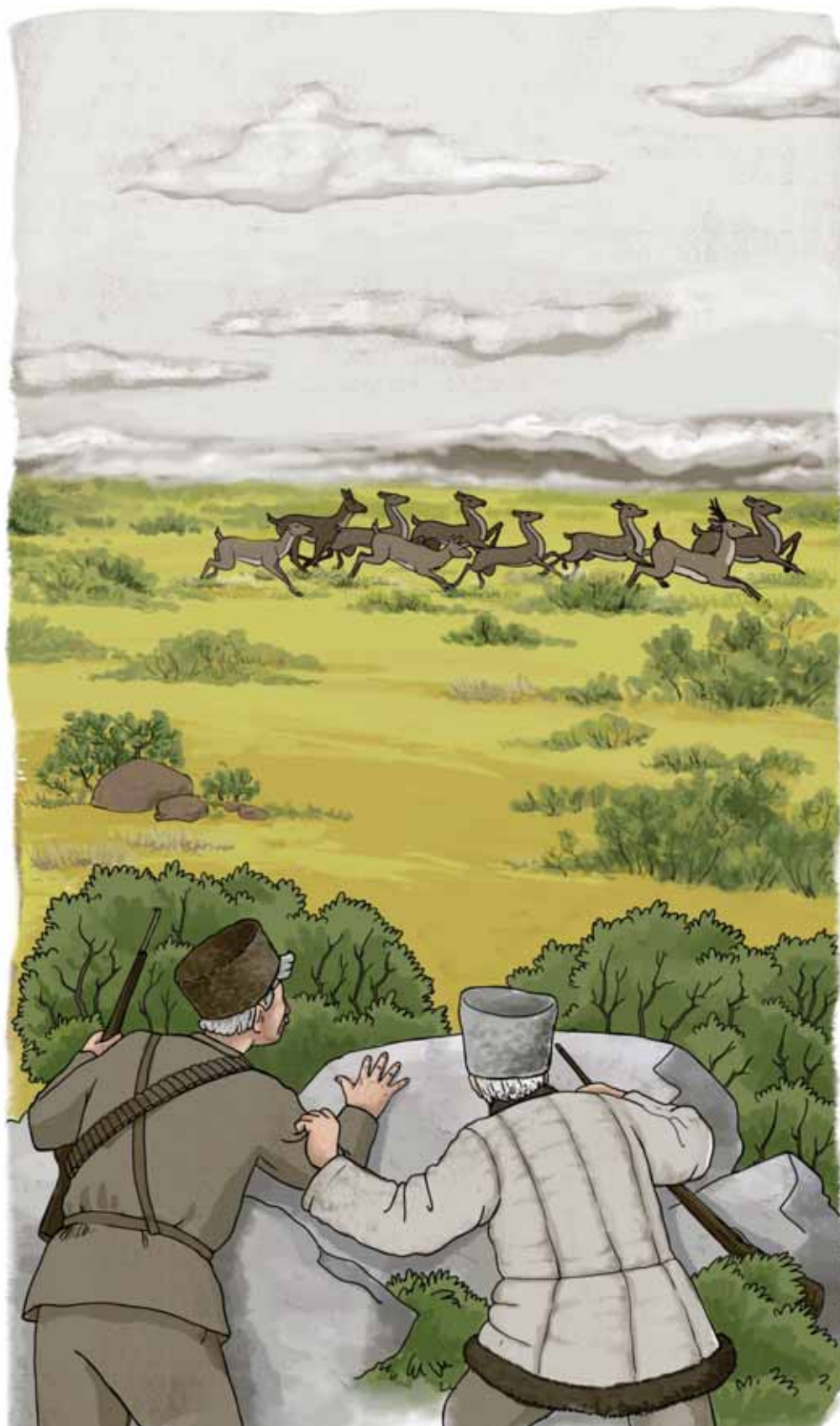
Ceyran sürüsü hürküb bir göz qırpımında uzaqlaşdı. Ovçu Piri əvvəlcə şəhərliyə, sonra da əldən çıxmış ceyranların dalınca baxdı. Sonra yenə şəhərdən gələn ovçuya sarı dönərək:

– Əşi, necə yəni dayan! – deyə təəccüblə soruşdu.

Sürünü nəzərləri ilə izləyən şəhərli ovçu cavab vermədi. Ovçu Piri dikəlib oturaraq yanıqlı-yanıqlı deyindi:

– Vay, səni! Heyif, heyif!..

Sürü tamam gözdən itəndən sonra şəhərli ovçu dərindən nəfəs alaraq üzünü ovçu Piriyə döndərərək soruşdu:

- Nə buyurdun?
- Nə buyuracağam? – deyə ovçu Piri yenə təəccüblə ona baxdı. Sonra yuxudan təzə ayılan adamla danışmış kimi, bərkdən əlavə etdi: – Bir sürü ceyranı əldən çıxartdın!

Şəhərli ovçu tütəngini çiyinə salıb qabaqda, ovçu Piri isə ürəyində deyənə-deyinə onun ardınca gedirdi.

Birdən şəhərli ovçu papağını gözünün üstünə çəkib, fitlə “Çobanı” çalmağa başladı. Ovçu Piri “Çobanı” havasına qulaq asdıqca sanki əsəbləri yavaş-yavaş yumşalır, otuz-qırx il qabaq həmin bu yerlərdə qoyun yaylıma çıxardığı aydınlıq gecələr yadına düşürdü...

- Gözəl sürü idi! – deyə şəhərli fiti kəsərək, bayaqkı sözləri təkrar etdi.

2

Axşama yaxın bərk yağışa düşdükləri üçün şəhərli maşının yanına qayıda bilməyib ovçu Pirinin təklifi ilə onlara getdi.

Evə daxil olduqda ovçu Piri arvadı Gülgəzi səs-ləyib dedi:

- Tez ol, çay-çörək hazırla. Qonaq da səhərdən acdır...
- Yaman yorulmuşam, ovçu qardaş, – deyə şəhərli ovçu tütəngini divara söykəyib, arvadın saldığı döşəkçenin üstündə əyləşdi.
- Mütəkkə-yastıq da qoy, – deyə ovçu Piri arvadını səs-lədi. Sonra özü də gəlib qonağın yanında oturaraq dedi: – Ayağını soyun, rahatlan, bu saat bir yaxşı çay içərik, yorğunluğumuz çıxar.
- Bir de görüm, acığın yatdı, ya yox? – deyə şəhərli ovçu gözəl, yorğun gözləri ilə gülümsədi.
- Canın sağ olsun, əşi! – deyə ovçu Piri mərdanə cavab verdi.

3

Səhər ovçu Piri oyandığı zaman şəhərli çıxıb getmişdi.

- Nə qədər elədim çaya qalmaqda, – deyə Gülgəz xəbər verdi. – Öz tütəngini qoyub, səninkini götürdü, dedi ki, kişi ilə dəyişmişik.
- Necə? – deyə ovçu Piri qulaqlarına inanmırmış kimi, tələsik qalxıb şəhərlinin divara söykənib qalmış qoşalüləsini əlinə götürdü...

Ovçu Piri əlində tutduğu qoşalüləyə xeyli baxdı. Sonra ağır-ağır dedi:

- Kişinin adını da soruşmadım.

4

Bu hadisədən xeyli keçmişdi. Sərin bir yay axşamı ovçu Piri öz zağlı qoşalüləsini onun otuz ildən qalma köhnə tütəngi ilə dəyişib xəbərsiz gedən o qəribə ovçunun əhvalatını klubun qabağına toplaşmış kəndlilərə yenicə nağıl edib qurtarmışdı ki, radioda böyük Azərbaycan şairi Səməd Vurğunun “Ceyran” şeirini oxudular. Xeyli müddət kimsə dinmədi. Hərənin nəzəri bir nöqtəyə dikilmişdi.

- Bah! – deyə xəyala getmiş ovçu Piri birdən səs-ləndi, – elə bil kişi hamısını öz gözü ilə görüb yazıb...

Aşağıdakı sualın üzərində fikirləşin, gəldiyiniz qənaəti siniflə bölüşün.

Əsər təbiət, onun nadir canlılarının qorunması barədə sizdə hansı hiss və düşüncələr yaratdı?

Sonra aşağıdakı fikirlərlə tanış olun. Hansının daha maraqlı, həm də fikir ayrılığına səbəb olduğunu aydınlaşdırın.

- İnsanlarda təbiətə, nadir quşlara və heyvanlara məhəbbət, qayğı hissi yaratmaqla onların qorunmasına nail olmaq mümkündür.
- Təbiətin, nadir quşların və heyvanların etibarlı qorunması üçün ölkədə sərt qanunların olması vacibdir.
- Bədii ədəbiyyatda, incəsənət əsərlərində təbiətə, nadir quşlara və heyvanlar aləminə qayğı və sevginin təsirli, ardıcıl əks olunması onların qorunmasını təmin edir.

Fəaliyyətinizi davam etdirin.

Seçilmiş fikirlə bağlı hər kəs öz mövqeyini müəyyənləşdirir. Sonra mənbələrə müraciət edərək fakt və dəlillər toplamaqla öz qənaətini dəqiqləşdirir və möhkəmləndirir. Fikirləri üst-üstə düşən (eyni mövqedə olan) şagirdlər cütlük şəklində birləşərək dəlillərini təhlil edir və maddələrlə yazırlar. Sonra hər bir cüt başqa cütlüklə birlikdə fikir mübadiləsi apararaq qərar qəbul edirlər. Yalnız bundan sonra eyni, yaxud uyğun mövqedə olan cütlər kiçik qruplarda birləşərək dəlillərini bir daha dəqiqləşdirirlər. Qrupların əldə etdikləri nəticə dinlənilir (bu, təqdimatlar, qrup üzvlərinin çıxışı şəklində ola bilər) və bütün sinif müzakirəyə qoşulur. Sonda ümumiləşdirmə aparılaraq hansı fikrin daha düzgün olması barədə qərar qəbul edilir.

Müzakirələrdən sonra yenidən “Əsər təbiət, onun nadir canlılarının qorunması barədə sizdə hansı düşüncə yaratdı?” sualının üzərinə qayıdın, problemə “Şəhərdən gələn ovçu” əsərindəki münasibətlə açıqlıq gətirin.

Hüseyn Arif

YAŞIL İŞIQ

Təbiət vurğunu, torpaq oğluyam,
İlk dəfə əlimi ağaclar sıxıb.
Dağlarda meşəyə düşən yangının
Tüstüsü evimdə başımdan çıxıb.

Düzdə seyr etdikcə məğrur çınarı
Qartal balasitək qanadlanmışam.
Yaşını kimsədən öyrənməsəm də,
Babam Koroğluya yaşid sanmışam.

Hər dən bir sünbüldür, hər toxum bir tağ,
Hər şitil bir nemət, bir yaraşıqdır.
Baharda açılan hər yaşıl düymə
Bir yaşıl şölədir, yaşıl işıqdır.

Bir ağac əksəydi hərə həyatda,
Torpaq quraqlıqdan verməzdi xəbər.
Çoxdan Abşeronun boz yaxasını
İlmələr bəzərdi, yaşıl ilmələr.

Ağaclar əksəydik, nəhəng ağaclar
Doğma Abşeronun torpaqlarında;
Susub çəkildirdi qınına xəzri,
Kəsərdi hay-küyü gilavarın da.

Torpağın sinəsi cadarlamazdı,
Torpaq müqəddəsdir, torpaq əzizdir.
Axı "Ana torpaq!" demişik ona,
Ananı qorumaq vəzifəmizdir.

Kəklilər ötürkən daşda, qayada
Xoşdur ötənləri gətirmək yada.
Bir ipək çəməndə, bir göy talada
Sakitcə dincəlib gələndən soruş.

Bir yaşıl ümmandır açıb qoynunu,
Görünməz sahili, bilinməz sonu.
Bir deyil, beş deyil onun vurğunu,
Demirəm, meşəni tək məndən soruş.

İnşa və esseni necə yazmalı?

Siz *rəy və təsvir* xarakterli inşa, esse yazı ilə əlaqədar aşağı siniflərdə müəyyən bacarıqlara yiyələnmişiniz. Yeddinci sinifdə yazı bacarığınızı daha da inkişaf etdirəcək, *mühakimə* xarakterli inşa, esse üzrə tapşırıqlar yerinə yetirəcəksiniz. Mühakimə xarakterli inşa ilə essenin həm oxşar, həm də fərqli xüsusiyyətləri var. Məzmunca ən mühüm oxşar xüsusiyyətləri bundan ibarətdir ki, irəli sürülmüş hökmlərin sübut edilməsinə ciddi səy göstərilir. Bu yazıların məzmununda fərq daha çox onda özünü göstərir ki, inşada müxtəlif mənbələrdən: digər fənlər, müstəqil oxunmuş əsərlər, internet, eləcə də müşahidələrdən əldə olunmuş faktlar geniş yer tutur. Essədə isə mövzuya, problemə şəxsi münasibətin ifadəsinə daha geniş yer verilir. Bu, şəxsi hiss, düşüncə və müşahidənin nəticəsinin əks olunması şəklində özünü göstərir.

Bu yazıların quruluşunda da fərq vardır. Bilirsiniz ki, inşadakı sabit quruluş essədə olmur. Essədə müəllif daha sərbəstdir. Başqa sözlə, yazı üçün məqbul sayılan quruluş – giriş, əsas hissə və nəticə esse üçün şərtidir. Belə ki, essədə birbaşa mətləbə – əsas hissəyə keçmək,

yaxud nəticəni əvvəldə əks etdirmək, təsvirlərdə qeyri-ardıcılıq nöqsan sayılmır. Bu, müxtəlif növ (rəy, təsvir, mühakimə) esse üçün səciyyəvi xüsusiyyətdir. Deməli, essenin quruluşunda sərbəstliyə, məzmununda isə mövzuya, problemə şəxsi münasibətinizin ifadəsinə daha geniş yer verə bilərsiniz.

Aşağıdakı tövsiyələri diqqətlə oxuyub onlara əməl etməklə inşa və essədə uğur qazana bilərsiniz.

Bilirsiniz ki, inşa və essenin hazırlanması bir-biri ilə əlaqəli olan üç mərhələdə işin aparılmasını tələb edir: *yazıya hazırlıq, yazının yerinə yetirilməsi, yazının müzakirəsi və qiymətləndirilməsi*. Bunların hər biri üçün mühüm olan cəhətləri bir daha xatırlamağınız faydalıdır.

1. Yazıya hazırlıq

Unutmayın ki, yazıya hazırlıq işini mövzuya uyğun qurmaq lazımdır. Odur ki ilk növbədə mövzu üzərində düşünmək lazımdır. Əgər mövzu öyrəndiyiniz əsərlə bağlıdırsa, həmin əsərə yenidən müraciət etmək, onu təkrar oxumaq lazım gələcəkdir. Bu zaman mövzunun tələbinə xüsusi diqqət yetirməlisiniz. Məsələn, mövzu hər hansı əsərdəki obrazın təhlili ilə əlaqədardırsa, onun xarakterindəki mühüm cəhətləri aydınlaşdırmalı, davranış və əməllərini, digər surətlərin, eləcə də, yazıçının bu qəhrəmana münasibətini müəyyənləşdirməyə çalışmalısınız. Bu mərhələdə həmçinin yazıya necə başlayacağınızı, hansı cəhətlərə üstünlük verəcəyinizi, topladığınız məlumatı nə cür əlaqələndirəcəyinizi özünüz üçün aydınlaşdırmalısınız.

Mövzu bədii əsərlə əlaqədar olmasa, yazıya hazırlıq işini fərqli quracaqsınız.

Məsələn, “Parkda gəzinti”, “Yurdumuza bahar gəlir”, “Ədəbiyyat muzeyində” kimi mövzularda yazıya hazırlıq ilk növbədə müşahidələrinizdə diqqətli olmağınızı tələb edir. Məsələn, “Parkda gəzinti” mövzusunda yazıya hazırlaşarkən parkda müşahidə aparmağınızı, onu ətraflı öyrənməyiniz vacibdir. Parkın kənardan görünüşünü, daxili quruluşunu, oradakıları (ağaclar, oturmaqlar, uşaqların əylənməsi üçün

vasitələr və s.) diqqətlə nəzərdən keçirməyiniz yazınızın maraqlı, məzmunlu olmasına səbəb olacaqdır. Müşahidə zamanı qeydlər etməyiniz faydalıdır. Bu qeydləri yazınızın ilkin variantı saymaq olar. Əlbəttə, qeydlərinizdə – ilk variantda fikirlər bəsit, cümlələr əlaqəsiz ola bilər. Lakin sonrakı mərhələdə – yazının yerinə yetirilməsində həmin qeydlər dəyərli mənbə kimi yardımçınız olacaqdır. Məsələn, müşahidə zamanı yazdığınız cümlə (“Fəvvarənin ətrafına ağ mərmər döşənmişdir”) yazıda “Fəvvarənin ətrafına qar kimi ağ mərmər döşənmişdir” şəklinə düşə bilər.

Beləliklə, bədii təsvir vasitələrindən istifadə etməklə yazınızın daha maraqlı olmasını təmin etmiş olacaqsınız.

2. Yazının yerinə yetirilməsi

Yazıya başlamazdan əvvəl topladığınız məlumatları bir daha nəzərdən keçirin. Onların arasındakı əlaqələri müəyyənləşdirin, ən vacib saydıqlarınızın üzərində dayanın. Qeydlərinizə nəzər salmaqla yazıda hansı ardıcılığa əməl edəcəyinizi müəyyənləşdirməyə çalışın. Bunun üçün bir neçə bənddən ibarət sadə plan hazırlamağınız faydalıdır.

Planı hazırlayarkən yazının giriş, əsas hissə və nəticədən ibarət olduğunu diqqət mərkəzində saxlayın.

Girişdə mövzunun, yazıda əhatə olunan məsələnin əhəmiyyəti barədə təsəvvür yaratmağa çalışın.

“Parkda gəzinti” yazı işinin girişində ölkəmizdə aparılan abadlıq işlərini xatırlatmağınız və buna münasibət bildirməyiniz məqsədəuyğundur.

Əsas hissə planın bir neçə bəndi əsasında yazılır. Qeydləriniz bu hissəni yazarkən sizin üçün həm mənbə olacaq, həm də sizə istiqamət verəcəkdir. Cümlələrin qısa olmasına çalışın. Sözləri işlədərək diqqətli olun, onların yerinə düşüb-düşmədiyini, əvəz edilməsinə ehtiyac olub-olmadığı üzərində düşünün. Sözlərin yersiz təkrarına yol verməyin, cümlələrin bir-biri ilə əlaqələnməsinə, bir-birini tamamlamasına çalışın. Məsələn, “Parkda ağaclar var”, “Parkda oturacaqlar var”, “Parkda fəvvarə var”, “Parkda güllər əkilib” kimi cümlələr yazınızın keyfiyyətini aşağı salar, ona marağı azaldar. Çalışın

ki, ağacların hansı boyda-biçimdə olduğunu, oturmaqların necə qoyulduğunu, fəvvarənin quruluşunu, güllərin necə əkildiyini, yerləşdiyi guşəni və s. ətraflı təsvir edəsiniz. Bunun üçün müşahidə zamanı apardıığınız qeydləri bir daha nəzərdən keçirin, onu zənginləşdirin. Məsələn, qeydlərinizdəki “Ağaclar əkilmişdir” cümləsini “Ağaclar cərgə ilə əkilmişdir,” yaxud “Hündür ağaclar cərgə ilə əkilmişdir” şəklində yazmağınız daha yaxşıdır. Eləcə də “çəmənlik” sözü işlətmisənizsə, onun əvvəlinə “yamyaşıl” sözünü əlavə etmək doğru olar. “Parkda çoxlu oturmaqlar var” əvəzinə, “Eyni rəngli çoxlu oturmaqlar sıra ilə qoyulmuşdur” yazmağınız oxucuda xoş təəssürat yaradar.

Əsas hissənin yazılması üçün müəyyənləşdirilmiş planın – bəndlərin hamısını əhatə etməyə çalışmalısınız. Lakin yazı zamanı həmin bəndlərdən ixtisar etməyə, yaxud yeni bəndlər əlavə etməyə ehtiyac yarana bilər.

Yazının nəticə hissəsində yazdıqlarınızı ümumiləşdirməli, əsas fikri bir neçə cümlə ilə qabarıq ifadə etməklə diqqəti ona cəlb etməlisiniz. Nəticədə mövzu ilə bağlı arzu və təkliflərinizi də ifadə edə bilərsiniz. Məsələn, “Parkda gəzinti” mövzusunda yazınızın nəticə hissəsində parkın sizdə və digər insanlarda yaratdığı təəssüratı, ovqatı, həmçinin onun daha da gözəlləşdirilməsi üçün əlavə nə etməyin lazım olması barədə fikirlərinizi əks etdirə bilərsiniz.

3. Yazının müzakirəsi və qiymətləndirilməsi

Yazını tamamladıqdan sonra onu bir neçə dəfə diqqətlə oxumağınız vacibdir. Gözünüzə dəyən səhvləri (sözlərin yazılışında, durğu işarələrinin işlənməsində və s.) düzəltməklə kifayətlənməyin. Təkcə cümlələrin yox, həm də təsvirlərin arasında əlaqənin necə olduğuna, mövzudan uzaqlaşb-uzaqlaşmadığınıza bir daha diqqət yetirin. Yazınızı ilk növbədə özünüzün qiymətləndirməyiniz faydalıdır.

İnşa üçün aşağıdakı meyarları əsas götürə bilərsiniz.

Özünüqiymətləndirmə meyarları	Bəli	Xeyr
Yazı mövzuya uyğundur.		
Yazının hissələri (giriş, əsas hissə, nəticə) arasında əlaqəni gözləmişəm.		
Girişdə əsas fikir üçün zəmin yaratmış, mövzunun əhəmiyyətini izah etmişəm.		
Sözləri diqqətlə seçmiş, fikrin tez başa düşülməsinə çalışmışam.		
Cümlələrin və təsvirlərin arasında əlaqələrin olmasına çalışmışam.		
Orfoqrafik qaydalara əməl etmişəm.		

Esse üçün aşağıdakı özünüqiymətləndirmə meyarlarının əsas götürülməsi məqsədəuyğundur:

Özünüqiymətləndirmə meyarları	Bəli	Xeyr
Mövzu barədə aydın təsəvvür yarada bilmişəm.		
Şəxsi təəssürat, düşüncə və hissələrimə geniş yer vermişəm.		
Daha əhəmiyyətli məsələlərin üzərində dayanmışam.		
Bədii təsvir və ifadə vasitələrindən yerində istifadə etmişəm.		
Sözləri diqqətlə seçmiş, fikirlərimi cümlələlərdə aydın ifadə etməyə çalışmışam.		

Unutmayın!

Müzakirə zamanı fərqli fikirlərə hörmətlə yanaşın.

Deyilənlərə dərhal münasibət bildirməyə çalışmayın, əvvəlcə ətraflı düşünün.

Göstərilən nöqsanlara yazınızın məzmunundan çıxış etməklə qiymət verin.

Əgər deyilənlər yazınızın daha keyfiyyətli, maraqlı olması üçün əhəmiyyətlidirsə, onları nəzərə alın.

LAYİHƏLƏR ÜZRƏ İŞ

I yarımil

Layihə 1

Mövzu:

“YAŞAYAN ƏFSANƏLƏR”
(tamaşa-viktorina)

Tapşırıqlar:

1. Kiçik parçaların dinlənilməsi əsasında əfsanənin adının, ondakı mühüm əhvalatların xatırlanması.
2. Surətlərin adının çəkilməsi ilə əfsanənin adının və qısa məzmununun xatırladılması.
3. Adıçəkilən əfsanə qəhrəmanlarının digər əfsanə qəhrəmanları ilə müqayisəsi.
4. Səciyyəvi epizodların səhnələşdirilməsi.
5. Aparıcıların sayının müəyyənləşdirilməsi və çıxış üçün mətnlər hazırlanması.
6. Tamaşa-viktorina proqramının hazırlanması.

Layihə 2

Mövzu:

“VƏTƏN ÖZ QƏHRƏMANLARINI UNUTMUR”
(Şəhid qəhrəmanlara həsr olunmuş ədəbi-bədii gecə)

Tapşırıqlar:

1. Bədii əsərlərin (şeir və nəsr əsərlərindən parçaların) seçilməsi.
2. Məruzəçilərin müəyyənləşdirilməsi.
3. İfadəli oxu bacarığına malik iştirakçıların seçilməsi.
4. Bədii nümunələrdən parçaların səhnələşdirilməsi, müvafiq musiqi əsərlərinin müəyyənləşdirilməsi.
5. Aparıcıların seçilməsi, proqramın hazırlanması.

II yarımil

Layihə 1

Mövzu:

“İPƏ-SAPA DÜZÜLMƏMİŞ İNCİLƏR”

(Mənəvi dəyərlərə, hikmətli sözlərə həsr olunmuş müsabiqə)

Tapşırıqlar:

1. “Milli-mənəvi dəyərlərimiz” mövzusunda ədəbi-bədii kompozisiya hazırlanması.
2. “Atalar sözü – ağılın gözü” mövzusunda ədəbi viktorina.
3. Görkəmli şəxsiyyətlərin elm, bilik haqqında aforizmlərinin təqdimatı.
4. “Nizami Gəncəvinin hikmət və nəsihətləri” mövzusunda səhnələşdirilmə, qruplar arasında iş bölgüsü, planlaşdırma.

Layihə 2

Mövzu:

“UŞAQLAR HƏYATIN ÇİCƏKLƏRİDİR” mövzusunda sərgi

Tapşırıqlar:

1. Uşaq mövzusunda əsərlərdən nümunələr seçilməsi.
2. Uşaq mövzusunda şəkillərin toplanması.
3. Uşaqlara həsr olunmuş musiqi əsərlərindən nümunələr seçilməsi.
4. Şagirdlərin hazırladığı videosüjetlərin, slaydların seçilməsi.
5. Aparıcıların (sərgi bələdçilərinin) seçilməsi.
6. Sərginin təqdimatının planının tərtibi.

Layihə 3

Mövzu:

“TƏBİƏT ANADIR – QORUYAQ ONU” mövzusunda təqdimatlar

Tapşırıqlar:

1. “Ekologiya nədir?” mövzusunda elektron təqdimat hazırlanması və müzakirəsi.
2. “Azərbaycanın təbiəti” mövzusunda videosüjetə baxış, rəy mübadiləsi.
3. “Təbiətə ziyan vuranlar” mövzusunda karikatura müsabiqəsi.
4. “Təbiətin qorunması haqqında görkəmli şəxsiyyətlərin fikirləri” mövzusunda təqdimat.
5. Aparıcıların seçilməsi, qruplar arasında iş bölgüsü, planlaşdırma.

“ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR”

bölməsi üzrə

TACİR VƏ TUTUQUŞU

(əfsanə)

Biri var idi, biri yox idi, bir tacir var idi. Bir dəfə o, alver etmək üçün uzaq ölkəyə səfərə hazırlaşdı. Evdəkiləri yanına çağıraraq soruşdu:

– Mən gedirəm. Deyin görüm ki, səfərdən qayıdanda sizin üçün nə gətirim?

Evdəkilərin hərəsi bir şey istədi. Tacir hamı ilə görüşüb yola çıxanda qəfəsdəki tutuquşu dilləndi:

– Mənim də səndən bir xahişim var!

– Xahişin nədir? – deyərək tacir soruşdu. – Əgər mümkün olsa, onu yerinə yetirməyə çalışsalar.

Tutuquşu dedi:

– Sənin ticarətə getdiyən ölkədə bir ağac var. O ağacda çoxlu tutuquşu yaşayır. Əgər sən bu ağacı gedib tapsan, oradakı tutuquşulara məndən salam söylə. Nə cavab versələr, gəlib mənə deyərsən.

Tutuquşu tacirə ağacı necə gedib tapacağını öyrətdi. Tacir gülüb dedi:

– Yaxşı! Sənin xahişini yerinə yetirərəm.

Uzun və çətin yol getdikdən sonra tacir həmin uzaq ölkəyə çatdı, mallarını satıb, əvəzində oradan cürbəcür şeylər aldı. İşlərini qurtarandan sonra tutuquşunun ona dediyi yerə getdi. Gördü ki, burada, doğrudan da, qollu-budaqlı bir ağac var. Ağacda çoxlu tutuquşu oturub. Tacir ucadan dilləndi:

– Ey, tutuquşular! Mənim tutuquşum sizə salam göndərir!

O bu sözləri deyib qurtaran kimi tutuquşulardan biri yerə yığılıb öldü. Tacir lap məəttəl qaldı. Ağlına gəldi ki, yəqin ki, bu tutuquşu onun tutuquşusunun yaxın dostu olub. Ona görə də salam göndərdiyini eşidən kimi yığılıb öldü.

Tacir şəhərə qayıtdı və yola çıxmağa hazırlaşdı. O, sağ-salamat evinə qayıdıb evdəkilərin hamısına istədikləri hədiyyələri payladı. Ancaq o, tutuquşuna ağacdakı tutuquşunun ölüm xəbərini deyib onun qanını qaraltmaq istəmədi. Ancaq tutuquşu ondan soruşdu:

– Ağ, mənim salamımı oradakı tutuquşulara çatdırdınmı?

– Sənin salamını tutuquşulara yetirdim, ancaq heç bir cavab almadım, – deyə tacir ona cavab verdi. Tutuquşu çox pərt oldu və soruşdu:

– Onda de görüm, sən orada nə gördün?

Əlacsız qalan tacir əhvalatı danışmağa başladı:

– Mən sənin dediyin həmin yerə getdim, tutuquşuları gördüm. Sənin salamını onlara deyən kimi onlardan biri o saat ağacdan yığılıb öldü.

Tacir bunu deyən kimi qəfəsdəki tutuquşu ölü kimi düşüb qaldı. Tacir çox istədiyi tutuquşunun ölməsinə heyifsiləndi və öz-özünə dedi:

– Mən nahaq yerə ona dostunun ölüm xəbərini verdim.

Sonra o, tutuquşunun ayağından tutub pəncərədən çölə atdı. Bu zaman tutuquşu silkindi, qanad çalıb uçdu.

Tacir ancaq indi başa düşdü ki, ağacdan yığılan tutuquşu özünü ölü-lüyə vurubmuş ki, qəfəsdəki tutuquşuya azadlığa çıxmağın yolunu öyrətsin.

YOXSUL QOCAYNAN VƏZİR (nağıl)

Biri var idi, biri yox idi, bir qoca kişi var idi. Bu qoca kişinin bircə sözü var idi, hər kəsi görsə, ona deyərdi: “Yaxşılara yaxşılıq eylə, pislərə öz pisləkləri kifayətədi”.

Bir gün padşah səfərdən gəlirdi. Yolda bu qocaya rast gəldi. Padşah çox tədbirli adam idi. Gördü ki, bu qoca öz-özünə danışır. Padşah atını onun yanına sürüb dedi:

– Ay qoca, öz-özünə nə danışırısan? Olmaya, bir dərdin var?

Qoca dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah bu sözü çox bəyəndi, dedi:

– Qoca, bu sözü sabah gəlib mənim yadıma salarsan.

Padşah yola düşüb getdi.

Sabah oldu, qoca durub getdi padşahın qapısına, padşah da qapıçılara tapşırırdı ki, bu sifətdə, bu libasda bir qoca gələcək, onu mənim yanıma buraxarsınız. Qapıçılar da qocanı içəri buraxdılar. Qoca girdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah ona bir söz demədi. Qələmi aldı, bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Aparıb verərsən burda yazılan şəxsə, sabah gələrsən, bu sözü mənim yadıma salarsan.

Qoca möhürlü kağızı aparıb çatdırdı yazılan adama. Gördü ki, çox böyük adamdı. Kağızı açdı, oxudu, gördü, padşah yazıb ki: “Hərgah məni istəyirsən, bu qocaya bəxşiş verərsən”. Haman böyük adam qocaya çoxlu mal-dövlət verib yola saldı.

Bu qocanın da bir xasiyyəti vardı ki, əlinə nə düşsəydi, qabağına çıxan fağırlara paylardı. Bu verilən mal-dövləti oradaca payladı yetimə-yesirə. Sabah oldu, qoca kişi getdi padşahın hüzuruna, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah yenə qələmi götürdü. Bir kağıza bir neçə kəlmə qaraladı, möhürlədi, verdi qocaya, dedi:

– Apar ver adı yazılana, sabah genə gəl mənim yanıma, bu sözü mənim xatirimə sal.

Qoca kağızı götürüb apardı sahibinə, genə gördü ki, çox mötəbər adamdı. Bu adam kağızı açdı, gördü, yazılıbdır ki: “Hərgah mənim xatirimi istəyirsən, bu qocaya bəxşiş verərsən”.

Bu adam da dünənki adam kimi qocaya çoxlu mal-dövlət bağışladı, razı edib saldı yola.

Qoca da öz adəti ilə bu mal-dövlətin hamısını payladı qabağına çıxan şil-kütə.

Bu tərəfdən sizə xəbər verim padşahın qapı vəzirindən. Bu vəzir çox

nanəcib adam idi. Bir kişiyyə yaxşılıq olmasına razı olmazdı, peşəsi ondan bundan padşaha yalan xəbərçilik etmək idi. Elə ki gördü, qocaya padşahın çox iltifatı var, xainliyi tutdu, bir hiylə eləmək fikrinə düşdü. Gəlib padşaha dedi:

– Haman qoca ki sənin hüzuruna gəlib-gedir, kənarında belə deyir ki, padşahın ağzından pis iy gəlir.

Elə ki padşah bu sözü eşitdi, çox qəzəbləndi, dedi:

– Hərgah bu sözü qoca demiş olsa, mən ona elə tənbeh elərəm ki, başqasına da ibrət olar. Amma qocadan belə nalayiq söz çıxmaz.

Vəzir dedi:

– Bu işi imtahan edərsən, hərgah doğru olmazsa, mənə cəza verərsən. Doğru olsa, qocaya cəza verərsən.

Padşah qəbul etdi.

İndi xəbər verim vəzirin hiyləsindən. Qocanın adəti idi, genə sabah tezdən padşahın hüzuruna gəlməyə üz qoydu. Vəzir onu yolda görüb dedi:

– Ay qoca, görürəm, sən yaxşı adamsan, padşahın da sənə hörməti var, nə olar ki, bizim də evimizə təşrif gətirib bir loxma çörəyimizi qəbul edəsən.

Qoca bu sözü qəbul edib getdi vəzirin evinə. Vəzir ona çoxlu sarımsaqlı xörəklər verdi. Sarımsağın qoxusundan ona yaxınlaşmaq olmurdu. Qoca xörəyi yeyib getdi padşahın hüzuruna. Padşah imtahan etmək üçün qocanı yaxın gəlməyə çağırırdı. Qoca ağzından sarımsaq qoxusu gəldiyinə görə padşahdan kənar durmaq istədi. Padşah genə çağırırdı.

Qoca yaxınlaşdı, amma əli ilə ağzını örtüdü. Padşah bu hal ilə vəzirin sözünə inandı.

Padşahın bir xasiyyəti var idi ki, o əsla cəza üçün yazı yazmazdı, həmişə yaxşılığa əmr yazardı. Cəzanı katiblər yazardı. Amma bu dəfə çox qəzəbli olduğundan özü kağız götürdü, şəhər hakiminin üstünə yazdı:

– Bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdırarsan və üstünə yazarsan ki, böhtan atan adamın cəzası budur.

Kağızı genə möhürlədi, verdi qocaya. Qoca çıxdı getdi. Vəzir baxdı gördü ki, qoca genə əlində kağız gəlir, belə güman etdi ki, bu kağızı da padşah bəxşiş üçün yazmışdır. Vəzir tamahkar bir adam idi, tamah ona güc verdi. Qocadan o kağızı almaq məqsədilə dedi:

– Ey qoca, padşahın sənə hörməti çoxdu, olar ki, o kağızı verəsən mənə, bəxşişi bu dəfə də mən alım?

Qoca dedi:

– Ey vəzir, mənə dünya malı lazım deyil, mən bu dövləti alıb acalavaqlara paylayıram. Budur, al kağızı, apar bəxşişi al.

Vəzir kağızı aldı, düşdü yola. Çatdı şəhər hakiminin yanına, padşahın kağızını ona verdi. Şəhər hakimi elə ki möhürü açdı, kağızı oxudu, təəccüblə vəzirə baxdı. Vəzir çox şadlıq ilə bəxşiş gözləyirdi ki, tərsinə çıxdı, birdən hakim əmr elədi, vəziri tutub qolunu bağladılar. Vəzir halı belə görəndə ağlayıb dedi:

– Ey hakim, bu iş səhv olub, o adam mən deyiləm, başqa adamdı.

Padşahdan soruş, sonra məni öldürt. Hakim dedi:

– Mən padşahın əmrini poza bilmərəm, mənə borc deyil ki, padşahdan soruşam. Padşah yazıb ki, bu kağızı gətirən adamı iki şaqqa edib şəhər darvazasından asarsan. Mən də borcluyam əmri yerinə yetirəm.

Hakim əmr elədi vəziri iki şaqqa edib şəhərin darvazasından asdılar. Üstünə də yazdılar ki: “Böhtan deyənin cəzası budur”.

İndi xəbər verək padşahdan. Padşah eşitdi ki, şəhərdə bir adam iki şaqqa edilibdir. Qoca yadına düşdü, çox qəmləndi. Tutduğu işdən peşman oldu. Sabah çox məyus oturmuşdu, bir də gördü ki, genə qoca girdi içəri, dedi:

– Ey padşah, yaxşılara yaxşılıq elə, pislərə öz pisləkləri kifayət edər.

Padşah çox təəccüb elədi, dedi:

– Ey qoca, bu necə əhvalatdı? Səni öldürməyiblərimi?

Qoca dedi:

– Məni niyə öldürsünlər, padşah sağ olsun?

Padşah dedi:

– Dünənki kağızı kimə verdin?

Qoca dedi:

– Dünən kağızı məndən qapı vəziriniz istədi. Mən də verdim ona ki, bəxşişi o alsın.

Padşah o saat başa düşdü ki, şaqqa vurulan vəzirdi. Padşah dedi:

– Bəs dünən səni mən çağırıdım. Sən nə səbəbə mənim yanıma gəlmək istəmədin? Gələndə də əlinlə ağız-burnunu örtüdü?

Qoca əhvalatı ona nağıl eləyib dedi:

– O iş səbəbə o idi ki, qapı vəziri məni qonaq edib çoxlu sarımsaq yedirtmişdi. Mənim ağzımdan sarımsaq qoxusu gəlirdi. Ona görə də əlimlə ağzımı örtüdü ki, iy sizə getməsin.

Elə ki padşah əhvalatı tamam öyrəndi, bildi ki, bu işlər vəzirin hiyləsi imiş, qocanın günahı yox imiş. Qocaya öz xəzinəsindən çoxlu mal, dövlət bağışladı, dedi:

– Qoca, daha zəhmət çəkib mənim hüzuruma gəlmə, çünki daha sən dediyin sözlərin nəticəsini gördüm.

“VƏTƏN SEVGİSİ, QƏHRƏMANLIQ SƏHİFƏLƏRİ”

bölməsi üzrə

Nəriman Həsənzadə

AZADLIQ HİMNİ

Hər millətin, hər torpağın
 Öz adı var, öz ünvanı.
 Yağılara baş əyməyib
 Azərbaycan qəhrəmanı.
 Vahid vətən himnimizdir
 Şəhidlərin axan qanı.
 Nəsillərə yadigardır,
 Zaman yazdı bu dastanı.

***

Üçrənglidir bayrağımız,
 Qalxan bayraq enən deyil!
 Mərd oğullar dar ayaqda
 Öz andından dönən deyil!
 O torpaq ki tapdalanır
 Ayaq altda,
 Vətən deyil!
 O torpaqda bağ becərsən, –
 Ot göyərrib bitən deyil!

***

Millətlərə hürriyyətədi,
 İstiqlaldır şüarımız.
 Azadlığı, səadəti
 Qorumaqdır qərarımız.
 Azərbaycan – ana torpaq,
 Qədim Odlar diyarımız.
 Yaşadıqca Vətənimiz,
 Ölsək, şəhid məzarımız!

Ramiz Qusarçaylı

GÖZÜN AYDIN, QARABAĞ!

(ixtisarla)

Güman keçməz dağları
Aşa-aşa qayıtdıq.
Yumruq kimi birləşib
Coşa-coşa qayıtdıq.
Biz Kəlbəcər-Kəlbəcər,
Şuşa-Şuşa qayıtdıq.
Başın uca, üzün ağ!
Gözün aydın, Qarabağ!

Hər döyüşün başında
“Yurd yeri” var, “Cəngi” var,
Hər həmlədə ordumun
Nərəsi var, cəngi var,
Cəngavər oğulların
Şanlı zəfər rəngi var.
Gör nə deyir Lələdağ, –
Gözün aydın, Qarabağ!

Vətəndi bu savaşın
Hər sirri, hər sehri də.
Bir atanın öyüdü,
Bir ananın mehri də.
Uçundu Göyçə-Göyçə
Zəngəzur da, Mehri də,
Silkələndi Ağrıdağ, –
Gözün aydın, Qarabağ!

Bir fırtına kükrədi,
Qisas aldı limandan.
Yer əsdi, göy titrədi,
Bu anddan, bu imandan.
Xalqın güvənc yeridir
Ta Ali Baş Komandan.
Dalğalan bayraq-bayraq,
Gözün aydın, Qarabağ!
Gözün aydın, Qarabağ!

Xəlil Rza Ulutürk

O SAHİLDƏ, BU SAHİLDƏ

Gurşad tökdü, tufan oldu,
Araz daşdı, ümman oldu.
Qayaları al qan oldu
O sahildə, bu sahildə!

Bir-birindən cida düşdük,
Dirigözlü oda düşdük.
Biz yadlara neyləmişdik?
O sahildə, bu sahildə?!

Ürək dustaq, Vətən məhbəs,
Hanı Babək, Cavanşir bəs?
Həyat bu cür qala bilməz
O sahildə, bu sahildə!

Nə həsrət, nə hicran olsun,
Vahid Azərbaycan olsun!
Qoy birləşsin, bir can olsun
O sahil də , bu sahil də!

Rahib Alpanlı

QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!

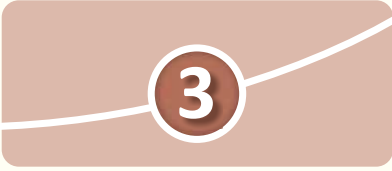
Addımların torpağından güc alır,
Ermənidən yer də, göy də öc alır,
Bayrağımız zirvə-zirvə ucalır,
Gözləmişik bu günləri haçandı,
Əsgərim, Qarabağ Azərbaycandır!

Vətən üçün sən zəfərə hazırsan,
Düşmənin gözündə səngər qazırsan,
Sən tarix yaradıb, tarix yazırsan,
Gözləmişik bu günləri haçandı,
Əsgərim, Qarabağ Azərbaycandır!

Sovurduqca işğalçının qəsdini,
Atıb qaçır bayrağını, postunu,
Tanıyırıq yurdumuzun dostunu,
Gözləmişik bu günləri haçandı,
Əsgərim, Qarabağ Azərbaycandır!

Arxanda dağ kimi dayanıb hamı,
Sönəcək yağının öləzik şamı,
Aləm alqışlayır şanlı İlhamı,
İnanmışıq bu qüdrətə haçandı,
Əsgərim, Qarabağ Azərbaycandır!

“MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR, HƏMİŞƏYAŞAR HİKMƏTLƏR” bölməsi üzrə

Mehdi Hüseyn

KƏRƏM ƏFSANƏSİ (ixtisarla)

Mən bu hekayədə bir igiddən danışacağam... Bu igidi el arasında Qaçaq Kərəm adı ilə tanıyırdılar.

Kərəm öz dəstəsi ilə bərabər dağlarda, dərələrdə yuva salmışdı. Onun qan düşməni İsrafil ağa da özü kimi qüvvətli, cəsur bir adam idi. Yalnız bir fərqləri vardı: Kərəm çar divanından qaçaq düşmüşdü, İsrafil ağa isə çar himayəsində yaşayırdı.

Günlərin birində, hələ obalar yaylaqda ikən Kərəm dəstəsini çəkib arvad-uşağını görməyə gəlmişdi. Dostları dəyələrə dağılışıb paltarlarını çıxarmadan, aynalı tüfənglərini yanlarına qoyub yatmışdılar. Kərəm özü isə alaçıqda yorğan-döşək saldırıb uzanmışdı. Ağır və məşəqqətli yorğunluğunu unutmaq istəyirdi. Amma onun gözlərinə yuxu getmirdi. Düşməninə unuda bilmirdi.

Kərəm gecədən xeyli keçmiş qalxıb alaçıqdan eşiyə baxdı. Gəzindi. Ətrafı yoxladı. Bütün oba sanki əbədi yuxuya getmişdi. Adətən, sayıq yatan qarış itlərindən də səs-səmir gəlmirdi. Kərəm isə düşməninin hər dəqiqə qəfildən hücum edə biləcəyini düşünürdü. O, gəzinə-gəzinə obadan bir az kənarda hündür qayanın dalına girib keşik çəkən dostuna yanaşdı, qəsdən pıçiltı ilə soruşdu:

– Yatmısanmı, Mərdan?

Cavan qaçaq da yorğun idi, amma yatmamışdı:

– Xeyr, Kərəm dayı, – dedi, – əgər yuxu məni üstələsə, barmağımı kəsib duz basaram!..

– Duzun varmı?

– Var, Kərəm dayı, – deyə Mərdan çuxasının vəznəsini göstərdi.

Yaralı barmağa duz basmaq vəfalı dost nəzərində o qədər də böyük bir fədakarlıq deyildi.

Kərəm Mərdana bir söz demədən yenə gəzindi, yenə ətrafı dinlədi. Bu sakit, səssiz aləmdə hər şey rahat idi, yalnız Kərəmin ürəyi rahat ola bilmirdi. Oba üzərini çən bürümüşdü, axşamüstü mavi göyün boşluğunda gözəl bir gəlin ədası ilə süzən ay indi hardasa gizlənmişdi.

Kərəm çox gəzib-dolandı, tez-tez çəndən siyrilib çıxan yollara çox nəzər saldı, amma heç bir ins-cins gözünə dəymədi. Kərəm yenə də sakit ola bilmədi. “Görünür, İsrafil ağa bizim gəlişimizdən xəbər tutmayıb, yoxsa, indiyəcən harda olsaydı, dəstəsini çəkib üstümüzə gələrdi”, – deyə düşündü və alaçığına qayıtdı. Qaranlıqdan arvadının səsinə eşitdi:

– Kərəm, gözümün nuru, gəl uzan, mən qalxıb keşiyini çəkərəm!

Vəfalı qadın köksünü ötürəndə kədər dolu bir ah çəkdi. O, yaşarmış gözlərini göyə dikib Allaha yalvardı:

– Ey böyük Tanrı, mənim balalarımə rəhmin gəlsin!

Kərəmin ürəyi poladdan möhkəm, ipəkdən yumşaq idi. Arvadının xeyir-duası onu da qəhərləndirdi:

– Qəm yemə, Gülsabah, – dedi, – yaman günün ömrü az olar.

Qadın dinmədi. Ərinin səsindeki qəm nidaları onun qüssəsini daha da artırdı. Kərəm uzandı. Tüfəngini yorğanının üstünə qoydu. Azca yatmaq və dünyanın dərdini, kədərini unutmaq istədi.

Gecə o qədər uzun, saatlar, dəqiqələr o qədər ağırdı ki...

Nəhayət, Kərəmin gözləri qapandı. Şirin yuxu o mərd, o qüdrətli igidi də məğlub elədi...

...Kərəm nə qədər yatdığıını bilmədi. O yalnız hava işıqlanmağa başlarkən oyandı. İndi artıq qorxu azalmışdı. İsrafil ağa gündüz hücum fikrinə düşə bilməzdi. Kərəm yerindən qalxaraq alaçığı tərək etdi. Obanın şimalında, dünən keşikçinin dayandığı qaya dibində pıq-pıqla qaynayan muncuqlu bulağa tərəf getdi. Hələ gənc yaşlarından sevdiyi bu gur çeşmə ən əziz xatirələri ilə bağlı idi. Kərəm tüfəngini qayaya söykədi, patrondaşını açıb daşın üstünə qoydu, çuxasının ətəklərini qatlayıb kəmərlərinə keçirtirdi, qollarını çırmadı. Buz kimi soyuq suda doyunca əl-üzünü yudu.

O, yaylıqla əl-üzünü silib daş üstündə oturdu, istər-istəməz dərin düşüncələrə daldı...

Alaçığa girmək istəyəndə qapıdan sağda, çətənin dibində gözünə bir patron sataşdı. Kərəm duruxdu və dərhal qeyri-ixtiyari patrondaşını yoxladı: “Bu, mənim deyil!” – deyə xəyalən yoldaşlarını danladı, böyük oğlunu göndərib onların hamısını çağırtdırdı. Bütün dəstə yığışandan sonra əlindəki patronu yuxarı qaldıraraq dostlarına göstərdi, töhmətli nəzərlə bir-bir onları süzərək hamı eşitsin deyə ucadan soruşdu:

– Bu kimindir?

Qaçaqqlar tez-tələsik patrondaşlarını yoxladılar. Kərəm bir də soruşdu:

– Kimindir, hə?

Heç kəs patron itirməmişdi. Kərəmin rəngi kömür kimi qaraldı:

– Ay uşaqlar, – dedi, – bu gecə İsrafil ağa burdaymış... Məni vurmağa gəlibmiş... Ax, Mərdan, Mərdan... Bax yaxşı göz-qulaqda olmamısan!

Mərdanın rəng-ruhu qaçdı, bir an belə onun gözüne yuxu getməmişdi.

Kərəm dedi:

– Məni o çox asanlıqla vura bilərmiş, amma istəməyib. Bilirsinizmi niyə?

Qaçaqların gözlərində sanki eyni sual yazıldı: “Niyə?”

Kərəm öz sualına cavab vermədi. Onu dinləyənlər içərisində arvad-uşaq da vardı. Kərəm əmr elədi:

– Gedin, atlanın! Dağlara çəkilək. İsrafil ağa da, kazaklar da hər dəqiqə başımızın üstünü ala bilərlər...

Yoxsa Kərəm qorxurdu? Əlbəttə, yox. O, bütün obanın gülləbaran olunmağını istəmirdi.

Qaçaqlar atlanıb yola düşdülər. Bir az gedəndən sonra, oba görünməz olanda Kərəm atının qantarğasını çəkdi, maralgözlü, ceyranyerişli kəhər aygır şahə qalxaraq yanakı dayandı, o biri atların yolunu kəsdi. On iki nəfərin gözü Kərəmə dikildi. Hamı diqqət kəsildi. Kərəm dedi:

– Ay uşaqlar!... İsrafil ağa gecə ikən obaya gəlibmiş. Ancaq məni vurmayıb. Bilirsinizmi nə səbəbə, hə? O, mənim düşmənim də olsa, əsl igiddir... Məni arvadımın yanında gördüyü üçün fikrindən daşınıb... Bu patronu da o atıb... Demək istəyib ki, səni öldürə bilərdim, amma arvadına bağışlayıram. Mən ona bir borclu!..

Dəstə yoluna düzəldi. Uzaq dağlara yol aldı...

Dəstə yenə yaylaqlara üz tutdu. Kərəm ömründə bu qədər qəmgin və ümitsiz olmamışdı. Obalar arana köçürdülər. Dağların döşü ilə uzanan dar, əyri-üyrü yolları qoyun sürüləri tutmuşdu. Hər tərəfdə hay-haray qalxmışdı. Yanıqlı mahnı səsləri yamaclarda əks-səda verirdi. Kərəm də, yoldaşları da bədbin idilər.

Qürbət diyarlarda sərgərdan gəzməkdən artıq cana doymuşdular.

– Ən uzağı ölümdür!.. – deyə obalarına dönmək, heç olmasa, arvad-uşaqları ilə son dəfə görüşmək istəyirdilər.

Birdən Kərəmin gözləmədiyi bir hadisə baş verdi. Dağ yolunda qan düşməni İsrafil ağaya rast gəldi. İsrafil ağanın obası dolama yolla dağdan enirdi. Göy mahuddan vəznəli çuxa geymiş, ceyrandan iti, maraldan göyçək səkil atına minmiş İsrafil ağa çiyində aynalı tufəng, özü kimi silahlı dostlarının əhatəsində köçün qabağınca gəlirdi. Kərəm onu lap uzaqdan tanıdı. Yoldaşlarına dönərək:

– Atdan düşün, daşa girin! – deyə ucadan səsləndi.

Qaçaqlar bir göz qırpımında onun əmrini yerinə yetirdilər, özləri də, atları da görünməz oldular. İsrafil ağa yaxınlaşırdı. O, at belində necə məğrur oturmuşdusa, Kərəmin ürəyində qibtə oyadacaq qədər qamətli və gözəl görünürdü. Kərəm intiqam saatının gəlib çatdığını düşündü, kinlə qarışıq bir sevinc duyaraq tufənglərini hazır tutmuş dostlarına müraciət elədi:

– Uşaqlar, mən deməyincə atmazsınız, ha!

İsrafil ağa qaçaqların düz bərabərinə çatanda Kərəmin əlləri yanına düşdü:

– Atmayın, uşaqlar!.. – dedi, amma özü nə üçünsə tufəngin çaxmağından barmağını çəkmədi.

İsrafil ağa nəyə isə gülürdü. Dostları da onun kimi şad və xürrəm idilər. Kərəm isə qəzəbindən titrəyir, belə bir fürsəti əldən verməyə məcbur olduğuna hirslənirdi.

– Eyy, İsrafil!.. – deyə qaçaq Kərəm boğuc və titrək bir nida ilə düşməni səslədi, – mənəm. Borcumu verməyə gəlmişəm.

İsrafil ağa bir an, yalnız bircə an özünü itirən kimi oldu, ancaq tezcə də tufənginə əl atdı. Lakin artıq gec idi. Tərkindəki oğlan uşağı onun hərəkətini ləngitmişdi.

– Mən borcumu ödədim!.. – deyə Kərəm bu dəfə artıq fərəhini boğa bilməyib dəli kimi qəhqəhə çəkdi, sanki onun at sayağı kişnədiyi gənclik illəri geriyyə qayıtdı, – mən də səni körpənə bağışladım!.. Sür atını, get. Lənət bu fani dünyaya! Lənət bu zəmanəyə!...

İsrafil ağa əl saxladı. Yoldaşları da əl saxladılar. Hamısı Kərəmi tanı-mışdı. Üzünü görməsələr də, tanımışdılar. Bir də ki güllə atmağın heç bir faydası yox idi. Onsuz da hədəfi görmürdülər. Kərəm də, yoldaşları da qaya dalında möhkəm səngərlənmişdilər.

Köç uzaqlaşdı. Kərəm, deyəsən, dərd-qəmini unutmuşdu. O, qeyri-ixtiyari saçaqlı papağını gözünün üstünə endirdi, məlahətli və zil səsi ilə bir-iki ağız bayatı dedi...

Hikmət Ziya

HÖCƏTLƏŞƏN BARMAQLAR

Bir əlin beş barmağı
 Sözləşdilər sübh çağı.
 Çeçələ barmaq dedi:
 – Axı mənsiz Əl nədi? –
 Mənəm görən hər işi,
 Mənsiz keçməz bir işi!
 Adsız barmaq deyindi:
 – Bütün hünər mənimdi!
 Mənəm onu yaşadan,
 Əli ələ oxşadan!
 Hirslandı Orta barmaq:
 – Sən kimsən?! Bir buna bax!
 Hamınızdən uzunam,
 Mənimlə ad qazanan
 Əlin kölgəsində siz
 Aralıqda gəzirsiniz!..
 Söz Şəhadət barmağı
 Yaman tutdu, dırnağı
 Qəzəbindən göyərdi.
 Dedi: – Səni döyərdim.
 Heyif ki, boyda məndən
 Uzunsan bir qədər sən.
 Əsl barmaq tək mənəm;
 Ələ yol göstərənəm.
 Mən sizə dərs verərəm,
 Hər işi tək görərəm!
 Baş barmaq gülümsədi,
 Eyhamla belə dedi:
 – Ah, barmaqlar, barmaqlar,
 Höcət, şiltaq barmaqlar!..
 Təklidə heç biriniz
 İş görə bilməzsınız!
 Baş barmaq olsam da mən,
 Bir gün ayrılısam sizdən,
 Yaramaram heç nəyə...

Öyünürsünüz niyə?!
Bir söyləyin beşlikdə,
Deyin görüm, təklikdə
Nə yarada bilərsiz?
Bir ev tikə bilərsiz?
Ağac əkə bilərsiz?..
Baxın, dünyada nə var,
Hər əldəki barmaqlar
Onu birgə yaradıb,
Hər arzuya bir çatıb.
Beş barmaq bir olmasa,
Hər vaxt dilbir olmasa,
Nə yumruq, nə əl olar!
Baş barmağı dinləyib
Barmaqlar ondan belə
Höcətləşmədi daha
Heç zaman bir-birilə.

“UŞAQ ALƏMİ, UŞAQ TALEYİ”

bölməsi üzrə

Abdulla Şaiq

MURAD
(hekayə)

Tiflis şəhərinin yaxınlığında Kolbasan adlı bir kənd var idi. Bu kəndin dörd bir yanı bağlıq, meşəlik yerlər idi. Elə ki bahar olurdu, ağaclar çiçəkləyir, təpələr, yamaclar yumşaq ot və çiçəklərlə döşənirdi; rəng-bərəng güllərin ətri kəndi bürüyürdü. Səhər-axşam quşların gözəl nəğməsinin arası kəsilmirdi. Bahar çağı bu kənd o qədər gözəl olurdu ki, insan baxmaqdan doymurdu.

Belə tərifini etdiyimiz kənddə Bilqeyis və Murad adında bacı-qardaş yaşayırdı. Bilqeyis olduqca mehriban və tərbiyəli bir qız idi. Hər gün bağçalarındakı tut ağacının altında palaz salardı; oyuncaq şeylərini də yığıb öz-özünə oynardı. Arabir qonşuları Səltənət də gələrdi. Hər ikisi birlikdə deyər, gülər, oynayardılar; otaq bəzəyərdilər, bir-birinə qonaq gedib-gələrdilər. Ayaqsayma, gəlin-gəlin oynardılar. Arabir də atası aldığı “Uşaq gözlüyü” kitabının şəkillərinə tamaşa edər və oxuyardılar. Günləri xoş və asudə keçərdi.

Amma Murad heç qapı-bacada tapılmazdı. Səhərdən çıxar, bir də axşam evə qayıdardı. O gün olmazdı ki, Muradın üst-başı cırılmış evə qayıtmaydı. Hər kəslə döyüşər, söyüşərdi. Ona görə də onu heç kəs sevməzdi. Hətta öz ata və anası da Muradı sevməzdi. Onun əlindən bacısı Bilqeyisin heç rahatlığı yox idi. Onun oyuncaqlarını dağıdar və sındırar, bəzən də özünü döyüb qaçardı. Ona görə Bilqeyis qardaşı Muradla heç oynamaz və ondan qorxardı.

Bilqeyis mehriban bir qız olduğu üçün qapılarındakı heyvanları və quşları da çox sevərdi. Heyvanlar və quşlar da əvəzində Bilqeyisi sevər və ondan qaçmazdı. Çox vaxt olurdu ki, bağçada oynadığı zaman Mərmər pişik, Dəmir it, Məstan xoruz, toyuq-cücələr Bilqeyisin başına cəm olar və onun əlindəki çörək parçasını alıb yemək istərdilər. Bilqeyis isə çörəyi parça-parça edib bir az Məstan xoruza, bir az toyuq-cücələrə, bir az da it

və pişiyə atardı. Hamısı soxulub yeməyə məşğul olardı. Bilqeyis qara, iri gözlərini onlara dikib baxardı. Bir də görərdi ki, it öz çörəyini yeyib qurtardı, yavaş-yavaş ağızını pişiyin qismətinə uzadır, pişik də mırıldayamırıldaya çalışır ki, ağızındakı çörəyi yeyib qurtarsın, həm də pəncələri ilə yerdə qalan çörəyi bərk-bərk tutub, acıqlı-acıqlı itə baxır. İt yenə soxulur ki, pişiyin, ya xoruz-toyuğun çörəyini qapıb yesin; bu vaxt xoruz qaqqıldaya-qaqqıldaya itin üstünə atılırdı...

Bilqeyis bu tamaşadan doymazdı, gülə-gülə onların davasına baxardı.

Murad isə yoldaşlarını və bacısını incitdiyi kimi, heyvanları da incidərdi. Elə ki axşam olurdu, təpələrdən, yamaclardan naxır mələşə-mələşə kəndə gəlirdi. Murad əlinə çomağını alıb naxırın içinə girərdi, əlindəki çomaqla o inəyin, bu öküzün harası gəlirdi, vurardı. Murad bir dəfə bir qara inəyin arxasınca düşdü. İnak axırda təngə gəlib döndü və Muradı buynuzlarına götürüb yerə elə çırpdı ki, qurbağa kimi yerə sərildi. Murad tamam bir saat özünə gəlmədi. Ondan sonra Murad nə Dəmir köpəyə, nə Mərmər pişiyə, nə də inəklərə yaxın gedə bilirdi.

Bağçalarındakı yasəmən ağacı altında bir səbət içində toyuqlar yumurtlayırdı. Bir gün Murad bağçada gəzirdi. Çil toyuq yumurtlayıb çıxanda Murad gördü. Yavaş-yavaş gəlib yumurtaları cibinə doldurdu ki, aparsın. Məstan xoruz bunu uzaqdan görüb uça-uça Muradın üstünü aldı. Murad çox qorxmışdu, bilmirdi ki, nə etsin. Axırda arxasında gizlətdiyi yumurtanı atıb qaçdı, xoruz əl çəkməyib, onun arxasınca düşdü. Muradın ayağı bir ağaca ilişib yıxıldı; cibindəki yumurtalar sındı, cibi və paltarları yumurtaya bulandı.

Murad qorxusundan evə gedə bilmirdi. Çünki paltarları başdan-ayağa yumurta sarısı idi. O, bağçada bir alma ağacının altında oturub nə edəcəyini düşünürdü. Gördü ki, Bilqeyis bağçaya çıxdı: “Məstan, Məstan!”, – deyə bağırırdı. Bağçanın o biri başından xoruz uça-uça gəlirdi. Bilqeyis xoruzun başına bir papaq tikmişdi. Mehriban qız o balaca əlləri ilə xoruzun papağını başına qoydu, lent ilə bağladı, sonra şirin dil ilə dedi ki:

– Məstan xoruzum, ceyran xoruzum, gör sənə nə gözəl papaq tikmişəm!

Deyəsən ki xoruz da Bilqeyisin mehriban dilini anlayırdı; gözlərini Bilqeyisin üzünə dikib dinməz-söyləməz dururdu. Bilqeyisin qəlbinə dəymək istəmirdi; çünki Bilqeyis onları çox sevirdi. Hətta sarı toyuq da cücələri ilə Bilqeyisin Məstan xoruza bağlı olduğunu diqqətlə baxırdı. Bilqeyis çox şad idi.

Murad alma ağacının altında qəmgin-qəmgin oturub öz-özünə fikirləyirdi: “Nə üçün Bilqeyisi hamı sevir? Hamı ona məhəbbət verir? Amma mənə heç kəs sevmir? Nə üçün?..”

İlyas Əfəndiyev

İZ İLƏ

Cəfərlə Nadir qış imtahanlarını verib bütün dərslərindən beş aldıqları üçün çox sevinirdilər. Onlar sözü bir yerə qoydular ki, aldıqları qiymətləri aparıb kolxoz fermasında olan atalarına göstərsinlər. Fermanın qış binələri kəndin on kilometrliyində, Qayadaş meşəsinin yanında yerləşmişdi. Cəfərlə Nadir səhər tezdən çörəklərini yeyəndən sonra binəyə getdilər.

Axşamüstü çobanlar sürüləri örüşdən gətirdilər. Cəfərlə Nadir qış tətlinə buraxıldıqlarını atalarına söyləyib dərslərindən aldıqları qiymətləri onlara göstərdilər. Çobanlar da çox sevinib uşaqları təriflədilər. Cəfərin atası Muradxan hərgünkü kimi bu gün də sürüləri yoxlamağa başladı, qoyunun hamısını yoxlayıb qurtarandan sonra məlum oldu ki, sürüdəki damazlıq merinoslardan biri yoxdur.

– Yəqin, gəzib meşədə qalıb. Mən bu gün sürünü Qayadaş meşəsinin yanındakı düzdə otarırdım. Gedim qaranlıq düşməmiş tapım, – deyə pərt olmuş çoban Qulu çomağını çiyninə alıb meşəyə tərəf getdi.

– Dayan, səninlə bir adam da getsin, bəlkə, tək tapa bilmədin, – deyə baş çoban Muradxan arxadan onu səslədi.

– Ata, qoy biz də onunla gedək, – deyə Cəfər xahiş elədi.

Atası etiraz eləmədi:

– İstəyirsiniz, gedin.

Uşaqlar çoban Qulunun ardınca yüyürdülər. Onlar gəlib meşənin yanına çatanda çoban Qulu dedi:

– Uşaqlar, hamımız bir yerdə axtarsaq, tapa bilmərik. Siz o tərəfə gedin, mən də bu yana. Ancaq meşənin içərilərinə tərəf çox uzaqlaşmayın. İndi canavarların pis vaxtıdır, bir şey olsa, məni səsləyin.

Uşaqlar: – Yaxşı, – deyə meşəyə yüyürdülər. Birdən Cəfər diqqətlə yerə baxıb, nəm torpaq üzərində qoyun ayağının izlərini gördü.

– Bura bax, Nadir, – deyə o, izi göstərdi, – görürsənmi, aşağıdan gəlib bu tərəfə burulub.

Uşaqlar izi tutub getməyə başladılar. Bu vaxt lap yaxında bir şaqqıltı eşidildi. Qarağat kolları tərpendi, uşaqlar bərk qorxub dayandılar. “Əgər canavardırsa, bu saat üstümü zə atılacaq”, – deyə Cəfər fikirləşdisə də, bu barədə yoldaşına heç bir söz demədi. Səhər atasına gətirdiyi kibritlərdən biri onun cibində idi. Canavarın oddan qorxduğunu xatırlayıb dərhal kibriti çıxarıb çəkdi. İşığı yuxarı qaldırıb şaqqıltı gələn yerə baxdı. Qarağat kolları arasında iri bir merinos dayanıb onlara baxırdı.

– Tapdıq! – deyə Cəfər sevinclə qışqırdı və irəliləyib merinosu kolların arasından çıxardı.

– Mən düşdüm qabağa, sən daldan sür! – Cəfər Nadirə tapşırıq verib qabağa keçdi. Lakin onlar nə qədər getdilərse də, gəlib meşənin kənarına çıxmədilər. Cəfər zənn ilə gedirdi, çünki qaranlıqda heç bir cəhəti təyin

etmək mümkün deyildi. O dayandı:

– Azmışıq, – dedi.

– Bəs nə edək? – deyə Nadir zəif səslə Cəfərdən soruşdu.

Cəfər hiss etdi ki, yoldaşı çox qorxur, buna görə də ona ürək-dirək vermək istədi:

– Nə olacaq, meşədə qalıb səhər gedərik.

– Bu soyuqda, qaranlıqda meşədə qalmaq olar?

– Heç nə olmaz, bu saat sənin üçün bir ocaq qalayım ki, istisi yeddi ağaca vursun!

O, kibrit çəkib ətrafı nəzərdən keçirdi. Yaxında hündür bir qaya var idi. Qayanın üst tərəfi tağ kimi irəli gəldiyindən dibini qar o qədər tutmamışdı.

– Qoyunu sür ora, – deyə Cəfər əmr edib, özü ağacların qol-budağından xeyli sındıraraq qayanın dibində böyük bir ocaq qaladı. Lakin odunlar yaş olduğundan alışmırdı. Cəfər özünü sındırmamaq üçün papağının içinə qoyduğu kağızı çıxarıb, birtəhər ocağı alışdırdı. Alov qalxıb dörd tərəfi işıqlandırdı.

– İndi gəl otur, qızıq, – deyə Cəfər gülümsünərək soyuqdan donmuş əllərini oda tutdu. Bir qədər qızıqşandan sonra Nadir dedi:

– Gəl çıxacaq ağacda oturaq. Canavarlar gəlib bizi parçalar.

– Özümüz ağaca çıxdıq, bəs merinos nə olsun?

– Onsuz da, əgər canavar gəlsə, biz nə edə bilərik?

– Ocağın yanında canavarlar bizə hücum etməzlər! – deyə Cəfər arxayın və inandırıcı səslə cavab verdi. Yoldaşının sözü Nadiri qane etmədisə də, o dinmədi. Cəfər ağacların qol-budağından çoxlu sındıraraq ocağın böyrünə yığdı.

– Bu gecə bizim silahımız bunlardır. Gərək səhərə qədər ocağı sönməyə qoymayaq.

Onlar arxalarını qayaya çevirib ocağın qırağında qızınırdılar. Cəfərin ürəyi sakit deyildi. O fikirləşirdi ki, əgər canavarlar onların burada olduğundan duyuq düşsələr, əl çəkməyəcəklər. Nadir paltosunu başına çəkib ocağın qırağına uzandı, bir azdan onu yuxu apardı. Cəfər oturub gözlərini qaranlıq meşəyə zilləmişdi. Bu zaman irəlidə dörd iri canavar göründü. Onlar on beş-iyirmi addımlıqda dayanıb uşaqlara və onların yanındakı kök merinosa baxırdılar. Cəfərin ürəyi bərk döyündü. Cəfər tez-tez ocağa odun qoyub onu daha bərk alovlandıırırdı. Meşə dərin sükut içində idi. Heç nədən xəbəri olmayan Nadir şirin-şirin yatırdı.

Birdən lap uzaqda güclə iki güllə səsi eşidildi. Canavarlar güllə kimi qaçıb gözdən itdilər. Cəfər ocaqdan alovlu bir kösöv götürüb yuxarı qaldıraraq havada yellədi:

– Biz buradayıq!.. Burada! – deyə səsi gəldikcə qışqırdı. Lakin meşədə onun səsinin əks-sədasından başqa heç nə eşidilmədi. Üç-dörd dəqiqə sükut içində keçdi. Birdən haradan isə uzaqdan səs eşidildi:

– Cəfər hey!..

– Ehey!.. – deyə Cəfər cavab verdi.

– Haradasınız?

– Burada, Yastı qayanın yanında!

Cəfər yüyürüb bərk yatmış Nadiri oyatdı. Nadir oyanıb atasıgili gördükdə əvvəlcə heç bir şey başa düşməyərək çaşıb qaldı. Deyəsən, ona elə gəlirdi ki, yuxu görür. Bir qədər dincəldikdən sonra onlar uzun bir məşəl qayırib binəyə yola düşdülər.

Bu əhvalatdan üç-dörd gün sonra iki məktəblinin fermanın itmiş damazlıq merinos qoyununu qəhrəmanlıqla axtarıb tapdıqları haqqında rayon qəzetində balaca bir məqalə çıxdı. Məqalə sahibi Cəfər ilə Nadiri çox tərifləyirdi. Ancaq məqaləni oxuyanda Nadir nə isə bir narahatlıq hiss etdi...

“TƏBİƏTƏ VURĞUNLUQ , TƏBİƏTƏ QAYĞI”

bölməsi üzrə

Məmməd Araz

QARANQUŞ

Əsdi vədə yeli... Yaz müjdəsilə,
Qondun eyvanıma yenə, qaranquş!
Mən sənin eşqinlə gəlirkən dilə,
Uçmağın dərd oldu mənə, qaranquş!

Bir zaman yuvanı uçurmuşam mən,
Bəlkə də, bəlkə də, o, yadındadır.
Dilin yox dərd açıb söz söyləyəsən,
Dilin də, sözün də qanadındadır.

Bəzən əlində şiş, çiyində yaba
Uşaqlar yanıma yığıldı, ay quş!
On günə, bir aya tikdiyin yuva
Bircə an içində dağıldı, ay quş!

Yelləmi, selləmi keçdi ötən gün?
O, bəlkə, ötəri şimşək səsiydi.
Sənin öz yuvandan ayrı düşməyin
Mənimçün bir uşaq əyləncəsiydi.

Bəlkə, bu halımdan incidi dağ-daş,
Bunu öz vaxtında duya biləydim.
Bir günlük uşaqlıq günahımı kaş
Bütün ömrüm boyu yuya biləydim.

Bilmədim, o günün ani nəşəsi
Mənə dərd olacaq ömrüm uzununu.
Bəlkə, ev qayğısı, övlad nəfəsi
Olmasa, indi də duymazdım bunu.

Eh, xəyal nələri gətirir yada...
Yeni müjdən ola mənə, qaranquş!
Körpəlik gülüşüm qanadlarında
Bircə gün geriyə dönə, qaranquş!

Vaxt olur, cansızdan can umur insan,
Adi təsəllidir bunlar da ancaq.
Uçan körpəliyim, uçulan yuvan
Onsuz da geriyə qayıtmayacaq.

Gəl, yenə yuva qur doğma yerində,
Könlüm həsrətinlə dindi, qaranquş!
Ta uçma, çəkinmə məni görəndə,
Mən uşaq deyiləm indi, qaranquş!

Elçin Əfəndiyev

İKİ QIZ VƏ SƏRÇƏ

Maşınımda işdən evə qayıdırdım və tinlərdən birinin qabağında qırmızı işıq bizi saxladı. Qarşıdakı səki ilə bizə tərəf iki qız gəlirdi: özündən razı, həddən artıq dəblə geyinmiş, yerişləri, gülüşləri ilə aləmə meydan oxuyan iki qız.

Küçə ilə o tərəf-bu tərəfə gedib-gələn adamlar elə bil ki bu qızlar üçün sıfır idi, elə bil ki bu qızlar dağın zirvəsində, adamlar isə dərənin dibində idi və dünya açıq-aşkar bu qızların vecinə deyildi.

Bu vaxt qəribə bir hadisə baş verdi: bir sərçə hoppana-hoppana qızların qıçlarına dolaşa-dolaşa küçənin ortasına qondu və yerə düşmüş bir çörək qırıntısını acgözlüklə dimdikləməyə başladı. Qızlar əvvəlcə gülümsədilər, sonra səkidə ayaq saxlayıb təəccüblə əl-ayağa dolaşan o sərçəyə baxdılar.

Sarı işıq yandı və irəlindəki maşınlar yavaş-yavaş tərpnəməyə başladı, sərçə isə küçənin ortasından uçmurdu.

Mən aləmə meydan oxuyan bu qızların rəng çəkilməmiş, uzun kirpik yapışdırılmış gözlərində bir təlaş oxudum və əvvəlcə mənə elə gəldi ki, o uzun, yalançı kirpiklərlə o təlaş hissi bir-birinə heç cürə uyuşmur.

Ac sərçə, yəqin, xəstə idi, ya zədəli idi, uça bilmirdi. Maşınlar yavaş-yavaş sürətini artırırdı. Şaşırıb qalmış o iki qız küçənin ortasında çörək qırıntısını dimdikləyən o sərçəyə baxa-baxa bir-birinə tələsik nəse deyirdi. Mən onların nə dediyini eşitmirdim, amma bir şey tamam aydın idi ki, qızlar bərk həyəcanlanmışdılar və o həyəcan daha o uzun yalançı kirpiklər üçün yad, yabançı bir şey deyildi. Onların həyəcanı mənə də sirayət etdi və mən də maşının pəncərəsindən boylanıb ətrafında maşınlar ötüşən o sərçəyə baxdım.

Yaşıl işıq yanmışdı. Qabaqdakı ağ maşın sərçənin lap yanından ötdü. Qızlardan biri cəld səkidən düşüb küçənin ortasında çörək qırıntısını təpişdirən o sərçəyə tərəf qaçdı və bir əlini maşınların qabağında yelləyeyelləyə – yəni ki bir dəqiqə gözləyin! – o biri əlini aşağı uzadıb sərçəni götürmək istədi və bu zaman... həmin ac sərçə “pır-r-r” eləyib qızın əlinin altından havaya qalxdı və sürətlə göyə baş vurub gözdən itdi.

Qız əvvəlcə məəttəl qaldı, sonra gül-gülə rəfiqəsinin yanına qayıtdı və ikisi də yoluna davam etdi.

Bizim maşın da yerindən tərpəndi. Mən geri çevrilib arxa şüşədən bu iki qızın ardınca baxdım. Onlar gedirdi və bütün görkəmləri ilə, yerişləri, gülüşləri, o yalançı uzun kirpikləriylə yenə aləmə meydan oxuyurdular və heç kimin ağına gəlməzdi ki, o gözlərdə o cürə sərçə nigarançılığı ola bilər... və o qızlar eləcə həyəcanlana bilər...

İfadəli oxuda istifadə edilən

şərti işarələr

1		Qısa fasilə (bir sayına bərabər)	sətri
2		Orta fasilə (iki sayına bərabər)	sətri
3		Uzun fasilə (üç sayına bərabər)	sətri
4	—	Məntiqi vurğu	sətiraltı
5	↗	Tonun yüksəlməsi	sətirüstü
6	↘	Tonun alçalması	sətirüstü
7	.....	Sözün uzadılması, yaxud cümlənin hissəsinin oxu tempinin aşağı salınması	sətiraltı
8	→	Tempin artırılması (oxunun sürətləndirilməsi)	sətiraltı
9	⤿	Yanaşı gələn sözlərin birnəfəsə deyilməklə oxunması	sətri
10	⤿	Misrada fikrin tamamlanmayıb növbəti misraya köçürülməsi	sətri

LÜĞƏT

A

Alaçıq – çubuqdan qurulub üstü keçə ilə örtülən köçəri mənzili, çadır
Alay – qoşun vahidi, polk
Amal – qayə, məqsəd, arzu, dilək, əqidə
Aul – məntəqə, kənd
Ayğır – bəzi heyvanların (çox vaxt atın) erkəyinə deyirlər – çox böyük, iri, əzəmətli
Azuqə – qida, ərzaq ehtiyatı

B

Bac-xərac – vergi
Bədbin – həyatda hər şeyə ümitsiz baxan, gələcəyə inanmayan
Bəndə – 1. qul, kölə; 2. adam, insan
Bikar – işsiz, peşəsiz, məşğuliyyətsiz adam
Biruh – ruhsuz, huşsuz, cansız, ölü
Bəzirğan – tacir
Bilmərrə – tamamilə, büsbütün
Binə – köçərilərin mal-qara ilə köçüb kənddən kənarda yaylaqda məskən saldıqları yer, yurd
Biryolluq – birdəfəlik, həmişəlik, qəti olaraq

C

Calal – əzəmət, dəbdəbə, təmtəraq, büsat
Cəvahirat – qiymətli daşlar, daş-qaş
Cəllad – ölüm hökmünü icra edən adam
Cıqqa – burada: tacşəkili, daş-qaşlı başlıq
Cida – burada: ayrı, uzaq

Ç

Çapacaq – ət çapmaq üçün işlədilən kəsici alət, ət baltası
Çapar – atla bir yerə məktub, əmr, xəbər aparıb-gətirən şəxs, qasid
Çarıq – keçmişdə kəndlilərin geyindiği göndən tikilən ayaqqabı
Çarvadar – yük heyvanı ilə muzdla yük daşımaqla məşğul olan adam
Çətən – dialekt: qarğıdan, ağac çubuqlardan hörülmüş çəpər
Çınqıl – tikinti işlərində istifadə olunan daş qırıntısı, xırda daş
Çıraqbən – işıqlı, nurlu
Çırpı – quru budaq, kol qırıntısı; çıl-çırpı
Çuxa – beli büzməli uzun kişi üst geyimi
Çuval – böyük kisə, xaral

D

Dağar – arxaizm: qaramal dərisindən hazırlanan torba
Dağarcıq – kiçik dağar; çox vaxt dəridən tikilən kiçik torba, çanta
Damad – kürekən
Damazlıq – döl verməyə yarayan, döl vermək üçün saxlanılan; döllük, cins

Danışgah – universitet
 Daraq – silahın güllələrini yan-yana qoymaq üçün qab, qutu
 Daşqa – təkətli araba
 Demokrat – demokratiya tərəfdarı
 Dəbdəbə – təmtəraq, zənginlik, cah-calal, büsat
 Dəliqanlı – 1. Həddi-buluğa çatmış gənc, cavan oğlan; 2. İgid, cəsur, qoçaq
 Dəlil-dələyil – hər hansı bir şeyi sübut etmək üçün əsas; sübut, tutarlı dəlil
 Dərvişlibas – dərviş paltarları geyinmiş
 Dəyə – qarğıdan və s.-dən düzəldilmiş komacıq, alaçıq
 Divan – məhkəmə, tribunal
 Divanə – dəli
 Divanxana – şərq ölkələrində padşah saraylarında rəsmi qəbul otağı
 Dilbər – gözəl, könüloxşayan
 Dilxor – çox pərt, əhvalı pozulmuş, qəmgin, kədərli, məyus
 Dili-qafil – qəflətdə olan, heç nədən xəbəri olmayan
 Dirilik – həyat, yaşayış
 Dispetçer – nəqliyyatın hərəkətini, yaxud müəssisənin işinin gedişini bir mərkəzi məntəqədən idarə edən işçi
 Dübarə – ikinci dəfə, təkrar

E

Edadi – şagirdləri ali məktəbə hazırlayan orta məktəbin adı
 Eşik – bayır, dışarı, çöl
 Eyham – ikimənalı, üstüörtülü söz və ya ifadə, istehza

Ə

Əda – naz, qəməzə, şivə
 Ədavət – ürəkdə saxlanılan düşmənçilik hissi, kin, küdurət, qərəz, qəzəb hissi
 Əfzəl – daha artıq, daha qiymətli, daha üstün
 Əmir – 1. Bir tayfanın və ya ölkənin başçısı; 2. Bəzi Şərq hökumətlərinin başçılarına və yüksək vəzifəli şəxslərə rəsmi olaraq verilən ad
 Əmud – qədim döyüş silahı, polad toppuz
 Ənam – bəxşiş, hədiyyə, mükafat
 Ənginlik – genişlik, vüsət, açıqlıq
 Ərbab – ağa, sahib
 Ərş – göy, asiman
 Əyan-əşrəf – ölkənin yuxarı təbəqəsinə mənsub olan mütəbər və yaşlı adamlar
 Əzəmət – böyüklük, ululuq

F

Fağır-füqərə – cəmiyyətin aşağı, yoxsul təbəqələri
 Faxır (faxir) – gözəl, qiymətli, parlaq
 Falaqqa – keçmişdə müqəssirləri cəzalandırmaq üçün istifadə edilən alət
 Fə dai – ümumi bir iş, millət yolunda, məslək uğrunda təhlükəli işlərə qoşulub canından keçməyə hazır olan şəxs
 Fədakarlıq – öz şəxsi mənafeyini ümumi işə və ya başqalarının işinə fəda etmə, həsr etmə, bu uğurda səy göstərmə
 Fərraş – müxtəlif tapşırıqları yerinə yetirən saray xidmətçisi
 Fərş – döşənəcək, xalı, palaz, kilim
 Fəsad – qarışıqlıq, nifaq, hərc-mərclik

Fəzilət – 1. Dəyər, qiymət, məziyyət; 2. İnsanda ağıl, kamal, mərifət, alicənablıq kimi sifətlər.

Firavan – yaşayış üçün hər cür maddi nemətlərin bolluğu

G

Gəda – keçmişdə yoxsul, aşağı təbəqədən olan adamlara verilən ad; səviyyəsiz, ləyaqətsiz adam.

Gərdiş – coşdurmaq, hərəkətə gətirmək

Gizir – aşağı rütbəli işçi, hərbi qulluqçu

Gödən – qarın

Gurşad – iri damcılı, şiddətli yağış

Güzar – burada: həyat, ömür

Güzəran – dolanacaq, yaşayış, həyat

H

Haramzada – yaramaz, fırlıdaqçı, kələkbaz, hiyləbaz

Heybə – çiyindən, bəzən də atın tərəfindən aşırılan kiçik xurcun

Həngamə – qovğa, mərəkə, gurultu

Həris – bir şeyə həddindən artıq can atan, ona aludə olan, onun düşkünü olan, gözüdoymaz

Həsir – yerə sərmək və s. üçün ağac liflərindən, küləşdən, qamışdan toxunan məmulat

Hıxlamaq – dəvəni yerə yatırtmaq, oturtmaq

Hikmət – müdrik söz, dərin fikir, müdriklik

Hicran – ayrılıq

Höcətləşmək – inadlarından əl çəkməyərək bir-biri ilə mübahisə etmək, bəhsləşmək, bir-birinə güzəştə getməmək

X

Xəlifə – bəzi müsəlman ölkələrində Məhəmməd peyğəmbərin vəkili, bütün müsəlmanların başçısı, hamisi sayılan şəxsə verilən yüksək dini ünvan

Xəfif – 1. mülayim, yüngül, yumşaq; 2. zərif, incə; 3. zəif, yüngül

Xərac – vergi, bac

Xislət – insanın təbiətinə məxsus sifət; xasiyyət, təbiət

Xudbin – ancaq özünü düşünən, öz mənafeyini hər şeydən yüksək tutan adam, eqoist

Xurcun – içərisində şey qoymaq üçün, adətən, yük və minik heyvanlarının belindən aşırılan, palaz kimi toxunan, ya da cod parçadan tikilən ikigözlü iri heybə

Xurd-xəşil – əzik-əzik, xıncım-xıncım, sağ-salamat yer qalmamış, sınıq-sınıq

İ

İflic – orqanizmin hər hansı bir üzvünü və ya hissəsini normal fəaliyyətdən qoyan xəstəlik

İltifat – hörmət, ehtiram, gülər üz göstərmə, xoş münasibət; 1. lütf, lütfkarlıq, mərhəmət, etina

İmdad – kömək, yardım; darda qalmış bir adamın köməyinə yetişmə

İns-cins – bəşər, insan, canlı mənasında

İntixab – seçmə

İstehkam – düşməndən qorunmaq məqsədi ilə düzəldilən səngər, sədd, qala, divar, müdafiə tikintiləri
İttifaq – əhvalat, hadisə
İzzəti-calal – hörmət, təmtəraq

K

Kandar – qapı ağzı, astana
Karxana – fabrik, zavod, emalatxana
Karvan – bir-birinin ardınca sıra ilə hərəkət edən yüklü heyvan (əsasən, dəvə) qatarı
Kəsb – çalışıb qazanma və bunun nəticəsində əldə edilən qazanc, gəlir
Kəşkül – hind qozunun qabığından düzəldilmiş qab; dərvişlər gəzdirdilər.
Kolxoz – sosializm dövründə kollektiv təsərrüfat
Konqres – geniş miqyaslı beynəlxalq qurultay, müşavirə, yığıncaq
Köhlən – harın bəslənmiş, yaxşı baxılmış
Kösöv – bir hissəsi yanıb qaralmış, yaxud yanıb sönməkdə olan odun parçası
Külüng – daş çıxarma və torpaq qazıma işlərində istifadə edilən bir ucu sivri, o biri ucu enli alət
Kündə – burada; qaçmasın deyə dustağın ayaqlarına, əllərinə və ya boynuna vurulan ağır şey

Q

Qaldırım – səki
Qalxan – qədim müharibələrdə qılınc və s. zərbəsindən qorunmaq üçün əldə tutulan dairə və ya düzbucaqşəkilli sipər (ağac, metal, dəridən)
Qamət – boy, boy-buxun, qədd
Qandal – məhbusların əl və ayaqlarına keçirilən dəmir halqalı zəncir
Qanqal – yarpağı tikanlı alağ bitkisi
Qaravaş – qulluqçu qadın (qız)
Qart – qocalmış, qoca
Qatar – burada: bir qayıq üzərinə düzülmiş güllə sırası, patrondaş
Qaynaq – bir şeyin qaynayıb çıxdığı yer, mənbə
Qeysər – Qədim Roma və Bizans hökmdarlarına verilən ad, padşah
Qeyzlənmək – hiddətlənmək, qəzəblənmək, bərk acığı tutmaq
Qədək – pambıqdan toxunma sadə və ucuz parça
Qəhər – bir məhrumiyət, haqsızlıq və ya üzüntüdən doğan hədsiz ruhi əzab və izzət
Qənşər – qarşı tərəf, ön tərəf; irəli, qabaq
Qəyyum – həddi-buluğa çatmamış uşaqlara və onların mal-mülkünə nəzarət edən adam
Qibtə – başqalarının üstünlüyünü, müvəffəqiyyətini, xoşbəxtliyini və başqa yaxşı cəhətlərini görüb, bunların özündə də olmasını arzulama, bunların həsrətini çəkmə
Qovğa – dava-dalaş, vuruşma, qalmaqal
Qran – bir riala bərabər İran gümüş pulu
Qubar – dərd, qəm, qüssə
Quruş – qəpik
Quzey – dağın, evin və s. gün düşməyən, günəş görməyən yeri, həmişə kölgəli yer
Qürur – iftixar, mənlik hissi, təmkin

L

Lağım – yeraltı yol, yer altında qazılmış üstüörtülü xəndək
 Loğma – Bir dəfədə ağıza qoyulan çörək parçası
 Lütfkarlıq – xeyirxahlıq, mərhəmət göstərmə

M

Mahud – üz tərəfi keçə kimi basıq yun və ya yarıyun parça
 Mehtər – ata qulluq edən, atabaxan
 Merinos – nazik, ağyunlu qoyun cinsi, habelə bu cinsdən olan qoyunun özü
 Məhbəs – həbsxana
 Məhkum – haqqında hər hansı bir cəza hökmü çıxarılmış adam
 Məhşər – qiyamət; dünyanın sonu
 Məlhəm – yaraya və ya ağrıyan yerlərə sürtülən yağlı dərman
 Məlul – məlallı, qəmgin, məyus, bezgin, usanmış
 Məngənə – hər cür şeyi sıxıb saxlamaq üçün çilingər aləti
 Məram – istək, arzu, dilək
 Məsum – günahsız, heç bir günahı, qəbahəti olmayan
 Məşəl – ətrafı işıqlandırmaq üçün ağac və s. başına sarınaraq, yaxud xüsusi bir alət içərisinə qoyularaq yandırılan neftli əsgir
 Məşəqqətli – çox ağır, çox zəhmətli, çox əzablı, əziyyətli, sərt
 Mətləb – məsələ, işin mahiyyəti, məğzi
 Məyus – qəmli-qüssəli, bikef, pərişan, pərt
 Məzlum – zülm çəkmiş, zülm altında olan
 Mötəbər – 1. Etibarlı, inanılan; 2. Hörmətli, sözükeçən, tanınmış, nüfuzlu, təmizliyinə etibar edilən
 Mum – bal arılarının hazırladığı və şan düzəltmək üçün istifadə etdikləri maddə, bitki maddəsi
 Muzd – görülən iş müqabilində verilən əmək haqqı, zəhmət haqqı
 Müdam – daim, həmişə, aramsız, fasiləsiz
 Müdhiş – dəhşətli, dəhşət doğuran, vahiməli, dəhşətamiz, qorxunc
 Müntəzir – gözləyən
 Müntəzir olmaq – intizarda qalmaq, nigarançılıqla gözləmək
 Müxənnət – alçaq, namərd, qorxaq
 Müxtəsər – yığcam, qısa
 Müjdə – muştuluq; şad, xeyir xəbər
 Müqəvva – içi boşaldılıb qurudulmuş heyvan və ya quş gövdəsi; burada: quru, cansız adam
 Mülki – qeyri-hərbi, əsgəri olmayan, sivil
 Mürtəcə – yenilik və tərəqqi uğrunda mübarizədə köhnəlik və vaxtı keçmiş şeyləri müdafiə edən, ictimai və mədəni tərəqqinin əleyhinə gedən
 Müti – itaət edən, hər şeyə boyun əyən, tabe olan, itaətli
 Müyəssər olmaq – nəсіб olmaq, başa gəlmək

N

Naib – orta əsr müsəlman dövlətlərində əyalət hakimi
 Namə – məktub, kağız
 Navalça – yağış, qar suyunun axması üçün damların kənarına qoyulan boru
 Nəqş – rənglərin, cizgilərin, kölgələrin kombinasiyasından ibarət şəkil, çəki, bəzək
 Nəşə – kef, sevinc, ləzzət, zövq

Nimdaş – bir qədər geyilmiş, işlənmiş, nisbətən köhnəlmiş, təzə olmayan
Nisgil – yerinə yetməyən, ürəkdə qalan arzu; qüسسə, dərd
Nizə – uzun ağaca keçirilmiş ucu şiş, deşici qədim silah

O

Ordugah – qoşunların yaşayış məntəqələrindən kənarda müvəqqəti mənzil
saldıqları yer
Oyلاق – burada: düzənlik, geniş sahə

Ö

Örüş – mal-qara otarılan yer, geniş otlaq

P

Palaz – yundan və ya pambıqdan toxunma enli, uzun, qalın, xovsuz xalça növü
Pasiban – qoruyucu, qarovulçu
Patrondaş – tüfəng və tapança patronlarını qoymaq üçün yuvacıqları olan
kəmər
Pəri – əsətdə: cinlərin gözəl və cazibəli qadın şəklində təsəvvür olunan qismi

R

Rəvac – 1. müştərisi çox olan, tezsatılan, işə gedən; 2. tərəqqi etmək, inkişaf
etmək, irəliləmək

S

Sallaqxana – mal-heyvan kəsilmək üçün xüsusi bina, yer
Sarban – karvanı aparan, karvana başçılıq edən adam, dəvəçi
Sədrəzəm – Osmanlı Türkiyəsində baş vəzir
Sənəm – gözəl, dilbər
Səngək – uzun, yastı çörək növü
Sərgərdan – yersiz-yurdsuz, sərsəri
Sırma – qızıl kimi parıldayan incə gümüş tel
Sirayət – yoluxma, keçmə
Sövdəgər – parça alveri ilə məşğul olan adam, parça mağazası sahibi
Suluq – qoyunun ilk südündən hazırlanan pendirəoxşar ağartı
Sürpriz – gözlənilməz, heyrətə salan hədiyyə, hadisə
Süvar olmaq – ata və ya başqa heyvana minmək

Ş

Şaşırmaq – bir iş, bir hadisə və s. qarşısında özünü itirmək, çaşıb qalmaq, nə
edəcəyini bilməmək
Şeşpər – qədim silah növü: altıdilli toppuz
Şeypur – əyri boru şəklində ağzıgen musiqi və ya siqnal aləti
Şəfa – xəstəlikdən qurtarma, sağalma, yaxşılaşma
Şəvə – qara rəngli, iri, qiymətli muncuq
Şiş – burada: kabab bişirmək üçün ucu iti dəmir və ya ağac çubuq
Şitil – sonradan çıxarılıb başqa yerdə əkilmək üçün parnikdə və ya xüsusi
ləklərdə yetişdirilən bitki

T

Tağ – burada: bəzi binaların yarım dairə şəklində olan damı; qovun, qarpız və s. yerdə sürünən kolu
 Tazianə – qırmanc, qamçı
 Təb – şeir demək, musiqi yazmaq, mahnı oxumaq meyli, ilham
 Təbil – iri nağara; keçmişdə qoşunu döyüşə ruhlandırmaq, karvanı səfərə səsləmək kimi məqsədlərlə istifadə olunan musiqi aləti
 Terror – öz siyasi və sinfi düşmənlərinə qarşı onları cismən məhv etməyə qədər zorakı tədbirlər siyasəti
 Təfavüt – fərq
 Təhdid – qorxutma, hədələmə, hədə-qorxu
 Təlaş – həyəcan, iztirab, təşviş
 Təlqin – hər hansı bir fikri, hissi qəbul etdirmək üçün birinin iradəsinə, psixikasına təsiretmə, beyninə yeritmə
 Təzim eləmək – baş əymək
 Tənab – ip, örkən
 Təntimək – darıxmaq, hövsələsini itirmək, tələsməkdən canı sıxılmaq
 Təsəlli – bir acını az da olsa unutturacaq, dərdi, kədəri, qəmi yüngülləşdirəcək söz, nəsihət və ya yaxşılıq; ovundurma, təskinlik
 Təşrif – öz gəlişi ilə bir şəxsi və ya bir yeri şərəfləndirmə, buyurub gəlmə
 Təşviş – narahatlıq, təlaş, həyəcan
 Tətik – odlu silahların atəş açmaq üçün barmaqla geri çəkilən manivelası
 Təvəqqe – xahiş, dilək
 Təvəllüd – doğulma, anadanolma
 Təzim – baş əyərək salam vermə, baş endirmə
 Töhmət – danlama, danlayış, məzəmmət, danlaq
 Tuluq – içində yağ, maye və s. saxlamaq, nehrə çalxalamaq üçün qab kimi işlədilən bütöv qovun və ya keçi dərisi

Ü

Üləmə – 1. alimlər; 2. islamda: ilahiyyət biliciləri və hüquqşünaslarına verilən ad
 Üzəngi – süvarinin ayağını dirəməsi üçün yəhərin iki tərəfindən asılı, altı düz dəmir halqalardan hər biri

V

Vahimə – xəyala gələn qorxulu şeylər, hövl, təşviş, narahatlıq
 Verst – 1,06 kilometrə bərabər uzunluq ölçüsü
 Vəcd – şövq, həvəs, sevinc, ruh yüksəkliyi
 Vədə – bir iş üçün qabaqcadan təyin olunan vaxt, müddət
 Vəngildəmək – vurulmaqdan və ya başqa bir səbəbdən itin yazıq-yazıq, ucadan səs çıxarması
 Vəznə – 1. Tərəzi, tərəzi daşı; 2. Barıt qabı
 Vücut – cisim, bədən
 Vüqar – öz mənliliyini yüksək tutma, təmkin, ağırlıq, ciddiyyət, başucalıq

Y

Yaba – ot, saman və başqa bu kimi şeyləri toplayıb atmaq, qaldırmaq üçün

uzun saplı, iki və ya daha artıq dişi olan kənd təsərrüfatı aləti
Yabançı – özgə, yad, tanış olmayan
Yalman – atın boynunun üst hissəsindəki uzun tüklər – yal
Yanşaq – aşıq, ozan
Yapıncı – basılmış keçi yunundan (keçədən) hazırlanmış plaşaoxşar qolsuz, uzun, enli geyim
Yaylım – mal-qaranın gecə otlığa çıxarılması
Yeknəsəq – 1. Eyni, bir-birinə oxşayan, eyni cür səslənən; 2. Usandırıcı, darıxdırıcı, cansıxıcı
Yüyən – atın başına keçirilən kəm və cilovdan ibarət ləvazimat

Z

Zehin – insanda düşünmə, anlama və yaddaş qabiliyyəti; dərrakə, istedad
Zəndlə – diqqətlə
Zəhər tuluğu – həddən artıq acıdil, ətiaçı və kobud
Ziyadə – çox, artıq

Qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti

Bədii təsvir vasitəsi – əsərdə bədiilik, obrazlılıq yaratmaq üçün sözlərin məcazi anlamda işlənməsidir. Epitet, təşbeh, metafor əsas bədii təsvir vasitələrindəndir.

Bənzətmə – bədii əsərdə bir əşyanın, hadisənin özündən daha qüvvətli əşyaya, hadisəyə oxşadılmasına deyilir. Bənzətmə əvəzinə, ərəb sözü olub oxşatmaq, bənzətmək mənası verən təşbeh termini də işlədilir. Bənzətmədə çox zaman *kimi, tək* bənzətmə qoşmalarından istifadə olunur. Məsələn: *Şaxtalı havada küçəyə çıxan uşağın əlləri buz kimi soyuq idi*. Burada bənzətmə dörd tərkib hissədən ibarətdir: Uşağın əlləri – bənzəyən, buz – bənzədilən, kimi – bənzətmə qoşması, soyuq – bənzətmə əlaməti.

Təşbeh bənzətmə qoşması olmadan – bənzəyən və bənzədilən vasitəsilə də yaradıla bilər: *əlləri buzdur*.

Boy – dastanın bir qolu, bitkin hissəsi.

Dialog – yunanca söhbət, müsahibə deməkdir. Bədii əsərdə iki və daha artıq şəxsin bir-biri ilə danışığıdır. Dialog əsərdəki hadisələrin mahiyyətinin, surətlərin daxili aləminin açılmasında mühüm rol oynayır.

Epitet – yunanca əlavə deməkdir. Bədii əsərdə sözün təsir gücünü artırmaq üçün ona artırılan məcazi mənalı təyinedici sözdür (sifətdir). Epitetə bədii təyin də deyilir. *Şirin çay* birləşməsində *şirin* sözü məcazi mənada işlənmədiyindən epitet deyil, *şirin söz* ifadəsində isə *şirin* məcazi mənalı söz olduğundan epitet sayılır.

Epizod – bədii əsərin bitkin bir parçasıdır.

Ədəbi qəhrəman – təsvir olunan hadisələrin mərkəzində duran və yazıçının irəli sürdüyü ideyanın əsas ifadəçisinə çevrilən surətə deyilir. Bədii əsərin qəhrəmanını müsbət olduğu kimi, mənfi də ola bilər.

Ədəbi növ və janrlar – bədii əsərlər üç ədəbi növə ayrılır: epik, lirik və dramatik növ. Epik əsərlərdə təhkiyə, təsvir, lirik əsərlərdə tərənnüm, dramatik əsərlərdə əyani göstərmə əsas, aparıcı əlamətlərdir. Hər bir ədəbi növün müxtəlif şəkilləri vardır ki, onlara ədəbi **janrlar** deyilir. Məsələn, epik əsərlərin əfsanə, nağıl, dastan, təmsil, hekayə; lirik əsərlərin bayatı, qoşma, gəraylı; dramatik növün isə dram, komediya, faciə janrları vardır.

Mövzu yazıçının bədii əsərdə diqqət mərkəzinə çəkdiyi əsas həyati məsələlər, səciyyəvi hadisələrdir. Mövzu əsərin ideyası ilə sıx əlaqəlidir.

İdeya – seçilmiş mövzu, təsvir edilən surətlər, hadisələr vasitəsilə yazıçının oxucuya çatdırmaq istədiyi başlıca fikir, müəllif niyyətidir.

İllüstrasiya – bədii əsərin mətni ilə əlaqədar olan və bu mətnin izahına kömək edən şəkil. Ədəbi əsərlərdə, xüsusən uşaq ədəbiyyatında, dərsliklərdə illüstrasiyadan geniş istifadə olunur.

Peyzaj – fransız sözü olub, ölkə, məkan, yer deməkdir. Ədəbiyyatda təbiət təsviri anlamında işlədilir. Təbiət təsviri qəhrəmanların xarakterinin, hadisələrin, müəllif fikrinin başa düşülməsində mühüm rol oynayır, anlaşılmasına kömək edir.

Portret – bədii əsərdə surətlərin zahiri görünüşünün təsviri. Bədii əsərdə portret insan surətlərinin canlı verilməsinə, onların xarakterinin daha yaxşı açılmasına kömək edir.

Surət (obraz) – bədii əsərdə yazıçının yaratdığı obrazdır. Əsərdə insan surətləri ilə yanaşı, təbiət, heyvan, əşya surəti də yaradıla bilər.

Təbiət surəti – əsərdə təbiət mənzərəsinin təsvirinə deyilir. Təbiət mənzərəsinin təsviri peyzaj da adlanır.

Təhkiyə – epik əsərlərdə (əfsanə, nağıl, dastan, təmsil, hekayə) hadisə oxucuya təhkiyə (danışmaq, söyləmək, nağıl etmək) yolu ilə çatdırılır. Əsərdəki hadisələr ya müəllifin, ya da qəhrəmanın dilindən nağıl edilə bilər.

Tərənnüm – bədii əsərdə hadisələrin, qəhrəmanın hərəkətlərinin, təbiət gözəlliklərinin yaratdığı xoş hisslərin, müsbət arzu və istəklərin obrazlı, ahəngdar ifadəsidir.

Təsvir – bədii əsərdə hadisənin, qəhrəmanın, əşyanın, təbiət mənzərəsinin əlamətlərinin sözlə ifadəsidir.

AŞAĞIDAKI KİTAPLARI OXUMAĞI
MƏSLƏHƏT GÖRÜRÜK

(əsərlər müəllimin tövsiyəsi ilə seçilə
bilər)

1. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı
antologiyası. Tərtib edəni:
Q.Namazov. 3 cildə, I cild. Bakı:
Öndər, 2004.
2. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı
antologiyası. Tərtib edəni:
Q.Namazov. 3 cildə, II cild. Bakı:
Öndər, 2004.
3. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı
antologiyası. Tərtib edəni:
Q.Namazov. 3 cildə, III cild. Bakı:
Öndər, 2004.
4. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı.
Antologiya. Tərtib edəni:
B.Abdulla. Bakı: İki kitabda, birinci
kitab. Bakı: XXI–Yeni Nəşrlər Evi,
2001.
5. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı.
Antologiya. Tərtib edəni:
B.Abdulla. İki kitabda, ikinci kitab.
Bakı: XXI–YNE, 2001.
6. Azərbaycan nağılları. Bakı: Şərq-
Qərb, 2005.
7. Azərbaycan nağılları. Tərtib edəni:
B.Abdulla. Bakı: Çəşmə, 2004.
8. Atalar sözü. Bakı: Öndər, 2004.
9. Dədə Qorqud dastanları. Uşaqlar
üçün işləyəni: Şamil Cəmşid. Bakı:
Maarif, 1980.
10. Lüis Keroll. Alisa möcüzələr ölkə-
sində; Redyard Kiplinq. Mauqli;
Joze Qomes Ferreyra. Cəsur Joanın
qəribə macəraları.
Bakı: Öndər, 2005.
11. Rzaquluzadə Mikayıl. Seçilmiş
əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
12. Seton-Tompson Ernest. Seçilmiş
əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.
13. Tven Mark. Seçilmiş əsərləri. Bakı:
Şərq-Qərb, 2009.

BURAXILIŞ MƏLUMATI

ƏDƏBİYYAT

Ümumi təhsil müəssisələrinin 7-ci sinifləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə dərslik

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Soltan Hüseyn oğlu Əliyev
Bilal Ağabala oğlu Həsənov
Aynur Cəfər qızı Mustafayeva
Sədaqət Qurban qızı Məmmədova

Redaktor

Kəmalə Abbasova

Bədii redaktor

Taleh Məlikov

Texniki redaktor

Zeynal İsayev

Dizayner

Nərmin Məlikzadə

Rəssamlar

Məzahir Hüseynov, Elmir Məmmədov

Korrektor

Aqşin Məsimov

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (qrif nömrəsi: 2022-029)

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi: 9,3. Fiziki həcmi: 13 çap vərəqi.

Formatı: $70 \times 100^{1/16}$. Səhifə sayı: 208.

Şriftin adı və ölçüsü: Məktəb qarnituru 9-11 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Sifariş __. Tiraj 157080. Pulsuz. Bakı – 2022.

Əlyazmanın yığıma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 29.06.2022

Çap məhsulunu nəşr edən:

“Bakınəşr” (Bakı, H.Seyidbəyli küç., 30)

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Şərq-Qərb” MMC (Bakı, Aşıq Ələsgər küç. 17)

Pulsuz

Əziz məktəbli !

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir. O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

